

การจัดการป่าจากของประชาชนในเขตลุ่มน้ำบางปะกง: กรณีศึกษา
ตำบลสนามจันทร์ อำเภอบ้านโพธิ์ จังหวัดฉะเชิงเทรา

ธัญญา ตันทุลวาณิช

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต (การจัดการสิ่งแวดล้อม)
สำนักพัฒนابัณฑิตศึกษา
สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์
พ.ศ. 2547

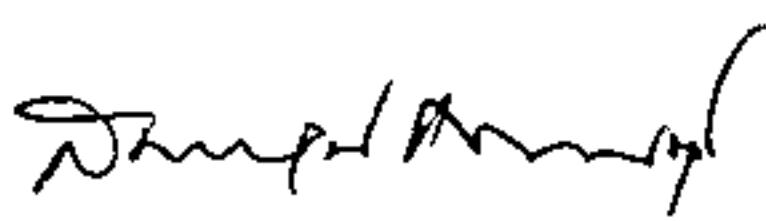
การจัดการป่าจากของประชาชนในเขตลุ่มน้ำบางปะกง: กรณีศึกษา
ตำบลสนามจันทร์ อำเภอบ้านโพธิ์ จังหวัดฉะเชิงเทรา
ธัญญา ตันทุลวาณิช
สำนักพัฒนาบัณฑิตศึกษา

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ ได้พิจารณาแล้วเห็นสมควรอนุมัติให้เป็นส่วนหนึ่งของ
การศึกษาตามหลักสูตรวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต (การจัดการสิ่งแวดล้อม)

อาจารย์..... ประธานกรรมการ
(ดร. จินตนา อมรสงวนสิน)

อาจารย์..... กรรมการ
(ดร. โกมล แพรกทอง)

อาจารย์..... กรรมการ
(สมศักดิ์ พิริโยธา)

ผู้ช่วยศาสตราจารย์..... ผู้อำนวยการ
(ดร. สมพจน์ กรรณนุช)

วันที่ 30 เดือน กันยายน พ.ศ. 2547

บทคัดย่อ

ชื่อวิทยานิพนธ์ : การจัดการป่าจากของประชาชนในเขตลุ่มน้ำบางปะกง:
กรณีศึกษา ตำบลสนามจันทร์ อำเภอบ้านโพธิ์
จังหวัดฉะเชิงเทรา

ชื่อผู้เขียน : นางสาวธัญญา ตันทุลวณิช

ชื่อปริญญา : วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต (การจัดการสิ่งแวดล้อม)

ปีการศึกษา : 2547

การวิจัยเรื่องนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพสังคมวัฒนธรรม เศรษฐกิจ การใช้ประโยชน์ที่ดิน รูปแบบการจัดการป่าจาก และความรู้และความคิดเห็นของประชาชนต่อการจัดการป่าจาก ตลอดจนศึกษาบทบาทขององค์การบริหารส่วนตำบล และหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องในการส่งเสริมการจัดการป่าจาก กลุ่มประชากรที่ใช้ในการศึกษาค้างนี้ คือ ประชาชนในท้องถิ่นที่มีบ้านเรือนอยู่ริมแม่น้ำบางปะกงในเขตตำบลสนามจันทร์ทั้งหมด จำนวน 55 หลังคาเรือน ประชาชนที่ใช้ประโยชน์จากป่าจาก ผู้นำชุมชน เจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบลสนามจันทร์ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้เครื่องมือ คือ แบบสัมภาษณ์ แบบมีโครงสร้าง และแบบสัมภาษณ์เชิงลึก นำข้อมูลที่ได้มาประมวลเพื่ออธิบายการจัดการป่าจาก อย่างยั่งยืนภายใต้บริบทของการเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคมวัฒนธรรม เศรษฐกิจ กายภาพ และการบริหารราชการ

ผลการศึกษา พบว่า ประชาชนในพื้นที่มีการจัดการและการใช้ประโยชน์ป่าจาก ซึ่งมี 2 ลักษณะคือ การจัดการป่าจากในพื้นที่กรรมสิทธิ์ของประชาชน และการจัดการป่าจากในที่ดินสาธารณะประโยชน์ โดยอยู่บนพื้นฐานของภูมิปัญญาท้องถิ่นและทุนทางสังคมที่มีอยู่ แต่มีแนวโน้มไม่ยั่งยืนทั้งนี้เนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงในด้านสังคมวัฒนธรรม เศรษฐกิจ กายภาพ และการบริหารราชการ กล่าวคือ มีการเปลี่ยนจากสังคมชนบทเป็นสังคมเมือง มีการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินจากทำนาเป็นนาุ้งที่ให้ผลตอบแทนทางด้านเศรษฐกิจที่ดีกว่า อย่างไรก็ตาม ประชา

ชนส่วนใหญ่มีความรู้ความเข้าใจอย่างดีในเรื่องการใช้ประโยชน์จากป่าจาก และมีความเห็นว่าการจัดการป่าจากได้รับผลกระทบจากสภาพเศรษฐกิจและสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป นอกจากนี้ยังพบว่า องค์การบริหารส่วนตำบลยังไม่มีบทบาทในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่นตามที่รัฐได้กระจายอำนาจให้ ซึ่งประชาชนส่วนใหญ่มีความคิดเห็นว่าองค์การบริหารส่วนตำบลควรเป็นหน่วยงานที่เข้ามาดูแลจัดการป่าจากในพื้นที่ โดยควรมีการกำหนดแผนงานและดำเนินงานร่วมกับหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ตามการปฏิรูประบบราชการ

ABSTRACT

Title of Thesis : Sustainable Nypa Forest Management of Local People in
Bangpakong Basin: A Case Study of Tambon Sanamchan,
Banpho District, Chachoengsao Province

Author : Miss Thananya Tantulavanich

Degree : Master of Science (Environmental Management)

Year : 2004

This study was conducted in Tambon Sanamchan, Banpho District, Chachoengsao Province. Its objectives were to study social, cultural and economic conditions, land utilization, Nypa forest management, people's knowledge and opinion toward Nypa forest management of local people, as well as the role of Tambon Administration Organization and related government sectors in supporting Nypa Forest management. The sample group of this research were fifty five households of local people living along Bangpakong River, people utilizing Nypa Frutican, village leaders, officers of Sanamchan Tambon Administration Organization and related local authorities. The structured schedule interview and in depth interview were used as tool for data collection. Data collected were qualitatively and quantitatively analyzed to conceptually explain the sustainability of Nypa forest management in the context of the change in socio cultural, economic, physical and bureaucratic administration conditions.

Based on the result of this study, it was found that Nypa forest had been managed and utilized in terms of private land ownership and common properties. The management had been practiced on the basis of the prevailing traditional knowledge and local social capital. However, Nypa forest management seemed to be

unsustainable due to the change in socio - cultural, economic, physical and bureaucratic administration conditions. The social structure was mostly changed from rural to urban society. Land utilization was dramatically from paddy fields to shrimp farms which gave high economic return. However most local people had well knowledge on Nypa utilization. They moderately agreed that the changing social and economic conditions had affected Nypa forest management. In additional, the TAO, the local administrative level, which was decentralized to take action in natural resource management, had not performed this role, yet. Local people agreed that TAO should seriously play their role in Nypa forest management by making plan and implementing with other related local authorities originated by bureaucratic reformation.

กิตติกรรมประกาศ

การจัดทำวิทยานิพนธ์เรื่อง การจัดการป่าจากของประชาชนในเขตลุ่มน้ำบางปะกง: กรณีศึกษา ตำบลสนามจันทร์ อำเภอบ้านโพธิ์ จังหวัดฉะเชิงเทรา สามารถสำเร็จลุล่วงได้ด้วย กำลังใจและความช่วยเหลือจากบุคคลหลายฝ่าย ดังนี้

ขอขอบพระคุณ ดร.จินตนา อมรสงวนสิน ประธานกรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ผู้ซึ่งให้ คำปรึกษาในการทำวิทยานิพนธ์ตั้งแต่เริ่มต้นจนเสร็จสมบูรณ์ด้วยความเอาใจใส่เป็นอย่างดี ขอขอบพระคุณ ดร.โกมล แพรกทอง และอาจารย์สมศักดิ์ พิริยโยธา กรรมการที่ปรึกษา วิทยานิพนธ์ ที่ได้ให้ความรู้ และข้อเสนอแนะในการแก้ไขปรับปรุงวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ให้มีคุณค่า มากยิ่งขึ้น

ขอขอบพระคุณคณาจารย์ทุกท่านที่ประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้ ด้วยความเอาใจใส่ ตลอดมา ขอขอบพระคุณเจ้าหน้าที่ทุกท่านที่อำนวยความสะดวกในด้านเอกสารและข้อมูลต่าง ๆ จนสำเร็จการศึกษา

ขอขอบพระคุณเจ้าหน้าที่ส่วนบริหารจัดการทรัพยากรป่าชายเลนที่ 1 เจ้าหน้าที่สำนักงาน การขนส่งทางน้ำที่ 6 เจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบลสนามจันทร์ ผู้ใหญ่บ้านตลอดจน ประชาชนในตำบลสนามจันทร์ทุกท่านที่ให้ความร่วมมือในเก็บรวบรวมข้อมูลในพื้นที่เป็นอย่างดี

ขอขอบคุณ “เพื่อน” ซึ่งเป็นร่างกายและแรงใจที่สำคัญในการศึกษาครั้งนี้ ได้แก่ คุณ สุภัตรา ขุนศรี ขอขอบคุณเพื่อน 6/13 รุ่น 103 ทุกคน เพื่อนกลุ่ม SEVEN และนางสาวจุฬาวดี จันทร์เทวลิขิต ที่เสียสละเวลาอันมีค่ามาช่วยในการเก็บรวบรวมข้อมูลในพื้นที่โดยไม่หวังว่า หนทางจะยากลำบากเพียงใด และขอขอบคุณเพื่อนการจัดการสิ่งแวดล้อมรุ่น 7 ทุกคนที่เป็น กำลังใจให้ตลอดมา

ขอกราบขอบพระคุณ คุณพ่ออภัยภูเบศ - คุณแม่นุกุล ตันทุลวาณิช และคุณอาศิริเทพ - คุณ อาสุณีย์ สุขโขใจ ผู้ที่ให้การเลี้ยงดู อบรมสั่งสอน และเป็นกำลังใจสำคัญที่ช่วยผลักดันให้ วิทยานิพนธ์นี้เสร็จสมบูรณ์

ธัญญา ตันทุลวาณิช

กันยายน 2547

สารบัญ

	หน้า
<u>บทคัดย่อ</u>	(3)
ABSTRACT	(5)
กิตติกรรมประกาศ	(7)
สารบัญ	(8)
สารบัญตาราง	(11)
สารบัญภาพ	(13)
 <u>บทที่ 1</u> บทนำ	 1
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษา	3
1.3 ขอบเขตของการศึกษา	4
1.4 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	5
1.5 กรอบแนวคิดในการศึกษา	5
1.6 สมมติฐานในการศึกษา	7
1.7 คำนิยามที่ใช้ในการศึกษา	7
 <u>บทที่ 2</u> แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	 9
2.1 แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับป้าชายเลน	9
2.2 ความรู้เกี่ยวกับพื้นที่ชุ่มน้ำ	16
2.3 ความรู้เกี่ยวกับต้นจาก	20
2.4 แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารราชการ	26
2.5 <u>องค์กรที่เกี่ยวข้องกับการจัดการป่าจาก</u>	34
2.6 ความรู้เกี่ยวกับการปฏิรูปราชการ	41
2.7 แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาที่ยั่งยืน	43
2.8 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	47

<u>บทที่ 3</u> วิธีดำเนินการศึกษา	52
3.1 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง	52
3.2 เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา	53
3.3 วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล	55
3.4 วิธีการวิเคราะห์ข้อมูล	56
<u>บทที่ 4</u> ลุ่มน้ำบางปะกง	57
4.1 ลุ่มน้ำบางปะกง	57
4.2 ประวัติจังหวัดฉะเชิงเทรา	64
4.3 ข้อมูลทั่วไป	64
4.4 สภาพทางการเมืองและการปกครอง	69
4.5 สภาพทางด้านเศรษฐกิจและการประกอบอาชีพ	70
4.6 สภาพทางสังคม	74
4.7 ข้อมูลโครงสร้างพื้นฐาน	75
4.8 สถานที่ท่องเที่ยวที่สำคัญ	77
4.9 ยุทธศาสตร์การพัฒนา	81
<u>บทที่ 5</u> ผลการศึกษา	c5-1 84
5.1 ข้อมูลทั่วไปของพื้นที่ศึกษา	84
5.2 <u>สภาพสังคมวัฒนธรรม และเศรษฐกิจของประชาชนในตำบลสนามจันทร์</u>	90 c5-3 น.100 c5-4 น.104
5.3 รูปแบบการจัดการป่าจากของประชาชน	96 c5-5 น.106
5.4 บทบาทขององค์กรที่เกี่ยวข้องกับการจัดการป่าจาก	117 c5-6 .110
5.5 ความคิดเห็นของประชาชนต่อการจัดการป่าจาก	120 c5-7 น.113
5.6 ผลการทดสอบสมมติฐาน	126
<u>บทที่ 6</u> สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	131
6.1 สรุปผลการศึกษา	131
6.2 อภิปรายผลการศึกษา	136
6.3 ข้อเสนอแนะ	137

<u>บรรณานุกรม</u>		140
<u>ภาคผนวก</u>	q	146
ภาคผนวก ก รายชื่อผู้ให้สัมภาษณ์		146
ภาคผนวก ข แบบสัมภาษณ์เชิงลึก		149
ภาคผนวก ค แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง		153
<u>ประวัติผู้เขียน</u>		160

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
4.1 การเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินในพื้นที่ลุ่มน้ำบางปะกง พ.ศ. 2534 และ พ.ศ. 2544	60
4.2 การแบ่งเขตการปกครองของจังหวัดฉะเชิงเทรา พ.ศ. 2543	68
4.3 ข้อมูลพืชเศรษฐกิจที่สำคัญของจังหวัดฉะเชิงเทรา พ.ศ. 2544/2545	71
4.4 จำนวนสถานประกอบการอุตสาหกรรม จำนวนเงินทุน และจำนวนคนงาน จำแนกตามประเภทอุตสาหกรรม พ.ศ. 2543	73
4.5 โครงการแหล่งน้ำชลประทานขนาดใหญ่	76
5.1 การเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินในพื้นที่ตั้งแต่เขื่อนทดน้ำบางปะกงถึง ถนนสุขุมวิท พ.ศ. 2534 และ พ.ศ. 2544	87
5.2 จำนวนและร้อยละของเพศ	90
5.3 จำนวนและร้อยละของอายุ	91
5.4 จำนวนและร้อยละของระยะเวลาที่อยู่อาศัย	91
5.5 จำนวนและร้อยละของระดับการศึกษา	92
5.6 จำนวนและร้อยละของการประกอบอาชีพ	95
5.7 จำนวนและร้อยละกรรมสิทธิ์ที่ดิน	96
5.8 การนำไปจากมาใช้ประโยชน์ของประชาชนในท้องถิ่น	100
5.9 การนำส่วนช่อดอกและทลายของจากมาใช้ประโยชน์ของประชาชนในท้องถิ่น	100
5.10 ราคาต้นทุนของดิบจาก	101
5.11 ระดับความรู้ความเข้าใจเรื่องป่าจากของประชาชนในท้องถิ่น	107
5.12 ความรู้ความเข้าใจเรื่องป่าจากของประชาชนในท้องถิ่น	107
5.13 ค่าร้อยละของระดับความคิดเห็นของประชาชนต่อผลกระทบที่เกิดจากสภาพเศรษฐกิจและสังคมต่อการจัดการป่าจาก	121

5.14	คำร้อยละของระดับความคิดเห็นของประชาชนต่อบทบาทขององค์การบริหารส่วนตำบลต่อการจัดการป่าจาก	123
5.15	ระดับความคิดเห็นของประชาชนในท้องถิ่นต่อการจัดการป่าจากด้านผลกระทบที่เกิดจากสภาพเศรษฐกิจและสังคม	124
5.16	ระดับความคิดเห็นของประชาชนในท้องถิ่นต่อการจัดการป่าจากด้านบทบาทขององค์การบริหารส่วนตำบล	125

สารบัญภาพ

ภาพที่	หน้า
1.1 กรอบแนวคิดในการศึกษา	6
2.1 โครงสร้างการจัดระเบียบราชการแผ่นดิน	30
2.2 โครงสร้างรวมและอำนาจหน้าที่ขององค์การบริหารส่วนตำบล	39
4.1 พื้นที่ลุ่มน้ำบางปะกง	58
4.2 การใช้ประโยชน์ที่ดินในพื้นที่ลุ่มน้ำบางปะกง ปี พ.ศ. 2534	62
4.3 การใช้ประโยชน์ที่ดินในพื้นที่ลุ่มน้ำบางปะกง ปี พ.ศ. 2544	63
4.4 แผนที่อาณาเขตจังหวัดฉะเชิงเทรา	65
5.1 แผนที่สังเขปแสดงอาณาเขตตำบลสนามจันทร์ อำเภอบ้านโพธิ์ จังหวัดฉะเชิงเทรา	85
5.2 การใช้ประโยชน์ที่ดินตั้งแต่พื้นที่เขื่อนทดน้ำบางปะกงถึงถนนสุขุมวิท พ.ศ. 2534	88
5.3 การใช้ประโยชน์ที่ดินตั้งแต่พื้นที่เขื่อนทดน้ำบางปะกงถึงถนนสุขุมวิท พ.ศ. 2544	89
5.4 พื้นที่ทำนาที่เปลี่ยนเป็นพื้นที่นาทุ่ง	95
5.5 ต้นจากที่เกิดจากการขยายพันธุ์ตามธรรมชาติในพื้นที่	98
5.6 การตัดบำรุงรักษาป่าจากของประชาชนในพื้นที่ เรียกว่า “การล้างจาก”	99
5.7 ใบจากแก่	102
5.8 ก้านดับจาก	102
5.9 ต้นคล้า	103
5.10 เส้นคล้า	104
5.11 ดอกจาก	104
5.12 ทลายจาก (ไหม้จาก)	105
5.13 แนวป่าจากซึ่งช่วยป้องกันการพังทลายของชายฝั่ง	106
5.14 แหล่งที่อยู่อาศัยของสัตว์น้ำบริเวณป่าจาก	106

5.15 การวัดใบจาก	110
5.16 การเย็บจาก	110
5.17 การมุงหลังคาแบบขัดแตะ	111
5.18 การทำข้างฝาจากโดยใช้ทางจาก	112
5.19 การทำข้างฝาจากแบบขนานโดยใช้ดัดจาก	112
5.20 เครื่องช่วยการเย็บดัดจากของผู้ค้าดัดจากที่เป็นผู้เย็บและมีพื้นที่ป่าจากเป็นของตนเอง	114
5.21 เครื่องช่วยการเย็บดัดจากของผู้ค้าดัดจากที่เป็นผู้เย็บโดยเช่าพื้นที่ป่าจาก	114
5.22 เครื่องช่วยการเย็บดัดจากของผู้ค้ารายใหญ่ที่มีพื้นที่ป่าจากเป็นของตนเอง	115
5.23 เครื่องช่วยการเย็บดัดจากของผู้ค้ารายใหญ่ที่มีพื้นที่ป่าจากเป็นของตนเองและเช่าพื้นที่ป่าจากของผู้อื่น	116
5.24 เครื่องช่วยการเย็บดัดจากของผู้ค้ารายใหญ่ที่เช่าพื้นที่ป่าจาก	116

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การพัฒนาเศรษฐกิจอย่างรวดเร็วของไทยในช่วง 3 ทศวรรษที่ผ่านมา ได้นำไปสู่ความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติของประเทศเป็นอย่างมาก ป่าชายเลนเป็นทรัพยากรสำคัญอีกชนิดหนึ่งของทรัพยากรชายฝั่งของทะเลไทย ที่ประสบกับปัญหาความเสื่อมโทรมและต้องการการฟื้นฟูอย่างเร่งด่วน (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2543: 1)

ป่าชายเลนเป็นส่วนหนึ่งของพื้นที่ชุ่มน้ำที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อระบบนิเวศชายฝั่ง มีศักยภาพในการผลิตสูง ทั้งมีความสำคัญในการกรองสารต่าง ๆ รวมถึงธาตุอาหารทั้งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติและธาตุอาหารที่เกิดจากกิจกรรมของมนุษย์ โดยกลไกทั้งระบบของป่าผ่านกระบวนการสังเคราะห์แสงและหายใจของพืชและสิ่งมีชีวิตในป่าจึงมีศักยภาพในการบำบัดน้ำเสียจากชุมชน ซึ่งป่าชายเลนจะช่วยลดค่าความสกปรกบีโอดี พร้อมทั้งเพิ่มปริมาณออกซิเจนละลายน้ำ นอกจากนี้ยังช่วยป้องกันการพังทลายของชายฝั่ง กำบังคลื่นลม เป็นแหล่งอาหารและที่พักอาศัยของสัตว์น้ำและที่อนุบาลสัตว์น้ำวัยอ่อนนานาชนิด (สำนักงานนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม, 2545 ก: 44)

การบุกรุกและใช้ประโยชน์จากป่าชายเลนอย่างรุนแรงโดยต่อเนื่องที่ผ่านมาได้ส่งผลให้พื้นที่ป่าชายเลนลดลงจาก 2.3 ล้านไร่ ในปี พ.ศ. 2504 เหลือเพียง 1.05 ล้านไร่ ในปี พ.ศ. 2539 (สันติ บางอ้อ, 2544: 19) สาเหตุสำคัญของการลดลงของพื้นที่ป่าชายเลน คือ มีการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์พื้นที่ป่าชายเลนไปเพื่อการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำชายฝั่ง โดยเฉพาะการทำนากุ้ง จากการสำรวจการเปลี่ยนแปลงทางประมงทะเลในปี พ.ศ. 2543 พบว่าการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำชายฝั่งส่วนใหญ่เป็นการเพาะเลี้ยงกุ้งทะเลโดยมีพื้นที่ทั้งประเทศรวม 427,282 ไร่ และจังหวัดที่มีพื้นที่เพาะเลี้ยงกุ้งมากที่สุด 5 ลำดับแรก ได้แก่ จังหวัดจันทบุรี 77,129 ไร่ นครศรีธรรมราช 68,610 ไร่ ฉะเชิงเทรา 48,984 ไร่ สมุทรปราการ 40,174 ไร่ และสมุทรสาคร 38,624 ไร่ (สำนักงานนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม, 2545 ก: 49-50)

ลุ่มน้ำบางปะกงมีพื้นที่ประมาณ 8,679 ตารางกิโลเมตร ครอบคลุมพื้นที่ 5 จังหวัด ได้แก่ นครนายก ปราจีนบุรี สระแก้ว ชลบุรี และฉะเชิงเทรา (สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2547 ข) มีแม่น้ำบางปะกงเป็นแม่น้ำสำคัญทางเศรษฐกิจ ใช้ประโยชน์ ทั้งการอุปโภคบริโภค เกษตรกรรม อุตสาหกรรม เป็นแหล่งทำการประมงสำคัญ มีกึ่งก้ามกรามซึ่งเป็นสัตว์เศรษฐกิจตลอดลำน้ำ ปริมาณที่จับขึ้นเฉลี่ยประมาณปีละ 23 ตัน หรือประมาณ 1,922 กิโลกรัมต่อเดือน ปริมาณสัตว์น้ำอื่น ๆ ที่จับได้รวม 230,183 กิโลกรัมต่อปี หรือเฉลี่ย 19,178 กิโลกรัมต่อเดือน เป็นแหล่งน้ำดิบเพื่อการผลิตน้ำประปาของการประปาส่วนภูมิภาคและเป็นเส้นทางคมนาคมทางน้ำที่สำคัญ นับได้ว่าเป็นสายน้ำซึ่งหล่อเลี้ยงชุมชนที่ตั้งถิ่นฐานสองฝั่งแม่น้ำ มีความสำคัญต่อวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ การทำมาหากิน มีความผูกพันกับประเพณีและวัฒนธรรมท้องถิ่น ที่สำคัญมีศักยภาพเหมาะสมสำหรับการศึกษาด้านการอนุรักษ์ระบบนิเวศเนื่องจากแม่น้ำบางปะกงมีลักษณะเด่น คือ มีความเปลี่ยนแปลงความเค็มของน้ำสูงมาก โดยมีการแพร่กระจายขึ้นมาถึงอำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา และสูงขึ้นไปอีกตามอิทธิพลของน้ำทะเลที่สูงขึ้น (สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2547 ก) ทำให้มีพื้นที่ป่าชายเลนเป็นจำนวนมาก โดยส่วนใหญ่เป็นป่าลำพูและป่าจาก แต่จากการที่จังหวัดฉะเชิงเทราอยู่ใกล้กับจังหวัดกรุงเทพมหานครทำให้มีการขยายตัวทางเศรษฐกิจและสังคมในด้านต่าง ๆ อย่างรวดเร็ว อาทิเช่น มีการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและเขตอุตสาหกรรม จำนวนประชากรและการขยายตัวของชุมชนเมืองเพิ่มมากขึ้น และมีการปรับเปลี่ยนการใช้ประโยชน์ที่ดินบริเวณลุ่มน้ำบางปะกง ส่งผลให้ลักษณะทางกายภาพและสังคมเปลี่ยนแปลงไป

จากการวิเคราะห์และประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อมภายหลังการก่อสร้างเขื่อนทดน้ำบางปะกงและประเมินค่าความเสียหายด้านสิ่งแวดล้อมของสำนักงานนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อมในปี พ.ศ. 2545 พบว่า การใช้ประโยชน์ที่ดินในพื้นที่ลุ่มน้ำบางปะกง ส่วนใหญ่มีพื้นที่ประเภทสิ่งก่อสร้างเพิ่มมากขึ้น ทั้งในส่วนของตัวเมืองที่ขยายขนาดพื้นที่ออกในทางรัศมีแทนที่ชุมชนชานเมืองเดิม และการเพิ่มขึ้นของหมู่บ้านตามเส้นทางคมนาคมสายหลักแทนพื้นที่เกษตรกรรม เป็นที่สังเกตว่าพื้นที่โรงงานเพิ่มขึ้นเล็กน้อย เนื่องจากการเพิ่มขึ้นของอุตสาหกรรมส่วนใหญ่มีลักษณะเป็นพื้นที่นิคมอุตสาหกรรม การใช้ที่ดินเพื่อเกษตรกรรมมีขนาดพื้นที่ลดลง โดยเฉพาะพื้นที่นาข้าวที่มีการเปลี่ยนแปลงเป็นการใช้ที่ดินประเภทอื่น เช่น พื้นที่เพื่อการอยู่อาศัย พื้นที่เพื่อการอุตสาหกรรม พื้นที่นาทุ่ง บ่อปลา พื้นที่นาร้างและพื้นที่รกร้างที่ส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากการซื้อขายเก็งกำไรราคาที่ดินในช่วงตื่นตัวด้านการค้าที่ดินที่ผ่านมา และเมื่อพิจารณาเฉพาะพื้นที่ป่าจากริมแม่น้ำบางปะกง พบว่า ลดจำนวนลงเป็นช่วง ๆ (สำนักงานนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม, 2545 ก: 66 - 70) ใน

ฐานะที่ป่าจากเป็นป่าชายเลนที่มีความสำคัญทั้งในด้านการใช้ประโยชน์โดยตรงและทางอ้อม จึงควรมีการคำนึงถึงเรื่องของการจัดการป่าจากเพื่อประโยชน์อย่างยั่งยืน ทั้งในด้านการใช้ประโยชน์ของมนุษย์ การเป็นแหล่งเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ และรักษาระบบนิเวศป่าชายเลน ก่อนที่ป่าจากในพื้นที่ลุ่มน้ำบางปะกงจะสูญหายไปพร้อมกับภูมิปัญญาท้องถิ่นในการใช้ประโยชน์ป่าจากของประชาชน

ในอดีตกระบวนการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของประเทศไทยได้ดำเนินงานตามแนวทางของการควบคุมและสั่งการจากภาครัฐ แต่เนื่องจากปัญหาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมยังเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องและมีความรุนแรงจนส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิต แต่ในปัจจุบันแนวทางการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้เปลี่ยนแปลงไป โดยรัฐเปิดโอกาสให้องค์กรพัฒนาเอกชน และองค์กรประชาชนในท้องถิ่นเข้ามามีบทบาทและมีส่วนร่วมกับภาครัฐในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมากขึ้น ทั้งนี้ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 ซึ่งเป็นรัฐธรรมนูญที่เอื้อต่อการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ได้ให้สิทธิแก่ชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิมในการมีส่วนร่วมจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รวมทั้งศิลปวัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่น ตลอดจนให้องค์กรปกครองท้องถิ่นมีบทบาทในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยมีพระราชบัญญัติกำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ. 2542 ช่วยผลักดันให้มีโอกาสเป็นรูปธรรมมากขึ้น

ตำบลสนามจันทร์ อำเภอบ้านโพธิ์ จังหวัดฉะเชิงเทรา เป็นพื้นที่ในเขตลุ่มน้ำบางปะกงที่มีต้นจากเป็นหนึ่งในสินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ แสดงให้เห็นว่า ยังคงมีการใช้ประโยชน์ป่าจากทำให้เป็นที่น่าสนใจในการนำมาเป็นกรณีศึกษารูปแบบการจัดการป่าจากของประชาชนตลอดจนบทบาทขององค์กรบริหารส่วนตำบลสนามจันทร์ในการส่งเสริมการจัดการป่าจากซึ่งเป็นทรัพยากรธรรมชาติที่มีความสำคัญยิ่ง

1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. เพื่อศึกษาสภาพสังคมวัฒนธรรม เศรษฐกิจ และการใช้ประโยชน์ที่ดินของประชาชนตำบลสนามจันทร์ อำเภอบ้านโพธิ์ จังหวัดฉะเชิงเทรา
2. เพื่อศึกษารูปแบบการจัดการป่าจากของประชาชน ตำบลสนามจันทร์ อำเภอบ้านโพธิ์ จังหวัดฉะเชิงเทรา

3. เพื่อศึกษาบทบาทขององค์การบริหารส่วนตำบลและหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องในการส่งเสริมการจัดการป่าจากของประชาชน

4. เพื่อศึกษาความรู้และความคิดเห็นของประชาชนตำบลสนามจันทร์ อำเภอบ้านโพธิ์ จังหวัดฉะเชิงเทรา ต่อการจัดการป่าจาก

1.3 ขอบเขตของการศึกษา

1. ขอบเขตด้านพื้นที่และกลุ่มประชากร

การศึกษาเรื่องการจัดการป่าจากของประชาชนในเขตลุ่มน้ำบางปะกง: กรณีศึกษา ตำบลสนามจันทร์ อำเภอบ้านโพธิ์ จังหวัดฉะเชิงเทรา ศึกษาจากกลุ่มประชากร ดังต่อไปนี้

1) ประชาชน คือ ศึกษาเฉพาะประชาชนในท้องถิ่นที่มีบ้านเรือนอยู่ริมแม่น้ำบางปะกงและประชาชนที่มีการใช้ประโยชน์จากป่าจาก ในพื้นที่ตำบลสนามจันทร์ อำเภอบ้านโพธิ์ จังหวัดฉะเชิงเทรา

2) ผู้ใหญ่บ้าน จำนวน 6 หมู่บ้าน ได้แก่ หมู่บ้านปากคลองท่าถั่ว หมู่บ้านหนองน้ำกิน หมู่บ้านคลองตาแย้ม หมู่บ้านคลองบางกนก หมู่บ้านคลองเขื่อนอ้อย และหมู่บ้านหัวสวน

3) องค์การบริหารส่วนท้องถิ่น โดยทำการศึกษาเฉพาะองค์การบริหารส่วนตำบลสนามจันทร์

4) หน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง ได้แก่

(1) ส่วนการบริหารจัดการทรัพยากรป่าชายเลนที่ 1 (ภาคตะวันออกและภาคกลาง)

(2) สำนักงานการขนส่งทางน้ำที่ 6

2. ขอบเขตด้านเวลา

การศึกษาเรื่องการจัดการป่าจากของประชาชนในเขตลุ่มน้ำบางปะกง: กรณีศึกษา ตำบลสนามจันทร์ อำเภอบ้านโพธิ์ จังหวัดฉะเชิงเทรา ศึกษาและเก็บรวบรวมข้อมูลในพื้นที่ ตั้งแต่เดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2546 ถึงเดือนกันยายน พ.ศ. 2547

3. ขอบเขตด้านเนื้อหา

การศึกษาเรื่องการจัดการป่าจากของประชาชนในเขตลุ่มน้ำบางปะกง: กรณีศึกษา ตำบลสนามจันทร์ อำเภอบ้านโพธิ์ จังหวัดฉะเชิงเทรา ดำเนินการศึกษาเกี่ยวกับรูปแบบการจัดการป่าจากของประชาชนผู้ใช้ประโยชน์จากป่าจาก ความคิดเห็นต่อการจัดการป่าจากของประชาชนในท้องถิ่น รวมถึงบทบาทขององค์การบริหารส่วนตำบลสนามจันทร์ ส่วนการบริหารจัดการทรัพยากร

ป่าชายเลนที่ 1 (ภาคตะวันออกและภาคกลาง) และสำนักงานการขนส่งทางน้ำที่ 6 ในการส่งเสริมการจัดการป่าจากของประชาชน

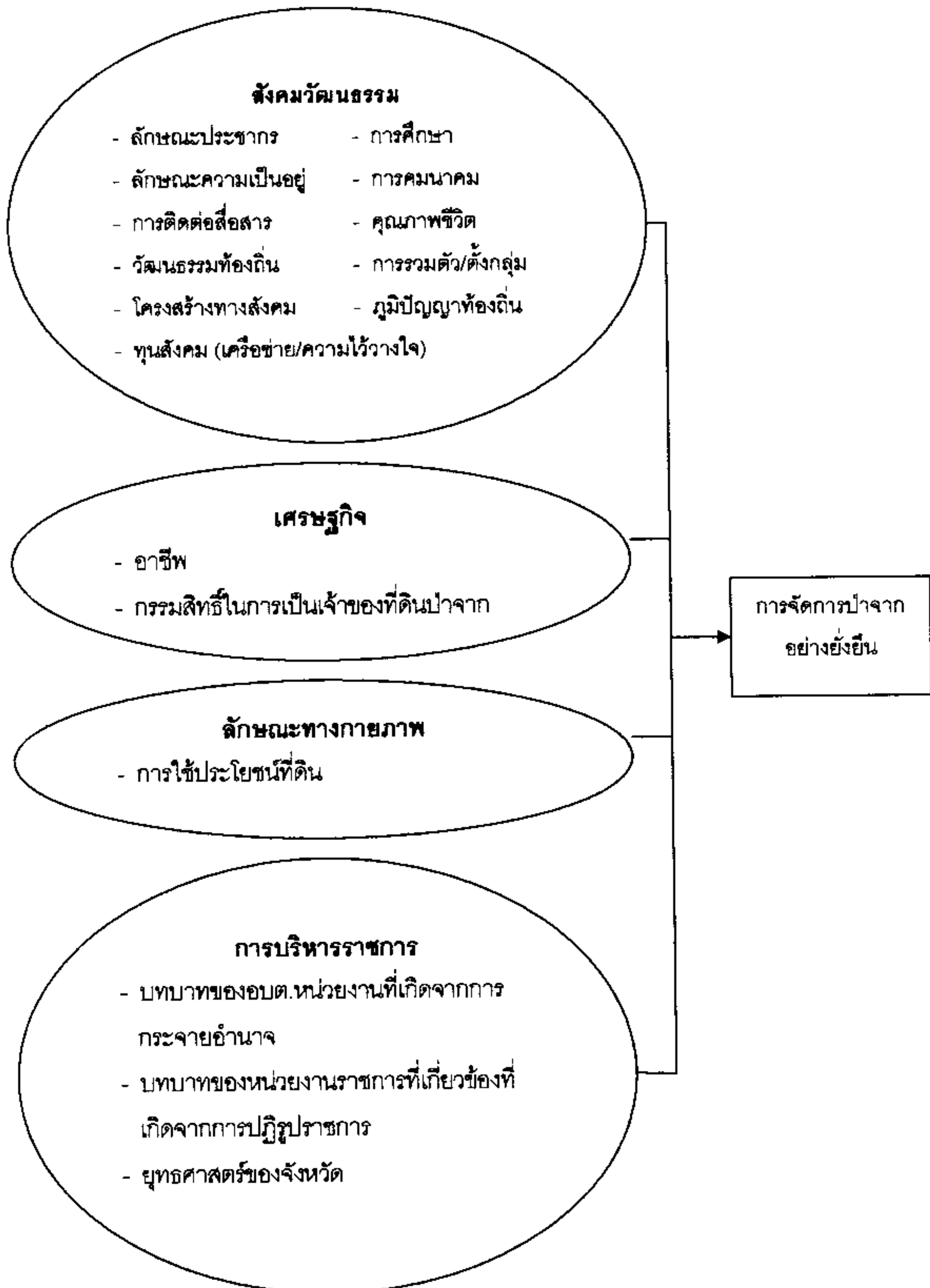
1.4 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

เพื่อเป็นข้อมูลสำหรับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องนำไปใช้เป็นแนวทางในการกำหนดนโยบาย และจัดทำแผนการดำเนินงานด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในระบบนิเวศป่าชายเลนอย่างยั่งยืนบนพื้นฐานของการบริหารจัดการโดยประชาชนในท้องถิ่น

1.5 กรอบแนวคิดในการศึกษา

ในการศึกษาการจัดการป่าจากอย่างยั่งยืน มีปัจจัยที่นำมาใช้ในการศึกษา คือ การเปลี่ยนแปลงในบริบทของสังคมวัฒนธรรม เศรษฐกิจ ลักษณะทางกายภาพ และการบริหารราชการ ดังแสดงในภาพที่ 1.1

การเปลี่ยนแปลงในบริบทของ

ภาพที่ 1.1 กรอบแนวคิดในการศึกษา

1.6 สมมติฐานในการศึกษา

สมมติฐานหลัก

การเปลี่ยนแปลงในบริบทของสังคมวัฒนธรรม เศรษฐกิจ ลักษณะทางกายภาพ และการบริหารราชการ มีผลต่อการจัดการป่าจากอย่างยั่งยืน

สมมติฐานรอง

1. การเปลี่ยนแปลงในบริบทของสังคมวัฒนธรรม

- การเปลี่ยนแปลงลักษณะประชากร การศึกษา ลักษณะความเป็นอยู่ การคมนาคม การติดต่อสื่อสาร คุณภาพชีวิต วัฒนธรรมท้องถิ่น การรวมตัว/ตั้งกลุ่ม โครงสร้างทางสังคม ภูมิปัญญาท้องถิ่น และทุนสังคม (เครือข่าย/ความไว้วางใจ) มีผลต่อการจัดการป่าจากอย่างยั่งยืน

2. การเปลี่ยนแปลงในบริบทของเศรษฐกิจ

- การเปลี่ยนแปลงอาชีพและกรรมสิทธิ์ในการเป็นเจ้าของที่ดินป่าจากมีผลต่อการจัดการป่าจากอย่างยั่งยืน

3. การเปลี่ยนแปลงในบริบทของลักษณะทางกายภาพ

- การเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินมีผลต่อการจัดการป่าจากอย่างยั่งยืน

4. การเปลี่ยนแปลงในบริบทของการบริหารราชการ

- การเปลี่ยนแปลงบทบาทของอบต. หน่วยงานที่เกิดจากการกระจายอำนาจ บทบาทของหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องที่เกิดจากการปฏิรูปราชการ และยุทธศาสตร์ของจังหวัดมีผลต่อการจัดการป่าจากอย่างยั่งยืน

1.7 คำนิยามที่ใช้ในการศึกษา

1. **ประชาชนในท้องถิ่น** หมายถึง ครัวเรือนที่มีบ้านเรือนอยู่ริมแม่น้ำบางปะกงและประชาชนที่ใช้ประโยชน์จากป่าจาก ในเขตตำบลสนามจันทร์ อำเภอบ้านโพธิ์ จังหวัดฉะเชิงเทรา

2. **ประชาชนที่ใช้ประโยชน์จากป่าจาก** หมายถึง ครัวเรือนที่มีการนำต้นจากมาใช้ประโยชน์ เพื่อเป็นรายได้ให้กับครัวเรือนและ/หรือเพื่อการใช้สอยในครัวเรือน

3. **สังคมวัฒนธรรม** หมายถึง ลักษณะประชากร การศึกษา ลักษณะความเป็นอยู่ การคมนาคม การติดต่อสื่อสาร คุณภาพชีวิต วัฒนธรรมท้องถิ่น การรวมตัว/ตั้งกลุ่ม โครงสร้างทางสังคม ภูมิปัญญาท้องถิ่น และทุนสังคม (เครือข่าย/ความไว้วางใจ)

4. **เศรษฐกิจ** หมายถึง อาชีพ และกรรมสิทธิ์ในการเป็นเจ้าของที่ดินป่าจาก

5. ลักษณะทางกายภาพ หมายถึง ลักษณะการใช้ประโยชน์ที่ดิน

6. การบริหารราชการ หมายถึง บทบาท อำนาจหน้าที่ ของอบต. ซึ่งเป็นหน่วยงานที่เกิดจากการกระจายอำนาจและหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องซึ่งเป็นหน่วยงานที่เกิดจากการปฏิรูปราชการ รวมถึงการกำหนดยุทธศาสตร์ของจังหวัด

1) การกระจายอำนาจ หมายถึง การถ่ายโอนอำนาจการปกครองจากส่วน กลางสู่หน่วยงานท้องถิ่นเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการจัดการบริการสาธารณะในชุมชน

2) การปฏิรูปราชการ หมายถึง การปรับปรุง เปลี่ยนแปลงระบบราชการ ในด้าน บทบาทหน้าที่ โครงสร้างหน่วยงาน โครงสร้างอำนาจหน้าที่ ระบบและวิธีทำงาน ระบบบริหารงาน กฎระเบียบ วัฒนธรรม ค่านิยม และอื่น ๆ เพื่อให้ระบบราชการเป็นระบบที่สร้างสรรค์ มีประสิทธิภาพ และประสิทธิผล

7. การจัดการป่าจากอย่างยั่งยืน หมายถึง การคงอยู่ซึ่งการปลูก การบำรุงรักษาตลอดจนลักษณะและวิธีการใช้ประโยชน์จากป่าจาก บนพื้นฐานของวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการป่าจากของประชาชน โดยมีองค์การบริหารส่วนตำบลและหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องเป็นตัวกลางในการเชื่อมโยงเพื่อให้เกิดการจัดการป่าจากแบบบูรณาการ

1) การใช้ประโยชน์จากป่าจาก หมายถึง การนำต้นจากมาใช้ประโยชน์ในรูปแบบต่าง ๆ เพื่อใช้ในการดำรงชีวิตในเชิงสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม

2) ความรู้ในเรื่องป่าจาก หมายถึง ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับป่าจาก ทั้งในเรื่องประโยชน์ ความสำคัญ และคุณค่าด้านระบบนิเวศ

3) ความคิดเห็นของประชาชนต่อการจัดการป่าจาก หมายถึง ความคิดเห็นของประชาชนเกี่ยวกับการดูแล บำรุงรักษา การใช้ประโยชน์ป่าจากอย่างชาญฉลาดในท้องถิ่น ผลกระทบที่เกิดจากสภาพเศรษฐกิจ และสังคมที่เปลี่ยนแปลง บทบาทของอบต. รวมทั้งข้อเสนอแนะในการจัดการป่าจาก

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาเรื่องการจัดการป่าจากของประชาชนในเขตลุ่มน้ำบางปะกง: กรณีศึกษา ตำบลสนามจันทร์ อำเภอบ้านโพธิ์ จังหวัดฉะเชิงเทรา ผู้ศึกษาได้ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

2.1 แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับป่าชายเลน

2.1.1 ความหมายของป่าชายเลน

ป่าชายเลน “mangrove” มาจากภาษาโปรตุเกสคำว่า “mangue” ซึ่งหมายถึง กลุ่มสังคมพืชที่ขึ้นอยู่ตามชายฝั่งทะเลดินเลน มีผู้ได้ให้ความหมายของป่าชายเลนไว้ดังนี้

A. F. W. Schimper (อ้างถึงใน สนิท อักษรแก้ว, 2542: 2) นักภูมิศาสตร์ทางพืชที่มีชื่อเสียงของโลกได้ให้ความหมายของ “ป่าชายเลน” ไว้ว่า เป็นสังคมพืชที่ขึ้นอยู่ตามบริเวณชายฝั่งทะเล ปากแม่น้ำหรืออ่าว ซึ่งเป็นบริเวณที่มีระดับน้ำทะเลท่วมถึงในช่วงที่น้ำทะเลขึ้นสูงสุด

กรมป่าไม้ (กรมป่าไม้, 2539: 57) ได้อธิบายความหมายของป่าชายเลนว่ามีลักษณะเป็นป่าไม่ผลัดใบ มีต้นไม้ขึ้นหนาแน่นแต่ละชนิดมีรากค้ำและรากหายใจแตกต่างกันไป ป่าชนิดนี้ปรากฏอยู่ตามที่ดินเลนริมทะเลหรือบริเวณปากแม่น้ำใหญ่ ๆ ซึ่งมีน้ำเค็มท่วมถึง

อรรถวุฒิ กันทะวงศ์ (มูลนิธิคุ้มครองสัตว์ป่าและพรรณพืช, 2546) กล่าวว่า ป่าชายเลนหมายถึง สังคมพืชที่ประกอบด้วยพันธุ์ไม้หลายชนิด หลายตระกูล และเป็นพวกที่มีใบเขียวตลอดปี ซึ่งมีลักษณะทางสรีรวิทยาและความต้องการสิ่งแวดล้อมที่คล้ายกัน ซึ่งส่วนใหญ่ประกอบด้วยพันธุ์ไม้สกุลโกงกางเป็นไม้สำคัญและมีไม้ตระกูลอื่นปะปนอยู่บ้าง

อาจกล่าวได้ว่า ป่าชายเลน คือ สังคมพืชที่อยู่ตามชายฝั่งหรือบริเวณปากแม่น้ำ ซึ่งมีน้ำเค็มท่วมถึง มีความหลากหลายของสิ่งมีชีวิตนานชนิด และมีความสำคัญต่อระบบนิเวศเป็นอย่างยิ่ง

2.1.2 พืชในป่าชายเลน

ป่าชายเลนประกอบด้วยพืชหลายชนิด (สนิท อักษรแก้ว, 2542: 57 - 62) พันธุ์ไม้ที่เด่นเป็นชนิดที่สำคัญในป่าชายเลนของประเทศไทยส่วนใหญ่จะอยู่ในวงศ์ Rhizophoraceae โดยเฉพาะในสกุลไม้โกงกาง สกุลไม้โปรง และสกุลไม้ถั่ว เอปิไฟท์ที่สำคัญที่พบในป่าชายเลน เช่น นมตำเลีย กาฝากมะม่วง รองเท้านารีกระเปาะ เป็นต้น เอปิไฟท์เหล่านี้จะขึ้นอยู่บนส่วนของลำต้นหรือกิ่งของไม้ป่าชายเลนและอาจจะพบเกาะอยู่ตามส่วนของต้นไม้ที่ตายแล้ว สำหรับเถาวัลย์ที่สำคัญและพบอย่างสม่ำเสมอในป่าชายเลน ได้แก่ เถากระเพาะปลา เถาถอบแถบ เถาตูละ และเถา มันแดง เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีสาหร่ายที่นับเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของป่าชายเลนและพบเห็นอยู่หลายชนิดสามารถจำแนกได้เป็น 2 พวกใหญ่ ๆ คือ พวกสาหร่ายที่อาศัยอยู่ตามต้นหรือรากของต้นโกงกางหรือแสม และพวกที่ขึ้นอยู่ตามพื้นโคลนหรือเลนหรือโคลนปนทราย พันธุ์ไม้ส่วนใหญ่หรือเกือบจะทั้งหมดเป็นพันธุ์ไม้ไม่ผลัดใบ ซึ่งมีลักษณะทางสรีรวิทยาและการปรับตัวทางโครงสร้างที่คล้ายคลึงกัน พืชที่ขึ้นอยู่ในป่าชายเลนสามารถปรับตัวทั้งลักษณะภายนอกและภายในให้เข้ากับปัจจัยสภาวะแวดล้อม เช่น ดิน ความเค็มของน้ำ การระบายน้ำ และการท่วมถึงของน้ำทะเลได้ต่างกัน จึงทำให้พืชแต่ละชนิดในป่าชายเลนมีการแบ่งเขตการขึ้นอยู่กันอย่างค่อนข้างชัดเจน

“จาก” ซึ่งเป็นพันธุ์ไม้ในป่าชายเลนอยู่ในตระกูลปาล์ม พบได้ในบริเวณริมฝั่งแม่น้ำหรือในลุ่มน้ำบริเวณใกล้ปากแม่น้ำที่เป็นรอยต่อระหว่างน้ำทะเลและน้ำจืด และบริเวณที่มีน้ำขึ้นน้ำลง (วงจันทร์ วงศ์แก้ว, 2540: 1)

2.1.3 สัตว์ในป่าชายเลน

ป่าชายเลนเป็นแหล่งที่อุดมสมบูรณ์ด้วยสัตว์หลายชนิด (สนิท อักษรแก้ว, 2534: 12 - 13) ทั้งที่เป็นสัตว์น้ำ เช่น กุ้ง หอย ปู ปลา ที่มีความสำคัญทางเศรษฐกิจ เช่น กุ้งแชบ๊วย กุ้งกุลาดำ กุ้งตะกาด เคย ปลานวลจันทร์ทะเล ปลากระบอก ปลากระรัง ปลากระพง ปลานุ่ นุ่แสม นุ่ทะเล หอยนางรม หอยแครง หอยตะไกรม หอยแมลงภู่ และหอยกะพง แล้วยังมีสัตว์ชนิดอื่น ๆ เช่น นก สัตว์เลื้อยคลานด้วยนม และสัตว์เลื้อยคลาน ในป่าชายเลนจะพบตัวแทนของสัตว์เกือบทุกไฟลัม นับตั้งแต่สัตว์ที่มีขนาดเล็ก เช่น โปรโตซัว พวกหนอนตัวกลม หนอนตัวแบน พวกไส้เดือนทะเล สัตว์พวกหลังนี้จะมีหลายหลากชนิดและดำรงชีพหลายแบบในบริเวณป่าชายเลน กล่าวคือ บางชนิดสามารถเคลื่อนที่ได้และจับสัตว์อื่นเป็นอาหาร บางชนิดสามารถฝังตัวอยู่กับที่และกรองอาหารจากมวลน้ำ และบางชนิดก็ฝังตัวอยู่กับที่แต่มีหนวดหรือยางค์ออกกวาดอินทรีย์สารกินเป็นอาหาร

นอกจากสัตว์เหล่านี้ก็มีพวกกุ้ง หอย ปู ปลา ที่พบมากในบริเวณนี้ ซึ่งสัตว์เหล่านี้อาจอาศัยอยู่บางช่วงในวงจรชีวิตของมันหรืออาจอาศัยอยู่ตลอดชีพของมัน พวกหอยที่สำคัญ ได้แก่ พวกหอยสองฝา เช่น หอยนางรม หอยแครง และหอยจอบ ซึ่งอาจพบฝังตัวในดินหรือเกาะตามรากและลำต้นของพรรณไม้ในป่าชายเลน นอกจากนี้ยังมีพวกหอยเจาะ ซึ่งพบตามซากต้นไม้ที่หักพัง หอยฝาเดียวที่พบมาก ได้แก่ พวกหอยชนิด *Littorina* spp. ซึ่งแพร่กระจายอยู่ตามส่วนต่าง ๆ ของต้นไม้

สัตว์จำพวกอาร์โทพอดพบมากเช่นกัน นับตั้งแต่พวกแมงดาทะเลซึ่งเป็นกลุ่มสัตว์ที่ดึกดำบรรพ์ พวกแมลงซึ่งมีผลกระทบต่อพรรณไม้ในป่าชายเลน และพวกครัสเตเชียนซึ่งเป็นสัตว์กลุ่มใหญ่กลุ่มหนึ่งที่พบในบริเวณนี้ ในบรรดาสัตว์พวกครัสเตเชียนที่พบมากในบริเวณนี้ ได้แก่ ปูหลากหลายชนิด เช่น ปูก้ามดาบ ปูแสม ปูม้า และปูทะเล พวกปูมีบทบาทสำคัญในระบบนิเวศป่าชายเลน โดยที่ปูเป็นตัวจักรสำคัญในห่วงโซ่อาหารและมีส่วนช่วยในการหมุนเวียนธาตุอาหารในบริเวณนี้ นอกจากนี้ยังมีพวกเพรียงหินที่เกาะตามรากพืชหรือตามต้นไม้ พวกกุ้งดีดขัน แม่หอบ และกุ้งอีกหลายชนิด เช่น พวกกุ้งตะกาดและกุ้งแชบ๊วยก็พบได้เสมอในบริเวณนี้ พวกแอมฟิพอดและแมลงสาปทะเลก็พบได้ตามซากพืชใบไม้ที่ร่วงตามพื้นในป่าชายเลน

สัตว์ในกลุ่มพวกเอคโคไโนเดิม เช่น ปลิงทะเล และดาวเปราะ ก็พบได้เช่นกันในบริเวณป่าชายเลนที่ติดต่อกับทะเลที่มีความเค็มของน้ำค่อนข้างสูงทัดเทียมกับน้ำทะเล พวกสัตว์ชั้นสูงที่พบได้ในบริเวณป่าชายเลนนอกจากปลาชนิดต่าง ๆ แล้วยังพบสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนม เช่น ค้างคาวลิงลม ลิงแสม หนูบ้าน นาก เสือปลา แมวป่า เสือโคร่ง หมูป่า และอีเก้ง สัตว์เหล่านี้จะเข้ามาในบริเวณป่าชายเลนเป็นบางครั้งเพื่อหาอาหาร นอกจากนี้แล้วยังมีนกหลายชนิด ภูชนิดต่าง ๆ ตะกวด เต่า และจระเข้ก็ยังเข้ามาอาศัยอยู่ในป่าชายเลนอีกด้วย

2.1.4 ความสำคัญและประโยชน์ของป่าชายเลน

ป่าชายเลนเป็นที่รวมของสังคมพืช สัตว์น้ำ และสัตว์บกนานาชนิด ป่าชายเลนจึงนับว่าเป็นระบบนิเวศที่มีคุณค่ามหาศาล ความสำคัญและประโยชน์ของป่าชายเลน (สนใจ หะวานนท์, 2539: 340) มีดังนี้

1) ด้านป่าไม้

ผลผลิตที่ได้จากป่าชายเลนซึ่งช่วยเพิ่มเศรษฐกิจของประเทศได้มากคือ การนำไม้จากป่าชายเลนมาใช้ประโยชน์ในลักษณะต่าง ๆ กันหลายรูปแบบที่นิยมกันอย่างกว้างขวางก็คือ การเผาถ่าน โดยเฉพาะการนำไม้โกงกางมาทำเป็นถ่านซึ่งถ่านที่ได้จากไม้โกงกางถือว่าเป็นถ่านที่

มีคุณภาพดี ให้ความร้อนสูง เมื่อเทียบกับถ่านที่ได้จากไม้ชนิดอื่น ๆ ไม้ในป่าชายเลนนอกจากจะนำมาทำเป็นถ่านแล้ว ยังนำไปใช้ทำเสาเข็ม ไม้ค้ำยัน สร้างบ้านเรือน เฟอร์นิเจอร์ และไม้จากป่าชายเลนยังนำมาใช้ประโยชน์ในด้านต่าง ๆ ทางอุตสาหกรรมเกี่ยวกับการกลั่นไม้หรือสกัดเอาสารเคมีที่เป็นประโยชน์ โดยเฉพาะผลผลิตด้านแทนนิน เมททิลแอลกอฮอล์ และกรดน้ำส้ม นอกจากนี้ไม้ป่าชายเลนหลายชนิดยังสามารถใช้เป็นสมุนไพรได้อีกด้วย

2) ด้านประมง

ป่าชายเลนมีบทบาทสำคัญในการรักษากำลังผลิตของประมงชายฝั่งและนอกฝั่งให้มีศักยภาพสม่ำเสมอโดยตรง โดยป่าชายเลนเป็นแหล่งอาหารที่สำคัญสำหรับสัตว์น้ำนานาชนิด ไม่ว่าจะเป็นพวกกุ้ง หอย ปู และปลา วงจรชีวิตของสัตว์น้ำเหล่านี้จะมีความสำคัญกับป่าชายเลนอย่างมาก ทั้งในด้านที่เป็นที่อยู่อาศัย แหล่งเพาะพันธุ์การเจริญเติบโต ป่าชายเลนสามารถผลิตอาหารและแร่ธาตุหลายชนิด โดยได้จากการร่วงหล่นและสลายตัวของเศษไม้ใบไม้ ซากพืชเหล่านี้เมื่อร่วงหล่นไปแล้ว จะย่อยสลายกลายเป็นอาหารปฐมภูมิในระบบนิเวศป่าชายเลน นอกจากนี้ในป่าชายเลนมีแพลงตอนพืชและแพลงตอนสัตว์ ที่มีบทบาทสำคัญในการเป็นแหล่งอาหารในวงจรชีวิตของสัตว์น้ำ จากความสำคัญดังกล่าว ทำให้ป่าชายเลนเป็นแหล่งยังชีพของประชากรที่อยู่ตามชายฝั่งทะเลซึ่งอาศัยรายได้จากการทำประมงขนาดเล็กและการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำตามชายฝั่ง

3) ด้านการรักษาความสมดุลของสิ่งแวดล้อม

ป่าชายเลนมีบทบาทสำคัญในการป้องกันพื้นที่ชายฝั่งทะเลจากคลื่นลมแรง โดยจะช่วยลดความรุนแรงของลมพายุลงจนไม่ทำให้เกิดอันตรายต่อระบบนิเวศ ช่วยป้องกันการกัดเซาะดินที่อยู่บริเวณชายฝั่งทะเลไม่ให้เกิดการพังทลาย เป็นแหล่งดักตะกอนสารปฏิจุลและสารมลพิษต่าง ๆ จากบนบกไม่ให้ลงสู่ทะเล โดยรากของต้นไม้ในป่าชายเลนที่งอกออกมาเหนือพื้นดินจะทำหน้าที่คล้ายตะแกรงธรรมชาติคอยกั้นกรองสิ่งของต่าง ๆ ที่มากับกระแสน้ำ นอกจากนี้ป่าชายเลนยังช่วยทำให้แผ่นดินบริเวณชายฝั่งทะเลงอกขยายตัวออกไปในทะเล โดยรากของต้นไม้ในป่าชายเลนจะช่วยทำให้ตะกอนที่แขวนลอยมากับน้ำตกทับถมเกิดเป็นหาดเลนงอกใหม่ อันเหมาะแก่การเกิดของพันธุ์ไม้ป่าชายเลนและการเพาะเลี้ยงประมงชายฝั่งเป็นอย่างดี

2.1.5 ผลกระทบจากการใช้พื้นที่ป่าชายเลน

การนำพื้นที่ป่าชายเลนไปใช้ประโยชน์ในช่วงที่ผ่านมา ส่งผลกระทบทางเศรษฐกิจและทางด้านนิเวศวิทยาที่สำคัญ (สันติ บางอ้อ, 2544: 20-21) คือ

1) การบุกรุกป่าชายเลนเพื่อนำมาใช้ในการเพาะเลี้ยงกุ้งและกิจกรรมต่าง ๆ ก่อให้เกิดผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมและระบบนิเวศวิทยา เช่น ความหลากหลายทางชีวภาพ ลดลง ปริมาณสัตว์น้ำลดลงเนื่องจากป่าชายเลนซึ่งเป็นแหล่งอาหารสัตว์น้ำวัยอ่อนลดลง นอกจากนั้นยังเกิดการพังทลายของชายฝั่งรุนแรงมากขึ้น เนื่องจากขาดแหล่งกักเก็บคลื่นลม มีผลโดยตรงต่อความอุดมสมบูรณ์ของสัตว์น้ำชายฝั่ง ซึ่งเป็นแหล่งทำมาหากินและรายได้ของผู้ประกอบอาชีพประมงขนาดเล็กพื้นบ้าน

2) นอกจากนั้นเมื่อพื้นที่เลี้ยงกุ้งดังกล่าวถูกทิ้งร้างอันเนื่องมาจากการเกิดมลภาวะอย่างรุนแรง ซึ่งปัจจุบันเกิดในหลายพื้นที่ เช่น ในแถบจังหวัดสมุทรสาคร สมุทรสงคราม และสมุทรปราการ และขยายตัวไปสู่ภาคใต้และภาคตะวันออก เช่น จังหวัดนครศรีธรรมราช และจันทบุรี เป็นต้น หากจะนำมาฟื้นฟูให้กลับเป็นป่าชายเลนเช่นเดิม หรือใช้ทำกิจกรรมการเกษตรอื่น จำเป็นต้องใช้เงินลงทุนสูงและต้องใช้เวลาานาน จนกว่าจะฟื้นฟูให้กลับเป็นสภาพป่าชายเลนที่อุดมสมบูรณ์เหมือนเดิม เนื่องจากแร่ธาตุในดินได้ถูกชะล้างออกไปจำนวนมาก จึงต้องใช้เวลาานานกว่าจะมีตะกอนแร่ธาตุเข้ามาสะสมในปริมาณมากพอแก่การเติบโตของสัตว์น้ำ

3) การทำลายป่าชายเลน ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของอุณหภูมิของน้ำทะเลเพิ่มขึ้น รวมทั้งทำให้ความเค็มของน้ำทะเลเพิ่มขึ้นเป็นอันตรายต่อสัตว์ทะเลวัยอ่อน

4) การทำเหมืองแร่ในเขตป่าชายเลนก่อให้เกิดตะกอนแขวนลอย ส่งผลให้ท้องที่บริเวณปากแม่น้ำตื้นเขินเป็นปัญหาต่อการเดินเรือและการอยู่อาศัยของสัตว์ทั้งหลายและพื้นที่ที่ผ่านการทำเหมืองแร่ ก็จำเป็นต้องใช้เวลาในการสะสมของตะกอนและแร่ธาตุระยะหนึ่ง จึงจะใช้ประโยชน์ในการปลูกป่าชายเลนได้

5) การตั้งชุมชนและโรงงานอุตสาหกรรมบริเวณป่าชายเลน มีการระบายน้ำเสีย ส่งผลให้ป่าชายเลนถูกทำลายมากยิ่งขึ้นและโลหะหนักในน้ำเสียจากโรงงานจะไปสะสมในสัตว์ทะเลเป็นอันตรายต่อผู้บริโภค

6) ปัญหาการบุกรุกทำลายป่าชายเลนของไทยในการนำไปเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำมักถูกหยิบยกมาเป็นข้อกีดกันทางการค้าจากประเทศพัฒนาแล้ว โดยอ้างว่าเป็นการสวนกระแสการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมโลก ส่งผลให้สินค้าดังกล่าวไม่สามารถส่งไปขายในบางประเทศได้

2.1.6 นโยบายและมาตรการของรัฐเกี่ยวกับทรัพยากรป่าชายเลน

รัฐมีการกำหนดนโยบายและมาตรการเพื่อให้เกิดการรักษาพื้นที่และความอุดมสมบูรณ์ของป่าชายเลน รวมทั้งความพยายามในการหยุดยั้งการบุกรุกป่าชายเลน ดังนี้ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2543: 4 - 7)

2.1.6.1 กรอบนโยบายและแนวทาง

1) แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 (พ.ศ.2540 – 2544) ได้กำหนดเป้าหมายให้มีพื้นที่ป่าชายเลนไม่น้อยกว่า 1 ล้านไร่ เมื่อสิ้นสุดระยะเวลาของแผนพัฒนาฉบับที่ 8 สำหรับแนวทางการดำเนินการเพื่อให้บรรลุเป้าหมายการรักษาพื้นที่ป่าชายเลนนั้นได้ให้ความสำคัญในเรื่องของการบริหารจัดการที่ประชาชนจะเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการและฟื้นฟูทรัพยากรดังกล่าว ซึ่งสอดคล้องกับรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2540 ที่กำหนดให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการจัดการ การใช้ประโยชน์ การดูแลรักษา และการฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพื่อประโยชน์ของท้องถิ่นและประเทศอย่างยั่งยืน รวมทั้งได้กำหนดสิทธิและหน้าที่ของประชาชนชาวไทย โดยเฉพาะชุมชนในท้องถิ่นให้มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ

2) นโยบายและแผนการส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม (พ.ศ. 2540 – 2559) ได้มีเป้าหมายสงวนให้มีพื้นที่ป่าชายเลนไม่ต่ำกว่า 1 ล้านไร่ ตลอดจนอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรชายฝั่งทุกประเภท เพื่อรักษาคุณภาพของระบบนิเวศชายฝั่ง โดยให้ความสำคัญกับนโยบายเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารและการจัดการป่าชายเลนให้เป็นระบบต่อเนื่อง ให้มีการกำหนดเครื่องหมายแนวเขตอนุรักษ์ป่าชายเลนให้ชัดเจน เร่งรัดกำหนดแผนจัดการป่าชายเลนระดับจังหวัด กำหนดมาตรการและดำเนินการป้องกันปัญหาความเสื่อมโทรม และการบุกรุกป่าชายเลนให้เป็นไปตามมติคณะรัฐมนตรีเมื่อ 23 กรกฎาคม พ.ศ. 2534 และให้ความสำคัญกับนโยบายเร่งรัดฟื้นฟูพื้นที่ป่าชายเลนที่เสื่อมสภาพ และการสร้างพื้นที่ป่าชายเลนขึ้นใหม่ โดยสนับสนุนให้ภาคเอกชนมีส่วนร่วมในการปลูกป่าชายเลนในพื้นที่เสื่อมโทรม

2.1.6.2 มาตรการด้านการจัดการทรัพยากรป่าชายเลน

1) การวางแผนการใช้ที่ดินชายฝั่งทะเล คณะรัฐมนตรีได้มีมติแต่งตั้งคณะกรรมการพัฒนาที่ดินชายฝั่งทะเลขึ้น ตั้งแต่พ.ศ. 2519 เพื่อกำหนดนโยบายการพัฒนาที่ดินชายฝั่งทะเล รวมทั้งจัดทำแผนประสานการใช้ประโยชน์ที่ดินชายฝั่งทะเล รวม 22 จังหวัด เพื่อเสนอแนวทางการใช้ประโยชน์ที่ดินชายฝั่งทะเลและทรัพยากรชายฝั่งให้เป็นไปอย่างเหมาะสม สามารถตอบสนองต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม โดยการเพิ่มผลผลิตทางการเกษตรในพื้นที่ที่เหมาะสมต่อการเกษตรกรรม และพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะอย่างยิ่งการพัฒนาระบบนิเวศในพื้นที่ชายฝั่งทะเลให้มีสภาพสมบูรณ์เป็นพื้นฐานในการพัฒนาการเกษตร เช่น การเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ

2) การกำหนดเขตการใช้ประโยชน์พื้นที่ป่าชายเลน โดยที่ปัญหาการบุกรุกใช้ประโยชน์พื้นที่ป่าชายเลนเพื่อนำมาใช้ในกิจกรรมทางเศรษฐกิจ มีแนวโน้มรุนแรงขึ้น คณะรัฐมนตรีจึงมีมติกำหนดเขตการใช้พื้นที่ป่าชายเลนเพื่อแก้ไขปัญหาดังกล่าว 3 ครั้งคือ

(1) มติเมื่อวันที่ 15 ธันวาคม พ.ศ. 2530 ให้แบ่งเขตป่าชายเลนออกเป็น 3 เขต คือ เขตอนุรักษ์ เขตเศรษฐกิจ ก. และเขตเศรษฐกิจ ข. โดย เขตอนุรักษ์ หมายถึง พื้นที่ป่าชายเลนที่ห้ามมีการเปลี่ยนแปลง ให้ปล่อยตามธรรมชาติ เพื่อรักษาสภาพแวดล้อมและระบบนิเวศ พื้นที่เขตเศรษฐกิจ ก. เป็นพื้นที่ป่าชายเลนที่สามารถมีการใช้ประโยชน์เฉพาะกิจการด้านป่าไม้ ในขณะที่เขตเศรษฐกิจ ข. หมายถึง พื้นที่ป่าชายเลนที่ยอมให้มีการใช้ประโยชน์ที่ดินและการพัฒนาในด้านอื่น ๆ แต่ต้องคำนึงถึงผลดีและผลเสีย

(2) มติเมื่อวันที่ 4 มิถุนายน พ.ศ. 2534 ให้จัดทำเครื่องหมายแสดงแนวเขตป่าชายเลนและทำการปลูกป่าชายเลนปีละ 50,000 ไร่ ในระหว่างปี 2535 – 2539

(3) มติคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 23 กรกฎาคม 2534 ให้ระงับการใช้ประโยชน์ในพื้นที่ป่าชายเลนโดยเด็ดขาด โดยให้กระทรวงมหาดไทยรับไปดำเนินการสั่งการไปยังจังหวัดที่เกี่ยวข้องให้จัดตั้งคณะกรรมการระดับจังหวัด ซึ่งประกอบด้วยเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องเพื่อหยุดยั้งการบุกรุกที่ดินในเขตป่าไม้ชายเลน และระงับการพิจารณาขออนุญาตใช้ประโยชน์ในพื้นที่ป่าชายเลนของทางราชการ รวมทั้งให้ธนาคารแห่งประเทศไทยรับไปกำกับดูแลเกี่ยวกับการให้สินเชื่อของธนาคารพาณิชย์ โดยขอความร่วมมือจากธนาคารพาณิชย์ให้ระงับการให้สินเชื่อแก่โครงการต่างๆ ที่จะเป็นการบุกรุกทำลายพื้นที่ในเขตป่าชายเลนหรือเป็นโครงการที่จะเปลี่ยนสภาพป่าไม้ชายเลน

3) การยกเลิกการใช้ประโยชน์ในพื้นที่ป่าชายเลน โดยคณะรัฐมนตรีได้มีมติที่เกี่ยวข้องกับเรื่องนี้คือ

(1) มติคณะรัฐมนตรี วันที่ 13 สิงหาคม และ 19 พฤศจิกายน พ.ศ. 2539 ให้ยกเลิกการให้สัมปทานทำไม้ในเขตป่าชายเลน

(2) การใช้ประโยชน์ในพื้นที่ป่าชายเลน ตามมติคณะรัฐมนตรี วันที่ 23 กรกฎาคม พ.ศ. 2534 ได้แก่ การอยู่อาศัยทำกินขนาดเล็ก การประกอบธุรกิจพาณิชย์ การเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ ได้มีการกำหนดให้ปฏิบัติอย่างเข้มงวดในเขตอนุรักษ์ แต่ผ่อนผันให้ในเขตเศรษฐกิจ ก.และข. สำหรับการให้สัมปทานเหมืองแร่ให้ปฏิบัติตามมติคณะรัฐมนตรีวันที่ 23 กรกฎาคม พ.ศ. 2534 แก้ไขเพิ่มเติม 25 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2540 โดยให้กระทรวงอุตสาหกรรมเจรจาตกลงกับผู้ได้รับสัมปทานบัตร

2.1.7 มาตรการด้านการอนุรักษ์ป่าชายเลน

ในการอนุรักษ์ระบบนิเวศป่าชายเลนซึ่งมีความจำเป็นอย่างยิ่งในการคงไว้ซึ่งสังคมพืชและสัตว์ที่สำคัญ มาตรการในการอนุรักษ์ได้แก่ (สนใจ หะวานนท์, 2543: 114)

- 1) ศึกษาค้นคว้าวิจัยในพื้นที่ป่าชายเลนต่าง ๆ ของประเทศ โดยทราบถึงองค์ประกอบของพืชและสัตว์ และปัจจัยสิ่งแวดล้อมในระบบนิเวศป่าชายเลนของประเทศไทยในพื้นที่ต่าง ๆ ทั่วประเทศให้กว้างขวางยิ่งขึ้น
- 2) เผยแพร่ความรู้ เพื่อให้ประชาชนและนักเรียนตลอดจนผู้ปฏิบัติงานเกี่ยวข้องต่าง ๆ ได้ทราบและเห็นความสำคัญในการป้องกันและอนุรักษ์ป่าชายเลนให้คงอยู่ต่อไป
- 3) กำหนดแนวเขตการใช้ประโยชน์ให้แน่ชัดและเหมาะสมกับสภาพพื้นที่ โดยให้ประชาชนและผู้ปฏิบัติงานเกี่ยวข้องได้มีส่วนร่วมในการกำหนด เพื่อร่วมมือกันในการพัฒนาพื้นที่ใช้ประโยชน์ต่าง ๆ ให้เกิดผลผลิตยั่งยืนและต่อเนื่องตลอดไป
- 4) พัฒนานุคลากรผู้รับผิดชอบพื้นที่และผู้เผยแพร่ความรู้ให้มีความรู้ความเข้าใจอย่างแท้จริงและปฏิบัติงานในหน้าที่ด้วยความเข้มแข็ง
- 5) ประสานงานในการแลกเปลี่ยนความรู้และอนุรักษ์พื้นที่ป่าชายเลน เช่น การกำหนดเขตสงวนชีวมณฑล
- 6) ส่งเสริมให้ประชาชนทั่วไปมีส่วนร่วมในการฟื้นฟูและอนุรักษ์ระบบนิเวศป่าชายเลน ตลอดจนได้ผลตอบแทนจากทรัพยากรป่าชายเลนตามความเหมาะสมบนพื้นฐานของการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน
- 7) ควบคุมให้การปฏิบัติเป็นไปตามกฎและระเบียบอย่างเคร่งครัด และความรู้ทางด้านกฎหมาย ระเบียบปฏิบัติสู่ประชาชน และส่งเสริมให้มีการควบคุมดูแลการฝ่าฝืนในหมู่ประชาชนกันเอง

2.2 ความรู้เกี่ยวกับพื้นที่ชุ่มน้ำ

2.2.1 ความหมายของพื้นที่ชุ่มน้ำ (Wetland)

ตามคำจำกัดความของอนุสัญญาแรมซาร์ พื้นที่ชุ่มน้ำ หมายถึง พื้นที่ลุ่ม พื้นที่ราบลุ่ม พื้นที่ลุ่มชื้นแฉะ พื้นที่อำนํ้า มีน้ำท่วม มีน้ำขัง พื้นที่พรุ พื้นที่แหล่งน้ำ ทั้งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ และที่มนุษย์สร้างขึ้น ทั้งที่มีน้ำขังหรือท่วมอยู่ถาวรและชั่วคราว ทั้งที่เป็นแหล่งน้ำนิ่งและน้ำไหล ทั้งที่เป็นน้ำจืด น้ำกร่อยและน้ำเค็ม รวมไปถึง พื้นที่ชายฝั่งทะเล และพื้นที่ของทะเล ในบริเวณ

ซึ่งเมื่อน้ำลดลงต่ำสุดมีความลึกของระดับน้ำไม่เกิน 6 เมตร (สำนักงานนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม, 2544 ก: 1)

พื้นที่ซึ่งมีลักษณะจัดได้ว่าเป็นพื้นที่ชุ่มน้ำ จึงรวมถึง ห้วย หนอง คลอง บึง บ่อ กระจัง (ตระพัง) บาราย แม่น้ำ ลำธาร แคว ละหาน ชายคลอง ฝิ่งน้ำ สบน้ำ สระ ทะเลสาบ แอ่ง ลุ่ม กุด ทุ่ง กว้าง ราบ บึง ทาม พรุ สบู่ แ่ง น้ำตก หาดหิน หาดกรวด หาดทราย หาดโคลน หาดเลน ชาย ทะเล ชายฝั่งทะเล พืดหินปะการัง แหล่งหญ้าทะเล แหล่งสาหร่ายทะเล คุ้ง อ่าว ดินดอนสามเหลี่ยม ชองแคบ ชะวากทะเล ตะกาด หนองน้ำ กรอย ป่าพรุ ป่าเลน ป่าชายเลน ป่าโกงกาง ป่าจาก ป่าแสม รวมทั้งนาข้าว นาทุ่ง นาเกลือ บ่อปลา อ่างเก็บน้ำ เป็นต้น

2.2.2 อนุสัญญาว่าด้วยพื้นที่ชุ่มน้ำที่มีความสำคัญระหว่างประเทศ โดยเฉพาะเป็นแหล่งที่อยู่อาศัย ของนกน้ำ (Convention on Wetlands of International Importance especially as Waterfowl Habitat) หรือ อนุสัญญาแรมซาร์ (Ramsar Convention)

อนุสัญญาว่าด้วยพื้นที่ชุ่มน้ำที่มีความสำคัญระหว่างประเทศ โดยเฉพาะเป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของนกน้ำ หรือ อนุสัญญาแรมซาร์ (Ramsar Convention) ตามชื่อสถานที่ที่จัดให้มีการประชุมเพื่อรับรองอนุสัญญาในวันที่ 2 กุมภาพันธ์ ปีพ.ศ. 2514 (ค.ศ. 1971) คือ เมืองแรมซาร์ ประเทศอิหร่าน มีผลบังคับใช้เมื่อปีพ.ศ. 2518 (ค.ศ. 1975) ตามเงื่อนไข ว่าอนุสัญญาฯ จะมีผลบังคับใช้เมื่อประเทศต่าง ๆ เข้าร่วมเป็นภาคี 7 ประเทศ จนถึงปัจจุบัน (วันที่ 2 ธันวาคม พ.ศ. 2546) มีจำนวนประเทศภาคีในอนุสัญญาฯ รวม 138 ประเทศ และมีพื้นที่ชุ่มน้ำที่มีความ สำคัญระหว่างประเทศ รวมทั้งสิ้น 1,328 แห่ง พื้นที่รวมทั้งสิ้น 111.9 ล้านเฮกแตร์

ประเทศไทยได้เข้าเป็นประเทศภาคีอนุสัญญาแรมซาร์ เป็นลำดับที่ 110 พันธกรณีมีผลบังคับใช้วันที่ 13 กันยายน พ.ศ. 2541 โดยมีพื้นที่ ชุ่มน้ำโลก (Ramsar site) แห่งแรกของประเทศไทย คือ พรุควนขี้เสียน บริเวณเขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลน้อย พื้นที่ประมาณ 3,085 ไร่ ต่อมาได้เสนอพื้นที่ชุ่มน้ำอีก 9 แห่ง เป็นพื้นที่ชุ่มน้ำโลก คือ บึงโขงหลง (พื้นที่ชุ่มน้ำโลกลำดับที่ 1098) ดอนหอยหลอด (พื้นที่ชุ่มน้ำโลกลำดับที่ 1099) ปากแม่น้ำกระบี่ (พื้นที่ชุ่มน้ำโลกลำดับที่ 1100) หนองบงคาย (พื้นที่ชุ่มน้ำโลกลำดับที่ 1101) พรุโต๊ะแดง (พื้นที่ชุ่มน้ำโลกลำดับที่ 1102) ปากแม่น้ำกระบี่เปอร์ - อุทยานแห่งชาติแหลมสน - ปากแม่น้ำกระบี่ อุทยานแห่งชาติหมู่เกาะอ่างทอง อุทยานแห่งชาติอ่าวพังงา (กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม, 2547)

2.2.3 พื้นที่ชุ่มน้ำของประเทศไทย

เนื้อที่พื้นที่ชุ่มน้ำของประเทศไทยครอบคลุมพื้นที่อย่างน้อย 36,161.16 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณร้อยละ 7.5 ของพื้นที่ประเทศมีทั้งที่เป็นพื้นที่ชุ่มน้ำน้ำจืด และพื้นที่ชุ่มน้ำชายฝั่งทะเล พื้นที่ชุ่มน้ำน้ำจืดประกอบด้วย คลอง ห้วย ลำธาร แม่น้ำ น้ำตก หนอง บึง อ่างเก็บน้ำ เขื่อน ทะเลสาบ พรุหญ้า พรุน้ำจืดที่มีไม้พุ่ม ที่ลุ่มชื้นแฉะ พื้นที่เกษตรที่มีน้ำท่วมขัง คิดเป็นพื้นที่ประมาณร้อยละ 44.8 ของพื้นที่ชุ่มน้ำทั้งหมด ส่วนพื้นที่ชุ่มน้ำชายฝั่งทะเลประกอบด้วย ปากแม่น้ำ ชายหาด หาดเลน ป่าชายเลน แนวปะการัง และแหล่งหญ้าทะเล คิดเป็นพื้นที่ประมาณร้อยละ 55.12 ของพื้นที่ชุ่มน้ำทั้งหมด

พื้นที่ชุ่มน้ำที่มีขนาดใหญ่ที่สุดและสำคัญที่สุด ได้แก่ อ่าวไทยและที่ราบลุ่มภาคกลาง ตอนล่าง บึงน้ำจืดหรือหนองน้ำที่สำคัญ ได้แก่ บึงบอระเพ็ด หนองหานกุมภวาปี บึงละหาน ทะเลน้อย และทุ่งสามร้อยยอด สำหรับพื้นที่ชุ่มน้ำประเภทแม่น้ำที่สำคัญซึ่งเป็นที่อยู่อาศัยของชนิดพันธุ์ปลาที่ใกล้สูญพันธุ์ ได้แก่ แม่น้ำโขง แม่น้ำสาละวิน แม่น้ำเจ้าพระยา และแม่น้ำสงคราม แม่น้ำที่สำคัญในฐานะเป็นที่อยู่อาศัยของปลาลากชนิด ได้แก่ แม่น้ำแควน้อย แม่น้ำบางปะกง และแม่น้ำแม่กลอง ที่ราบน้ำท่วมถึงและหนองน้ำที่สำคัญซึ่งเป็นที่อยู่อาศัยของชนิดพันธุ์นกที่อยู่ในสถานภาพใกล้สูญพันธุ์อย่างยิ่งและใกล้สูญพันธุ์ ได้แก่ แอ่งเชียงแสน ที่ราบน้ำท่วมถึงบริเวณวัดไผ่ล้อมและวัดอัมพรวราราม อ่างเก็บน้ำที่สำคัญสำหรับนกอพยพ ได้แก่ อ่างเก็บน้ำสนามบิน อ่างเก็บน้ำบางพระ

พื้นที่ชุ่มน้ำที่มีเอกลักษณ์โดดเด่น ได้แก่ พื้นที่ชุ่มน้ำในเขตอุทยานแห่งชาติเขาสามร้อยยอด เนื่องจากมีความหลากหลายในระบบนิเวศพื้นที่ชุ่มน้ำมากที่สุดและมีความหลากหลายทางชีวภาพสูงมากด้วย พื้นที่ชุ่มน้ำที่มีลักษณะพิเศษเฉพาะอีกแห่งหนึ่ง ได้แก่ ดอนหอยหลอด เนื่องจากเป็นหาดเลนซึ่งเป็นที่อยู่อาศัยของหอยหลอดจำนวนมาก หนองน้ำที่มีนกอพยพมากมาย ในทะเลสาบน้ำกร่อยแห่งเดียวของประเทศไทย ได้แก่ ทะเลสาบสงขลา (คูบุด)

พื้นที่ชุ่มน้ำประเภทป่าชายเลนที่สมบูรณ์ ได้แก่ ป่าชายเลนปากแม่น้ำกระบือ ป่าชายเลนที่ต่อเนื่องเป็นผืนใหญ่ที่สุดในประเทศไทย ได้แก่ ป่าชายเลนปะเหลียน - ละงู พื้นที่ชุ่มน้ำประเภทหาดเลนแหล่งหญ้าทะเลที่นกทะเลและนกชายเลนชายหาดจำนวนมากอพยพมาหากินและอยู่อาศัย ได้แก่ หาดเจ้าไหม เกาะลิบง ปากแม่น้ำตรัง ป่าพรุที่ยังคงสภาพค่อนข้างดี ได้แก่ พรุโต๊ะแดง

อ่าวที่มีป่าชายเลนล้อมรอบเป็นผืนใหญ่และมีทัศนียภาพงดงามมาก ได้แก่ อ่าวพังงา อ่าวที่อุดมสมบูรณ์ด้วยความหลากหลายทางชีวภาพและมีการใช้ประโยชน์มาก ได้แก่ อ่าวบ้านดอน พื้นที่ชุ่มน้ำประเภทเกาะแก่งที่มีสภาพสวยงาม ได้แก่ หมู่เกาะอ่างทอง ประเภทที่มีแนวปะการัง

ชายฝั่งงดงาม ได้แก่ หมู่เกาะตะรุเตา หมู่เกาะช้าง (สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2547 ก)

2.2.4 พื้นที่ชุ่มน้ำกับวิถีชีวิตชุมชน

1) พื้นที่ชุ่มน้ำมีความสำคัญต่อวิถีชีวิตของชุมชนในประเทศไทยอย่างมาก คนไทยเกี่ยวข้องกับพื้นที่ชุ่มน้ำในชีวิตประจำวัน ทั้งในความเป็นอยู่ สังคม วัฒนธรรม การท่องเที่ยว และนันทนาการ

2) พื้นที่ชุ่มน้ำมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับใกล้ชิดกับสังคมไทย วัฒนธรรม ประเพณี ประวัติศาสตร์ และศาสนา มีการตั้งถิ่นฐานชุมชนไปตามแนวลำน้ำ มีตลาดน้ำ มีวัดวาอารามสองฟากฝั่งน้ำมีวัฒนธรรมและประเพณีไทยหลากหลายที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ชุ่มน้ำ เช่น ประเพณีรับขวัญข้าว ประเพณีลอยกระทง ประเพณีการชักพระ ประเพณีการโยนบัว - รับบัว ประเพณีการแข่งขันเรือ การเล่นร้องเพลงเรือ ลักว้า ดอกสร้อย และเพลงอีแซว

3) พื้นที่ชุ่มน้ำส่วนใหญ่ในประเทศไทยเป็นแหล่งทำมาหากินเลี้ยงชีพของผู้คนในชนบทและนำรายได้สู่ครัวเรือน เป็นแหล่งเกษตรกรรม อาหารหลัก และสินค้าส่งออกที่สำคัญของประเทศคือ ข้าว อันเป็นผลผลิตจากพื้นที่ชุ่มน้ำ พื้นที่ชุ่มน้ำเป็นแหล่งทำการประมงที่อุดมสมบูรณ์ ปลา เป็นอาหารโปรตีนที่สำคัญยิ่งที่ประชาชนสามารถหาได้จาก แหล่งน้ำทั่วไป ทั้งแม่น้ำ ลำคลอง ลำธาร ห้วย หนอง บึงใหญ่น้อย ผลผลิตจากการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำเป็นสินค้าส่งออกสำคัญที่ทำรายได้เข้าประเทศปีละไม่น้อยเช่นกัน

4) พื้นที่ชุ่มน้ำหลายแห่งเป็นแหล่งรวมความหลากหลายทางชีวภาพ เป็นถิ่นที่อยู่อาศัย หากินและแพร่ขยายพันธุ์ของพืช และสัตว์นานาชนิดทั้งที่หาได้ยากและใกล้สูญพันธุ์ ถือได้ว่าเป็นแหล่งรวมพันธุกรรมที่สำคัญยิ่ง นอกจากนั้นพื้นที่ชุ่มน้ำยังมีคุณค่าทางนันทนาการและการท่องเที่ยว โดยเฉพาะเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติและศิลปวัฒนธรรม

5) พื้นที่ชุ่มน้ำเป็นแหล่งน้ำผิวดินและน้ำท่าเพื่อการอุปโภคบริโภค เป็นแหล่งน้ำดิบใช้ผลิตน้ำประปา เป็นแหล่งอำนวยน้ำให้ เขื่อนผลิตกระแสไฟฟ้า และเป็นเส้นทางคมนาคมและขนส่งสินค้าทางน้ำที่สำคัญมาตั้งแต่สมัยโบราณ (เครือข่ายข้อมูลความหลากหลายทางชีวภาพ, 2547)

2.3 ความรู้เกี่ยวกับต้นจาก

2.3.1 คำจำกัดความ

จาก เป็นพืชตระกูลปาล์มที่มีอยู่เพียงไม่กี่ชนิดของป่าชายเลน มีลำต้นเป็นหัวอยู่ใต้ดิน (rhizome) ชาวบ้านเรียกว่า "หินจาก" บางคนจัดต้นจากเป็นพืชร่วมป่าชายเลน (mangrove associate) ไม่ใช่ป่าชายเลนจริง (true mangrove) เพราะอาจพบจากได้ในบริเวณอื่นนอกพื้นที่น้ำขึ้น - น้ำลงของป่าชายเลน จากมีชื่อวิทยาศาสตร์ว่า *Nypa fruticans* Wumb อาจมีชื่อสามัญว่า Nipa Palm หรือ Nypah palm ในประเทศมาเลเซียและอินโดนีเซีย เรียกว่า "อาปอง" (Apong) ในประเทศเวียดนาม เรียกว่า "ดาวนุก" (Duanuac) ในฟิลิปปินส์ เรียกชื่อว่า "นิพีรา" (Nipeira) ซึ่งมาจากภาษาโปรตุเกสและเรียกชื่อน้ำเมาที่ทำจากน้ำตาลจากว่า "นิปา" (Nipa) เช่นกัน การทำน้ำเมาหรือเหล้าจากต้นจากนี้มีบันทึกไว้ตั้งแต่ พ.ศ. 2154 โดยเรียกเหล้าชนิดนี้ว่า "นิป" (Nip) จึงเป็นไปได้ว่าชื่อวิทยาศาสตร์ของจากอาจมาจากชื่อเหล้านิป (Nip) ก็ได้ (นพรัตน์ บำรุงรักษ์, 2544: 4)

จาก เป็นไม้พุ่มลำของไม้ป่าชายเลน ขึ้นได้ดีในที่ดินเลนค่อนข้างแข็งและเหนียวจัด สีของดินเลนเป็นสีเหลืองแสดงถึงสีสนิมเหล็ก ใบยาว ปลายและโคนเรียว ใบหน้าสีเขียวเข้ม ใช้สำหรับทำเป็นตับจากมุงหลังคาบ้านพักที่อยู่อาศัยได้ดี ดอกสีเหลืองแสดง น้ำที่ได้จากดอกใช้ทำน้ำส้มจากหรือน้ำตาลจากได้ดี ผลออกรอบแกนอันเดียวกันเรียกว่า ทลาย เนื้อในรับประทานได้ ยอดอ่อนเรียวแหลมใช้มวนทำเป็นบุหรี่ที่ชาวบ้านทั่วไปเรียกว่า บุหรี่ใบจาก (สนิท อักษรแก้ว และคณะ, 2535: 89)

จาก หรือ อัดติ๊ะ (มลายู - ใต้) เป็นไม้จำพวกปาล์ม มีขนาดเล็ก ลำต้นเป็นเหง้าอยู่ใต้ดิน มีรากอวบ อ้วน อัดแน่นบริเวณกอเหง้ามีลักษณะคล้ายฟองน้ำ มักจะจมอยู่ในโคลนและอยู่ใต้น้ำขณะน้ำท่วม (สำนักวิชาการป่าไม้, 2542: 156)

จาก เป็นต้นไม้ตระกูลปาล์มเช่นเดียวกับมะพร้าว จะอยู่รวมกันเป็นกอหลาย ๆ กอหนาแน่นมาก ชอบพื้นที่ค่อนข้างแฉะหรืออยู่ริมน้ำ จะพบบริเวณที่มีน้ำทะเลขึ้นถึงและมีน้ำจืดไหลผ่าน เรียกบริเวณที่มีต้นจากอยู่หนาแน่นว่า ป่าจาก (เครือข่ายกาญจนาภิเษก, 2547)

จากคำจำกัดความข้างต้น อาจกล่าวได้ว่า จาก เป็นพืชตระกูลปาล์มที่พบได้ทั้งในและนอกบริเวณที่มีน้ำขึ้นน้ำลง มักพบในบริเวณริมฝั่งแม่น้ำ ลำคลอง หรือที่บริเวณที่ลุ่มใกล้ปากแม่น้ำ

จาก เป็นพืชชายเลนที่มีอายุเก่าแก่ที่สุดเมื่อตรวจสอบตามหลักฐานของอายุของเรณูที่กลายเป็นฟอสซิล คือ ประมาณตอนปลายยุค Cretaceous หรือ 69 ล้านปี ก่อนยุคปัจจุบัน ตามมาด้วย *Pelliciera* และ *Rhizophora* ซึ่งเกิดในยุค Eocene หรือ 30 ล้านปี ก่อนยุคปัจจุบัน

ส่วนพืชชายเลนตระกูลอื่นเกิดตามมา การกระจายพันธุ์ของจากในปัจจุบันได้เปลี่ยนไปจากยุคก่อน เพราะพบหลักฐานจากเรณูและเมล็ดแสดงการกระจายของจากได้อย่างกว้างขวางกว่าที่เป็นอยู่ในยุคปัจจุบัน เรณูของจากที่เก่าแก่ที่สุดพบที่บราซิล ในระยะต้น จากเป็นพรรณพืชหลักในสังคมพืชในหนองบึง จนกระทั่งปลายยุค Eocene เมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงในลักษณะภูมิอากาศเกิดภาวะแห้งแล้งในบางฤดู ทำให้จากหายไปจากบริเวณได้ในยุคเริ่ม Miocene (24 ล้านปี ก่อนยุคปัจจุบัน) ในยุคเดียวกันเรณูจากได้หายไปจากเวเนซุเอลาด้วย การหายไปของจากเกิดขึ้นในยุคที่ปรากฏโกงกาง (Rhizophora) อย่างกะทันหันและมีการกระจายพันธุ์อย่างกว้างขวาง ยุค 35,000 ปี ก่อนยุคปัจจุบันพบเรณูโกงกางมากที่สุดและมามากอีกครั้งใน 5,500 ปี ก่อนยุคปัจจุบัน การลดปริมาณป่าชายเลนจากยุคอดีตถึงยุคปัจจุบันเป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงอย่างรุนแรงของระดับน้ำทะเลและภูมิอากาศ ซึ่งเป็นผลทำให้พรรณพืชจากป่าชายเลนบางชนิดสูญพันธุ์ไปจากบางพื้นที่ทั้งที่เคยมีหลักฐานว่าเคยมีมากในพื้นที่นั้น เช่น ในแอฟริกา พบหลักฐานว่ามีจากมากในระยะหลังยุค Eocene ถึงระยะต้นของ Miocene และมีพืชชายเลนหลายชนิดอยู่ด้วย แต่หลักฐานปัจจุบันการกระจายพันธุ์ของพรรณพืชชายเลนของแอฟริกาไปจนถึงอเมริกาเหนือและอเมริกาใต้ไม่มีจากอีก เมื่อมีการนำจากไปปลูกที่ Calabar ในปี ค.ศ.1906 และใน Oron ในปี ค.ศ. 1912 เป็นต้น จากที่ได้นำมาจากสวนพฤกษศาสตร์สิงคโปร์ ต้นจากได้เจริญเติบโตงอกงามดีและปกคลุมบริเวณแม่น้ำ Niger, Imo, Bonny และ Cross การขยายตัวของจากเป็นไปอย่างช้า ๆ แต่ได้เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วในระยะไม่กี่ปีที่ผ่านมาจนถึงเขต Wouri Estuary ในคาเมอรูน (Cameroon) ที่ซึ่งชาวพื้นเมืองได้ช่วยในการกระจายพันธุ์ของจาก เนื่องจากเห็นคุณค่าของใบจากในการใช้มุงหลังคา การกระจายพันธุ์ของจากในป่าชายเลนปัจจุบันเริ่มมีปัญหาจากต้นจากที่นำไปปลูกแล้ว เพราะทำให้พรรณไม้ชายเลนพื้นเมืองถดถอยไปจากการรุกรานของปาล์ม ในป่านามากก็ได้มีการนำจากไปปลูกและปัจจุบันทางด้านฝั่งแอตแลนติกของป่านามากก็อาจมีการขยายตัวเร็วดังเช่นในแอฟริกา (วงจันทร์ วงศ์แก้ว, 2540: 1 - 2)

2.3.2 ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ของจาก

ต้นจากมีลักษณะทางพฤกษศาสตร์ (วงจันทร์ วงศ์แก้ว, 2540: 3) ดังนี้

ราก จะมีลักษณะที่เรียกว่า cable roots คือ มีรากแผ่กระจายไปด้านข้าง เจริญไปในแนวนอนขนานไปกับผิวดินตื้น ๆ จากนั้นจะมีรากเล็ก ๆ แตกแขนงต่อไป โดยจะเกิดทางด้านล่างของ cable roots เพื่อทำหน้าที่ยึดเกาะ เรียกว่า anchoring roots รากของจากมีขนาดค่อนข้างยาวและมีจำนวนมากซึ่งเอื้ออำนวยต่อการยึดดิน เมื่อน้ำลงจะเห็นกระจกรากต้นแก่ที่ตายแล้ว

บริเวณตลิ่งอาจมีกระจุกใหญ่ได้ถึง 1 ม. × 1 ม. จาก จะไม่มีรากอากาศเหมือนกับพืชชายเลนชนิดอื่น แต่จะมีใบแต่ละใบทำหน้าที่เป็นรากหายใจขนาดใหญ่เกิดอยู่ใกล้ ๆ กับปลายยอด โดยมีเซลล์พื้นประกอบด้วย spongy tissue เช่นเดียวกับส่วนของ rhizome ในกรณีที่ส่วนปลายใบหักไป ส่วนฐานใบจะสามารถทำหน้าที่เป็นรากหายใจได้ตลอดไป (เทียมใจ คมกฤต, 2536: 15 - 23)

ลำต้น จากมีลำต้นอ้วนสั้น อาจเลื้อยตามผิวดินหากถูกน้ำเซาะหรืออยู่ใต้ผิวดิน และสามารถแตกเป็น 2 ง่าม (dichotomous branching) เพื่อการขยายพันธุ์ ลำต้นใต้ดินหรือเหง้านี้มีลักษณะอวบอ้วน แบน และแข็ง เป็นสีโคลนซ้อนเหลื่อมกันเหมือนมูลโค และอาจมีขนาดใหญ่ มีเส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 50 ซม. เนื้อเยื่อของลำต้นและโคนก้านใบมีช่องอากาศมาก เมื่อรวมกันเป็นกระจุกจะทำให้เกิดโครงสร้างที่ลอยน้ำได้ ชาวบ้านเรียกว่า พงจาก

ใบจาก เป็นใบประกอบแบบขนนก ใบมีขนาดใหญ่มากมีความยาวได้ถึง 6 - 7 เมตร แข็งและตั้งขึ้น มีใบย่อยทั้ง 2 ข้างของก้านใบ ใบย่อยยาวประมาณ 1 เมตร แข็ง ใบมีรูปคล้ายหอก กาบใบขยายออกและเรียงตัวแบบเวียน (spiral)

ดอกจาก จากเป็นพืชที่มีทั้งดอกตัวผู้และดอกตัวเมียในต้นเดียวกัน (monoecious plant) และบนก้านช่อเดียวกัน โดยที่ก้านดอกหรือที่เรียกว่า “นกจาก” แทงออกมาจากลำต้นใต้ผิวดิน บริเวณโคนใบและมีดอกตัวเมียอัดเป็นก้อนที่ปลายก้าน ส่วนดอกตัวผู้มีขนาดเล็กอัดเป็นช่อแตกแขนงออกมาจากก้านร่วมกับดอกตัวเมีย การที่จากออกดอกเป็นช่อ (inflorescence) จึงสามารถมองเห็นเด่นชัด มักมีลักษณะตั้งตรง ใบจากส่วนใหญ่มีความสามารถรองรับช่อดอกได้ แต่ไม่ทุกช่อที่สามารถพัฒนาไปเป็นผลได้อย่างสมบูรณ์ ก้านช่อดอกอาจยาวถึง 100 ซม. หรือน้อยกว่านั้น ช่อดอกมีกาบหุ้ม (perianth) สีส้ม ดอกตัวผู้มีสีครีมอยู่บนก้านและมีกาบหุ้มเช่นเดียวกัน ดอกตัวเมียมีลักษณะเป็นหัวกลมอยู่ปลายก้านอันกลางที่อวบ ซึ่งส่วนที่คาร์เพล (carpel) มีลักษณะแข็งคล้ายเนื้อไม้ลักษณะเป็นเหลี่ยมหรือพู (นพรัตน์ บำรุงรักษา, 2544: 5)

ผลจาก ผลมีสีน้ำตาลเข้มอยู่รวมกันเป็นกระจุกแน่น ปลายผลมีจงอยแข็งซึ่งเป็น Stigma ที่ค้างอยู่ เนื้อเยื่อของผลเป็นเส้นใยแข็งและมีช่องอากาศมากทำให้ลอยน้ำได้ การเจริญเติบโตของต้นอ่อนเป็นแบบ viviparous คือ งอกก่อนผลจะหลุดจากต้น เป็นการงอกแบบ hypogeal ซึ่งจะเห็นใบแรกของต้นอ่อนต้นผลจนหลุดจากทะเลาะ เมล็ดเริ่มแก่ก็จะงอกรากตั้งแต่เมล็ดยังคงติดอยู่กับทะเลาะ เมื่อแก่เต็มที่จะหล่นลงน้ำ และลอยไปกับสายน้ำก่อนจะไปติดตามสันดอนหรือตลิ่งที่อยู่ห่างออกไปเพื่อเติบโตเป็นต้นใหม่ต่อไป (วงจันทร์ วงศ์แก้ว, 2540: 3)

2.3.3 นิเวศวิทยาของต้นจาก

ต้นจากเจริญเติบโตได้ดีบริเวณชายฝั่งที่มีน้ำกร่อย แดดจ้า บริเวณเขตร้อนทั่วไป ปัจจุบันจากการกระจายพันธุ์ตั้งแต่ประเทศศรีลังกา พม่า ปากแม่น้ำคงคา คาบสมุทรมลายา อินโดนีเซีย ปาปัวนิวกินี หมู่เกาะโซโลมอน ฟิลิปปินส์ และอาจไปทางเหนือถึงหมู่เกาะริวกิวในประเทศญี่ปุ่นที่มีต้นจากขึ้นบ้างประปราย หรือไปทางใต้จนถึงรัฐควีนแลนด์ ตอนเหนือของประเทศออสเตรเลีย ต้นจากจะไม่ขึ้นในที่เค็มจัดจนเกินไป จากรายงานการวิจัยมีผู้เสนอว่าที่ จาก สูญพันธุ์ไปจากบางพื้นที่ยุคโบราณ เป็นเพราะการเปลี่ยนแปลงของภูมิอากาศที่ทำให้น้ำเค็มจัดและมีคลื่นลมรุนแรงขึ้น จึงพบเห็นจากบริเวณปากน้ำหรือปากอ่าวมากกว่าบริเวณชายทะเลที่มีน้ำเค็มตลอดปี และความสามารถของปาล์มไม่เพียงแต่ช่วยรักษาตลิ่งไม่ให้พังทลายเท่านั้น หากยังช่วยให้แผ่นดินงอกได้อีกด้วย (วงจันทร์ วงศ์แก้ว, 2540: 5)

2.3.4 การบำรุงรักษาสวนจาก

วิธีการดูแลบำรุงรักษาปาล์มและสวนจากของเกษตรกรในท้องถิ่น อำเภอปากพนัง บริเวณปาล์มที่มีอยู่เดิมโดยการตกทอดมาจากบรรพบุรุษรุ่นปู่ย่าตายาย เป็นวิธีที่ปฏิบัติติดต่อกันมาเป็นเวลาช้านาน เพื่อมุ่งให้มีปาล์มไว้ใช้ประโยชน์ได้อย่างยาวนาน จึงเน้นการบำรุงรักษา (นริศ แก้วสินวล, 2539: 53 - 54) ดังนี้

การตัดแต่งใบ ในการตัดแต่งใบนั้น จะตัดเฉพาะใบที่แก่จัดเท่านั้น เหลือไว้ 5 - 7 ใบต่อต้น ทั้งนี้เพื่อให้เหลือจำนวนใบที่มากพอในการสังเคราะห์แสงเพื่อการสร้างผลผลิต ในการตัดนั้นต้องตัดให้เหลือโคนก้านใบไว้ยาวประมาณ 1 เมตร เพราะว่ส่วนโคนของใบจาก (petiole) หรือพวงจากนั้นเป็นส่วนอุบน้ำ อาจเก็บน้ำหวานและช่วยในการหายใจหากตัดใบจากมากเกินไปหรือตัดจนถึงโคนต้นจะทำให้ผลผลิตน้ำหวานลดน้อยลง ซึ่งวิธีการนี้ผู้ประกอบการอาชีพทำน้ำตาลจากจะทราบดีและปฏิบัติอย่างเคร่งครัด โดยจะไม่ตัดยอดจากขาย เพราะจะทำให้จำนวนใบลดลง ยกเว้นผู้ที่มีอาชีพเย็บจากจะตัดใบเหลือเพียง 3 - 4 ใบเท่านั้นเพื่อให้เลี้ยงต้น

การตัดสาง ในกรณีที่ดินจากมีการแตกกอและเพิ่มจำนวนใบมากขึ้นทำให้ใบติดกันแน่นจนไม่มีช่องว่าง จึงรับแสงได้น้อยลง จำเป็นต้องตัดใบทิ้งทั้งกอเพื่อให้มีช่องว่างและไม่แก่งแย่งอาหารกันมากเกินไป ชาวบ้านเรียกวิธีการนี้ว่าการ "ฆ่าจาก" การฆ่าจากต้องอาศัยความรู้และประสบการณ์ หากฆ่าไม่เป็นจากจะไม่ตาย เช่น จะฆ่าทั้งกอซึ่งมีหลายยอด ต้องสังเกตว่าหัวได้ดินจึงไปทางไหน การแตกยอดใหม่จะเป็นสองง่ามเสมอ สังเกตดินที่แยกออกเป็นรอยทาง เวลาฆ่าต้องทำลายทุกยอดไม่ให้เหลือ หากมีการแตกยอดใหม่อีกครั้งก็ทำลายอีกครั้ง จากนั้นเมื่อลำต้น

ขาดอาหาร จากก็จะตายยกกอ ปอยครั้งการเดินของหัวใต้ดินจะมาชนหรือเกยทับกัน ทำให้เดาไม่
ออกว่าเป็นของกอไหน ทำให้ตัดยอดผิดและทำให้กอจากเดิมที่มีหัวใต้ดินที่แก่มาแล้วไม่ตาย

การดูแลรักษา รวมถึงการทำลายวัชพืช และการดูแลอื่น ๆ การทำลายวัชพืช จะกระทำ
หลังเดือนเมษายนจนถึงมิถุนายน ช่วงนี้เป็นช่วงหน้าแล้ง หลังน้ำลดจะมีวัชพืชขึ้นมาก ได้แก่ พวก
หญ้า เถาวัลย์ต่าง ๆ เช่น หวายลิง ปรงทะเล เถาถอบแถบ เหงือกปลาหมอ ดอกส้มม่วง เป็นต้น การ
ทำลายวัชพืชจะใช้วิธีการทางรอบโคนต้นแต่จะไม่มีการใช้สารเคมี ส่วนการบำรุงรักษาอื่น ๆ เช่น
การขุดหรือพรวนดินบริเวณโคนต้นออกบ้าง เพื่อให้โคนต้นมีโอกาสขยายออกได้มาก ทำให้พวงจาก
มีขนาดใหญ่ขึ้น จะมีผลผลิตคือน้ำหวานดี นอกจากนี้เกษตรกรบางรายได้นำปุ๋ยนาข้าวสูตร 16 -
20 - 0 และปุ๋ยยูเรียมาใช้ในป่าจาก จากการสัมภาษณ์ พบว่าทำให้มีผลผลิตดีขึ้นเกือบ 100% และ
ต้นจากมีความสมบูรณ์เจริญเติบโตดี การใส่ปุ๋ยจะทำหลังน้ำลด คือ ประมาณเดือนกุมภาพันธ์
โดยการขุดพรวนดินรอบโคนต้นจากแล้วหว่านปุ๋ยรอบโคน แต่การใส่ปุ๋ยนี้ส่วนใหญ่ยังไม่เป็นที่นิยม
เพราะถือว่าการสิ้นเปลืองค่าใช้จ่าย

การพักแปลง ในการเข้าไปใช้ประโยชน์นั้น โดยทั่วไปหากมีพื้นที่มากจะมีการแบ่งพื้นที่
ป่าจากออกเป็นแปลงย่อย 2 - 3 แปลง กล่าวคือ เมื่อป่าต้นน้ำหวานมาประมาณ 3 - 5 เดือนก็จะพัก
แปลง เปลี่ยนไปใช้แปลงอื่น เพื่อให้ต้นจากมีโอกาสพักฟื้นตัวใหม่อีกครั้งหากมีการใช้พื้นที่ซ้ำกัน
จะทำให้ต้นจากโทรม ผลผลิตจะลดลงเรื่อย ๆ ดังนั้นเมื่อถึงฤดูกาลผลิตใหม่ก็จะเปลี่ยนพักแปลง
สลับกันไป วิธีการนี้จึงเรียกว่าวิธีการสลับหมุนเวียน (rotation) ซึ่งคล้ายกับการใช้ประโยชน์จากทุ่ง
หญ้าเลี้ยงสัตว์

2.3.5 การใช้ประโยชน์จากต้นจาก

ต้นจากสามารถนำมาใช้ประโยชน์ ตั้งแต่ลำต้น ใบ ผล ได้ดังนี้ (ไพศาล วิษณุณะภักดิ์,
2547)

ทำน้ำตาลจากหรือน้ำผึ้งจาก

โดยผลิตมาจากวงจากหรือดอกจาก มีขั้นตอนที่สำคัญ คือ จะต้องเลือกวงจากที่มีขนาด
พอเหมาะ โดยจะต้องเลือกวงจากหนุ่ม หรือวงจากที่ผลขนาดพอเหมาะ ภาชนะที่เรียกว่า
"ทรามกิน" จากนั้นทำการตัดแต่งให้เรียบร้อย เพื่อเตรียมตีตาลหรือตีวงจากโดยการตีวงตาลจาก
เพื่อเป็นการกระตุ้นให้ต้นจากผลิตน้ำหวานมาสะสมไว้ที่ดอกต้นจาก ต่อมาก็ตัดดอกต้นจากให้
เหลือแต่วงตาลจาก นำกระบอกลูกไม้ที่ใส่เกร็ดไม้เคี่ยม ประมาณ 2 - 3 เกร็ด เพื่อเป็นสารกันบูด
นำไปแขวนไว้รับน้ำตาลจาก ในเวลาช่วงเย็น น้ำหวานที่รับได้วงละ 1 กระบอก ชาวบ้านจะเก็บใน
ตอนเช้านำไปต้มและเคี่ยวด้วยไฟแรง ๆ เมื่อเหลือปริมาณครึ่งหนึ่งก็จะเป็นน้ำหวานดิบหรือน้ำผึ้ง

จาก จะมีรสหอมหวาน ชาวบ้านนำไปราดข้าวรับประทานเป็นอาหาร นำไปปรุงอาหาร เช่น หมี่ผัด แกงส้ม ทำขนมลา ขนมจาก หรือ ทำเป็นน้ำตาลปีบ ทำน้ำส้มจาก น้ำส้มจากมีลักษณะขาวขุ่นมีรสเปรี้ยวแบบธรรมชาติ นำไปปรุงอาหาร เช่น ปลากระบอกต้มส้ม ทำเป็นน้ำจิ้มสำหรับปลาช่อนริ้ว เป็นต้น

ใบจากใช้มุงหลังคา

นำใบจากมาเย็บเป็นแผ่นหรือตับ โดยซ้อนกันประมาณ 2 - 3 ใบ แล้วสอดให้ติดกัน วางทับลงบนไม้ตับที่ทำมาจากก้านกิ่งของใบจาก พับเป็นสองส่วนให้ด้านบนสั้นกว่าด้านล่างแล้วเย็บด้วยเชือกค้ำที่เหลาเป็นเส้น ๆ เย็บซ้อนกันตลอดตับจากยาวประมาณ 3 - 4 ศอก ใหนึ่งผลิตใบจากได้ประมาณ 500 ตับจาก ชาวเกษตรกรนาทุ่ง จะซื้อไปมุงหลังคาขนาที่ปอทุ่ง เพราะทำได้ง่าย ราคาถูก และมีความเย็นแบบธรรมชาติ

ภาชนะที่ตักน้ำ

นำยอดจากมาตัดออกแล้วคลี่เป็นใบนำไปตากแดดพอประมาณ ตัดใบจากให้ได้ขนาดพอเหมาะ นำใบจากมาสอดเหมือนสอดตับจากจนเป็นแผ่นกว้างตามขนาดที่ต้องการ จึงรวบปลายทั้งสองด้านผูกติดกันด้วยเชือกหรือโดยมัดไขว้กัน อาจจะทำด้วยน้ำมันยางผสมชัน เพื่อให้สวยงามและทนทาน

ใบจากใช้ม้วนบุหรี

หรือ ที่ชาวบ้านเรียกว่า ยาสูบใบจาก โดยนำเอายอดใบจาก ตัดเอาใบมาตากแดดให้แห้งลอกเอาก้านใบและใยออก นำใบจากมาตัดให้ยาวเท่าม้วนบุหรี นำไปม้วนกับยาเส้น ยาสูบใบจากเป็นที่นิยมในแถบต่าง ๆ มีการส่งใบจากหรือยอดจากไปจำหน่ายที่ จังหวัดสงขลา ปัตตานี สตูล และประเทศมาเลเซีย

ลูกจาก

สามารถนำมาทำเป็นขนมหวานโดยหั่นเป็นชิ้น ๆ นำไปเชื่อมใส่น้ำแข็ง ลูกจากที่ยังอ่อน ๆ ชาวบ้านนิยมนำมารับประทานเป็นผักแกล้มหรือผักเหนาะของชาวใต้กับแกงไตปลา แกงส้ม ผลอ่อน รับประทานแทนผักและใช้แกง หัวของผลอ่อนมีรสหวาน แต่ถ้าแก่จะมีรสค่อนข้างฝาด ถ้าใช้แกง ความฝาดจะหมดไป ผลแก่สามารถรับประทานเนื้อในได้มีรสหวาน เชื่อมได้เหมือนลูกชิด ลูกจากเป็นสินค้าที่ทำรายได้ดีอีกอย่างหนึ่ง ซึ่งเดิมราคาถูกมาก แต่ปัจจุบันราคาแพง เช่น ถ้าขายเป็นหมู่ (ช่อผล 1 ช่อ เรียกว่า หมู่) ราคาหมู่ละ 10 บาท แต่ถ้าซื้อที่แกะเนื้อออกแล้วจะราคากิโลกรัมละ 50 บาท ดังนั้นถ้าชาวบ้านขยันผ่าผลจากขาย จะได้เงินวันละ 200 - 300 บาท (จังหวัดสมุทรสงคราม, 2547)

ขนมจาก

ทำได้โดยนำมะพร้าวหูด เกลือป่น น้ำตาลทราย น้ำตาลปี๊บ และแป้งข้าวเหนียวดำ นวดให้เข้ากันใส่แป้งมันและแป้งข้าวเหนียวขาว นวดต่อเนื่องให้เข้ากัน และห่อขนมจาก ทำได้โดยใช้ใบจาก 2 ใบ วางซ้อนกัน นำข้าวเหนียวที่ผสมแล้วมาใส่ลงบนใบจากด้านบน แล้วนำใบล่างมาห่อก่อนปิดหัวท้ายด้วยไม้กลัด

น้ำลูกจาก

ทำโดยเลือกเมล็ดในของลูกจากอ่อน ๆ ที่เนื้อยังนิ่มอยู่ ใส่เครื่องปั่นเติมน้ำ บั่น เติมน้ำเชื่อม ชิมรสดูตามใจชอบ จะได้น้ำลูกจาก สีขาวขุ่น รสหวานหอม ต้มแล้วชื่นใจ (เครือข่ายสุขภาพเพื่อประชาชน, 2547)

ประโยชน์จากต้นจากมีอีกมากมาย เช่น นำมาทำเป็นหมวกกันฝนกันแดด ชาวบ้านเรียกว่า หมวกเปียว โดยการเย็บใบจากเป็นรูปทรงกรวย ทำเป็นหมวกคล้าย ๆ กับหมวกชาวเวียดนาม ก้านใบจะนำมาถักเป็นที่ครอบศีรษะเย็บกับเปียว สามารถกันฝนกันแดดได้ ต่อมาได้เย็บเป็นขนาดใหญ่กันแดดคล้ายเต็นท์ เรียกว่า แชง ขนาดที่เล็กกว่าเย็บเป็นสองผืนให้โพงใช้คลุมศีรษะกันฝนสำหรับผู้ใหญ่ใช้แฉงผืนเดียวนำมาพับแล้วเย็บมุม เรียกว่า อีหุบ ส่วนของเด็ก ๆ ที่เล็กกว่าทำคล้าย ๆ หมวกที่เรียกว่า แมงดา นอกจากนี้ยังมีสรรพคุณเป็นสมุนไพร คือ เนื้อลูกจาก มีน้ำตาล แป้ง วิตามิน และอื่น ๆ ใบมีรสฝาด ต้มดื่มแก้อาการท้องร่วง แก้ลมจระต่าง ๆ ขับเสมหะและขับพิษทั้งปวง ชี้เท้าจากรากและใบ ใช้ใส่แก้ปวดฟัน น้ำตาลจาก สมานริดสีดวงทวารได้ (สำนักวิชาการป่าไม้, 2542: 156)

2.4 แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารราชการ

2.4.1 รัฐธรรมนูญกับการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติ

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2517 เป็นรัฐธรรมนูญฉบับแรกของไทยที่ให้ความสำคัญกับสิ่งแวดล้อม มีการกำหนดสิทธิและเสรีภาพของชนชาวไทยที่เกี่ยวข้องทางอ้อมต่อสิ่งแวดล้อมไว้หลายมาตรา ต่อมาในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2534 ได้มีการกำหนดหน้าที่ของชนชาวไทยเพิ่มเติมในการพิทักษ์และปกป้องศิลปวัฒนธรรม และมีหน้าที่รักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม แต่ยังคงมีการกำหนดให้รัฐมีอำนาจหน้าที่ในการรักษาและส่งเสริมสิ่งแวดล้อมธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทางศิลปวัฒนธรรมของชาติโดยตรง (นคร พจนนรพงษ์ และคณะ, 2539: 17 – 127)

ในรัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบันคือรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2540 ได้มีการกำหนดสิทธิและเสรีภาพของชนชาวไทยทั้งที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมโดยตรงและโดยอ้อมไว้หลายมาตรา นอกจากนี้ยังได้ยังมีการกำหนดให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีบทบาทในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในพื้นที่มากขึ้นตามมาตรา 289 (วรรคหนึ่ง) และมาตรา 290 รายละเอียดของแต่ละมาตราในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อม มีดังนี้ (บุญจง ขาวสิทธิวงศ์, 2546: 8)

มาตรา 46 บุคคลซึ่งรวมกันเป็นชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิมย่อมมีสิทธิอนุรักษ์ หรือฟื้นฟูจารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปะหรือวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่นและของชาติ และมีส่วนร่วมในการจัดการ การบำรุงรักษา และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลและยั่งยืน ทั้งนี้ ตามที่กฎหมายบัญญัติ

มาตรา 50 บุคคลย่อมมีเสรีภาพในการประกอบกิจการหรือประกอบอาชีพและการแข่งขันโดยเสรีอย่างเป็นธรรม การจำกัดเสรีภาพตามวรรคหนึ่งจะกระทำมิได้ เว้นแต่โดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายเฉพาะ เพื่อประโยชน์ในการรักษาความมั่นคงของรัฐหรือเศรษฐกิจของประเทศ การคุ้มครองประชาชนในด้านสาธารณสุข การรักษาความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน การจัดระเบียบการประกอบอาชีพ การคุ้มครองผู้บริโภค การผังเมือง การรักษาทรัพยากรธรรมชาติหรือสิ่งแวดล้อม สวัสดิภาพของประชาชน หรือเพื่อป้องกันการผูกขาด หรือขจัดความไม่เป็นธรรมในการแข่งขัน

มาตรา 56 สิทธิของบุคคลที่จะมีส่วนร่วมกับรัฐและชุมชนในการบำรุงรักษา และการได้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและหลากหลายทางชีวภาพ และในการคุ้มครอง ส่งเสริม และรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม เพื่อให้ดำรงชีพอยู่ได้อย่างปกติและต่อเนื่อง ในสิ่งแวดล้อมที่จะไม่ก่อให้เกิดอันตรายต่อสุขภาพอนามัย สวัสดิภาพ หรือคุณภาพชีวิตของตน ย่อมได้รับความคุ้มครอง ทั้งนี้ ตามที่กฎหมายบัญญัติ

การดำเนินโครงการหรือกิจกรรมที่อาจก่อให้เกิดผลกระทบอย่างรุนแรงต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อม จะกระทำมิได้ เว้นแต่จะได้ศึกษาและประเมินผลกระทบต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อม รวมทั้งได้ให้องค์การอิสระซึ่งประกอบด้วยผู้แทนองค์การเอกชนด้านสิ่งแวดล้อมและผู้แทนสถาบันอุดมศึกษาที่จัดการการศึกษาด้านสิ่งแวดล้อม ให้ความเห็นประกอบก่อนมีการดำเนินการดังกล่าว ทั้งนี้ ตามที่กฎหมายบัญญัติ

สิทธิของบุคคลที่จะฟ้องหน่วยราชการ หน่วยงานของรัฐ รัฐวิสาหกิจราชการส่วนท้องถิ่น หรือองค์กรอื่นของรัฐ เพื่อให้ปฏิบัติหน้าที่ตามที่บัญญัติไว้ในกฎหมายตามวรรคหนึ่งและวรรคสอง ย่อมได้รับความคุ้มครอง

มาตรา 59 บุคคลย่อมมีสิทธิได้รับข้อมูลคำชี้แจงและเหตุผล จากหน่วยราชการ หน่วยงานของรัฐ รัฐวิสาหกิจ หรือราชการส่วนท้องถิ่น ก่อนการอนุญาตหรือการดำเนินโครงการหรือ กิจกรรมใด ที่อาจมีผลกระทบต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อม สุขภาพอนามัย คุณภาพชีวิต หรือส่วนได้เสียสำคัญอื่นใดที่เกี่ยวกับตนหรือชุมชนท้องถิ่น และมีสิทธิแสดงความคิดเห็นของตนในเรื่องดังกล่าว ทั้งนี้ ตามกระบวนการรับฟังความคิดเห็นของประชาชนที่กฎหมายบัญญัติ

มาตรา 69 บุคคลมีหน้าที่ป้องกันประเทศ รับราชการทหาร เสียภาษีอากร ช่วยเหลือราชการ รับการศึกษาระดับประถมศึกษา ปกป้อง และสืบสานศิลปวัฒนธรรมของชาติและภูมิปัญญาท้องถิ่น และอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทั้งนี้ ตามที่กฎหมายบัญญัติ

มาตรา 76 รัฐต้องส่งเสริมและสนับสนุนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการกำหนดนโยบาย การตัดสินใจทางการเมือง การวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจ สังคมและการเมือง รวมทั้งการตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐทุกระดับ

มาตรา 79 รัฐต้องส่งเสริมและสนับสนุนให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการสงวน บำรุงรักษา และใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและหลากหลายทางชีวภาพอย่างสมดุล รวมทั้งมีส่วนร่วมในการส่งเสริม บำรุงรักษา และคุ้มครองคุณภาพสิ่งแวดล้อมตามหลักการการพัฒนาที่ยั่งยืน ตลอดจนควบคุมและกำจัดภาวะมลพิษที่มีผลต่อสุขภาพอนามัย สวัสดิภาพ และคุณภาพชีวิตของประชาชน

มาตรา 289 องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นย่อมมีหน้าที่บำรุงรักษา ศิลปะ จารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น หรือวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่น

องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นย่อมมีสิทธิที่จะจัดการศึกษาอบรมและการฝึกอาชีพตามความเหมาะสมและความต้องการภายในท้องถิ่นนั้น และเข้าไปมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาอบรมของรัฐ แต่ต้องไม่ขัดต่อมาตรา 43 และมาตรา 81 ทั้งนี้ ตามที่กฎหมายบัญญัติ

การจัดการศึกษาอบรมภายในท้องถิ่นตามวรรคสอง องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต้องคำนึงถึงการบำรุงรักษาศิลปะ จารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น และวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่นด้วย

มาตรา 290 เพื่อส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นย่อมมีอำนาจหน้าที่ตามที่กฎหมายบัญญัติ

กฎหมายตามวรรคหนึ่งอย่างน้อยต้องมีสาระสำคัญดังต่อไปนี้

- (1) การจัดการ การบำรุงรักษา และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่อยู่ในเขตพื้นที่
- (2) การเข้าไปมีส่วนในการบำรุงรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่อยู่ในเขตพื้นที่ เฉพาะในกรณีที่มีผลกระทบต่อการใช้ชีวิตของประชาชนในพื้นที่ของตน
- (3) การมีส่วนร่วมในการพิจารณาเพื่อริเริ่มโครงการหรือกิจกรรมใดนอกเขตพื้นที่ซึ่งอาจมีผลกระทบต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อมหรือสุขภาพอนามัยของประชาชนในพื้นที่

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 ถือได้ว่าเป็นรัฐธรรมนูญฉบับที่ดีที่สุดสำหรับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยให้สิทธิประชาชนและชุมชนในการมีส่วนร่วมมากที่สุด นอกจากนี้ยังมีการกำหนดให้องค์กรปกครองท้องถิ่นมีบทบาทในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ซึ่งถือเป็นการกระจายอำนาจในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในทางหนึ่ง

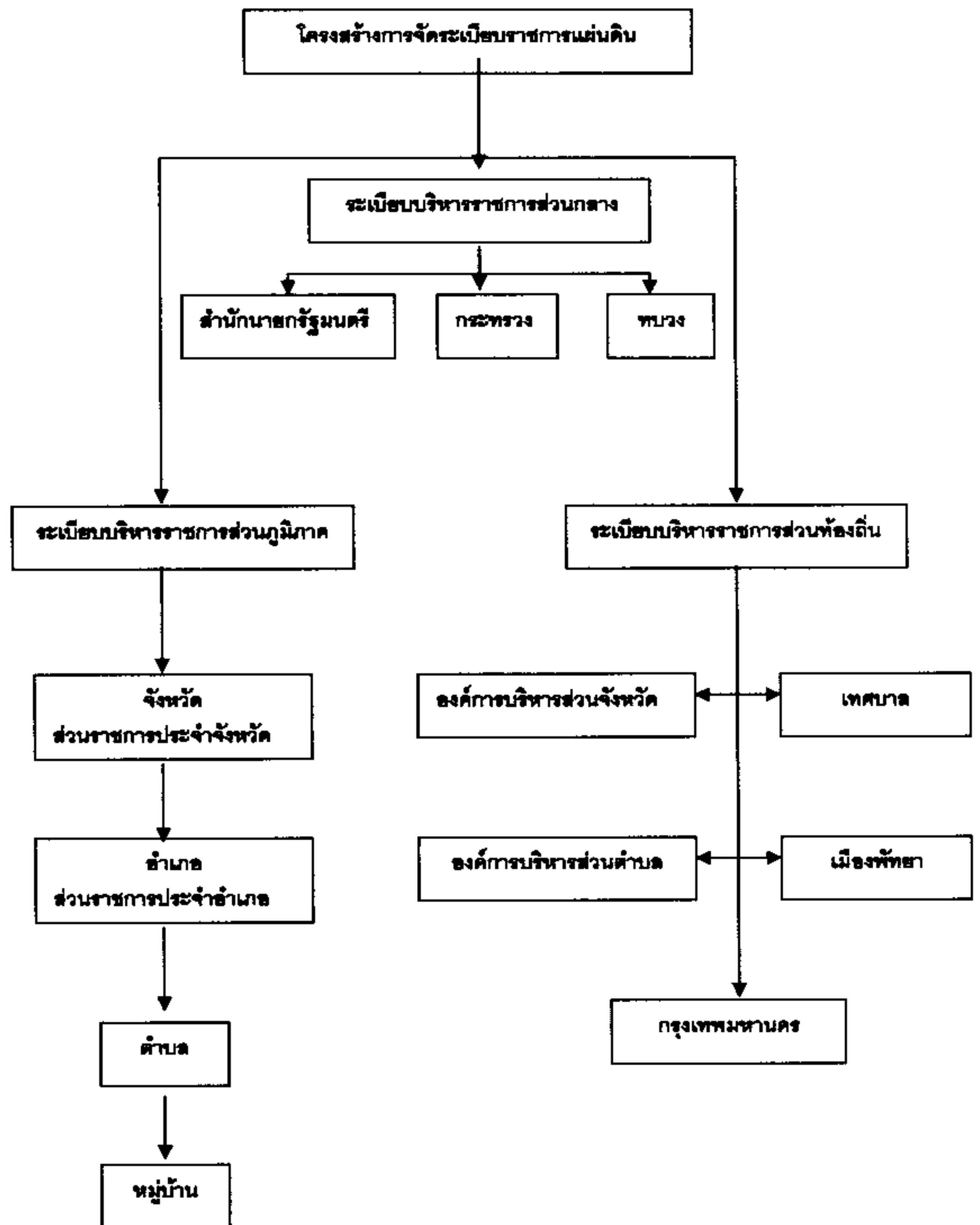
2.4.2 การบริหารราชการของประเทศไทย

การจัดระเบียบบริหารราชการแผ่นดินของไทยในปัจจุบัน เป็นไปตามระเบียบบริหารราชการแผ่นดิน (พรบ. ระเบียบบริหารราชการแผ่นดิน พ.ศ. 2534) ประกอบด้วยการบริหาร 3 ส่วน (โกวิทย์ พวงงาม, 2543: 82 – 89) คือ

1) การบริหารราชการส่วนกลาง รัฐบาลหรือคณะรัฐมนตรีที่มีหน้าที่เข้ามาบริหารประเทศและกำหนดนโยบายในการบริหารประเทศ จะมีอำนาจเพื่อบริหารและจัดการให้เป็นไปตามนโยบายที่กำหนดไว้ หน่วยงานซึ่งถือเป็นกลไกของรัฐบาล จะต้องนำนโยบายของรัฐบาลไปปฏิบัติ คือ กระทรวง ทบวง กรม และการบริหารราชการส่วนกลาง

2) การบริหารราชการส่วนภูมิภาค คือ หน่วยงานของทางราชการที่ได้รับมอบอำนาจจากส่วนกลางให้ไปปฏิบัติงาน ในพื้นที่ส่วนต่าง ๆ ของประเทศและทำหน้าที่ในการกำกับดูแล องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นให้ปฏิบัติหน้าที่โดยไม่ขัดต่อระเบียบ กฎหมาย หรือฝ่าฝืนต่อความสงบเรียบร้อยของประชาชน ได้แก่ จังหวัด อำเภอ

3) การบริหารราชการส่วนท้องถิ่น คือ หน่วยงานที่รัฐบาลกระจายอำนาจให้คนในท้องถิ่นบริหารงานเพื่อแก้ไขปัญหา พัฒนา และให้บริการแก่คนในท้องถิ่นเอง ปัจจุบันมี 5 รูปแบบ ได้แก่ องค์การบริหารส่วนตำบล เทศบาล องค์การบริหารส่วนจังหวัด กรุงเทพมหานคร และเมืองพัทยา โดยมีโครงสร้างดังภาพที่ 2.1

ภาพที่ 2.1 โครงสร้างการจัดระเบียบราชการแผ่นดิน
แหล่งที่มา: โกวิท วัฒนกุล, 2543.

2.4.3 ความหมายของการกระจายอำนาจ

ในเรื่องของการกระจายอำนาจมีผู้ให้ความหมายไว้ต่าง ๆ ดังนี้

การกระจายอำนาจ (โกวิทย์ พวงงาม, 2543) คือ การโอนกิจการบริการสาธารณะบางเรื่องจากรัฐหรือองค์การปกครองส่วนกลางไปให้ชุมชนซึ่งตั้งอยู่ในท้องถิ่นต่างๆ ของประเทศ หรือหน่วยงานบางหน่วยงานรับผิดชอบจัดทำอย่างเป็นอิสระจากองค์การปกครองส่วนกลาง

การกระจายอำนาจ (นันทวัฒน์ บรมานันท์ และแก้วคำ ไกรสรพงษ์, 2544) หมายถึง การกระจายอำนาจปกครองเป็นวิธีหนึ่งในการจัดการปกครองประเทศที่รัฐมอบอำนาจการปกครองบางส่วนให้กับองค์กรอื่นนอกจากองค์กรของส่วนกลางเพื่อจัดทำบริการสาธารณะบางอย่างโดยให้มีความเป็นอิสระในการดำเนินการและไม่อยู่ในการบังคับบัญชาของส่วนกลาง แต่จะอยู่ภายใต้การกำกับดูแลของส่วนกลาง

อุทัย หิรัญโต (อ้างถึงใน วิรัช วิรัชนิภาวรรณ, 2541) ได้ให้ความหมายการกระจายอำนาจตามหลักการบริหารว่า หมายถึง การมอบอำนาจหน้าที่เกี่ยวกับการตัดสินใจและการปฏิบัติให้แก่หน่วยงานรองลงมา หรือเจ้าหน้าที่ระดับต่ำลงไปที่อยู่ในสายการบังคับบัญชา หน่วยงานหรือผู้ที่ได้รับการมอบอำนาจหน้าที่มีอำนาจตัดสินใจและปฏิบัติการใด ๆ ที่ได้รับมอบอย่างอิสระ แต่ผู้มอบอำนาจหน้าที่มีข้อผูกพันจะต้องรับผิดชอบต่อผลงานนั้นด้วย

กล่าวโดยสรุปว่า การกระจายอำนาจ หมายถึง การถ่ายโอนอำนาจการปกครองจากส่วนกลางสู่หน่วยงานท้องถิ่นเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการจัดการบริการสาธารณะในชุมชน

2.4.4 หลักการกระจายอำนาจการปกครอง (Decentralization)

หมายถึง หลักการที่รัฐมอบอำนาจปกครองบางส่วนให้แก่องค์กรอื่นที่ไม่ได้เป็นส่วนหนึ่งของหน่วยการบริหารราชการส่วนกลางให้ไปจัดทำบริการสาธารณะบางอย่างโดยมีอิสระตามสมควร เป็นการมอบอำนาจให้ทั้งในด้านการเมืองและการบริหาร เป็นเรื่องที่ท้องถิ่นมีอำนาจที่จะกำหนดนโยบายและควบคุมการปฏิบัติให้เป็นไปตามนโยบายท้องถิ่นของตนเองได้ (โกวิทย์ พวงงาม, 2543)

ลักษณะสำคัญของหลักการกระจายอำนาจการปกครอง

1) ได้รับการจัดตั้งขึ้นโดยผลแห่งกฎหมายให้มีส่วนเป็นนิติบุคคล หน่วยการปกครองท้องถิ่นเหล่านี้มีหน้าที่ งบประมาณ และทรัพย์สินเป็นของตนเองต่างหาก และไม่ขึ้นตรงต่อหน่วยการปกครองส่วนกลาง ส่วนกลางเพียงแต่กำกับดูแลให้ปฏิบัติหน้าที่ให้เป็นไปตามกฎหมายเท่านั้น

2) มีการเลือกตั้งสภาท้องถิ่นและผู้บริหารท้องถิ่นทั้งหมด เพื่อเปิดโอกาสให้ประชาชนในท้องถิ่นได้เข้าไปมีส่วนร่วมในการปกครองตนเอง

3) มีอำนาจอิสระในการบริหารงาน จัดทำกิจกรรมและวินิจฉัยสั่งการได้เองพอสมควร ด้วยงบประมาณและเจ้าหน้าที่ของตนเอง

4) หน่วยการปกครองท้องถิ่น ต้องมีอำนาจในการจัดเก็บรายได้ เช่น ภาษีอากร ค่าธรรมเนียมต่าง ๆ ตามที่รัฐอนุญาตเพื่อเป็นค่าใช้จ่ายในการดำเนินกิจการต่าง ๆ

จุดแข็งของหลักการกระจายอำนาจปกครอง

1) ทำให้มีการสนองความต้องการของแต่ละท้องถิ่นได้ดีขึ้น เพราะผู้บริหารที่มาจากการเลือกตั้งในท้องถิ่นจะรู้ปัญหาและความต้องการของท้องถิ่นได้ดีกว่า

2) เป็นการแบ่งเบาภาระของหน่วยการบริหารราชการส่วนกลาง

3) เป็นการส่งเสริมและพัฒนาการเมืองในระดับท้องถิ่นตามระบอบประชาธิปไตย เพราะการกระจายอำนาจทำให้ประชาชนในท้องถิ่นรู้จักรับผิดชอบในการปกครองท้องถิ่นของตนเองมากขึ้น

จุดอ่อนของหลักการกระจายอำนาจปกครอง

1) อาจก่อให้เกิดการแก่งแย่งแข่งขันระหว่างท้องถิ่น ซึ่งมีผลกระทบต่อเอกภาพทางการปกครองและความมั่นคงของประเทศประชาชนในแต่ละท้องถิ่นอาจมุ่งแต่ประโยชน์ของท้องถิ่น

2) ผู้ที่ได้รับเลือกตั้งอาจใช้อำนาจบังคับกดขี่คู่แข่งหรือประชาชนที่ไม่ได้อยู่ฝ่ายตนเอง

3) ทำให้เกิดการสิ้นเปลืองงบประมาณ เพราะต้องมีเครื่องมือเครื่องใช้และบุคลากรประจำอยู่ทุกหน่วยการปกครองท้องถิ่น ไม่มีการสับเปลี่ยนหมุนเวียนเหมือนการบริหารราชการส่วนกลาง

2.4.5 วิธีการกระจายอำนาจที่ดีสู่ท้องถิ่น

การกระจายอำนาจที่ดีสู่ท้องถิ่น ควรมีวิธีการดังต่อไปนี้ (ปธาน สุวรรณมงคล, 2543: 147 - 148)

1) การกระจายอำนาจต้องยึดหลักความสมดุลระหว่างความเป็นอิสระของท้องถิ่นกับประเด็นประสิทธิภาพการบริหารจัดการกิจการท้องถิ่น

2) การกระจายอำนาจต้องเป็นไปเพื่อเพิ่มอำนาจการบริหารจัดการของท้องถิ่น และให้ท้องถิ่นพึ่งตนเองได้มากขึ้น

- 3) การกระจายอำนาจต้องทำให้การใช้ทรัพยากรของทั้งท้องถิ่นและรัฐเกิดประโยชน์สูงสุดแก่ประชาชนในท้องถิ่น
- 4) การกระจายอำนาจต้องเป็นไปโดยมีการตรวจสอบจากทั้งรัฐและประชาชนในท้องถิ่น
- 5) การกระจายอำนาจต้องคำนึงถึงความแตกต่างของท้องถิ่นและความต้องการของประชาชน
- 6) การกระจายอำนาจต้องส่งเสริมความสัมพันธ์ระหว่างส่วนกลาง (ส่วนภูมิภาค) และส่วนท้องถิ่น
- 7) การกระจายอำนาจต้องควบคู่ไปกับการสร้างเสริมสมรรถนะของท้องถิ่นให้สามารถรองรับหน้าที่ที่มีการถ่ายโอนไปให้ดำเนินการ
- 8) การกระจายอำนาจต้องไม่เป็นการเพิ่มหน้าที่ให้ท้องถิ่นเพียงอย่างเดียว แต่ต้องควบคู่ไปกับการเพิ่มอำนาจด้านการบริหารงานบุคคลและการเงินให้กับท้องถิ่นด้วย
- 9) การกระจายอำนาจต้องมีการประเมินผลเพื่อวัดความสำเร็จอย่างเป็นรูปธรรม
- 10) การกระจายอำนาจเป็นกระบวนการที่ต้องดำเนินการอย่างต่อเนื่องและยึดหลักความเท่าเทียมกันภายใต้หลักกฎหมาย

2.4.6 แผนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

แผนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เป็นแผนที่กำหนดกรอบแนวคิด เป้าหมาย และแนวทางการกระจายอำนาจ ให้เป็นไปตามมาตรา 30 แห่งพระราชบัญญัติกำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจ ให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โดยยึดหลักการมีส่วนร่วมจากทุกฝ่าย ไม่เป็นแผนที่เบ็ดเสร็จ มีกระบวนการที่ยืดหยุ่น และสามารถปรับวิธีการให้สอดคล้องกับสถานการณ์ต่าง ๆ ได้ แนวทางการกระจายอำนาจ (สำนักงานคณะกรรมการกระจายอำนาจ ให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น, 2547) มีดังนี้

2.4.6.1 การถ่ายโอนภารกิจ

- 1) ระยะเวลาการถ่ายโอน แบ่งเป็น 2 ระยะคือ
 - ระยะที่ 1 ระยะเวลา 1 - 4 ปี (พ.ศ. 2544 - 2547) เป็นการถ่ายโอนตาม มาตรา 30 (1) โดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่มีความพร้อมสามารถดำเนินการได้และแล้วเสร็จ ภายใน 4 ปี

ระยะที่ 2 ระยะเวลา 1 - 10 ปี (พ.ศ. 2544 - 2553) เป็นการถ่ายโอนตาม
มาตรา 30 (2)

2) การถ่ายโอนภารกิจ แบ่งกลุ่มภารกิจไว้ 6 ด้าน คือ

- (1) ด้านโครงสร้างพื้นฐาน
- (2) ด้านงานส่งเสริมคุณภาพชีวิต
- (3) ด้านการจัดระเบียบชุมชน/สังคมและการรักษาความสงบเรียบร้อย

ร้อยละ

(4) ด้านการวางแผน การส่งเสริมการลงทุน พาณิชยกรรม และการ

ท่องเที่ยว

(5) ด้านการบริหารจัดการและการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติสิ่ง

แวดล้อม

(6) ด้านศิลปวัฒนธรรม จารีต ประเพณีและภูมิปัญญาท้องถิ่น

2.4.6.2 การกระจายอำนาจการเงิน

2.4.6.3 แนวทางการถ่ายโอนบุคลากร

2.4.6.4 แนวทางการพัฒนาระบบตรวจสอบและการมีส่วนร่วมของประชาชน

2.4.6.5 การปรับปรุงประสิทธิภาพการบริหารจัดการองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

2.4.6.6 การปรับปรุงกฎหมายและระเบียบให้สอดคล้องกับการถ่ายโอนภารกิจ

2.4.6.7 กลไกการกำกับดูแลการถ่ายโอนภารกิจ

2.4.6.8 การสร้างระบบประกันคุณภาพบริการสาธารณะขององค์กรปกครองส่วน

ท้องถิ่น

2.5 องค์การที่เกี่ยวข้องกับการจัดการป่าจาก

2.5.1 องค์การบริหารส่วนจังหวัด

องค์การบริหารส่วนจังหวัด (อบจ.) เป็นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่มีขนาดใหญ่ที่สุด มีจังหวัดละ 1 แห่ง ยกเว้นกรุงเทพมหานคร มีเขตพื้นที่รับผิดชอบครอบคลุมเขตจังหวัด มีงบประมาณในการพัฒนาท้องถิ่นแห่งละไม่ต่ำกว่า 100 ล้านบาท อบจ. ตั้งขึ้นเพื่อบริหารกิจการในเขตจังหวัด และช่วยพัฒนางานของเทศบาลและอบต. โดยประสานแผนพัฒนาท้องถิ่นเพื่อไม่ให้งานซ้ำซ้อนและจัดสรรงบประมาณให้ เช่น จัดสร้างระบบสาธารณูปโภคที่เทศบาลและอบต. ไม่

ระยะที่ 2 ระยะเวลา 1 - 10 ปี (พ.ศ. 2544 - 2553) เป็นการถ่ายโอนตาม

มาตรา 30 (2)

2) การถ่ายโอนภารกิจ แบ่งกลุ่มภารกิจไว้ 6 ด้าน คือ

(1) ด้านโครงสร้างพื้นฐาน

(2) ด้านงานส่งเสริมคุณภาพชีวิต

(3) ด้านการจัดระเบียบชุมชน/สังคมและการรักษาความสงบเรียบร้อย

ร้อยละ

(4) ด้านการวางแผน การส่งเสริมการลงทุน พาณิชยกรรม และการ

ท่องเที่ยว

(5) ด้านการบริหารจัดการและการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติสิ่ง

แวดล้อม

(6) ด้านศิลปวัฒนธรรม จารีต ประเพณีและภูมิปัญญาท้องถิ่น

2.4.6.2 การกระจายอำนาจการเงิน

2.4.6.3 แนวทางการถ่ายโอนบุคลากร

2.4.6.4 แนวทางการพัฒนาระบบตรวจสอบและการมีส่วนร่วมของประชาชน

2.4.6.5 การปรับปรุงประสิทธิภาพการบริหารจัดการองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น

2.4.6.6 การปรับปรุงกฎหมายและระเบียบให้สอดคล้องกับการถ่ายโอนภารกิจ

2.4.6.7 กลไกการกำกับดูแลการถ่ายโอนภารกิจ

2.4.6.8 การสร้างระบบประกันคุณภาพบริการสาธารณะขององค์การปกครองส่วน

ท้องถิ่น

2.5 องค์การที่เกี่ยวข้องกับการจัดการป่าจาก

2.5.1 องค์การบริหารส่วนจังหวัด

องค์การบริหารส่วนจังหวัด (อบจ.) เป็นองค์การปกครองส่วนท้องถิ่นที่มีขนาดใหญ่ที่สุด มีจังหวัดละ 1 แห่ง ยกเว้นกรุงเทพมหานคร มีเขตพื้นที่รับผิดชอบครอบคลุมเขตจังหวัด มีงบประมาณในการพัฒนาท้องถิ่นแห่งละไม่ต่ำกว่า 100 ล้านบาท อบจ. ตั้งขึ้นเพื่อบริหารกิจการในเขตจังหวัด และช่วยพัฒนางานของเทศบาลและอบต. โดยประสานแผนพัฒนาท้องถิ่นเพื่อไม่ให้งานซ้ำซ้อนและจัดสรรงบประมาณให้ เช่น จัดสร้างระบบสาธารณูปโภคที่เทศบาลและอบต. ไม่

สามารถทำได้ เนื่องจากขาดงบประมาณ เช่น จัดให้มีท่อบำบัดน้ำเสีย ประปาหมู่บ้านจัดทำโครงการที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับหลายองค์กร เช่น ก่อสร้างถนนสายหลักผ่านเทศบาลและอบต. สถานที่ทิ้งขยะ อบจ. มีหน้าที่ในการจัดบริการสาธารณะให้ประชาชนอย่างทั่วถึง เช่นเดียวกับ อบต. และเทศบาล การป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย เช่น จัดให้มีหน่วยดับเพลิง ช่วยแก้ไขไฟไหม้ จัดรถบรรทุกน้ำ ช่วยเหลือพื้นที่แห้งแล้ง การใช้ที่ดินเพื่อประโยชน์ของท้องถิ่น เช่น จัดให้มีสถานที่พักผ่อน สวนสาธารณะ สถานที่สำหรับใช้ประชุมหรืออบรม การให้บริการประชาชนด้านอื่น ๆ เช่น การป้องกันโรคติดต่อ จัดให้มีน้ำสะอาด ตลาด ท่าเทียบเรือ การกำกับดูแลองค์การบริหารส่วนจังหวัด เมื่อสมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนจังหวัดหรือนายกองค์การบริหารส่วนจังหวัด ทำหน้าที่ไม่โปร่งใสหรือสร้างความเสียหายต่อองค์กร ผู้ว่าราชการจังหวัดสามารถเสนอผลการสอบสวนให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยเพื่อสั่งให้ผู้นั้นออกจากตำแหน่ง ยุบสภา อบจ. หรือประชาชนสามารถเข้าชื่อเพื่อถอดถอนผู้นั้นออกจากตำแหน่งได้เช่นกัน (ปริญญ์ไฉนเต็ดคอมมูนี เกชั่น อินดัสตรี จำกัด (มหาชน), 2547)

1. โครงสร้าง และ อำนาจหน้าที่ของอบจ.

โครงสร้างของอบจ. ประกอบด้วย

1) สภา อบจ. ประกอบด้วยสมาชิก อบจ. ที่ราษฎรเลือกตั้งโดยตรงตามจำนวนราษฎรแต่ละจังหวัด ดังนี้

- ราษฎรไม่เกินห้าแสนคน = 24 คน
- ราษฎรไม่เกินห้าแสนคนแต่ไม่เกินหนึ่งล้านคน = 30 คน
- ราษฎรไม่เกินหนึ่งล้านคนแต่ไม่เกินหนึ่งล้านห้าแสนคน = 36 คน
- ราษฎรไม่เกินหนึ่งล้านห้าแสนคนแต่ไม่เกิน สองล้านคน = 42 คน
- ราษฎรเกินสองล้านคนขึ้นไป = 48 คน

ในอำเภอหนึ่งต้องมีสมาชิกสภา อบจ. อย่างน้อย 1 คน มีอายุคราวละ 4 ปี นับแต่วันเลือกตั้งหรือมีการยุบสภา อบจ. มีประธานสภา อบจ. 1 คน และรองประธาน อบจ. 2 คน ซึ่งสภา อบจ. เลือกจากสมาชิก ดำรงตำแหน่งตามอายุของสภา อบจ. หรือมีการยุบสภา อบจ.

2) นายก อบจ. มี 1 คน ซึ่งสภาเลือกจากสมาชิกและนายกอบจ. ตั้ง รองนายก อบจ. จากสมาชิกเป็นผู้ช่วย จำนวนตามหลักเกณฑ์ ดังนี้

- อบจ. ที่มีสมาชิก 48 คน = 4 คน
- อบจ. ที่มีสมาชิก 36 หรือ 42 คน = 3 คน
- อบจ. ที่มีสมาชิก 24 หรือ 30 คน = 2 คน

อยู่ในตำแหน่งตามอายุของสภา อบจ. หรือมีการยุบสภา อบจ.

2. อำนาจหน้าที่ของ อบจ.

ตาม พ.ร.บ. กำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจ ให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ. 2542

1) อบจ. มีอำนาจหน้าที่ ในการจัดระบบบริการสาธารณะ เพื่อประโยชน์ของประชาชน ในท้องถิ่นของตนเอง ตามมาตรา 17 ดังนี้

(1) การจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่นของตนเองและประสานการจัดทำแผนพัฒนาจังหวัด ตามระเบียบที่คณะรัฐมนตรีกำหนด

(2) การสนับสนุนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นอื่นในการพัฒนาท้องถิ่น

(3) การประสานและให้ความร่วมมือในการปฏิบัติหน้าที่ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นอื่น

(4) การแบ่งสรรเงินซึ่งตามกฎหมายจะต้องแบ่งให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นอื่น

(5) การคุ้มครอง ดูแล และบำรุงรักษาป่าไม้ ที่ดิน ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

(6) การจัดการศึกษา

(7) การส่งเสริมประชาธิปไตย ความเสมอภาค และสิทธิเสรีภาพของประชาชน

(8) การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของราษฎรในการพัฒนาท้องถิ่น

(9) การส่งเสริมการพัฒนาเทคโนโลยีที่เหมาะสม

(10) การจัดและดูแลระบบบำบัดน้ำเสียรวม

(11) การกำจัดมูลฝอยและสิ่งปฏิกูลรวม

(12) การจัดการสิ่งแวดล้อมและมลพิษต่าง ๆ

(13) การจัดการและดูแลสถานียขนส่งทั้งทางบกและทางน้ำ

(14) การส่งเสริมการท่องเที่ยว

(15) การพาณิชย์ การส่งเสริมการลงทุน และการทำกิจการไม่ว่าจะดำเนินการเองหรือร่วมกับบุคคลอื่น ๆ หรือจากสหการ

(16) การสร้างและบำรุงรักษาทางบกและทางน้ำที่เชื่อมต่อระหว่างองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นอื่น

(17) การจัดตั้งและดูแลตลาดกลาง

ผู้ว่าราชการจังหวัดเพื่อสั่งให้ผู้นั้นออกจากตำแหน่งได้ หรือประชาชนสามารถเข้าชื่อเพื่อถอดถอนออกจากตำแหน่งได้เช่นกัน (ปริญญ์ไฉนเต็ดคอมมูนิเกชั่น อินดัสตรี จำกัด (มหาชน), 2547)

1. โครงสร้างและอำนาจหน้าที่ของ อบต.

กรมการปกครองได้จัดแบ่งอบต. ออกเป็น 5 ชั้น โดยใช้รายได้เป็นเกณฑ์ในการแบ่ง (กลุ่มเพื่อนพนักงานส่วนตำบล, 2547) ได้แก่

อบต. ชั้น 1 เป็นอบต. ที่มีเกณฑ์รายได้ตั้งแต่ 20 ล้านบาทขึ้นไป มีจำนวนพนักงานส่วนตำบลได้ 21 ตำแหน่ง

อบต. ชั้น 2 เป็นอบต. ที่มีเกณฑ์รายได้ 12 - 20 ล้านบาท มีจำนวนพนักงานส่วนตำบลได้ 12 ตำแหน่ง

อบต. ชั้น 3 เป็นอบต. ที่มีเกณฑ์รายได้ 6 - 12 ล้านบาท มีจำนวนพนักงานส่วนตำบลได้ 6 ตำแหน่ง

อบต. ชั้น 4 เป็นอบต. ที่มีเกณฑ์รายได้ 3 - 6 ล้านบาท มีจำนวนพนักงานส่วนตำบลได้ 4 ตำแหน่ง

อบต. ชั้น 5 เป็นอบต. ที่มีเกณฑ์รายได้ไม่เกิน 3 ล้านบาท มีจำนวนพนักงานส่วนตำบลได้ 3 ตำแหน่ง

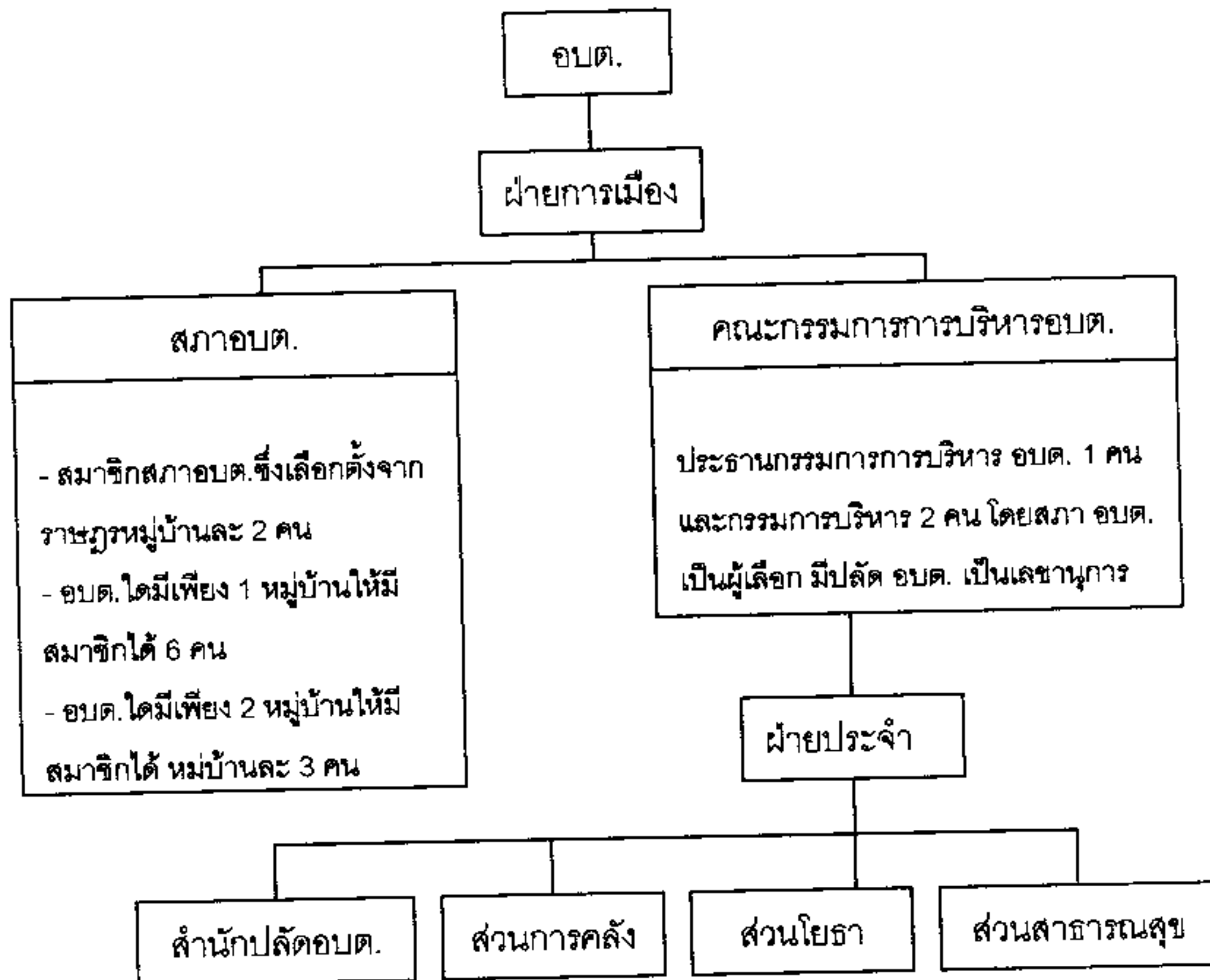
2. โครงสร้างของอบต.

อบต. มีฐานะเป็นนิติบุคคล และเป็นราชการบริหารส่วนท้องถิ่น มีอำนาจหน้าที่ในการพัฒนาตำบลทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม และจัดระบบการบริการสาธารณะ เพื่อประโยชน์ของประชาชนในท้องถิ่นของตนเอง ประกอบด้วย

1) สภา อบต. ประกอบด้วยสมาชิกสภา อบต. ซึ่งได้รับการเลือกตั้งจากราษฎร โดยตรงหมู่บ้านละ 2 คน ถ้า อบต. ใดมี 2 หมู่บ้าน ๗ ละ 3 คน : ถ้ามี 1 หมู่บ้าน 6 คน มีอายุคราวละ 4 ปี

2) ประธานสภา อบต. 1 คน รองประธานสภา อบต. 1 คน ซึ่งสภาเลือกจากสมาชิกให้นายอำเภอแต่งตั้ง มีวาระดำรงตำแหน่งคราวละ 2 ปี และมีเลขานุการสภา อบต. 1 คน

3) คณะกรรมการบริหาร อบต. ประกอบด้วย ประธานกรรมการบริหาร 1 คน กรรมการ บริหาร 2 คน ซึ่งสภาเลือกจากสมาชิก เสนอให้นายอำเภอแต่งตั้ง มีวาระการดำรงตำแหน่งตามอายุของสภา อบต. - ปลัด อบต. เป็นเลขานุการคณะกรรมการบริหาร ดังภาพที่ 2.2

ภาพที่ 2.2 โครงสร้างรวมและอำนาจหน้าที่ขององค์การบริหารส่วนตำบล
แหล่งที่มา: สมาคมองค์การบริหารส่วนตำบลแห่งประเทศไทย, 2547.

3. อำนาจหน้าที่ของอบต.

ตามพระราชบัญญัติกำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ. 2542 (สมคิด เลิศไพฑูรย์, 2543: 35 - 45)

1) มีอำนาจและหน้าที่ในการจัดระบบการบริการสาธารณะเพื่อประโยชน์ของประชาชนในท้องถิ่นของตนเอง ดังนี้ (มาตรา 16)

- (1) การจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่นของตนเอง
- (2) การจัดให้มีและบำรุงรักษาทางบก ทางน้ำ และทางระบายน้ำ
- (3) การจัดให้มีและควบคุมตลาด ท่าเทียบเรือ ท่าข้าม และที่จอดรถ
- (4) การสาธารณูปโภคและการก่อสร้างอื่น
- (5) การสาธารณูปการ

- (6) การส่งเสริม การฝึก และประกอบอาชีพ
- (7) การพาณิชย์และการส่งเสริมการลงทุน
- (8) การส่งเสริมการท่องเที่ยว
- (9) การจัดการศึกษา
- (10) การสังคมสงเคราะห์และการพัฒนาคุณภาพชีวิตเด็ก สตรี คนชรา และ

ผู้ด้อยโอกาส

- (11) การบำรุงรักษาศิลปะ จารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น และวัฒน

ธรรมอันดีของท้องถิ่น

- (12) การปรับปรุงแหล่งชุมชนแออัด และการจัดการเกี่ยวกับที่อยู่อาศัย
- (13) การจัดให้มีและบำรุงรักษาสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ
- (14) การส่งเสริมกีฬา
- (15) การส่งเสริมประชาธิปไตย ความเสมอภาค และสิทธิเสรีภาพของประ

ชาชน

- (16) ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของราษฎรในการพัฒนาท้องถิ่น
- (17) การรักษาความสะอาดและความเป็นระเบียบเรียบร้อยของบ้านเมือง
- (18) การกำจัดมูลฝอย สิ่งปฏิกูล และน้ำเสีย
- (19) การสาธารณสุข การอนามัยครอบครัว และการรักษาพยาบาล
- (20) การจัดให้มีและควบคุมสุสานและฌาปนสถาน
- (21) การควบคุมการเลี้ยงสัตว์
- (22) การจัดให้มีและควบคุมการฆ่าสัตว์
- (23) การรักษาความปลอดภัย ความเป็นระเบียบเรียบร้อย และการอนามัย

โรงมหรสพและสาธารณสถานอื่น ๆ

- (24) การจัดการ การบำรุงรักษา และการใช้ประโยชน์จากป่าไม้ ที่ดิน

ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

- (25) การผังเมือง
- (26) การขนส่งและการวิศวกรรมจราจร
- (27) การดูแลรักษาที่สาธารณะ
- (28) การควบคุมอาคาร
- (29) การป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย

(30) การรักษาความสงบเรียบร้อย การส่งเสริมและสนับสนุนการป้องกัน และรักษาความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน

(31) กิจกรรมอื่นใดที่เป็นผลประโยชน์ของประชาชนในท้องถิ่น ตามที่ คณะกรรมการประกาศกำหนด

2) อำนาจหน้าที่ของ อบต. ตามข้อ 1 จะมีผลอย่างสมบูรณ์ต่อเมื่อแผนปฏิบัติการกำหนดขั้นตอนการกระจายอำนาจตามแผนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีผลใช้บังคับแล้ว

จะเห็นได้ว่าอำนาจหน้าที่ขององค์การบริหารส่วนตำบลที่มีความสำคัญต่อการ จัดการป่าจากคือ 1) การบำรุงรักษาศิลปะ จารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น และวัฒนธรรมอันดี ของท้องถิ่น และ 2) การจัดการ การบำรุงรักษา และการใช้ประโยชน์จากป่าไม้ ที่ดิน ทรัพยากร ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

4. การจัดการรายได้ขององค์การบริหารส่วนตำบล

1) อบต. เก็บเอง ภาษีโรงเรือนและที่ดิน ภาษีป้าย ภาษีบำรุงท้องที่ อากรรการ ฆ่าสัตว์ และค่าธรรมเนียมใบอนุญาต

2) ส่วนราชการจัดเก็บให้

3) ค่าธรรมเนียมจดทะเบียนสิทธิและนิติกรรมที่ดิน อาคารสิ่งปลูกสร้าง แอ่น ค่าภาคหลวงและค่าธรรมเนียมตามกฎหมายป่าไม้ ค่าธรรมเนียมน้ำบาดาล ค่าประทานบัตร ใบอนุญาต และอาชญาบัตร ตามกฎหมายว่าด้วยการประมงรายได้จากทรัพยากรธรรมชาติ (แร่ น้ำมัน) ภาษีและค่าธรรมเนียมรถยนต์และล้อเลื่อน ภาษีสุรา ภาษีสรรพสามิต ภาษีมูลค่าเพิ่ม ภาษีธุรกิจเฉพาะรัฐบาลอุดหนุน

4) รายได้อื่น ๆ เช่น ทำกิจการพาณิชย์เงินบริจาค รายได้จากทรัพย์สินของ อบต.

2.6 ความรู้เกี่ยวกับการปฏิรูปราชการ

การปฏิรูประบบราชการนับเป็นภารกิจที่รัฐบาลต้องดำเนินการเพื่อยกระดับขีด ความสามารถและสร้างประสิทธิภาพโดยรวมของหน่วยงานราชการ การปรับบทบาท ภารกิจ และ โครงสร้างส่วนราชการ เป็นกระบวนการหนึ่งของการปฏิรูประบบราชการ เพื่อทบทวนและจัด การภารกิจของหน่วยงานภาครัฐให้มีความเหมาะสม ขจัดความซ้ำซ้อนและเป็นเอกภาพ มี

ผู้รับผิดชอบชัดเจน สอดรับกับแนวนโยบายของรัฐบาลและสถานการณ์ที่เป็นอยู่ การปรับบทบาทภารกิจและโครงสร้างส่วนราชการใหม่ นับเป็นจุดเริ่มต้นที่ชัดเจนของการปฏิรูประบบราชการ ซึ่งยังมีกระบวนการและภารกิจอีกหลากหลายที่จะต้องดำเนินการต่อไป เพื่อให้ระบบราชการสามารถขับเคลื่อนไปได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล การเปลี่ยนแปลงในระยะเริ่มต้นเริ่มมาตั้งแต่เมื่อวันที่ 1 ตุลาคม พ.ศ. 2544 ที่เริ่มมีแนวคิดในการเปลี่ยนแปลงระบบบริหารราชการส่วนกลางและส่วนภูมิภาค โดยรัฐบาลมีความปรารถนาที่จะให้เกิดการบริหารงานที่มีประสิทธิภาพและสามารถทำให้เกิดผลลัพธ์ตกแก่ประชาชนอย่างเป็นรูปธรรม และรัฐบาลได้ยึดนโยบายการบริหารงานโดยยึดประชาชนเป็นศูนย์กลางของการบริหารงานจากแนวคิดและนโยบายของรัฐบาลดังกล่าว ได้มีการปฏิรูประบบราชการส่วนกลาง ก่อให้เกิดกระทรวงเพิ่มขึ้นจากเดิมเป็น 20 กระทรวง และมีการยุบเลิกกรม และตั้งกรมใหม่ ๆ ขึ้นอีกหลายกรม โดยมีผลทางปฏิบัติ เมื่อวันที่ 5 ตุลาคม พ.ศ. 2546 เป็นต้นมา ขณะเดียวกันก็ได้มีการพยายามที่จะปฏิรูประบบราชการส่วนภูมิภาคไปด้วย และมุ่งกระจายอำนาจของส่วนกลางออกไปสู่ส่วนภูมิภาคให้มากยิ่งขึ้นอีกด้วย (จังหวัดฉะเชิงเทรา, 2547)

2.6.1 กรมป่าไม้

กรมป่าไม้มีหน้าที่หลักในการส่งเสริมและพัฒนาการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและฟื้นฟูระบบนิเวศในพื้นที่ป่าไม้ (กรมป่าไม้, 2547) รวมทั้งทำการศึกษา ค้นคว้า วิจัย ทดลอง และพัฒนาวิชาการด้านป่าไม้และสัตว์ป่า ทั้งนี้ กรมป่าไม้เป็นหน่วยงานที่บังคับการให้เป็นไปตามพระราชบัญญัติป่าไม้ พ.ศ. 2484 พระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ. 2504 พระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ. 2507 พระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ. 2535 และพระราชบัญญัติสวนป่า พ.ศ. 2535 พระราชบัญญัติสามฉบับแรกมีบัญญัติที่ป้องกันการก่อให้เกิดปัญหาสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหามลพิษในเขตป่าไม้ เขตป่าสงวนแห่งชาติ เขตอุทยานแห่งชาติ และเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า

ซึ่งปัจจุบันจากผลของการปฏิรูประบบราชการ กรมป่าไม้ได้ถูกปรับเปลี่ยนเป็น 3 กรม ได้แก่ กรมป่าไม้ กรมอุทยานแห่งชาติสัตว์ป่าและพันธุ์พืช และกรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง

2.6.2 กรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

โดยสถานีวิจัยพัฒนาทรัพยากรป่าชายเลนมีอำนาจหน้าที่เกี่ยวกับการจัดการป่าจาก (กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2547) ดังนี้

1. บริหารหน่วยงาน
2. ตรวจสอบดูแล รักษา ป้องกัน และปราบปรามพื้นที่ป่าชายเลนในท้องที่ควบคุมรับผิดชอบ
3. ปฏิบัติงานตามแผนปฏิบัติงานของฝ่ายต่าง ๆ
4. ประชาสัมพันธ์ให้หน่วยงานของรัฐ เอกชน และประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการฟื้นฟูและอนุรักษ์ทรัพยากรป่าชายเลน
5. ปฏิบัติงานตามที่อยู่บังคับบัญชามอบหมาย

2.6.3 กรมการขนส่งทางน้ำและพาณิชยนาวี กระทรวงคมนาคม

โดยสำนักงานการขนส่งทางน้ำที่ 6 สาขาฉะเชิงเทรา มีอำนาจหน้าที่ (กระทรวงคมนาคม, 2547) ดังนี้

1. ดำเนินการตามพระราชบัญญัติการเดินเรือในน่านน้ำไทย พระราชบัญญัติเรือไทย พระราชบัญญัติป้องกันเรือโดนกัน อนุสัญญา และกฎหมายอื่นที่เกี่ยวข้อง
2. ปฏิบัติงานร่วมกันหรือสนับสนุนการปฏิบัติงานของหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้องหรือที่ได้รับมอบหมาย

เขตพื้นที่ความรับผิดชอบ รับผิดชอบในเขตพื้นที่จังหวัดฉะเชิงเทรา หน้าที่หลักในการให้บริการประชาชน ได้แก่ การอนุญาตให้ทำการขุดลอกร่องน้ำ การอนุญาตให้กระทำสิ่งล่วงล้ำลำน้ำ ตรวจสอบความปลอดภัยในการขนส่งทางน้ำ การขอจดทะเบียนเรือใหม่ การขอต่อใบอนุญาตใช้เรือ การขอเปลี่ยนแปลงรายการเรือ การขอมีหนังสือคนประจำเรือ การขึ้นแนวเขต การออกประกาศ नियัตร์ฝ่ายข้างกล และการออกประกาศ नियัตร์ฝ่ายเดินเรือ เป็นต้น มีการแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบของส่วนราชการภายใน เป็น 4 งาน คือ งานธุรการ งานตรวจการขนส่งทางน้ำ งานตรวจเรือ และงานทะเบียนเรือ

2.7 แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาที่ยั่งยืน

2.7.1 การพัฒนาอย่างยั่งยืน

การพัฒนาอย่างที่ยั่งยืน คือ การพัฒนาที่สามารถสนองความต้องการพื้นฐานของประชาชนส่วนใหญ่ ในขณะเดียวกันสามารถรักษาสถาบันทรัพยากรธรรมชาติไว้เพื่อเป็นมรดกให้แก่ชนรุ่นหลังในอนาคตด้วย ในการวางนโยบาย ได้แบ่งการพัฒนาที่ยั่งยืนออกเป็น 3 มิติ คือ

- 1) ส่งเสริมการขยายตัวทางเศรษฐกิจโดยให้ความสำคัญสูงแก่เรื่อง “คุณภาพ”
- 2) มีความเสมอภาคทางสังคมโดยสนองความต้องการของประชาชนผู้ยากไร้
- 3) ให้การคุ้มครองสิ่งแวดล้อม

การพัฒนาที่ยั่งยืน ต้องคำนึงถึง ความยั่งยืนของชุมชนท้องถิ่น เป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจการเมืองและสังคมของท้องถิ่น ซึ่งมีประชาชนเป็นเป้าหมายและศูนย์กลางของการพัฒนา การพัฒนาแบบนี้สนองความต้องการของท้องถิ่น โดยคำนึงถึงความยั่งยืนของทรัพยากรท้องถิ่น และประชาชนท้องถิ่นมีสิทธิและอำนาจในการจัดการกับทรัพยากรของตนเองอย่างเต็มที่ (ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์, 2541: 131 – 133)

การพัฒนาที่ยั่งยืนในความหมายของธนาคารโลก หมายถึง การกลมกลืนเป้าหมายทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมเข้าด้วยกัน โดยนักเศรษฐศาสตร์จะต้องเรียนรู้ถึงความสำคัญของทรัพย์สินทางธรรมชาติ นักนิเวศวิทยาต้องลดความแข็งแกร่ง โดยยึดความยืดหยุ่นและศักยภาพของการปรับตัวของระบบธรรมชาติเป็นหลักเพิ่มขึ้น และนักสังคมวิทยาต้องช่วยในการพัฒนาให้ยั่งยืนเพิ่มขึ้นโดยการเสนอแนะปัจจัยทางสังคมที่เกี่ยวข้องกับโครงการและแผนงานการพัฒนา โครงการพัฒนาต้องมีการวิเคราะห์ทางสังคมและมีวิศวกรรมทางสังคมที่สามารถจัดองค์กรทางสังคมที่สอดคล้องกับวัฒนธรรม โครงสร้างทางอำนาจ ค่านิยม และความเชื่อ ฯลฯ ของสังคม โครงการของธนาคารโลกมากมายหลายโครงการที่ล้มเหลวเพราะขาดมาตรการค้ำยันทางสังคม เหล่านี้ การพัฒนาที่ยั่งยืนจึงต้องสร้างต้นทุนทางสังคม (Social capital) ขึ้น โดยการสร้างเสริมความแข็งแกร่งของสถาบันและองค์กรทางสังคม เพราะมันเป็นมาตรการทางสังคมที่สามารถให้ผลทั้งในระยะสั้นและระยะยาว

ต้นทุนที่มนุษย์แต่ละยุคจะต้องทิ้งไว้ให้แก่มนุษย์ยุคต่อไปประกอบด้วยต้นทุน 4 ประการ คือ

- 1) ต้นทุนที่มนุษย์สร้างขึ้น ได้แก่ ทรัพย์สินเงินทอง ฯลฯ ที่มนุษย์ใช้วัดความร่ำรวย
- 2) ต้นทุนธรรมชาติ ซึ่งเป็นสิ่งที่ธรรมชาติได้ให้แก่โลกมนุษย์ เช่น ที่ดิน แร่ธาตุ ป่าไม้ อากาศ น้ำ ฯลฯ และมนุษย์ได้นำมาใช้ประโยชน์ คือสามารถนำต้นทุนอื่นมาทดแทนต้นทุนทางธรรมชาติได้บ้างในระยะสั้นหรือระยะกลาง แต่ต้องไม่เกินขอบเขตหรือมากจนเกินไป
- 3) ต้นทุนมนุษย์ ซึ่งเป็นทรัพยากรสำคัญสำหรับการพัฒนา การลงทุนเพื่อพัฒนา มนุษย์ให้มีสุขภาพอนามัย การศึกษา และมีอาหารดีขึ้นเป็นเรื่องจำเป็นอย่างยิ่ง
- 4) ต้นทุนทางสังคม ได้แก่ สถาบันที่ทำให้สังคมเป็นปึกแผ่นและต่อเนื่อง สร้างความชอบธรรมและแก้ไขปัญหาคัดแย้งในสังคมได้

ต้นทุนทั้ง 4 ชนิดสามารถทดแทนกันได้ แต่จำนวนต้นทุนทั้งหมดที่มนุษย์ยุคปัจจุบันมอบให้แก่ยุคอนาคตต้องอย่างน้อยเท่ากับที่ตนเองได้รับมาจากยุคก่อน และความยั่งยืนจึงเท่ากับความความสามารถในการรักษาต้นทุนเหล่านี้ไม่ให้ลดน้อยลงในขณะที่สามารถเพิ่มประโยชน์ต่าง ๆ ให้แก่ประชาชนและสังคมได้ แต่ความยั่งยืนมีหลายระดับด้วยกัน คือ

1) Weak sustainability เป็นการรักษาสารรวมของต้นทุนไว้เท่าเดิมเพื่อมอบแก่รุ่นต่อไป โดยไม่จำแนกความแตกต่างของต้นทุน ซึ่งหมายความว่าต้นทุนแต่ละประเภทสามารถทดแทนกันได้อย่างเต็มที่

2) Sensible sustainability เป็นการรักษาสารรวมของต้นทุนไว้เท่าเดิมเป็นอย่างน้อย แต่ต้นทุนบางอย่างอาจถูกทดแทนได้บ้าง เช่น น้ำมันลดลงแต่ถูกทดแทนด้วยต้นทุนชนิดอื่น แต่การลดลงต้องไม่เกินขีดวิกฤตของแต่ละต้นทุน ต้นทุนบางชนิดทดแทนกันได้และสนับสนุนซึ่งกันและกันด้วย

3) Strong sustainability เป็นการรักษาสวนประกอบของแต่ละต้นทุนให้เท่าเดิม เช่น ป่าไม้ถูกตัดไปต้องปลูกทดแทนให้เท่าเดิม เป็นต้น ต้นทุนแต่ละชนิดทดแทนกันไม่ได้แต่สามารถสนับสนุนกันและกันได้ และสวนประกอบของต้นทุนชนิดเดียวกันไม่สามารถทดแทนกันได้

4) Absurdly strong sustainability เป็นความไม่สามารถทดแทนกันได้เลยและไม่ควรแตะต้องด้วยซ้ำไปสำหรับทรัพยากรที่ใช้แล้วหมดไปได้ ส่วนทรัพยากรที่ใช้แล้วเกิดใหม่ได้ก็จะใช้เท่ากับส่วนที่เกิดขึ้นมาใหม่และใช้เฉพาะส่วนที่โตเต็มที่แล้วเท่านั้น อย่างไรก็ตาม ความยั่งยืนจะต้องขึ้นอยู่กับความเป็นไปได้ทางปฏิบัติและต้นทุนธรรมชาติ มนุษย์ และสังคม (Serageldin, et al., 1994 อ้างถึงใน สมพร แสงชัย, 2545: 191 – 193)

UNESCO มีแนวคิดในเรื่องของ The World Decade for Cultural Development ซึ่งเป็นการพัฒนาที่เน้นปัจจัยทางวัฒนธรรม วัฒนธรรม หมายถึง ศิลปวัฒนธรรมและชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนในสังคม ซึ่งเป็นเรื่องทั้งทางจิตใจ วัตถุ ปัญญา อารมณ์ที่แสดงออกโดยสังคมนั้น ๆ วัฒนธรรมจะครอบคลุมถึงภาษา ความคิด ความเชื่อ ประเพณี ศิลปะ ทักษะ ฯลฯ ซึ่งเชื่อมโยงอดีต ปัจจุบัน และอนาคตของสังคม และเป็นบ่อเกิดของปัญหาและแนวทางการแก้ปัญหาทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม วัฒนธรรมสามารถแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นจากแนวคิดของการพัฒนาได้ เนื่องจากการพัฒนาในอดีตเน้นแต่เรื่องเศรษฐกิจและละเลยปัจจัยอื่น ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัจจัยทางสังคมและวัฒนธรรม โดยที่วัฒนธรรมเป็นรากฐานของอารยธรรมที่สร้างแนวคิดและสติปัญญาของการพัฒนา วัฒนธรรมจึงควรเป็นสิ่งสำคัญของยุทธศาสตร์ของการพัฒนา การยอมรับความแตกต่างทางสังคมและวัฒนธรรม และการยอมรับความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับ

ธรรมชาติหรือระหว่างวัฒนธรรมกับธรรมชาติย่อมสะท้อนให้เห็นถึงวัฒนธรรมของมนุษย์ที่มีต่อมนุษย์และต่อธรรมชาตินั่นเอง ปัญหาสิ่งแวดล้อมในขณะนี้เกิดขึ้นเพราะพฤติกรรมและทัศนคติของมนุษย์ที่เชื่อว่าธรรมชาติเกิดขึ้นเพื่อความสุขสบายของมนุษย์ และมนุษย์สามารถเอาชนะธรรมชาติได้ หากต้องการจะแก้ไขปัญหาล้อมและให้สิ่งแวดล้อมยั่งยืนต่อไป มนุษย์ตั้งแต่ระดับรากหญ้าขึ้นมาต้องเปลี่ยนแปลงทัศนคติไปสู่ความเป็นมิตรกับธรรมชาติ ปกป้องและถนอมธรรมชาติ และห่วงใยในสุขภาพของธรรมชาติ นั่นคือ สังคมต้องเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมให้มีความเป็นธรรมชาติมากขึ้น (J. Sangchai, 2000 อ้างถึงใน สมพร แสงชัย, 2545: 194) เช่นต้องมีแนวทางใหม่ในการบริโภคที่สอดคล้องกับแนวทางการเกษตร ป่าไม้ และการประมง เป็นต้น การศึกษาจะต้องเป็นส่วนสำคัญของการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมและการสร้างขีดความสามารถให้แก่มนุษย์และแก่นวกรรมทางเทคโนโลยีสำหรับการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยประเทศทางเหนือต้องมีวัฒนธรรมที่ลดระดับการอุปโภคบริโภคลงมา และประเทศทางใต้ต้องไม่ตามอย่างประเทศทางเหนือในการพัฒนา ประเทศทางใต้ควรรักษาวัฒนธรรมของตนเองซึ่งเป็นมิตรกับธรรมชาติและมีความเป็นวัตถุนิยมน้อยกว่าวัฒนธรรมตะวันตกเป็นอย่างมาก ประเพณี วัฒนธรรม ความเชื่อ และภูมิปัญญาท้องถิ่นควรจะได้รับ การฟื้นฟูและยอมรับมากขึ้น และหากสามารถปรับใช้กับวิทยาศาสตร์สมัยได้ด้วยแล้ว วัฒนธรรมเหล่านี้จะเป็นประโยชน์อย่างมหาศาลต่อการพัฒนาที่ยั่งยืน (สมพร แสงชัย, 2545: 193 – 194)

2.7.2 การเกษตรยั่งยืน

การเกษตรยั่งยืน คือ การเกษตรที่เกื้อกูลทั้งด้านเศรษฐกิจและสังคม ในขณะที่สามารถรักษาหรือปรับปรุงสภาพแวดล้อม เป็นระบบการเกษตรที่มีกระบวนการผลิตเชิงอนุรักษ์ มีการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและปัจจัยการผลิตอย่างประหยัด

1) ความยั่งยืนด้านเศรษฐกิจ

รายได้ต่อหน่วยพื้นที่ย่อมเป็นสิ่งจูงใจเกษตรกรในการยอมรับเทคโนโลยีการเกษตรยั่งยืนสามารถพัฒนาศักยภาพของเกษตรกรในการพึ่งพาตนเองทั้งในด้านปัจจัยการผลิตและการดำรงชีพ โดยการใช้ทรัพยากรอย่างประหยัด ลดความผันผวนของผลผลิตและรายได้ โดยเปลี่ยนจากระบบการปลูกพืชเชิงเดี่ยวมาทำฟาร์มผสมผสานและเพิ่มรายได้ด้วยการลดรายจ่าย เช่น ค่าอาหาร และอื่น ๆ โดยส่งเสริมให้ทำการผลิตส่วนหนึ่งเพื่อตอบสนองความต้องการของตนเอง

2) ความยั่งยืนด้านสังคม

เมื่อเกษตรกรสามารถพึ่งตนเองได้ มีความเป็นอยู่ไม่ขัดสน ก็ไม่จำเป็นที่จะต้องอพยพไปขายแรงงานในเมือง ทำให้มีโอกาสได้อยู่กับครอบครัวและญาติพี่น้อง มีโอกาสได้ศึกษาค้นคว้าและพัฒนาตนเองมีอาหารเพียงพอต่อการบริโภค และมีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่น จึงทำให้เกิดความรักถิ่นฐาน มีความภาคภูมิใจในตนเอง ซึ่งจะช่วยลดปัญหาสังคมในเมืองได้อีกทางหนึ่ง

3) ความยั่งยืนด้านสิ่งแวดล้อม

การเกษตรอย่างยั่งยืนช่วยสร้างความสมดุลของระบบนิเวศโดยเพิ่มความหลากหลายทางพันธุกรรมพืชและสัตว์ในระบบการเกษตร ลดการใช้สารเคมีป้องกันและกำจัดศัตรูพืช โดยการสร้างกลไกควบคุมตนเอง ช่วยรักษาหรือปรับปรุงสภาพแวดล้อม โดยฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติอันได้แก่ ป่าไม้ ดิน น้ำ และลดการเกิดมลภาวะทั้งในดิน น้ำ และอากาศ

ดังนั้น การเกษตรอย่างยั่งยืนจึงมีความสำคัญต่อการพัฒนาประเทศอย่างยิ่ง เพราะนอกจากจะสามารถแก้ปัญหาให้กับเกษตรกรโดยตรงแล้ว ยังช่วยรักษาหรือปรับปรุงสิ่งแวดล้อมให้กับส่วนรวม และลดปัญหาสังคมในเมืองโดยทางอ้อม

2.8 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

นริศ แก้วสินวล (2539) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การจัดการป่าจาก: กรณีศึกษา ตำบลขนานนก อำเภอปากพนัง จังหวัดนครศรีธรรมราช” แบ่งผลการศึกษาเป็น 4 ส่วนดังนี้

1. ลักษณะโครงสร้างและกายภาพของป่าจาก พบว่า มีพันธุ์ไม้ขึ้นรวมที่เป็นพืชป่าชายเลน 10 ชนิด ได้แก่ จาก สมอทะเล โพธิ์ทะเล ฝาด ปอทะเล ลำพู หลุมพอทะเล เหงือกปลาหมอ ดอกส้มวง หวายลิง และเถาถอบแถบ ซึ่งมีต้นจากเป็นไม้เด่น โดยมีความหนาแน่น 594.25 ต้นต่อไร่ ต้นจากสามารถให้ผลผลิตน้ำหวานคิดเป็น 41.29 ลิตรต่อไร่ต่อวัน ความอุดมสมบูรณ์ของดิน สมบัติทางเคมีของดิน ป่าจากธรรมชาติและป่าจากที่ถูกเปลี่ยนสภาพมีค่าใกล้เคียงกัน ไม่มีความแตกต่างกันทางสถิติอย่างมีนัยสำคัญ

2. การใช้ประโยชน์จากป่าจาก พบว่า มีรูปแบบการใช้ประโยชน์ 2 รูปแบบ คือ การใช้ประโยชน์จากสวนใบ ได้แก่ การเย็บจาก การทำภาชนะจากใบอ่อนและก้านใบ และการใช้ประโยชน์จากช่อดอกและช่อผล ได้แก่ การทำน้ำตาลจาก การทำน้ำส้มจาก ผลจากและช่อดอกประกอบอาหาร และการต้มกลั่นแอลกอฮอล์ เป็นต้น

3. วิธีการจัดการป่าจากโดยประชาชน พบว่า ในการจัดการป่าจากที่มีอยู่เดิมจะเน้นการบำรุงดูแลโดยการตัดใบ ตัดสาขากิ่งออกเพื่อไม่ให้แน่นเกินไป ส่วนการจัดการป่าจากที่ปลูกใหม่เพื่อให้มีป่าจากเพิ่มขึ้นในอนาคตจะเลือกต้นกล้ามาปลูก 2 ขนาด คือ ขนาดความสูง 20 - 25 เซนติเมตรและขนาดความสูง 40 - 45 เซนติเมตร

4. ทางเลือกในการจัดการป่าจาก พบว่า การปลูกจากในนาทุ่งร้างเป็นทางเลือกในการจัดการป่าจากด้านการเพิ่มพื้นที่เพื่ออนุรักษ์ทรัพยากรชายฝั่งและใช้ประโยชน์ของพื้นที่ว่างเปล่า

จิตรา หลีกภัย (2543: บทคัดย่อ) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง "ภูมิปัญญาชาวบ้านกับป่าจาก" พบว่า จากเป็นพืชพื้นล่างของป่าชายเลน ที่อยู่ตระกูลปาล์ม ปัจจุบันได้รับผลกระทบจากความเจริญพัฒนาของมนุษย์ ป่าจากถูกทำลายลง โดยการนำพื้นที่ไปใช้ในการทำนาทุ่ง ถมที่เพื่อสร้างโรงงาน บ้านจัดสรร และถนน อันเป็นเส้นทางที่ทำให้ระบบนิเวศเปลี่ยนแปลงไป และป่าจากถูกทำลายลงมากยิ่งขึ้น ย่านชื่อเป็นชุมชนเก่าแก่บริเวณริมฝั่งแม่น้ำตรังตอนปลาย ในเขตอำเภอกันตัง จังหวัดตรัง อาศัยป่าจากยังชีพในลักษณะเศรษฐกิจพอเพียง อัจฉริยะของภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาวย่านชื่อ คือ การนำพืชจาก มาประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ได้ทุกส่วน และไม่ทำลายสิ่งแวดล้อมก่อให้เกิดรายได้และการสร้างงานในชุมชนอย่างต่อเนื่องมาเป็นเวลายาวนาน เศรษฐกิจที่เหลือนำมาสร้างงานจักสาน เป็นหัตถกรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่น นำสวนต่าง ๆ ของต้นจากไปปรุงอาหาร ทำน้ำตาล และขนมจาก ความสำคัญคือ การพึ่งพากันระหว่างธรรมชาติกับชาวบ้านย่านชื่อ ที่ดูแลรักษาเอื้อประโยชน์ซึ่งกันและกัน ทำให้ยังมีป่าจากคงอยู่ทุกวันนี้ และส่งผลดีต่อระบบนิเวศแม่น้ำตรัง

สมศักดิ์ ยิ้มแฉ่ง (2544: บทคัดย่อ) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง "ความหลากหลายของทรัพยากรปลาในป่าชายเลนบริเวณปากแม่น้ำบางปะกง จังหวัดฉะเชิงเทรา" พบปลา 34 ครอบครัว 82 ชนิด จากตัวอย่างทั้งหมด 23,936 ตัว ครอบครัวปลาที่มีจำนวนชนิดมากที่สุดคือ Engraulidae Clupeidae Sciaenidae และGobiidae ตามลำดับ ปลาที่พบส่วนใหญ่จะอยู่ในระยะวัยรุ่นและระยะก่อนเต็มวัย โดยชนิดที่พบเป็นกลุ่มเด่น ได้แก่ ปลาเกล็ดขาวเม้า ปลากะตักตัวแบน ปลาแป้นเมือก ปลาชีวก้าว ปลากระบอก และปลากดทะเล นอกจากนี้ยังพบว่า เวลากลางวันมีความหลากหลายทางชนิดเฉลี่ยมากกว่ากลางคืน เนื่องจากเวลากลางวันมีความชุกชุมมากแต่มีจำนวนชนิดของปลาน้อยกว่า ความชุกชุมของปลาในแต่ละเดือนมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับนัยสำคัญ 0.05 โดยมีความชุกชุมมากที่สุดในเดือนมกราคมเท่ากับ 6.11×10^3 ตัว ต่อตารางกิโลเมตร ความสัมพันธ์ระหว่างความชุกชุมของปลาและองค์ประกอบปัจจัย

สิ่งแวดล้อม พบว่า คุณภูมิของน้ำแสดงความสัมพันธ์แบบผกผันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติกับความชุกชุมของปลา

ธงชัย นิธิรัฐสุวรรณ (2544: 1 - 8) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง "ความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับป่าจาก ตำบลย่านซื่อ อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง ปี 2544" พบว่า พื้นที่ป่าจากในตำบลย่านซื่อไม่ลดลง ชาวบ้านเข้าไปใช้ประโยชน์จากต้นจากอย่างมีการจัดการโดยภูมิปัญญาชาวบ้าน มีการบำรุงรักษา การปลูกเพิ่ม และใส่ปุ๋ยบำรุง มีการขยายพื้นที่ปลูก แต่เนื่องจากสภาพของดินไม่เหมาะสม ชาวบ้านใช้ประโยชน์จากต้นจากโดยการนำยอดอ่อนมาใช้ทำเป็นมวนใบยาสูบซึ่งทำให้เกิดรายได้ และอาชีพต่อเนื่องให้แก่ชุมชน ใบแก่นำมาเย็บทำเป็นหลังคา ก้านใบนำมาทำจักสานใช้ในครัวเรือน เก็บน้ำตาลนำมาเคี่ยวบรรจุขายและหมักเป็นสุรา ซึ่งเป็นการใช้ประโยชน์โดยตรงจากต้นจาก ประโยชน์ทางอ้อม คือ การทำประมง แต่ชาวบ้านทำการประมงเป็นหลักน้อย ส่วนใหญ่ทำประมงเพื่อบริโภคในครัวเรือน สัตว์น้ำที่จับได้บริเวณนี้ เช่น ปลากด กุ้งก้ามกราม กุ้งฝอย เป็นต้น ชาวบ้านต้องการดูแลพื้นที่ป่าจากให้มีอยู่ได้ตลอดไป เนื่องจากสามารถเข้าไปใช้ประโยชน์ได้ง่าย

อนัญญา เณรจิตต์ (2535: บทคัดย่อ) ศึกษาผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงพื้นที่ป่าชายเลนต่อสภาพทางสังคมและเศรษฐกิจของชาวประมงพื้นบ้าน: ศึกษาเฉพาะกรณีหมู่บ้านอิเทพ ตำบลบางชัน อำเภอขลุ้ง จังหวัดจันทบุรี พบว่า มีการเปลี่ยนแปลงด้านพื้นที่ป่าชายเลนอย่างรวดเร็วมาก ส่งผลกระทบต่อสภาพทางสังคม ความเป็นอยู่ของชาวประมงมีลักษณะพึ่งพิงกับสังคมภายนอกมากขึ้น และระบบการควบคุมและบทบาทของสมาชิกเปลี่ยนแปลงไป เนื่องจากระบบการผลิตที่มีการแข่งขันที่สูงขึ้น ระบบเครือญาติและสังคมมีความผูกพันลดลง และการเปลี่ยนแปลงพื้นที่ป่าชายเลนไปเป็นนาทุ่งมีผลทำให้ระบบนิเวศป่าชายเลนเปลี่ยนแปลงไป ทำให้สัตว์น้ำที่เป็นทรัพยากรทำรายได้หลักแก่ชาวประมงพื้นบ้านมีการเปลี่ยนแปลงในเชิงลดลง ชาวประมงจึงต้องมีการปรับเปลี่ยนวิถีการดำรงชีวิตระบบการผลิตให้มีความสอดคล้องกับสภาพการณ์ที่เป็นอยู่

ธิดารัตน์ น้อยรักษา อัจฉนาวดี อ่อนอินทร์ และอดิสรณ์ มนต์วิเศษ (2544: บทคัดย่อ) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง "ป่าชายเลนและภูมิปัญญาชาวบ้าน บริเวณปากแม่น้ำตรวด จังหวัดตราด" พบว่า บริเวณปากแม่น้ำตรวด มีชุมชนที่ร่วมกันจัดตั้งเป็นกลุ่มอนุรักษ์ป่าชายเลน คือ ชุมชนบ้านเปร็ดใน ชุมชนบ้านท่าตะเภา และชุมชนบ้านน้ำเชี่ยว จากการสำรวจในช่วงเดือนธันวาคม พ.ศ. 2543 ถึงเดือนกันยายน พ.ศ. 2544 พบพันธุ์ไม้ป่าชายเลน 52 ชนิด ชาวบ้านแต่ละชุมชนใช้ประโยชน์จากพันธุ์ไม้ป่าชายเลนโดยแบ่งออกได้ 3 กลุ่ม คือ นำไปใช้เป็นยาสมุนไพร อาหาร และการนำไปใช้ประโยชน์ในด้านอื่น ๆ ที่นอกจากเป็นยาสมุนไพร และอาหาร 5 ชนิด ใช้เป็นยาสมุนไพรและอาหาร

7 ชนิด ใช้เป็นยาสมุนไพรและประโยชน์ด้านอื่น ๆ 9 ชนิด ใช้เป็นอาหารและประโยชน์ด้านอื่น ๆ 1 ชนิด และใช้เป็นทั้งยาสมุนไพร อาหาร และประโยชน์ด้านอื่น ๆ 5 ชนิด

จินตนา ปลาทอง (2542: 1 - 6) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การอยู่ร่วมกันของชุมชนและป่าชายเลนในภาคใต้” พบว่า การใช้ประโยชน์จากป่าชายเลนจำแนกได้เป็น 2 ประเภท คือ การใช้ประโยชน์จากไม้ป่าชายเลน และการใช้ประโยชน์จากผลผลิตอื่น ๆ ในระบบนิเวศป่าเลน ได้แก่ การใช้เป็นอาหาร การทำเครื่องใช้ การใช้เป็นยาสมุนไพร การทำประมงในป่าชายเลนหรือชายฝั่ง ใกล้เคียง การเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ การหารังผึ้ง และการเก็บสาหร่ายในร่องน้ำป่าชายเลน เป็นต้น ในอดีตป่าชายเลนสามารถตอบสนองความต้องการพื้นฐานในท้องถิ่นเป็นอย่างดี การพัฒนาเมือง และระบบทางเศรษฐกิจได้เข้ามามีผลกระทบต่อการดำรงชีวิตของชาวประมงพื้นบ้าน ประกอบกับการเพิ่มขึ้นของประชากรได้ก่อให้เกิดความต้องการอาหารและที่อยู่อาศัยเพิ่มขึ้น ทำให้ความต้องการทรัพยากรในป่าชายเลนเพิ่มขึ้น นอกจากนี้ เมื่อพิจารณาถึงการใช้ประโยชน์จากป่าจากในด้านสมุนไพร ความรู้ดั้งเดิมเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์ป่าชายเลนด้านสมุนไพรกำลังจะหมดไปในหลายพื้นที่ เนื่องจากการพัฒนาของการใช้ยาแผนปัจจุบัน ความรู้ด้านสมุนไพรเป็นความรู้ที่ตกทอดมาหลายชั่วอายุคน เป็นความรู้ที่มีคุณค่าควรอนุรักษ์ไว้

พลาพรรณ คำพรรณ และคณะ (2545) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การดำเนินงานขององค์การบริหารส่วนตำบลในการตอบสนองความต้องการของประชาชนในด้านต่าง ๆ เพื่อนำไปสู่การพึ่งตนเอง” พบว่า บทบาทของอบต. ตามลักษณะงานที่ประชาชนรับรู้จากมากไปน้อย ได้แก่ การพัฒนาสาธารณูปโภค การพัฒนาประชาธิปไตยและการเมือง การพัฒนาเศรษฐกิจของชุมชน การพัฒนาสิ่งแวดล้อมและสุขภาพ และการพัฒนาสังคม - จิตใจ การพัฒนาเศรษฐกิจของชุมชน และการพัฒนาประชาธิปไตยและการเมือง ตามลำดับ รวมทั้งประโยชน์ที่ได้รับจากโครงการดังกล่าวก็มีความสอดคล้องกัน บทบาทของอบต. ในการเสริมสร้างและสนับสนุนให้ชุมชนพึ่งตนเองได้ อยู่ในระดับน้อยถึงปานกลาง โดยมีบทบาทที่ประชาชนเห็นว่าช่วยในการสนับสนุนและเสริมสร้างให้ชุมชนมีการพึ่งตนเองได้ คือ การพัฒนาสาธารณูปโภค สาธารณูปการ การสร้างความมั่นใจความอบอุ่นให้แก่ประชาชน การกระตุ้นให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนา การให้โอกาสประชาชนร่วมเสนอแนะนโยบายของอบต. การจัดเวทีชาวบ้าน และการสนับสนุนให้มีการดูแลกันเองตามลำดับ ในการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ทางสถิติ พบว่า ตัวแปรที่มีอิทธิพลต่อระดับความสามารถในการพึ่งตนเองของชุมชนเรียงตามลำดับความสำคัญ ได้แก่ การมีการรวมกลุ่มที่เข้มแข็งโดยมีกิจกรรมอย่างต่อเนื่องอยู่มากในชุมชน การช่วยเหลือเกื้อกูลกันภายในชุมชน การมี

แหล่งรองรับผลิตผลของชุมชน อันได้แก่ ตลาดกลาง สหกรณ์ต่าง ๆ และการมีผู้ทรงภูมิปัญญาเป็น
ที่ปรึกษาให้แก่ชาวบ้าน

บทที่ 3

วิธีดำเนินการศึกษา

การศึกษาเรื่องการจัดการป่าจากของประชาชนในเขตลุ่มน้ำบางปะกง: กรณีศึกษา ตำบลสนามจันทร์ อำเภอบ้านโพธิ์ จังหวัดฉะเชิงเทรา เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ โดยมีการเก็บรวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูล ซึ่งได้แบ่งวิธีการศึกษาออกเป็น 4 ส่วน ประกอบด้วย ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล และวิธีการวิเคราะห์ข้อมูล มีรายละเอียดดังนี้

3.1 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

3.1.1 ประชากรเป้าหมาย

ประชากรเป้าหมายในการศึกษาครั้งนี้ คือ ประชาชนในท้องถิ่นตำบลสนามจันทร์ อำเภอบ้านโพธิ์ จังหวัดฉะเชิงเทรา มีจำนวน 530 ครัวเรือน ประชาชนที่ใช้ประโยชน์จากป่าจาก ผู้ใหญ่บ้าน เจ้าหน้าที่ขององค์การบริหารส่วนตำบล เจ้าหน้าที่ของส่วนการบริหารจัดการทรัพยากร ป่าชายเลนที่ 1 (ภาคตะวันออกและภาคกลาง) เจ้าหน้าที่ของสำนักงานการขนส่งทางน้ำที่ 6

3.1.2 กลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้มี 6 กลุ่ม คือ

1) ประชาชนในท้องถิ่น คือ ครัวเรือนที่ตั้งอยู่ริมแม่น้ำบางปะกง ในเขตตำบลสนามจันทร์ อำเภอบ้านโพธิ์ จังหวัดฉะเชิงเทรา ซึ่งมีจำนวน 60 ครัวเรือน โดยทำการเก็บข้อมูลทั้งสิ้น 55 ครัวเรือน เนื่องจากอีก 5 ครัวเรือนไม่มีผู้อยู่อาศัยประจำ

2) ประชาชนที่ใช้ประโยชน์จากป่าจาก คือ ประชาชนที่ใช้ประโยชน์จากป่าจาก คือ ครัวเรือนที่มีการนำต้นจากมาใช้ประโยชน์ เพื่อเป็นรายได้ให้กับครัวเรือนและ/หรือเพื่อการใช้สอยในครัวเรือน

3) ผู้ใหญ่บ้าน คือ ผู้ใหญ่บ้านในเขตตำบลสนามจันทร์จำนวน 6 หมู่บ้าน ได้แก่ หมู่บ้านปากคลองท่าถั่ว หมู่บ้านหนองน้ำกิน หมู่บ้านคลองตาแย้ม หมู่บ้านคลองบางกนก หมู่บ้านคลองเขื่อนอ้อย และหมู่บ้านหัวสวน

4) องค์การบริหารส่วนตำบล คือ นายกองค์การบริหารส่วนตำบลและปลัดองค์การบริหารส่วนตำบล

5) เจ้าหน้าที่ของส่วนการบริหารจัดการทรัพยากรป่าชายเลนที่ 1 (ภาคตะวันออกและภาคกลาง) คือ หัวหน้าสถานีพัฒนาทรัพยากรป่าชายเลนที่ 5

6) เจ้าหน้าที่ของสำนักงานการขนส่งทางน้ำที่ 6 คือ หัวหน้าสำนักงานการขนส่งทางน้ำที่ 6

3.2 เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา

ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้ศึกษาได้สร้างแบบสัมภาษณ์เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยทำการศึกษาจากเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง พร้อมกำหนดประเด็นในการสัมภาษณ์ให้สอดคล้องกับแนวคิดในการศึกษาและครอบคลุมกับวัตถุประสงค์ในการศึกษา ทั้งนี้แบบสัมภาษณ์แบ่งเป็น 2 ชนิด คือ แบบสัมภาษณ์เชิงลึกและแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง ดังนี้

3.2.1 แบบสัมภาษณ์เชิงลึก

ประกอบด้วย 3 แบบคือ

1) แบบสัมภาษณ์เชิงลึกสำหรับผู้ใหญ่บ้าน โดยกำหนดประเด็นคำถามครอบคลุมในเรื่อง ประวัติหมู่บ้าน การเปลี่ยนแปลงสภาพเศรษฐกิจและสังคม วิถีชีวิตของประชาชนในหมู่บ้าน การเปลี่ยนแปลงสภาพพื้นที่ป่าจาก รูปแบบการใช้ประโยชน์จากป่าของประชาชน จากในอดีตจนถึงปัจจุบัน ภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับป่าจาก การจัดตั้งกลุ่ม/เครือข่ายของหมู่บ้าน ความร่วมมือร่วมใจในการจัดทำกิจกรรมของประชาชนในท้องถิ่น ตลอดจนแนวคิดในการจะอนุรักษ์ป่าจากในพื้นที่

2) แบบสัมภาษณ์เชิงลึกสำหรับประชาชนที่ใช้ประโยชน์จากป่าจาก โดยกำหนดประเด็นคำถามครอบคลุมในเรื่องรูปแบบการจัดการในเรื่องของการปลูก/การตัด/การใช้ประโยชน์/การขายส่งตลาด/เครือข่ายการตลาด/ความไว้วางใจ/องค์กร การถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับป่าจาก

ระยะเวลาการใช้ประโยชน์จากป่าจาก ตลอดจนแนวคิดในการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการใช้ประโยชน์จากป่าจากให้เหมาะสมกับสภาพเศรษฐกิจและสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป

3) แบบสัมภาษณ์เชิงลึกสำหรับเจ้าหน้าที่ขององค์การบริหารส่วนตำบล เจ้าหน้าที่ของส่วนการบริหารจัดการทรัพยากรป่าชายเลนที่ 1 (ภาคตะวันออกและภาคกลาง) เจ้าหน้าที่ของสำนักงานการขนส่งทางน้ำที่ 6 โดยกำหนดประเด็นคำถามครอบคลุมในเรื่องของอำนาจหน้าที่ แผนงานการดำเนินงาน การดำเนินงาน ปัญหาและอุปสรรคในการดูแลจัดการป่าจากในพื้นที่ การประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการจัดการป่าจาก ตลอดจนการดำเนินงานและแผนงาน เพื่อตอบรับนโยบายการกระจายอำนาจในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติสู่ท้องถิ่น

3.2.2 แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structured Schedule Interview)

เป็นเครื่องมือที่สร้างขึ้นเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลด้านความคิดเห็นของประชาชนเกี่ยวกับการจัดการป่าจาก โดยแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างประกอบด้วย 5 ส่วน คือ

ส่วนที่ 1 แบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับข้อมูลทั่วไป ได้แก่ เพศ อายุ การศึกษา อาชีพ รายได้ การถือครองที่ดิน และระยะเวลาการอยู่อาศัยในพื้นที่

ส่วนที่ 2 แบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับการนำใบจาก ส่วนช่อดอก และทลายของจากมาใช้ประโยชน์ในรูปแบบต่าง ๆ ตลอดจนความบ่อยครั้งในการนำมาใช้ประโยชน์

ส่วนที่ 3 วัดความรู้เรื่องป่าจากของประชาชน ในเรื่องของลักษณะทั่วไป การใช้ประโยชน์ ตลอดจนถึงการบำรุงรักษาต้นจาก โดยแต่งเป็นประโยคบอกเล่าแล้วให้ประชาชนตอบว่าถูก หรือ ผิด ซึ่งมีเกณฑ์การให้คะแนนดังนี้ คือ ตอบถูกให้ 1 คะแนน ตอบผิดไม่ให้คะแนน

ผู้ที่มีคะแนนอยู่ในระหว่าง 0 - 5 คะแนน ถือว่ามีความรู้ความเข้าใจอยู่ในระดับต่ำ

ผู้ที่มีคะแนนอยู่ในระหว่าง 6 - 10 คะแนน ถือว่ามีความรู้ความเข้าใจอยู่ในระดับปานกลาง

ผู้ที่มีคะแนนอยู่ในระหว่าง 11 - 15 คะแนน ถือว่ามีความรู้ความเข้าใจอยู่ในระดับสูง

ส่วนที่ 4 ความคิดเห็นต่อการจัดการป่าจากในด้านของผลกระทบที่เกิดจากสภาพเศรษฐกิจและสังคม และบทบาทขององค์การบริหารส่วนตำบล โดยคำถามมี 3 ตัวเลือก คือ เห็นด้วย เฉย ๆ และไม่เห็นด้วย

ประเด็น ผลกระทบที่เกิดจากสภาพเศรษฐกิจและสังคม

ข้อคำถามเชิงบวก ได้แก่ ข้อ 1, 2, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 14 รวม 12 ข้อ

ข้อคำถามเชิงลบ ได้แก่ ข้อ 3 และ 13 รวม 2 ข้อ

ประเด็น บทบาทขององค์การบริหารส่วนตำบล มี 8 โดยเป็นข้อคำถามเชิงบวกทั้งหมด

- ข้อคำถามที่มีลักษณะในทางบวก (Positive) ให้คะแนนดังนี้

เห็นด้วย	ให้	3	คะแนน
เฉย ๆ	ให้	2	คะแนน
ไม่เห็นด้วย	ให้	1	คะแนน

- ข้อคำถามที่มีลักษณะในทางลบ (Negative) ให้คะแนนดังนี้

เห็นด้วย	ให้	1	คะแนน
เฉย ๆ	ให้	2	คะแนน
ไม่เห็นด้วย	ให้	3	คะแนน

ผู้ที่ได้คะแนน $< \bar{X} - S.D.$ ถือว่าไม่เห็นด้วย

ผู้ที่ได้คะแนนอยู่ในช่วง $\bar{X} \pm S.D.$ ถือว่าเห็นด้วยปานกลาง

ผู้ที่ได้คะแนน $> \bar{X} + S.D.$ ถือว่าเห็นด้วยมาก

ส่วนที่ 5 เป็นคำถามปลายเปิดเพื่อให้ผู้ตอบได้แสดงความคิดเห็นในการให้องค์การบริหารส่วนตำบลมาช่วยเหลือ ดูแลจัดการป่าจาก และข้อเสนอแนะอื่น ๆ ในการจัดการป่าจาก

3.2.3 กล้องถ่ายรูปและเทปบันทึกเสียง

ทำการบันทึกภาพลักษณะทางกายภาพของต้นจาก และการใช้ประโยชน์ป่าจาก เช่น การตัดใบจาก การเย็บตับจาก การมุงหลังคาจาก เป็นต้น โดยใช้กล้องถ่ายรูป

ทำการบันทึกเสียงในการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ใหญ่บ้าน ประชาชนที่ใช้ประโยชน์จากป่าจาก เจ้าหน้าที่ขององค์การบริหารส่วนตำบล และหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง

3.3 วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

ในศึกษาเรื่องการจัดการป่าจากของประชาชนในเขตลุ่มน้ำบางปะกง: กรณีศึกษา ตำบลสนามจันทร์ อำเภอบ้านโพธิ์ จังหวัดฉะเชิงเทรา ผู้ศึกษาได้กำหนดวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อให้สอดคล้องและครอบคลุมวัตถุประสงค์ ประกอบด้วย 2 วิธีหลัก ได้แก่ การเก็บรวบรวมข้อมูลปฐมภูมิและการเก็บรวบรวมข้อมูลทุติยภูมิ

3.3.1 การเก็บรวบรวมข้อมูลปฐมภูมิ

ผู้ศึกษาใช้แบบสัมภาษณ์เชิงลึกและการสังเกตเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลปฐมภูมิจากประชาชนที่ใช้ประโยชน์จากป่าจาก ผู้ใหญ่บ้าน เจ้าหน้าที่ขององค์การบริหารส่วนตำบล เจ้าหน้าที่ของส่วนการบริหารจัดการทรัพยากรป่าชายเลนที่ 1 (ภาคตะวันออกและภาคกลาง) เจ้าหน้าที่ของสำนักงานการขนส่งทางน้ำที่ 6 นอกจากนี้ยังทำการบันทึกเสียงและการถ่ายภาพที่สำคัญเพื่อเป็นส่วนประกอบของข้อมูล และใช้แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างในการเก็บรวบรวมข้อมูลปฐมภูมิจากประชาชนในท้องถิ่นเพื่อศึกษาความคิดเห็นต่อการจัดการป่าจากของประชาชน

ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้ศึกษาเป็นผู้เก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามด้วยตนเอง เป็นระยะเวลา 2 เดือน คือ ระหว่างเดือนมกราคม – เดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547

3.3.2 การเก็บรวบรวมข้อมูลทุติยภูมิ

การเก็บรวบรวมข้อมูลทุติยภูมิ ผู้ศึกษาทำการศึกษาค้นคว้า และรวบรวมจากหนังสือ รายงาน เอกสาร งานวิจัยและสิ่งตีพิมพ์ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง

3.4 วิธีการวิเคราะห์ข้อมูล

3.4.1 การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ

นำข้อมูลทุติยภูมิและข้อมูลที่ได้จากแบบสัมภาษณ์เชิงลึกและการสังเกต มาทำการประมวลเพื่ออธิบายสมมติฐาน

3.4.2 การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ

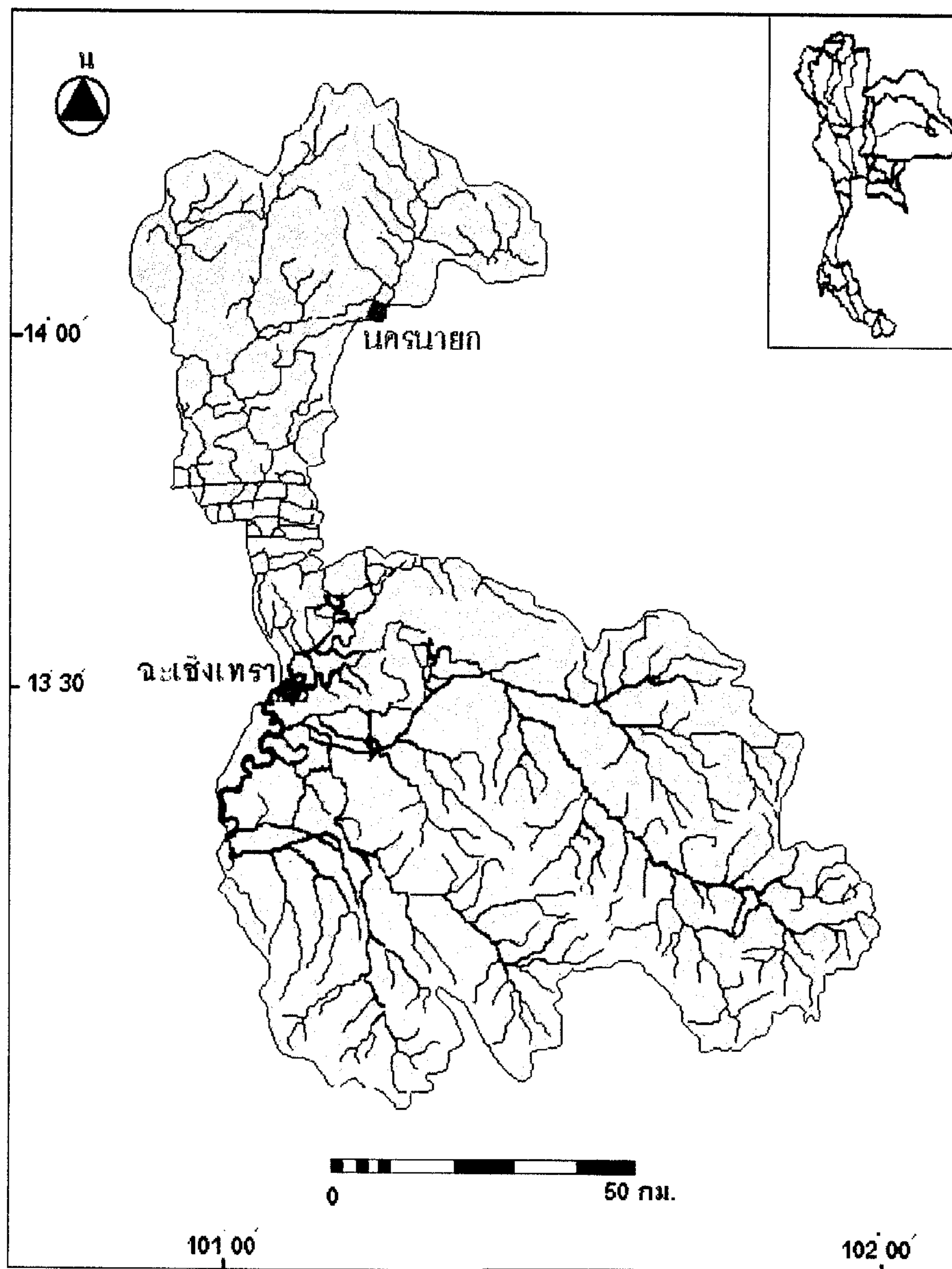
นำข้อมูลจากแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างมาตรวจสอบความถูกต้อง จัดการทำการหัดข้อมูลทั้งหมดที่รวบรวมได้ ทำการลงรหัส ตีพิมพ์รหัสที่ลงไว้ นำข้อมูลที่ลงรหัสแล้วมาประมวลผล ทั้งนี้ในการวิเคราะห์ข้อมูลใช้สถิติเชิงพรรณนาสำหรับอธิบายข้อมูลทั่วไปที่ได้จากการสัมภาษณ์ โดยนำมาวิเคราะห์ด้วยค่าความถี่ (Frequency) และค่าร้อยละ (Percentage) เพื่อสนับสนุนการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ

บทที่ 4

ลุ่มน้ำบางปะกง

4.1 ลุ่มน้ำบางปะกง

ลุ่มน้ำบางปะกงอยู่ทางภาคตะวันออกของประเทศไทย ตั้งอยู่ระหว่างเส้นรุ้งที่ 13 องศา 09 ลิบดา เหนือ ถึงเส้นรุ้งที่ 14 องศา 32 ลิบดา เหนือ และระหว่างเส้นแวงที่ 100 องศา 52 ลิบดา ตะวันออก ถึงเส้นแวงที่ 102 องศา 00 ลิบดา ตะวันออก ทิศเหนือติดกับลุ่มน้ำป่าสักและลุ่มน้ำมูล ทิศใต้ติดกับลุ่มน้ำชายฝั่งทะเลตะวันออก ทิศตะวันออกติดกับลุ่มน้ำปราจีนบุรี และทิศตะวันตกติดกับลุ่มน้ำเจ้าพระยาและอ่าวไทย สภาพทั่วไปของลุ่มน้ำบางปะกงพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบ ทางเหนือจะมีเทือกเขาสูงซึ่งเป็นต้นกำเนิดของแม่น้ำนครนายก ส่วนทางตอนใต้และทางตะวันออกเฉียงใต้ของลุ่มน้ำมีเทือกเขาซึ่งเป็นแนวแบ่งเขตระหว่างจังหวัดชลบุรี ฉะเชิงเทรา และจันทบุรีซึ่งเป็นต้นกำเนิดของลำน้ำ สาขาสายต่าง ๆ ได้แก่ คลองใหญ่ คลองหลวง คลองท่าลาด และแม่น้ำบางปะกง โดยเริ่มต้นจากแม่น้ำนครนายกมีทิศทางการไหลจากทิศเหนือลงมาทางทิศใต้และมาบรรจบกับแม่น้ำปราจีนบุรี ซึ่งไหลเข้ามาทางฝั่งซ้ายที่บริเวณเหนืออำเภอบางน้ำเปรี้ยว จังหวัดฉะเชิงเทรา ก่อนจะไหลลงทางใต้ผ่านที่ราบต่ำในเขตอำเภอบางคล้าและอำเภอมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา และไหลลงอ่าวไทยที่อำเภอบางปะกง จังหวัดฉะเชิงเทรา ขนาดพื้นที่ลุ่มน้ำประมาณ 8,769 ตารางกิโลเมตร มีความยาวของลำน้ำสายหลักประมาณ 241 กิโลเมตร ครอบคลุมพื้นที่ในเขตจังหวัดฉะเชิงเทรา 10 อำเภอ ชลบุรี 6 อำเภอ นครนายก 4 อำเภอ ปราจีนบุรี 1 อำเภอ และสระบุรี 1 อำเภอ มีประชากรในพื้นที่ลุ่มน้ำประมาณ 1,439,917 คน ปริมาณน้ำฝนเฉลี่ยต่อปีประมาณ 1,895 มิลลิเมตร เนื่องจากพื้นที่ส่วนใหญ่ของลุ่มน้ำเป็นที่ราบต่ำ จึงมีอิทธิพลของน้ำขึ้น-น้ำลงจากทะเลจะส่งผลกระทบในเรื่องความเค็มในช่วงฤดูแล้ง ในบางปีอิทธิพลของน้ำทะเลส่งผลให้แม่น้ำบางปะกงมีความเค็มขึ้นไปถึงอำเภอบางคล้า ช่วงระหว่างเดือนมกราคมถึงเดือนพฤษภาคม (กรมชลประทาน, 2547)

ภาพที่ 4.1 พื้นที่ลุ่มน้ำบางปะกง

แหล่งที่มา: กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม, 2547.

4.1.1 การใช้ประโยชน์ที่ดินบริเวณลุ่มน้ำบางปะกง

จากการศึกษาการใช้ประโยชน์ที่ดินของสำนักงานนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม สามารถจำแนกการใช้ประโยชน์ที่ดินแต่ละประเภทได้ดังภาพที่ 4.2 และ 4.3 นี้

1. สิ่งก่อสร้าง

การใช้ที่ดินประเภทก่อสร้าง มีพื้นที่เพิ่มขึ้นประมาณ 93,208 ไร่ ส่วนใหญ่มีพื้นที่เพิ่มมากขึ้น ทั้งในส่วนของตัวเมืองที่ขยายขนาดพื้นที่ออกในทางรัศมีแทนที่ชุมชนชานเมืองเดิม และการเพิ่มขึ้นของหมู่บ้านตามเส้นทางคมนาคมสายหลักแทนที่พื้นที่เกษตรกรรม

2. พื้นที่เกษตรกรรม

การใช้ที่ดินเพื่อเกษตรกรรมมีขนาดพื้นที่ลดลง ประมาณ 344,090 ไร่ โดยเฉพาะพื้นที่นาที่เปลี่ยนแปลงเป็นการใช้ที่ดินประเภทอื่น โดยเฉพาะพื้นที่เกษตรกรรมผสมที่เพิ่มมากขึ้น เนื่องจากราคาผลผลิตของข้าวที่ลดลง และการใช้ที่ดินในประเภทอื่น เช่น พื้นที่เพื่อการอยู่อาศัย พื้นที่เพื่อการอุตสาหกรรม พื้นที่นาทุ่ง/บ่อปลา พื้นที่นาร้าง และพื้นที่รกร้าง ซึ่งส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากการซื้อขายเก็งกำไรราคาที่ดินในช่วงตื่นตัวด้านการค้าที่ดิน

3. พื้นที่ป่าไม้

การใช้ที่ดินในประเภทป่าไม้ในภาพรวมมีพื้นที่เพิ่มมากขึ้น เนื่องจากการเพิ่มของพื้นที่สวนป่า โดยเฉพาะพื้นที่สวนป่ายูคาลิปตัส แต่พื้นที่ป่าธรรมชาติ ทั้งพื้นที่ป่าในเขตอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่และป่าพื้นที่รอยต่อ 5 จังหวัดภาคตะวันออกมีพื้นที่ลดลง โดยเปลี่ยนแปลงเป็นพื้นที่เกษตรกรรมและที่อยู่อาศัย ปีพ.ศ. 2544 พื้นที่ป่าชายเลนในภาพรวมเพิ่มขึ้น โดยเฉพาะพื้นที่ชายฝั่งทะเลและบริเวณสันดอนปากแม่น้ำบางปะกงที่ตื้นเขินขึ้น พื้นที่ป่าชายเลนที่เพิ่มขึ้นบางส่วนมาจากพื้นที่ป่าชายเลนบางส่วนที่ไม่มีการใช้ประโยชน์เป็นเวลานานจึงฟื้นตัวขึ้น เมื่อพิจารณาเฉพาะพื้นที่ป่าจากริมแม่น้ำบางปะกง ระบุได้ว่าลดจำนวนลงเป็นช่วง ๆ แต่มีพื้นที่ลดลงน้อย เนื่องจากป่าจากริมแม่น้ำบางปะกงมีลักษณะเป็นแนวต้นจากแคบ ๆ การลดลงเป็นระยะทางแม่น้ำที่ยาวจนเป็นที่สังเกตได้นั้น เมื่อพิจารณาเป็นขนาดพื้นที่จะมีจำนวนเพียงเล็กน้อยเท่านั้น

4. พื้นที่อื่น ๆ

การใช้ที่ดินประเภทนี้ที่เพิ่มมากขึ้น คือ พื้นที่นาทุ่ง บ่อปลา และการใช้ที่ดินผสมของบ่อเลี้ยงปลา/นาทุ่งผสมพื้นที่อยู่อาศัย ซึ่งเพิ่มขึ้นแทนที่พื้นที่นาข้าวเดิมและพื้นที่สวน โดยเฉพาะที่อยู่ใกล้เคียงแม่น้ำบางปะกง พื้นที่ที่มีขนาดเพิ่มขึ้นอีกชนิด คือ พื้นที่รกร้างว่างเปล่า ที่ไม่มีการใช้ประโยชน์ซึ่งพื้นที่บางส่วนเป็นที่จัดสรรเพื่อสวนเกษตร แต่ไม่ประสบความสำเร็จ และบางส่วนเป็นพื้นที่นาทิ้งร้าง (สำนักงานนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม, 2545 ก: 66 – 70)

ตารางที่ 4.1 การเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินในพื้นที่ลุ่มน้ำบางปะกง พ.ศ. 2534 และ พ.ศ. 2544

ประเภทการใช้ที่ดิน	ปี พ.ศ. 2534			ปี พ.ศ. 2544			การเปลี่ยนแปลง	
	พื้นที่ (ตร.กม.)	พื้นที่ (ไร่)	ร้อยละ	พื้นที่ (ตร.กม.)	พื้นที่ (ไร่)	ร้อยละ	พื้นที่ (ตร.กม.)	พื้นที่ (ไร่)
1. สิ่งก่อสร้าง								
1.1 ตัวเมืองและย่านการค้า	14.09	8,808	0.16	15.58	9,740	0.18	1.49	932
1.2 หมู่บ้าน	49.48	30,923	0.57	177.47	110,920	2.04	127.99	79,997
1.3 โรงงาน	2.35	1,467	0.03	2.73	1,707	0.03	0.38	240
1.4 นิคมอุตสาหกรรม	3.23	2,018	0.04	10.78	6,735	0.12	7.55	4,717
1.5 สิ่งก่อสร้างอื่น ๆ	6.41	4,005	0.07	16.30	10,190	0.19	9.90	6,185
1.6 สนามกอล์ฟ	5.02	3,139	0.06	6.84	4,276	0.08	1.82	1,138
รวมพื้นที่สิ่งก่อสร้าง	80.58	50,360	0.93	229.71	143,568	2.65	149.13	93,208
2. พื้นที่เกษตรกรรม								
2.1 นาข้าว	2,639.98	1,649,987	30.42	1,762.06	1,101,288	20.30	-877.92	-548,699
2.2 พืชไร่	10.36	6,475	0.12	16.20	10,127	0.19	5.84	3,652
2.3 สับปะรด	2.02	1,265	0.02	33.46	20,912	0.39	31.44	19,647
2.4 พืชสวน	99.52	62,202	1.15	38.83	24,269	0.45	-60.69	-37,933
2.5 พื้นที่เกษตรกรรมผสม	3,561.21	2,225,759	41.03	3,634.23	2,271,395	41.87	73.02	45,637
2.6 นาข้าวผสมนาไร่	-	-	-	277.77	173,605	3.20	277.77	173,605
รวมพื้นที่เกษตรกรรม	6,313.10	3,945,687	72.74	5,762.55	3,601,597	66.40	-550.54	-344,090
3. พื้นที่ป่าไม้								
3.1 ป่าดิบ	1,216.79	760,492	14.02	1,194.77	746,731	13.77	-22.02	-13,761
3.2 ป่าชายหาด(ป่าจาก)	16.31	10,195	0.19	16.65	10,407	0.19	0.34	212
3.3 ป่าเบญจพรรณ,ป่าไผ่	374.40	233,998	4.31	367.80	229,874	4.24	-6.60	-4,124
3.4 ป่าแดง, ป่าเต็งรัง	37.02	23,138	0.43	2.10	1,315	0.02	-34.92	-21,823
3.5 สวนป่า, สวนพฤกษชาติ	102.21	63,881	1.18	298.13	186,330	3.44	195.92	122,448
3.6 ป่าพื้นที่, ป่าเสื่อมโทรม	11.26	7,040	0.13	23.10	14,437	0.27	11.84	7,397
รวมพื้นที่ป่าไม้	1,757.99	1,098,744	20.26	1,902.55	1,189,094	21.92	144.56	90,349
4. แหล่งน้ำ	50.87	31,794	0.59	71.51	44,695	0.82	20.64	12,901
5. พื้นที่อื่น ๆ								
5.1 ที่รกร้างว่างเปล่า	81.29	50,809	0.94	191.88	119,928	2.21	110.59	69,119
5.2 นาทุ่ง	19.77	12,358	0.23	51.97	32,479	0.60	32.19	20,121
5.3 ปอเล้งปลา	3.65	2,283	0.04	15.56	9,722	0.18	11.90	7,439

ตารางที่ 4.1 (ต่อ)

ประเภทการใช้ที่ดิน	ปี พ.ศ. 2534			ปี พ.ศ. 2544			การเปลี่ยนแปลง	
	พื้นที่ (ตร.กม.)	พื้นที่ (ไร่)	ร้อยละ	พื้นที่ (ตร.กม.)	พื้นที่ (ไร่)	ร้อยละ	พื้นที่ (ตร.กม.)	พื้นที่ (ไร่)
5.4 นาเกลือ	9.97	6,234	0.11	7.75	4,844	0.09	-2.22	1,390
5.5 ทุ่งหญ้า	0.15	97	0.00	0.15	97	0.00	0.00	0
5.6 ไร่เลื่อนลอย, ไร่ร้าง	62.03	38,771	0.71	73.49	45,934	0.85	11.46	7,163
5.7 พื้นที่ไม่สามารถจำแนกได้	5.82	3,639	0.07	15.96	9,977	0.18	10.14	6,338
5.8 ที่อยู่อาศัยผสมพื้นที่เกษตร	265.22	165,764	3.06	246.33	153,957	2.84	-18.89	11,807
5.9 บ่อเลี้ยงปลา/นาุ้งผสมที่อยู่อาศัย	28.54	17,836	0.33	109.58	68,485	1.26	81.04	50,649
รวมพื้นที่อื่น ๆ	476.64	297,790	5.49	712.68	445,422	8.21	236.21	147,632
รวมพื้นที่ทั้งหมด	8,679.00	5,424,375	100.00	8,679.00	5,424,375	100.00	0.00	0.00

แหล่งที่มา: สำนักงานนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม, 2545 ก.

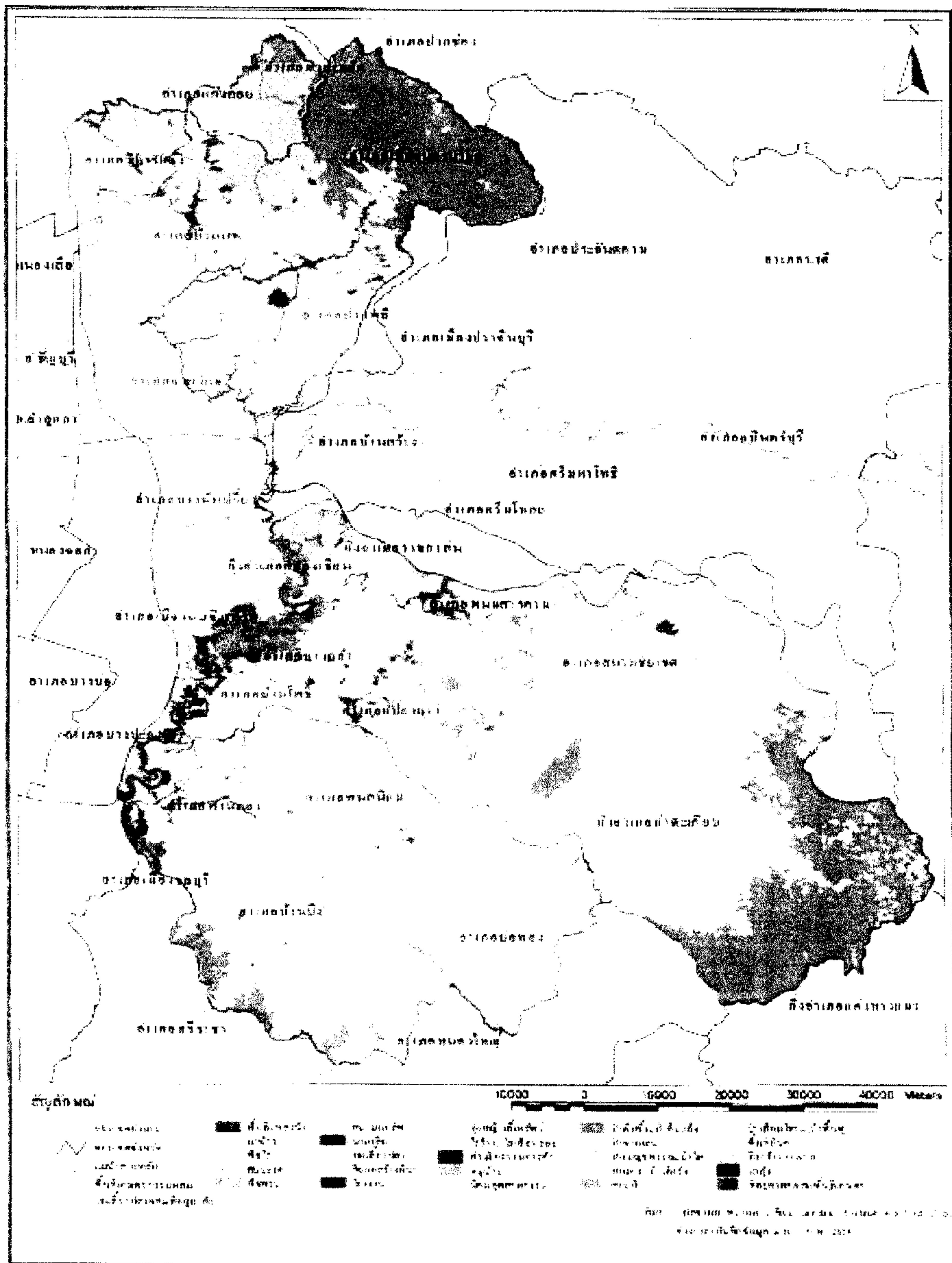
หมายเหตุ: 1. การเปลี่ยนแปลงของพื้นที่มีเครื่องหมายติดลบ (-) หมายถึงพื้นที่ลดลงจากปี พ.ศ. 2534

2. สัดส่วนการใช้ที่ดิน

1) นาข้าวผสมนาร้าง มีอัตราส่วน นาข้าว : นาร้าง เท่ากับ 50 : 50

2) พื้นที่อยู่อาศัยผสมพื้นที่เกษตร มีอัตราส่วน พื้นที่อยู่อาศัย : พื้นที่เกษตร เท่ากับ 30 : 70

3) บ่อเลี้ยงปลา/นาุ้งผสมที่อยู่อาศัย มีอัตราส่วน พื้นที่บ่อปลา : นาุ้ง : พื้นที่อยู่อาศัย เท่ากับ 50 : 20 : 30

ภาพที่ 4.2 การใช้ประโยชน์ที่ดินพื้นที่ลุ่มน้ำบางปะกง ปี พ.ศ. 2534

แหล่งที่มา: สำนักงานนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม, 2545 ก.

แหล่งที่มา: สำนักงานนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม, 2545 ก.

4.2 ประวัติจังหวัดฉะเชิงเทรา

จังหวัดฉะเชิงเทราเป็นจังหวัดที่มีพื้นที่อยู่ในเขตลุ่มน้ำบางปะกง ซึ่งประชาชนส่วนใหญ่มีวิถีชีวิตผูกพันกับแหล่งน้ำนี้มายาวนาน จังหวัดฉะเชิงเทราหรือ แปดริ้ว เป็นเมืองบริวารของกรุงเทพมหานคร มีประวัติความเป็นมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาฯ ในแผ่นดินสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ ประชาชนมักจะตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนอยู่ริมแม่น้ำบางปะกงและลำคลองทั่วไป ประชาชนส่วนใหญ่มีอาชีพทางด้านเกษตรกรรม มีหลวงพ่อดำเป็นศูนย์รวมศรัทธาของประชาชน ในอดีตฉะเชิงเทรามีฐานะเป็นเมืองจัตวาอยู่ในสังกัดกระทรวงกลาโหม ต่อมาได้ขึ้นอยู่ในสังกัดกรมมหาดไทยเรื่อยมาตั้งแต่รัชกาลที่ 1 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ จนกระทั่งรัชกาลที่ 5 เมื่อทรงเปลี่ยนแปลงระบบการปกครองแผ่นดินใหม่ เมืองฉะเชิงเทรามีฐานะเป็นเมือง ๆ หนึ่ง ในมณฑลปราจีนบุรี และในปี พ.ศ. 2459 จึงได้เปลี่ยนจากเมืองเป็นจังหวัด เรียกว่า “จังหวัดฉะเชิงเทรา” คำว่า “ฉะเชิงเทรา” เป็นภาษาเขมรว่า สตรีตรง หรือหญิงเทรา ซึ่งแปลว่า คลองลึก (สำนักงานจังหวัดฉะเชิงเทรา, มปป.) ส่วนชื่อ “แปดริ้ว” ได้มาจากคำบอกเล่าต่อกันมาว่า ในเมืองนี้มีปลาช่อนขนาดใหญ่ชุกชุม เมื่อนำมาตากทำเป็นปลาแห้งจะต้องแลเนื้อปลาถึง 8 ริ้ว (ห้างหุ้นส่วนจำกัด เว็บบอร์ดทัวร์ไทยดอทคอม, 2547)

4.3 ข้อมูลทั่วไป

4.3.1 ที่ตั้งและอาณาเขต

จังหวัดฉะเชิงเทรา ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของประเทศ ประมาณเส้นรุ้งที่ 13 องศาเหนือ และเส้นแวงที่ 100 องศาตะวันออก มีเนื้อที่ประมาณ 5,370.28 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 3,344,375 ไร่ อยู่ห่างจากกรุงเทพมหานครทางทิศตะวันออกประมาณ 75 กิโลเมตร ตามทางหลวงรถยนต์หมายเลข 304 และประมาณ 100 กิโลเมตร ตามทางหลวงรถยนต์หมายเลข 3 หรือประมาณ 90 กิโลเมตร ตามทางหลวงรถยนต์หมายเลข 34 แยกเข้าหมายเลข 314 และประมาณ 61 กิโลเมตร ตามทางรถไฟสายตะวันออก มีอาณาเขตติดต่อกับจังหวัดใกล้เคียง ดังนี้

ภาพที่ 4.4 แผนที่อาณาเขตจังหวัดฉะเชิงเทรา
แหล่งที่มา: สำนักงานประมาณ, 2547.

ทิศเหนือ	ติดต่อกับ	จังหวัดนครนายก และจังหวัดปราจีนบุรี
ทิศใต้	ติดต่อกับ	จังหวัดชลบุรี อ่าวไทย และจังหวัดจันทบุรี
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับ	จังหวัดปราจีนบุรี และจังหวัดสระแก้ว
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับ	จังหวัดสมุทรปราการ จังหวัดปทุมธานี และกรุงเทพมหานคร

คำขวัญของจังหวัดฉะเชิงเทรา “แม่น้ำบางปะกงแหล่งชีวิต พระศักดิ์สิทธิ์หลวงพ่อโสธร
พระยาศรีสุนทรปราชญ์ภาษาไทย อ่างฤๅไนปาสมนุญณ์”

4.3.2 ลักษณะภูมิประเทศ

สภาพภูมิศาสตร์ของจังหวัดฉะเชิงเทรา เป็นที่ราบลุ่มมีที่ดอนเป็นบางส่วน โดยเฉพาะในเขตอำเภอสนามชัยเขตและกิ่งอำเภอบ้านนาสาร ส่วนใหญ่มีลักษณะเป็นลอน ประกอบด้วยภูเขาเตี้ย ๆ หลายลูก ป่าไม้ขึ้นปกคลุมทั่ว เต็มไปด้วยสัตว์ป่านานาชนิด ไม่มีค่าอุดมสมบูรณ์ บางส่วนของพื้นที่สูงกว่าระดับน้ำทะเลถึง 20 เมตร แต่บางส่วนอยู่ต่ำกว่าระดับน้ำทะเล

ลักษณะดินในจังหวัดฉะเชิงเทรามีความอุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การทำนา ในบริเวณพื้นที่ด้านตะวันตกของจังหวัดบริเวณสองฝั่งแม่น้ำบางปะกงในอำเภอเมืองฉะเชิงเทรา และอำเภอบางคล้าเหมาะแก่การปลูกผลไม้และไม้ยืนต้น ส่วนพื้นที่ตอนกลางและบางส่วนของด้านตะวันออกของจังหวัดเหมาะแก่การปลูกพืชไร่ สำหรับพื้นที่ด้านตะวันออกของจังหวัดเป็นดินภูเขาไม่เหมาะสมในการทำเกษตรกรรม และเป็นพื้นที่ป่าไม้เป็นส่วนใหญ่

4.3.3 ลักษณะภูมิอากาศ

จังหวัดฉะเชิงเทรามีภูมิอากาศ มรสุมร้อนชื้นแฉะศูนย์สูตร คือ มีอากาศค่อนข้างร้อนโดยได้รับมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ (ฤดูฝน) ช่วงเดือนพฤษภาคมถึงตุลาคม และลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ (ฤดูแล้ง) ช่วงเดือนพฤศจิกายนถึงกุมภาพันธ์

ปริมาณน้ำฝนระหว่างปีพ.ศ. 2540 – 2544 อยู่ในช่วง 1,157.7 – 1,357.7 มิลลิเมตร ปริมาณน้ำฝนเฉลี่ย 1,271.2 มิลลิเมตรต่อปี หรือปริมาณน้ำฝนเฉลี่ย 105.9 มิลลิเมตรต่อเดือน ปริมาณฝนตกมากที่สุดในปีพ.ศ. 2542 วัดได้ถึง 1,357.7 มิลลิเมตร จำนวนวันที่มีฝนตก 132 วัน และปริมาณฝนตกน้อยที่สุดในปีพ.ศ. 2540 วัดได้ 1,157.7 มิลลิเมตร จำนวนวันที่มีฝนตก 94 วัน สำหรับปีพ.ศ. 2544 มีปริมาณน้ำฝน 1,244.1 มิลลิเมตร จำนวนวันที่ฝนตก 129 วัน

อุณหภูมิอากาศระหว่างปีพ.ศ. 2540 – 2544 อยู่ในช่วง 22.9 องศาเซลเซียสถึง 33.2 องศาเซลเซียส โดยมีอุณหภูมิต่ำสุดเฉลี่ย 22.6 องศาเซลเซียสถึง 23.5 องศาเซลเซียส อุณหภูมิต่ำที่สุดวัดได้ 8.8 องศาเซลเซียส เมื่อวันที่ 25 ธันวาคม พ.ศ.2542 และอุณหภูมิสูงสุดเฉลี่ย 32.4 องศาเซลเซียส ถึง 33.9 องศาเซลเซียส อุณหภูมิสูงที่สุดวัดได้ 39.5 องศาเซลเซียส เมื่อวันที่ 16 เมษายน พ.ศ. 2541 สำหรับปีพ.ศ. 2544 อุณหภูมิต่ำที่สุดวัดได้ 14.3 องศาเซลเซียส (31 ธันวาคม) อุณหภูมิสูงที่สุดวัดได้ 39.5 องศาเซลเซียส (22 เมษายน)

4.3.4 ลักษณะกายภาพของพื้นที่

จังหวัดฉะเชิงเทราสามารถแบ่งสภาพการพัฒนาตามกายภาพของพื้นที่ออกเป็น 3 ส่วน

ดังนี้

พื้นที่ส่วนที่ 1 เป็นพื้นที่ทางทิศตะวันตกและทิศใต้ของจังหวัดติดต่อกับกรุงเทพมหานคร สมุทรปราการ และชลบุรี มีสภาพเป็นที่ราบลุ่ม ได้แก่ พื้นที่อำเภอเมืองฉะเชิงเทรา บางปะกง บ้านโพธิ์ และบางน้ำเปรี้ยว ด้านทิศตะวันตกได้รับอิทธิพลจากการเจริญเติบโตของกรุงเทพมหานคร และโครงการพัฒนาพื้นที่บริเวณชายฝั่งทะเลตะวันออก พื้นที่ส่วนนี้มีแนวโน้มจะกลายเป็นย่านอุตสาหกรรม ชุมชนเมือง การบริการ ที่อยู่อาศัย และอยู่ใกล้สนามบินนานาชาติแห่งที่ 2 (สนามบินอู่ตะเภา) ซึ่งจะเป็นตัวเร่งขยายความเจริญเติบโตของฉะเชิงเทรา

พื้นที่ส่วนที่ 2 เป็นพื้นที่ 2 ฝั่งแม่น้ำบางปะกง (พื้นที่ตอนกลางของจังหวัด) อยู่ในเขตอำเภอเมืองฉะเชิงเทราบางส่วน อำเภอบางคล้า กิ่งอำเภอกองเขื่อน อำเภอบ้านโพธิ์ซึ่งกั้นตะวันออก อำเภอบางน้ำเปรี้ยวซึ่งกั้นตะวันออก อำเภอพนมสารคาม อำเภอราชสาส์น และอำเภอแปลงยาว อำเภอสนามชัยเขต (บางส่วน) ส่วนใหญ่ทำการเกษตรกรรม ปลูกข้าว ผลไม้ เลี้ยงสัตว์ และพืชไร่ มีการก่อสร้างเขื่อนทดน้ำบางปะกงในท้องที่อำเภอเมืองฉะเชิงเทรา ซึ่งแล้วเสร็จในปีพ.ศ. 2543 ความจุน้ำต้นทุน 30 ล้านลูกบาศก์เมตร สำหรับอำเภอแปลงยาว จะกลายเป็นพื้นที่เขตอุตสาหกรรม

พื้นที่ส่วนที่ 3 เป็นที่ราบสลับภูเขา มีป่าไม้ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า และแหล่งต้นน้ำลำธาร ในปัจจุบันป่าสงวนแห่งชาติแควระบบ - สียัด เนื้อที่ 746,625 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 22.3 ก่อสร้างพัฒนาแหล่งน้ำขนาดใหญ่ ได้แก่ อ่างเก็บน้ำคลองสียัด ความจุ 325 ล้านลูกบาศก์เมตร ซึ่งแล้วเสร็จปี พ.ศ. 2543 เป็นแหล่งน้ำต้นทุนในการพัฒนาภาคอุตสาหกรรม เกษตรกรรม การบริการ และกิจการประปาของชุมชน

4.3.5 การแบ่งเขตการปกครองและประชากร

การปกครอง

การปกครองแบ่งออกเป็น 10 อำเภอ 1 กิ่งอำเภอ 93 ตำบล 878 หมู่บ้าน 22 เทศบาล 1 องค์การบริหารส่วนจังหวัดและ 91 องค์การบริหารส่วนตำบล

ประชากร

ประชากร เมื่อกันยายน พ.ศ. 2545 มีจำนวนทั้งสิ้น 647,644 คน แยกเป็นชาย 319,411 คน หญิง 328,233 คน

ตารางที่ 4.2 การแบ่งเขตการปกครองของจังหวัดฉะเชิงเทรา พ.ศ. 2543

อำเภอ/กิ่งอำเภอ	ตำบล	หมู่บ้าน	บ้าน	เทศบาล	อบต.	อบจ.
เมืองฉะเชิงเทรา	19	187	42,514	2	18	1
บางคล้า	9	56	13,238	2	8	
บางน้ำเปรี้ยว	10	148	17,912	4	10	
บางปะกง	12	107	27,230	5	12	
บ้านโพธิ์	17	73	11,507	2	17	
พนมสารคาม	8	87	24,788	3	18	
สนามชัยเขต	4	65	17,036	1	4	
ราชสาส์น	3	31	3,137	-	3	
แปลงยาว	4	48	10,454	3	4	
ท่าตะเกียบ	2	44	10,849	-	2	
กิ่ง อ.คลองเขื่อน	5	32	3,318	-	5	
รวม	93	870	181,983	22	91	1

แหล่งที่มา: ห้างหุ้นส่วนจำกัดเว็บไซต์ทัวร์ไทยดอทคอม, 2547.

4.3.6 ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ป่าไม้

เป็นป่าไม้ธรรมชาติและป่าเศรษฐกิจของเอกชน จำนวน 1,517,062,500 ไร่

การใช้พื้นที่ของจังหวัด

พื้นที่ราบและที่ราบลุ่มส่วนใหญ่อยู่ทางทิศตะวันตกของจังหวัด บริเวณที่ราบลุ่มริมฝั่งแม่น้ำบางปะกงในเขตท้องที่อำเภอเมือง อำเภอบ้านโพธิ์ อำเภอบางปะกง กิ่งอำเภอคลองเขื่อน อำเภอบางน้ำเปรี้ยว อำเภอบางคล้า อำเภอรราชสาส์น อำเภอแปลงยาว และพื้นที่บางส่วนของอำเภอพนมสารคาม มีพื้นที่ประมาณ 1,250,000 ไร่ ซึ่งประมาณร้อยละ 35 อยู่ในเขตชลประทาน ส่วนใหญ่อยู่ในสี่อำเภอแรก บริเวณนี้มีการใช้ที่ดินเพื่อการกสิกรรมมานานและขยายตัวเต็มที่โอกาสจะขยายพื้นที่มีน้อย

พื้นที่ดอนลูกคลื่น ดอนลาด ในเขตท้องที่อำเภอพนมสารคาม อำเภอแปลงยาว และพื้นที่บางส่วนของอำเภอสนามชัยเขตมีความสูงพื้นที่โดยเฉลี่ย 4 - 20 เมตร ที่ดินบริเวณนี้ไม่เหมาะแก่การทำนาเท่าที่ควร ส่วนมากใช้ที่ดินทำไร่มันสำปะหลัง อ้อย และเลี้ยงสัตว์

พื้นที่ภูเขาและเขาสูงด้านตะวันออกของจังหวัดมีความสูงเฉลี่ย 100 เมตรขึ้นไป อยู่ในเขตท้องที่อำเภอสนามชัยเขต อำเภอท่าตะโกและพื้นที่บางส่วนของอำเภอพนมสารคาม และอำเภอแปลงยาวบางส่วน ครอบคลุมพื้นที่ประมาณ 1,784,750 ไร่

การแบ่งพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ ปี 2541

จังหวัดฉะเชิงเทรามีพื้นที่ทั้งหมด 3,344,375 ไร่ และเป็นอาณาเขตป่าทั้งสิ้น 1,517,106.25 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 45.36 ของพื้นที่ทั้งหมด ซึ่งจำแนกเป็นป่าเพื่อการอนุรักษ์ 597,600 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 17.87 ป่าเพื่อเศรษฐกิจ 507,725 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 15.18 และพื้นที่เหมาะสมแก่การเกษตร จำนวน 79,840 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 2.39 พื้นที่ป่าเกือบครึ่งหนึ่งของจังหวัดตั้งอยู่ในเขตอำเภอสนามชัยเขตและอำเภอท่าตะโก มีป่าสงวนแห่งชาติ คือ ป่าแควระบบและป่าสีียด มีสวนรุกขชาติ คือ สวนรุกขชาติสมเด็จพระปิ่นเกล้า (ศูนย์ศึกษาการพัฒนาเขาหินซ้อน) มีเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า 1 แห่ง คือ เขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์ป่าเขาอ่างฤๅไน เป็นป่าลุ่มต่ำผืนสุดท้ายของภาคตะวันออก

4.4 สภาพทางการเมืองและการปกครอง

4.4.1 ราชการบริหารส่วนภูมิภาคและท้องถิ่นในจังหวัด

- 1) ราชการบริหารส่วนภูมิภาคประจำจังหวัด มีทั้งสิ้น 34 หน่วยงาน สังกัดกระทรวงมหาดไทย 7 หน่วยงาน และสังกัดกระทรวง ทบวง กรมอื่น ๆ อีก 27 หน่วยงาน
- 2) ส่วนราชการบริหารส่วนกลางในจังหวัด มีทั้งสิ้น 45 หน่วยงาน เป็นหน่วยงานที่สังกัดกระทรวง ทบวง กรมอื่น ๆ ทั้งสิ้น 40 หน่วยงาน สังกัดกระทรวงมหาดไทย 3 หน่วยงาน และหน่วยงานอิสระ 2 หน่วยงาน
- 3) ส่วนการจัดองค์กรบริหารส่วนท้องถิ่น มี 3 รูปแบบ คือ องค์การบริหารส่วนจังหวัด เทศบาล และองค์การบริหารส่วนตำบล

4.4.2 การแบ่งเขตเลือกตั้ง

ตามประกาศคณะกรรมการการเลือกตั้ง ประกาศ ณ วันที่ 7 กันยายน พ.ศ. 2541 จังหวัดฉะเชิงเทรามีจำนวนสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร 4 คน จำนวนเขตเลือกตั้ง 4 เขต เขตละ 1 คน

4.5 สภาพทางด้านเศรษฐกิจและการประกอบอาชีพ

4.5.1 สภาพทางเศรษฐกิจ

จังหวัดฉะเชิงเทรา มีพื้นฐานทางด้านเกษตรกรรม เป็นแหล่งผลิตอาหารเพื่อเลี้ยงประชากรในภูมิภาค และกรุงเทพมหานคร ประชาชนร้อยละ 70 ประกอบอาชีพทางด้านเกษตรกรรม โดยสร้างรายได้ให้แก่เกษตรกรในจังหวัดคิดเป็นมูลค่าประมาณ 27,681 ล้านบาทต่อปี ผลผลิตที่สร้างชื่อเสียงให้กับจังหวัดด้านพืช ได้แก่ ข้าว มันสำปะหลัง อ้อยโรงงาน มะพร้าว มะม่วง และหมาก เป็นต้น ด้านปศุสัตว์ ได้แก่ ไข่ไก่ และสุกร ซึ่งเป็นแหล่งผลิตมากที่สุดของประเทศ ไก่เนื้อ เป็ด และโคเนื้อ ด้านประมง มีการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ อาทิเช่น กุ้งกุลาดำ ปลาน้ำจืด ปลาน้ำกร่อย และกิจการประมงทะเล สำหรับในด้านอุตสาหกรรมนับว่ามีศักยภาพค่อนข้างสูง มีนักลงทุนให้ความสนใจลงทุนมาก มีการเคลื่อนย้ายฐานการผลิตจากกรุงเทพมหานครและจังหวัดใกล้เคียงมาลงทุนตั้งโรงงานอุตสาหกรรมในเขตจังหวัดฉะเชิงเทรา ปัจจุบันมีโรงงานทั้งหมด 975 โรงงาน (สถิติ ณ วันที่ 15 พ.ย. 2545) จำนวนแรงงาน 71,967 คน ส่วนใหญ่เป็นอุตสาหกรรมเกี่ยวเนื่องทางการเกษตร อุปกรณ์ไฟฟ้าและอิเล็กทรอนิกส์ ชิ้นส่วนรถยนต์และประกอบรถยนต์ พลาสติก และผลิตภัณฑ์จากไม้ ฯลฯ โรงงานส่วนใหญ่ตั้งอยู่ในเขตอำเภอบางปะกง อำเภอเมืองฉะเชิงเทรา อำเภอนมสารตาม อำเภอบ้านโพธิ์ อำเภอบางน้ำเปรี้ยว และอำเภอแปลงยาว ตามลำดับ โดยมีนิคมอุตสาหกรรม 2 แห่ง สำหรับการท่องเที่ยวของจังหวัดฉะเชิงเทราที่มีความโดดเด่นเป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยวเชิงศิลป ศาสนา และวัฒนธรรมในระดับประเทศและนานาชาติ ได้แก่ องค์หลวงพ่อพุทธโสธร ซึ่งขณะนี้ได้มีการก่อสร้างพระอุโบสถหลังใหม่วัดโสธรวรารามวรวิหารเป็นสถาปัตยกรรมทางพุทธศาสนาที่ใหญ่ที่สุดในโลก มีพุทธศาสนิกชนมานมัสการปีละไม่น้อยกว่า 1,200,000 คน

4.5.2 ผลิตภัณฑ์มวลรวมและรายได้

ด้านผลิตภัณฑ์มวลรวมของจังหวัดฉะเชิงเทรา ในปี 2543 ประชากรมีรายได้เฉลี่ย 89,746 บาทต่อคนต่อปี โดยทั้งจังหวัดมีผลิตภัณฑ์มวลรวมเท่ากับ 56,990 ล้านบาท รายได้ส่วนใหญ่ขึ้นอยู่กับสาขาอุตสาหกรรม ร้อยละ 48.8 คิดเป็นมูลค่า 27,832 ล้านบาท รองลงมาคือสาขาการเกษตร ร้อยละ 13.5 คิดเป็นมูลค่า 7,674 ล้านบาท และสาขาการค้าส่งและการค้าปลีก ร้อยละ 11.8 คิดเป็นมูลค่า 6,742 ล้านบาท

4.5.3 ผลผลิตด้านการเกษตร

ตารางที่ 4.3 ข้อมูลพืชเศรษฐกิจที่สำคัญของจังหวัดฉะเชิงเทรา พ.ศ. 2544/2545

ชนิดพืช	พื้นที่ปลูก (ไร่)	ผลผลิตเฉลี่ย (กก./ไร่)	ผลผลิตรวม (ตัน)	มูลค่าผลผลิต (ล้านบาท)
ข้าวนาปี	1,013,362	790	291,777	1,342.17
ข้าวนาปรัง	76,205	790	60,257	245.85
มันสำปะหลัง	148,074	3,478	284,805	213.60
อ้อยโรงงาน	51,314	8,000	56,000	27.44
ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์	32,302	563	13,795	52.28
สับปะรด	10,680	8,495	52,784	104.51
ถั่วเหลือง	11,950	276	3,119	28.79
มะพร้าว	37,367	999	30,720	184.93
มะม่วง	111,037	829	70,587	1,173.86
หมาก	9,533	1,940	17,384	10.95
ถั่วลิสง	1,637	199	212	2.38

แหล่งที่มา: ห้างหุ้นส่วนจำกัดเว็บไซต์ทีวีไทยดอทคอม, 2547.

4.5.4 ผลผลิตด้านปศุสัตว์

- 1) สุกร โดยเลี้ยงสุกรพันธุ์และสุกรขุน 2,140 ราย ปริมาณการเลี้ยง 899,129 ตัว
มูลค่า 3,625.29 ล้านบาท
- 2) ไก่เนื้อ โดยเลี้ยงไก่เนื้อ 648 ราย ปริมาณผลผลิต 3,255,215 ตัว มูลค่า 302.73
ล้านบาท
- 3) ไก่ไข่ โดยเลี้ยงไก่ไข่ 619 ราย ปริมาณ 3,994,633 ตัว ผลผลิต 1,090.5 ล้าน
ฟอง มูลค่า 2,181.07 ล้านบาท
- 4) ไก่พื้นเมือง โดยเลี้ยงไก่พื้นเมือง 25,672 ราย ปริมาณ 562,186 ตัว ผลผลิต
1,233 ตัน มูลค่า 62.96 ล้านบาท

- 5) เป็ด โดยเลี้ยงเป็ดเนื้อและเป็ดเทศ 3,836 ราย ปริมาณ 784,142 ตัว มูลค่า 95.30 ล้านบาท และเป็ดไข่ 1,954 ราย ปริมาณ 183,589 ตัว ผลผลิต 38.5 ล้านฟอง มูลค่า 106.41 ล้านบาท
- 6) ไก่เนื้อ โดยเลี้ยงไก่เนื้อ 3,293 ราย ในท้องที่ทุกอำเภอ ปริมาณ 28,610 ตัว มูลค่า 286.10 ล้านบาท

4.5.5 ผลผลิตด้านประมง

- 1) การเลี้ยงสัตว์น้ำจืด โดยเกษตรกรเลี้ยงปลาน้ำจืด จำนวน 5,129 ราย ในท้องที่ทุกอำเภอ เนื้อที่ 65,755 ไร่ ผลผลิตรวม 38,466.68 ตัน มูลค่า 846.27 ล้านบาท
- 2) การเลี้ยงกุ้งกุลาดำ โดยเกษตรกรเลี้ยงกุ้งกุลาดำ จำนวน 11,123 ราย ในท้องที่ทุกอำเภอ ยกเว้นอำเภอสนามชัยเขตและอำเภอดำรงวิทยะปาริชาติ เนื้อที่ 76,488.05 ไร่ ผลผลิตรวม 30,595.22 ตัน มูลค่า 6,119.04 ล้านบาท
- 3) การเลี้ยงปลากะพงในกระชัง โดยกลุ่มชาวประมงทะเล จำนวน 150 ราย กระชังในท้องที่อำเภอบางปะกง ผลผลิตรวม 3,334.88 ตัน มูลค่า 333.49 ล้านบาท
- 4) การเลี้ยงหอยแมลงภู่ โดยกลุ่มชาวประมงทะเล จำนวน 94 ราย ในท้องที่อำเภอบางปะกง เนื้อที่ 611.25 ไร่ ผลผลิตรวม 8,802 ตัน มูลค่า 26.41 ล้านบาท

4.5.6 ด้านอุตสาหกรรม

ในอดีตจังหวัดฉะเชิงเทรามีความเจริญทางอุตสาหกรรมโดยในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย "มีการผลิตเพื่อส่งออก" ซึ่งเป็นแรงผลักดันให้เกิดการพัฒนาอุตสาหกรรมเริ่มเป็นรูปเป็นร่าง ระบบการค้าแบบผูกขาดยกเลิกไป ข้าวและน้ำตาลจากอ้อยกลายเป็นสินค้าออกสำคัญของไทย การแปรรูปสินค้าเกษตรกรรมที่ใช้เครื่องจักรจากต่างประเทศ เกิดขึ้นในรูปของโรงสีข้าวและโรงหีบอ้อย ซึ่งช่วยเพิ่มผลผลิตของแปดริ้วให้ทันกับความต้องการของตลาดต่างประเทศ ต่อมาในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีการทำสัมปทานเหมืองแร่เหล็กที่อำเภอบางคล้าเป็นครั้งแรก ซึ่งเป็นตัวอย่าง "อุตสาหกรรมหนัก" ในสมัยนั้น

อุตสาหกรรมในฉะเชิงเทรามีความสัมพันธ์กับเกษตรกรรมอย่างใกล้ชิด เพราะเมืองนี้เป็นแหล่งผลิตพืชผลทางการเกษตรปีละเกือบ 3 ล้านตัน ทั้งยังเป็นแหล่งรับซื้อและแปรรูปสินค้าเกษตรที่สำคัญอีกด้วย อุตสาหกรรมแรกเริ่มที่เกิดขึ้นในแปดริ้ว คือ อุตสาหกรรมแปรรูปผลผลิตทางการเกษตร แม้ในขณะนั้นผลผลิตหลักดั้งเดิมของจังหวัดยังกำหนดประเภทของอุตสาหกรรมอยู่มาก โรงงานส่วนใหญ่ของเมืองกว่า 250 โรงงาน เป็นโรงงานแปรรูปผลผลิตทางการเกษตรประเภทโรงสีข้าวและโรงงานแปรงไม้ นอกเหนือไปจากนั้น คือ อุตสาหกรรมส่งออกซึ่งใช้เทคโนโลยีสูง เช่น อุตสาหกรรม

การผลิตชิ้นส่วนอิเล็กทรอนิกส์ เครื่องใช้ไฟฟ้า อุตสาหกรรมเกี่ยวกับเหล็ก และอุตสาหกรรมต่อเนื่อง ซึ่งเป็นอุตสาหกรรมที่ใช้เงินลงทุนสูง

ในปีพ.ศ. 2545 ภาวะการลงทุนอุตสาหกรรมกำลังเจริญเติบโตขึ้นอย่างรวดเร็ว เมื่อเทียบกับช่วงเวลา 1 – 2 ปีที่ผ่านมา ภาวะเศรษฐกิจของประเทศที่ตกต่ำ ทำให้ภาวะการลงทุนอุตสาหกรรมเกิดขึ้นน้อยลง มีโรงงานหยุดกิจการจำนวนมาก ในปีพ.ศ. 2545 มีโรงงานอุตสาหกรรมเพิ่มขึ้น 74 โรงงาน เมื่อเปรียบเทียบกับปีพ.ศ. 2544 มีโรงงานเพิ่มขึ้น จำนวน 36 โรงงาน สัดส่วนการเพิ่มขึ้นของโรงงานคิดเป็นร้อยละ 8.2 ของจำนวนโรงงานทั้งหมด อำเภอที่มีโรงงานมากที่สุดที่อำเภอเมืองฉะเชิงเทรา อำเภอบางปะกง อำเภอบางน้ำเปรี้ยว และอำเภอพนมสารคาม ตามลำดับ นิคมอุตสาหกรรมในเขตจังหวัดฉะเชิงเทรา จำนวน 2 แห่ง คือ นิคมอุตสาหกรรมเวลโกรว์ในเขตอำเภอบางปะกง และนิคมอุตสาหกรรมเกตเวย์ซิตี้ที่อำเภอแปลงยาว

ตารางที่ 4.4 จำนวนสถานประกอบการอุตสาหกรรม จำนวนเงินทุน และจำนวนคนงานจำแนกตามประเภทอุตสาหกรรม พ.ศ. 2543

ประเภทอุตสาหกรรม	จำนวน (แห่ง)	เงินทุน (ล้านบาท)	คนงาน (คน)
อุตสาหกรรมการเกษตร	188	2,803.30	2,712
อุตสาหกรรมก่อสร้าง	75	2,051.01	2,013
อุตสาหกรรมอาหารและเครื่องดื่ม	78	3,294.10	2,594
อุตสาหกรรมแปรรูปไม้	76	4,487.81	4,735
อุตสาหกรรมสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่ม	20	4,049.27	3,475
อุตสาหกรรมเคมีและพลาสติก	73	5,124.53	7,807
อุตสาหกรรมโลหะและอโลหะ	107	9,215.43	5,789
อุตสาหกรรมบริการ	259	15,781.11	24,293
อุตสาหกรรมอื่น ๆ	98	52,706.57	13,464
ยอดรวมทั้งสิ้น	973	99,513.14	66,882

แหล่งที่มา: ห้างหุ้นส่วนจำกัดเว็บไซต์ทีวีไทยดอทคอม, 2547.

4.6 สภาพทางสังคม

4.6.1 ด้านการศึกษา

ประชาชนจังหวัดฉะเชิงเทราได้ชื่อว่าเป็นผู้มีความรู้และมีโอกาสทางการศึกษาอย่างดีมาเป็นเวลาช้านานในปีการศึกษา 2543 จังหวัดฉะเชิงเทรามีการจัดการศึกษาตั้งแต่ระดับก่อนประถมศึกษาถึงระดับอุดมศึกษา มีสถานศึกษารวมทั้งสิ้น 384 แห่ง โดยสังกัดกรมสามัญศึกษา 32 แห่ง สังกัดสำนักงานคณะกรรมการประถมศึกษาแห่งชาติ 316 แห่ง สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน 27 แห่ง สังกัดสำนักงานการศึกษาท้องถิ่น 4 แห่ง และอื่น ๆ อีก 5 แห่ง จำนวนห้องเรียนรวม 4,805 ห้อง นักเรียน นักศึกษาประเภทสามัญศึกษา 126,553 คน อาชีวศึกษา/อุดมศึกษา 8,028 คน และประเภทครู อาจารย์ในสังกัดกระทรวงศึกษาธิการ 6,003 คน จำนวนครู อาจารย์นอกสังกัดกระทรวงศึกษาธิการ 156 คน มีอัตราส่วนนักเรียนต่อครู 1 คน เท่ากับ 21

4.6.2 ด้านการศาสนา

ประชาชนจังหวัดฉะเชิงเทรามีความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนามาแต่โบราณกาล โดยเฉพาะอย่างยิ่งมีความนับถือในองค์พระพุทธรูปซึ่งเป็นตัวแทนของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า หลวงพ่อพุทธโสธร คือ พระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์คู่บ้านคูเมืองของจังหวัดฉะเชิงเทรา จากข้อมูลปี พ.ศ. 2543 มีวัดจำนวน 284 แห่ง สำนักสงฆ์ 78 แห่ง มีพระสงฆ์ 4,329 รูป สามเณร 606 องค์ มัสยิด 55 แห่ง โบสถ์คริสต์ 9 แห่ง วัดจีน 2 แห่ง

4.6.3 ด้านการสาธารณสุข

การเกิด - การตาย

ปีพ.ศ. 2544 ประชากรในจังหวัดฉะเชิงเทรา มีอัตราเกิด เท่ากับ 11.59 ต่อประชากรพันคน ส่วนอัตราตาย เท่ากับ 5.45 ต่อประชากรพันคน ซึ่งการที่อัตราเกิดลดลง อัตราตายเพิ่มขึ้น จากปีพ.ศ. 2543 เป็นผลให้อัตราเพิ่มธรรมชาติลดลง คือ เหลือร้อยละ 0.61 ซึ่งต่ำกว่าเป้าหมายในแผนพัฒนาการสาธารณสุข ฉบับที่ 8 (พ.ศ. 2540 - 2544) ที่ได้กำหนดไว้ไม่ให้เกิน 1.0 ในปีพ.ศ. 2544

4.7 ข้อมูลโครงสร้างพื้นฐาน

4.7.1 ถนน

ในปี พ.ศ. 2543 จังหวัดฉะเชิงเทรามีระยะทางถนนที่ก่อสร้างแล้วเสร็จที่อยู่ในความรับผิดชอบของสำนักงานเร่งรัดพัฒนาชนบทและกรมโยธาธิการ รวมทั้งสิ้น 77.157 กม. เป็นถนนในความรับผิดชอบของสำนักงานเร่งรัดพัฒนาชนบท 40.492 กม. และกรมโยธาธิการ 36.665 กม. ถนนดังกล่าวส่วนใหญ่เป็นถนนลาดยาง 36.385 (ร้อยละ 47) นอกนั้นเป็นถนนลูกรัง 3.835 กม. (ร้อยละ 5) และคอนกรีต 8.695 กม. (ร้อยละ 11) ถนนลาดยางที่บูรณะ 28.242 กม. (ร้อยละ 37)

4.7.2 แหล่งน้ำ

1) แหล่งน้ำธรรมชาติ

จังหวัดฉะเชิงเทรามีแหล่งน้ำธรรมชาติที่สำคัญ คือ แม่น้ำบางปะกง มีแม่น้ำ ห้วย ลำธาร คลอง 762 สาย ซึ่งในจำนวนนี้มีที่ใช้งานได้ในฤดูแล้ง 745 สาย มีหนองบึง 167 แห่ง มีสภาพใช้งานได้ในฤดูแล้ง 166 แห่ง มีน้ำพุ น้ำซับ 9 แห่ง มีสภาพใช้งานได้ในฤดูแล้งทั้ง 9 แห่ง และอื่น ๆ 179 แห่ง ที่มีสภาพใช้งานได้ในฤดูแล้ง 178 แห่ง

2) แหล่งน้ำชลประทาน

แหล่งน้ำชลประทานที่มีอยู่ภายในจังหวัด ประกอบด้วย แหล่งน้ำตามโครงการขนาดใหญ่และขนาดกลาง โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริและโครงการขนาดเล็ก ที่สร้างเสร็จแล้ว ถึงสิ้นปีงบประมาณพ.ศ. 2544 รวม 126 โครงการ สามารถเก็บกักน้ำได้ 425.0636 ล้าน ลบ.ม. และมีพื้นที่ที่ได้รับประโยชน์จากโครงการ 1,054,676 ไร่

ตารางที่ 4.5 โครงการแหล่งน้ำชลประทานขนาดใหญ่

โครงการ	จำนวน โครงการ	เก็บน้ำ (ล้าน ลบ.ม.)	พื้นที่ชลประทานได้รับ ประโยชน์ (ไร่)	คิดเป็นร้อยละของ พื้นที่ถือครองทาง การเกษตร
1. ขนาดใหญ่และขนาดกลาง	6	365.00	947,468	51
2. อันเนื่องมาจากพระราชดำริ	12	52.52	12,430	1.00
3. ขนาดเล็ก	108	7.54	94,778	5.00
รวม	126	425.06	1,054,676	57.00

แหล่งที่มา: ห้างหุ้นส่วนจำกัดเว็บไซต์ทีวีไทยดอทคอม, 2547.

3) สถานีสูบน้ำไฟฟ้า

จนถึงสิ้นปีงบประมาณพ.ศ. 2541 กรมพัฒนาและส่งเสริมพลังงาน ได้ดำเนินการจัดตั้งสถานีสูบน้ำด้วยไฟฟ้าในจังหวัดฉะเชิงเทรา จำนวน 3 สถานี พื้นที่โครงการ 7,600 ไร่ เพื่อประโยชน์ในด้านเกษตรกรรม และขจัดปัญหาความแห้งแล้งของพื้นที่ที่อยู่นอกเขตชลประทาน

4.7.3 การไฟฟ้า

ในปีพ.ศ. 2544 จังหวัดฉะเชิงเทรามีจำนวนการไฟฟ้าทั้งหมด 14 แห่ง กระแสไฟฟ้าที่ใช้ทั้งสิ้น 1940.167 ล้านหน่วย และมีจำนวนผู้ใช้ไฟฟ้าทั้งสิ้น 144,392 ราย

4.7.4 โทรศัพท์

จังหวัดฉะเชิงเทราในปีพ.ศ. 2544 มีจำนวนเลขหมายโทรศัพท์ทั้งสิ้น 32,508 เลขหมาย เป็นเลขหมายที่มีผู้เช่า 30,259 เลขหมาย ในจำนวนนี้ บ้านเป็นประเภทของผู้เช่าที่เช่าเลขหมายมากที่สุด รองลงมา ได้แก่ ธุรกิจ สาธารณะ ราชการ และทศท. ตามลำดับ ทั้งนี้จำนวนหมายเลขที่มีผู้เช่าต่อประชากรพันคน คิดเป็นอัตราส่วน 28.26 ปีพ.ศ. 2545 มีจำนวนหมายเลขโทรศัพท์ทั้งสิ้น 32,508 หมายเลข โดยเป็นหมายเลขที่มีผู้เช่า 30,259

4.8 สถานที่ท่องเที่ยวที่สำคัญ

4.8.1 วัดโสมมหารามวรวิหาร ตำบลหน้าเมือง อำเภอเมือง

วัดโสมมหารามวรวิหาร เป็นวัดเก่าแก่คู่บ้านคูเมืองฉะเชิงเทรา เป็นที่ประดิษฐานหลวงพ่โสม พระพุทธรูปอันเป็นที่เคารพสักการะของชาวแปดริ้วและคนต่างบ้านต่างเมืองมาแต่อดีตกาล ตั้งอยู่บนถนนสายมรุพงษ์ ห่างจากตลาดกลางเมืองประมาณ 2 กิโลเมตร

วัดนี้แต่เดิมเป็นวัดราษฎร์ สร้างขึ้นตอนปลายของกรุงศรีอยุธยา ตามประวัตินั้น แต่แรกมีชื่อว่า “วัดหงส์” เพราะมี “เสาหงส์” อยู่ในวัด เป็นเสาสูงมียอดเป็นหัวหงส์อยู่บนปลายเสา ต่อมาหงส์บนยอดเสาหักตกลงมาเหลือแต่เสา และเมื่อผู้เฒ่าขึ้นไปแขวนแหวน จึงได้ชื่อว่า “วัดเสาธง” ครั้นเมื่อเสาธงหักเป็นสองท่อน จึงเรียกชื่อใหม่ว่า “วัดเสาธงทอน” ส่วนชื่อ “วัดโสม” อันมีความหมายว่า “บริสุทธิ์” และ “ศักดิ์สิทธิ์” นั้น เรียกตามพระนามของพระพุทธโสมหรือหลวงพ่โสม ซึ่งได้มาประดิษฐานในวัดนี้ ในภายหลัง วัดโสมได้รับพระราชทานจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ยกขึ้นเป็นพระอารามหลวงชั้นตรี ชนิดวรวิหาร มีนามว่า “วัดโสมมหารามวรวิหาร” เมื่อวันที่ 8 สิงหาคม พ.ศ. 2501

พระพุทธโสมหรือหลวงพ่โสมเป็นพระพุทธรูปปูนปั้น ปางสมาธิ หน้าตักกว้าง 1.65 เมตร สูง 1.48 เมตร ฝีมือช่างล้านช้าง สันนิษฐานว่าได้มาประดิษฐานอยู่ที่วัดนี้ประมาณปี พ.ศ. 2313 อันเป็นสมัยต้นกรุงธนบุรี ตามประวัติเล่าว่า แต่เดิมเป็นพระพุทธรูปหล่อทองสำริด ปางสมาธิ หน้าตักกว้างสองศอกเศษ แต่พระสงฆ์ในวัดเกรงว่าจะมีผู้มาลักขโมยไปจึงได้เอาปูนพอกเสริมหุ้มองค์เดิมไว้ จนมีลักษณะดังที่เห็นปัจจุบัน

4.8.2 กำแพงเมืองเก่า ตำบลหน้าเมือง อำเภอเมือง

กำแพงเมืองเก่าเป็นของคู่บ้านคูเมือง ซึ่งจารึกร่องรอยสำคัญทางประวัติศาสตร์หลายยุคสมัย ทั้งร่องรอยแห่งชัยชนะในการศึกสงครามและเหตุการณ์นองเลือด อันเป็นไศกนาฏกรรมครั้งใหญ่ของเมืองฉะเชิงเทรา

ความเป็นมาของกำแพงเมืองย้อนกลับไปถึงต้นกรุงรัตนโกสินทร์ ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ขณะนั้นไทยกำลังขับเคี่ยวทำสงครามกับญวนเพื่อรักษาอำนาจในการปกครองเมืองเขมร ไทย และญวนได้สู้รบกันยืดเยื้อยาวนานถึง 14 ปี (พ.ศ. 2376 - 2390) จนอาจกล่าวได้ว่า “สงครามอานามสยามยุทธ” ในครั้งนั้นเป็นการศึกกับต่างชาติที่ยาวนานที่สุดครั้งหนึ่งในประวัติศาสตร์ชาติไทย

4.8.3 ศาลหลักเมือง ตำบลหน้าเมือง อำเภอเมือง

ในกำแพงเมืองเก่า เป็นที่ประดิษฐานของศาลหลักเมืองและเสาหลักเมืองอันศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งเชื่อกันว่าเป็นของคู่บ้านคู่เมืองที่ช่วยคุ้มครองปกป้องรักษาเมืองแปดริ้วให้พ้นจากภัยอันตรายทั้งปวง มาแต่อดีตกาล ศาลหลักเมืองนั้นมีมาตั้งแต่ครั้งสร้างเมืองแปดริ้ว ล่วงมาถึงรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เสาหลักเมืองชำรุดผุขาดไปมาก จึงได้สร้างเสาขึ้นใหม่ด้วยไม้มะค่า และจัดให้มืงานบำเพ็ญกุศลและสมโภชในการยกเสาในวันที่ 16 กรกฎาคม พ.ศ. 2438 บริเวณศาลหลักเมืองเคยมีปืนใหญ่กองรวมกันอยู่ ภายหลังกรมศิลปากรได้นำมาวางบนกำแพงเมืองประมาณ 5 กระบอก ดังที่เห็นอยู่ในปัจจุบัน

4.8.4 วัดปิตุลาธิราชรังสฤษฎิ์หรือวัดเมือง ตำบลหน้าเมือง อำเภอเมือง

วัดปิตุลาธิราชรังสฤษฎิ์หรือวัดเมืองเป็นโบราณสถานสำคัญอีกแห่งหนึ่ง ที่สร้างขึ้นเมื่อเกิดการสร้างบ้านแปลงเมืองใหม่ของฉะเชิงเทราในปี พ.ศ. 2377 เมื่อมีการสร้างกำแพงเมือง เพื่อกำหนดขอบเขตของแปดริ้วและให้เมืองนี้เป็นปราการรักษาพระนครและชาวบ้านชาวเมืองให้ปลอดภัยจากข้าศึกศัตรู นอกจากนี้ศรัทธาในพุทธศาสนาได้ทำให้มีการสร้างวัดขึ้นด้วย เพื่อเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์คู่เมืองและที่พึ่งทางใจในยามศึกสงคราม เนื่องจากวัดนี้ตั้งอยู่ในเมือง ชาวบ้านจึงเรียกกันโดยทั่วไปว่า “วัดเมือง” ต่อมาภายหลังเมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้เสด็จประพาสฉะเชิงเทรา ในปี พ.ศ. 2451 จึงได้พระราชทานนามวัดว่า “วัดปิตุลาธิราชรังสฤษฎิ์” ซึ่งมีความหมายว่า “วัดที่ลูงของพระเจ้าแผ่นดินทรงสร้าง” วัดนี้ถือได้ว่ามีความสำคัญอย่างยิ่งในยุคนั้น เพราะนอกจากจะได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา กว้าง 17 เมตร ยาว 29.50 เมตรแล้ว ยังเกิดจากศิลปะที่องค์พระปรางค์ซึ่งมีความคล้ายคลึงกับพระปรางค์อัฐเคราะห์ในวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ในกรุงเทพมหานครมาก จึงน่าเชื่อว่าคงจะได้ช่างฝีมือจากเมืองหลวง

4.8.5 ศาลากลางจังหวัดหลังเก่าหรือศาลารัฐบาลมณฑลปราจีน ตำบลหน้าเมือง อำเภอเมือง

ศาลากลางจังหวัดหลังเก่าหรือศาลารัฐบาลมณฑลปราจีน เป็นบันทึกของการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองครั้งใหญ่ และเป็นสัญลักษณ์ของการต่อสู้เพื่อรักษาเอกราชของไทยในยุคจักรวรรดินิยม จนมีผู้ขนานนามว่าเป็น “อนุสาวรีย์แห่งเสรีภาพ” ของฉะเชิงเทรา

สงครามเย็นจากยุคล่าอาณานิคมซึ่งเริ่มขึ้นในช่วงต้นกรุงรัตนโกสินทร์ได้ระอุถึงขีดสุดในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ไทยจึงเร่งปรับปรุงบ้านเมืองให้ทันสมัย เป็น

จิเหโศบายหลักในการสร้างขวัญและกำลังใจให้กับคนไทยที่กำลังหวาดหวั่นต่อการคุกคามของมหาอำนาจ

“มณฑลปราจีน” จึงถือกำเนิดขึ้นในปี พ.ศ. 2435 ตามระบบเทศาภิบาล ซึ่งเป็นการปกครองแบบใหม่ จากการรวมตัวของเมืองฉะเชิงเทรา ปราจีนบุรี นครนายกและพนมสารคาม เมื่อมณฑลปราจีนขยายเขตการปกครองออกไป เมืองฉะเชิงเทราได้เป็นศูนย์กลางรัฐและเป็นที่ตั้งของที่ว่าการมณฑล จึงได้ก่อสร้างศาลารัฐบาลมณฑลปราจีนขึ้นเป็นที่ทำการในปี พ.ศ. 2449

4.8.6 ตำนานกรมหมื่นมรุพงศ์ศิริพัฒน์ อำเภอเมือง

ตำนานกรมหมื่นมรุพงศ์ศิริพัฒน์ ซึ่งปัจจุบันคือ จวนผู้ว่าราชการจังหวัด เป็นโบราณสถานแห่งหนึ่งที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ ไม่แพ้ศาลากลางจังหวัดหลังเก่าหรือศาลากลางรัฐบาลมณฑลปราจีน เมื่อไทยใช้นโยบายการเมืองนำหน้าการทหาร และเปลี่ยนแปลงระบบการปกครองจากจตุสดมภ์มาเป็นระบบเทศาภิบาล ฉะเชิงเทราได้เป็นที่ตั้งของที่ว่าการมณฑลปราจีนและกรมหมื่นมรุพงศ์ศิริพัฒน์ สมุหนเทศาภิบาลผู้ทรงพระปรีชาชาญในวิชาการปกครอง ได้รับการแต่งตั้งเป็นเจ้าเมืองในช่วงเวลานั้น

การวางแผนก่อสร้างอาคารสถานที่ต่าง ๆ ในมณฑลปราจีนนั้น แท้จริงคือการเริ่มต้นวางผังเมืองฉะเชิงเทรา ตำนานกรมหมื่นมรุพงศ์ศิริพัฒน์ ซึ่งเป็นเรือนไม้สองชั้น สร้างขึ้นเป็นที่พำนักของสมุหนเทศาภิบาลในยุคนั้น จึงอาจถือได้ว่าเป็นก้าวแรก ๆ ของการก่อสร้าง “บ้านพักข้าราชการ” ของแปดริ้ว

ความสำคัญทางประวัติศาสตร์อีกอย่างหนึ่ง ซึ่งเป็นความภูมิใจอย่างยิ่งของชาวเมืองคือ ตำนานแห่งนี้เคยเป็นที่ประทับพักแรมของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ในคราวที่เสด็จประพาสฉะเชิงเทราถึง 2 ครั้ง พระบรมฉายาลักษณ์ของพระองค์ท่าน ซึ่งได้พระราชทานไว้ตั้งแต่เสด็จประทับครั้งแรก

ปัจจุบัน ตำนานกรมหมื่นมรุพงศ์ศิริพัฒน์ยังใช้เป็นที่พักและทรงงานของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ และสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ยามที่เสด็จเยือนฉะเชิงเทรา

4.8.7 วัดโพธิ์บางคล้า เขตเทศบาล อำเภอบางคล้า

วัดโพธิ์บางคล้าเป็นสถานที่อีกแห่งหนึ่งในฉะเชิงเทราที่มีทั้งคุณค่าทางประวัติศาสตร์และเสน่ห์ดึงดูดใจนักท่องเที่ยว กำเนิดของวัดบางคล้าย้อนหลังกลับไปจนถึงสมัยอยุธยาตอนปลาย เมื่อกรุงศรีอยุธยาพ่ายแพ้แก่พม่า สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชหรือพระยากำแพงเพชรในสมัย

นั้นทรงนำพลตีฝ่าข้าศึกมุ่งหน้าจะไปจันทบุรี เมื่อข้ามคลองท่าลาดมาถึงบริเวณปากน้ำเจ้าโล อำเภอบางคล้าแห่งนี้ ทรงหยุดพักได้ตั้งโพธิ์แห่งหนึ่ง ซึ่งภายหลังจากที่กอบกู้เอกราชได้สำเร็จ ทรงให้สร้างวัดขึ้นที่บริเวณนี้แล้วให้ชื่อว่า “วัดโพธิ์”

สิ่งหนึ่งที่เป็นเอกลักษณ์ของวัด คือ ผุงค่างควาแม่ไก่สีดำขนาดใหญ่นับแสนตัวที่อาศัยเกาะอยู่บนต้นไม้ในวัดนี้จนหนาทึบไปหมด ในยามพลบค่ำ ค่างควาซึ่งนอนมาตลอดทั้งวันก็จะตื่นส่งเสียงแข็งแรงแและเริ่มบินออกหากิน เป็นภาพอันน่าตื่นตาและดึงดูดนักท่องเที่ยวเป็นอันมาก

4.8.8 ศูนย์ศึกษาการพัฒนาเขาหินซ้อน อำเภอนมสารคาม

ตั้งอยู่หมู่ที่ 2 ตำบลเขาหินซ้อน อำเภอนมสารคาม ห่างจากตัวอำเภอไปตามถนนสาย นมสารคาม – กบินทร์บุรี ประมาณ 17 กิโลเมตร เป็นโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ “พิพิธภัณฑที่มีชีวิตและหายใจ” มีพื้นที่ 264 ไร่ ภายในศูนย์ประกอบด้วยกิจกรรมทางการเกษตรที่น่าสนใจหลายอย่าง ทัศนียภาพสวยงาม

4.8.9 อ่างเก็บน้ำสิยัด อำเภอน้ำขุ่น

ตั้งอยู่ที่ตำบลน้ำขุ่น อำเภอน้ำขุ่น ห่างจากตัวอำเภอประมาณ 5 กิโลเมตร เป็นอ่างเก็บน้ำขนาดใหญ่ มีพื้นที่ 200,000 ไร่เศษ เก็บน้ำได้ 300 ล้านลูกบาศก์เมตร มีน้ำตลอดปี มีทัศนียภาพและธรรมชาติที่สวยงาม เหมาะแก่การพักผ่อนหย่อนใจ

4.8.10 เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาอ่างฤๅไน อำเภอน้ำขุ่น

เป็นพื้นที่ป่าอนุรักษ์อยู่ใจกลางป่าผืนใหญ่ที่อุดมสมบูรณ์ที่สุดของภาคตะวันออก มีสัตว์ป่านานาชนิดอาศัยอยู่จำนวนมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งนกพันธุ์ต่าง ๆ มีน้ำตกอ่างฤๅไนที่สวยงาม และคงไว้ซึ่งความเป็นธรรมชาติ

4.8.11 อ่างเก็บน้ำแควระบบ อำเภอนมดชน

เป็นพื้นที่อ่างเก็บน้ำขนาดใหญ่มีความจุ 40 ล้านลูกบาศก์เมตร มีทัศนียภาพสวยงาม เหมาะแก่การพักผ่อนหย่อนใจ ตั้งแคมป์ ตกปลา เล่นน้ำ และขี่จักรยานเสือภูเขา

4.8.12 เกาะลัด กิ่งอำเภอลองเชื่อน

เกาะลัดเป็นเกาะกลางน้ำจืดที่ใหญ่ที่สุดในประเทศไทยอยู่กลางลำน้ำบางปะกง สามารถล่องเรือชมทิวทัศน์รอบเกาะลัดสองฟากฝั่งแม่น้ำ ศึกษาวิถีชีวิตชาวบ้าน สามารถลงเรือได้ที่หน้าว่าการอำเภอบางคล้า หรือหน้าวัดคู้กร่าง กิ่งอำเภอลองเชื่อน

4.8.13 พระสถูปเจดีย์สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช อำเภอบางคล้า

ตั้งอยู่บริเวณปากคลองท่าลาด ห่างจากตัวอำเภอบางคล้า 2 กิโลเมตร สร้างขึ้นเพื่อเป็นอนุสรณ์เมื่อครั้งสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงใช้เมืองฉะเชิงเทรา เป็นเส้นทางเดินทัพผ่านในการกอบกู้เอกราชหลังเหตุการณ์เสียกรุง เล่ากันว่าก่อนหน้านั้นเคยเป็นที่ตั้งของเจดีย์อนุสรณ์ชัยชนะของพระองค์เมื่อสู้รบกับพม่าที่บริเวณนี้ ภายหลังเจดีย์ได้พังทลายลงไปในปี พ.ศ. 2484 โดยไม่ทราบสาเหตุแต่ยังคงเล่าเรื่องสืบต่อกันมา และได้สร้างอนุสาวรีย์สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชขึ้นใหม่เมื่อปี พ.ศ. 2531

4.9 ยุทธศาสตร์การพัฒนา

4.9.1 ยุทธศาสตร์กลุ่มจังหวัดภาคกลางตอนล่าง (ฉะเชิงเทรา สมุทรปราการ นครนายก สระแก้ว ปราจีนบุรี) (สำนักงานประมาณ, 2547)

วิสัยทัศน์

“แหล่งรองรับการขยายตัวของเมืองหลวงและสนามบินสุวรรณภูมิ ศูนย์กลางการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์และแพทย์แผนไทย ศูนย์กลาง Logistics เชื่อมโยงเกษตรกรรมและอุตสาหกรรมสู่ตลาดโลก เปิดประตูสู่อินโดจีน”

เป้าประสงค์

1. เป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ที่มีกิจกรรมและบริการได้มาตรฐานสากล
2. เป็นศูนย์กลางการผลิตสินค้าเกษตรที่มีคุณภาพได้มาตรฐานเป็นที่ต้องการของตลาดโลก
3. เป็นศูนย์กลางอุตสาหกรรมต่อเนื่องและเชื่อมโยง (Cluster) ด้านยานยนต์และชิ้นส่วน ไฟฟ้าอิเล็กทรอนิกส์ สิ่งทอ เครื่องหนัง และอาหารแปรรูป
4. เป็นศูนย์ธุรกิจและพาณิชย์กรรมนานาชาติด้านการค้า บริการ รวบรวม และกระจายสินค้า (Logistics) สู่ตลาดโลก
5. เป็นประตูสู่ความร่วมมือทางเศรษฐกิจกับอินโดจีน

ประเด็นยุทธศาสตร์

ประเด็นยุทธศาสตร์ 1: ยกกระตักการให้บริการด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ และแพทย์แผนไทยสู่มาตรฐานโลกโดยมียุทธศาสตร์ประกอบด้วย

1. ยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

- 1) พัฒนาแหล่งท่องเที่ยว สิ่งอำนวยความสะดวก และส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยวให้มีความหลากหลาย
- 2) ส่งเสริมและสนับสนุนการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ เช่น Spa ระดับ Premium

2. ยุทธศาสตร์แพทย์แผนไทย

- 1) พัฒนาระบบการผลิตภัณฑ์สมุนไพรให้มีคุณภาพมาตรฐานครบวงจร
- 2) ประชาสัมพันธ์เพื่อขยายตลาดบริการการแพทย์แผนไทยและการจำหน่ายผลิตภัณฑ์สมุนไพรทั้งในและต่างประเทศ

ประเด็นยุทธศาสตร์ 2: เพิ่มประสิทธิภาพระบบโครงข่ายการคมนาคมขนส่งและศูนย์รวบรวมและกระจายสินค้า(Logistics) ให้เกื้อหนุนและเชื่อมโยงเกษตรกรรมและอุตสาหกรรมสู่ตลาดโลก โดยมียุทธศาสตร์ประกอบด้วย

1. ยุทธศาสตร์เกษตรสู่ตลาดโลก

- 1) บริหารจัดการทรัพยากรน้ำและดิน โดยเฉพาะพื้นที่ต้นน้ำลุ่มน้ำบางปะกง ปราจีนบุรีให้สามารถเป็นทุนในการเพิ่มผลผลิตทางการเกษตรให้ได้คุณภาพสู่นานาชาติ
- 2) ยกกระตักการศึกษาและพัฒนาทักษะแรงงานด้านการเกษตรและพัฒนาเทคโนโลยีการเกษตร

2. ยุทธศาสตร์อุตสาหกรรมสู่ตลาดโลก

- 1) ส่งเสริมการวิจัยและพัฒนาโดยมุ่งเน้นอุตสาหกรรมขนาดกลางและขนาดย่อม
- 2) ยกกระตักคุณภาพผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรมให้ได้มาตรฐานโลก โดยใช้เทคโนโลยีสะอาด

3. ยุทธศาสตร์ศูนย์ Logistics สู่ตลาดโลก

- 1) พัฒนาระบบ Logistics ครบวงจรสนับสนุนการค้า บริการรวบรวมและกระจายสินค้าเกษตรและอุตสาหกรรมสู่อินโดจีนและตลาดโลก
- 2) พัฒนาศูนย์กลางการด้านระบบ Logistics

ประเด็นยุทธศาสตร์ 3: จัดเตรียมพื้นที่และระบบโครงสร้างบริการพื้นฐานรองรับการขยายตัวของเมืองหลวงและสนามบินสุวรรณภูมิ โดยมียุทธศาสตร์ประกอบด้วย

1. ยุทธศาสตร์การพัฒนาเมือง

- 1) ส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาพื้นที่พัฒนาพิเศษรองรับการขยายตัวอย่างเป็นระบบในพื้นที่ สมุทรปราการ ฉะเชิงเทรา หรือนครนายก
- 2) พัฒนาเมืองใหม่

4.9.2 ยุทธศาสตร์จังหวัดฉะเชิงเทรา

วิสัยทัศน์ของจังหวัดฉะเชิงเทรา

“เป็นเมืองนำอยู่คู่เมืองหลวง เป็นศูนย์กลางการเกษตรปลอดภัยจากสารพิษ และแหล่งผลิตอุตสาหกรรมสู่ตลาดโลก”

เป้าประสงค์ของจังหวัด

1. เพื่อให้มีการเจริญเติบโตของเมืองอย่างมีดุลยภาพ
2. เพื่อเป็นแหล่งผลิตสินค้าเกษตรและอุตสาหกรรมสู่ตลาดโลก
3. เพื่อคุณภาพชีวิตที่ดี

ประเด็นยุทธศาสตร์ของจังหวัด

1. เพิ่มศักยภาพการพัฒนาอย่างมีทิศทางและยั่งยืน
2. เพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขัน
3. การแก้ปัญหาความยากจนและส่งเสริมพัฒนาทุนทางสังคม

ยุทธศาสตร์/กลยุทธ์ของจังหวัดฉะเชิงเทรา

1. พัฒนาผังเมืองและโครงสร้างพื้นฐานให้ครอบคลุมและสอดคล้องกับกลุ่มจังหวัด
2. ส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาพื้นที่พิเศษ เพื่อรองรับการขยายตัวอย่างเป็นระบบตามร่างการศึกษาของสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ
3. พัฒนาการท่องเที่ยวและการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
4. เพิ่มประสิทธิภาพของการผลิต การตลาด
5. พัฒนาการศึกษา ฝีมือแรงงานและส่งเสริมพัฒนาแรงงานทั้งในและนอกระบบ
6. การพัฒนามาตรฐานผลิตภัณฑ์และสถานประกอบการให้ได้มาตรฐานสากล
7. พัฒนาเศรษฐกิจชุมชนและภูมิปัญญาท้องถิ่นให้เข้มแข็ง
8. พัฒนาประชากรในวัยการศึกษาภาคบังคับให้มีคุณภาพตามเกณฑ์มาตรฐาน
9. การกำกับ ส่งเสริม และพัฒนาให้ประชาชนมีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน
10. ส่งเสริมสนับสนุนให้องค์กรชุมชน/ประชาชน มีส่วนร่วมในการพัฒนาระบบสาธารณสุข เพื่อสร้างสุขภาวะที่ดี

บทที่ 5

ผลการศึกษา

จากการเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อศึกษาเรื่อง “การจัดการป่าจากของประชาชนในเขตลุ่มน้ำบางปะกง: กรณีศึกษา ตำบลสนามจันทร์ อำเภอบ้านโพธิ์ จังหวัดฉะเชิงเทรา” โดยการใช้แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างกับประชาชนที่อาศัยอยู่บริเวณริมแม่น้ำบางปะกง และการสัมภาษณ์เชิงลึกและการสังเกตกับประชาชนผู้ใช้ประโยชน์จากป่าจาก ผู้ใหญ่บ้าน องค์การบริหารส่วนตำบลสนามจันทร์ ส่วนการบริหารจัดการทรัพยากรป่าชายเลนที่ 1 (ภาคตะวันออกและภาคกลาง) และสำนักงานการขนส่งทางน้ำที่ 6 ผลการศึกษาดังนี้

5.1 ข้อมูลทั่วไปของพื้นที่ศึกษา

การศึกษานี้ดำเนินการในพื้นที่ตำบลสนามจันทร์ซึ่งเป็นตำบลหนึ่งของ อำเภอบ้านโพธิ์ จังหวัดฉะเชิงเทรา อยู่ห่างจากที่ว่าการอำเภอบ้านโพธิ์ประมาณ 3 กิโลเมตร

5.1.1 ที่ตั้ง

ตำบลสนามจันทร์มีพื้นที่ 11 ตารางกิโลเมตร ลักษณะภูมิประเทศเป็นที่ราบลุ่ม อยู่ติดแม่น้ำบางปะกงซึ่งเป็นพื้นที่ที่เหมาะสมแก่การทำเกษตรจากการที่อยู่ใกล้บริเวณอ่าวไทยทำให้บริเวณนี้มีน้ำเค็มในช่วงเดือนธันวาคมถึงเดือนกรกฎาคม

5.1.2 อาณาเขตตำบล

ทิศเหนือ ติดต่อกับ ต. คลองประเวศ อ. บ้านโพธิ์ จ. ฉะเชิงเทรา

ทิศใต้ ติดต่อกับ ต. บ้านคลองโพธิ์ อ. บ้านโพธิ์ จ. ฉะเชิงเทรา

ทิศตะวันออก ติดต่อกับ ต.บ้านโพธิ์ และ ต. ท่าพลับ อ. บ้านโพธิ์ จ. ฉะเชิงเทรา

ทิศตะวันตก ติดต่อกับ ต. ลาดขวาง อ. บ้านโพธิ์ จ. ฉะเชิงเทรา

5.1.3 จำนวนประชากรของตำบล
จำนวนประชากรรวมทั้งสิ้น 1,554 คน แบ่งเป็นชาย 791 คน หญิง 763 คน (องค์การบริหารส่วนตำบลสนามจันทร์, 2547)

5.1.4 ข้อมูลอาชีพของตำบล

อาชีพเสริม: รับจ้างคัดกุ้ง รับจ้างเย็บจาก

5.1.5 ข้อมูลสถานที่สำคัญของตำบล

- 1) วัดกระทุ่ม
- 2) โรงเรียนวัดกระทุ่ม
(มีการเรียนการสอนตั้งแต่ระดับอนุบาลถึงระดับมัธยมศึกษาตอนต้น)
- 3) โรงเรียนจันทร์ประชาศึกษา
(มีการเรียนการสอนตั้งแต่ระดับอนุบาลถึงระดับประถมศึกษา)
- 4) สถานีอนามัยตำบลสนามจันทร์
- 5) ที่ทำการ อบต.สนามจันทร์

5.1.6 การใช้ประโยชน์ที่ดิน

สำหรับผลการศึกษาเรื่องการใช้ประโยชน์ที่ดินในพื้นที่ศึกษาได้พิจารณาจากผลการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินในพื้นที่ตั้งแต่เขื่อนทดน้ำบางปะกงถึงถนนสุขุมวิทในปี พ.ศ. 2534 และ พ.ศ. 2544 (ตารางที่ 5.1) เนื่องจากพื้นที่ตำบลสนามจันทร์ อำเภอบ้านโพธิ์ จังหวัดฉะเชิงเทรา เป็นพื้นที่ริมแม่น้ำบางปะกงซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของพื้นที่ดังกล่าว

พบว่า การใช้ประโยชน์ที่ดินในพื้นที่ตั้งแต่เขื่อนทดน้ำบางปะกงถึงถนนสุขุมวิท ในปี พ.ศ. 2534 ส่วนใหญ่ คือ พืชสวน แหล่งน้ำ ที่อยู่อาศัยผสมพื้นที่เกษตร ที่รกร้างว่างเปล่า และนาข้าว ตามลำดับ ในขณะที่ พ.ศ. 2544 ส่วนใหญ่ คือ พื้นที่รกร้างว่างเปล่า แหล่งน้ำ นาทุ่ง ที่อยู่อาศัยผสมพื้นที่เกษตร และพืชสวน ตามลำดับ เมื่อพิจารณาการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดิน พบว่า ประเภทการใช้ประโยชน์ที่ดินที่เพิ่มขึ้น 3 อันดับแรก คือ พื้นที่รกร้างว่างเปล่า หมู่บ้าน และนาทุ่ง ตามลำดับ สำหรับประเภทการใช้ประโยชน์ที่ดินที่ลดลงมาก 3 อันดับแรก คือ พื้นที่นาข้าว พื้นที่ทำสวน และที่อยู่อาศัยผสมพื้นที่เกษตร ตามลำดับ

จากการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินดังกล่าวจะเห็นได้ว่า พื้นที่เดิมส่วนใหญ่เป็นพื้นที่เกษตรกรรม ซึ่งปัจจุบันพื้นที่ส่วนนี้ลดลงมากอาจเนื่องมาจากการที่ช่วงหนึ่งมีการเปลี่ยนแปลงอาชีพ คือ ส่วนใหญ่หันไปประกอบอาชีพเลี้ยงกุ้ง แต่เมื่อประสบปัญหาขาดทุนจากการเลี้ยงกุ้งจึงปล่อยนาทุ่งให้กลายเป็นพื้นที่รกร้างว่างเปล่า ประกอบกับการซื้อขายเก็งกำไรราคาที่ดินในช่วงต้นตัวด้านการค้าที่ดินที่ผ่านมาทำให้มีการขายที่ดินและยกเลิกการให้เช่าพื้นที่ทำนาเป็นจำนวนมาก นอกจากนี้การที่จำนวนประชากรเพิ่มขึ้นส่งผลให้มีการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินเป็นที่อยู่อาศัยเพิ่มขึ้น

ตารางที่ 5.1 การเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินในพื้นที่ตั้งแต่เขื่อนทดน้ำบางปะกงถึงถนน
สุขุมวิท พ.ศ. 2534 และ พ.ศ. 2544

ประเภทการใช้ที่ดิน	ปี พ.ศ.2534			ปี พ.ศ.2544			การเปลี่ยนแปลง	
	พื้นที่ (ตร.กม.)	พื้นที่ (ไร่)	ร้อยละ	พื้นที่ (ตร.กม.)	พื้นที่ (ไร่)	ร้อยละ	พื้นที่ (ตร.กม.)	พื้นที่ (ไร่)
1. สิ่งก่อสร้าง								
1.1 ตัวเมืองและย่านการค้า	2.17	1,359	1.66	2.21	1,379	1.69	0.03	19
1.2 หมู่บ้าน	7.56	4,724	5.77	11.11	6,944	8.49	3.55	2,221
1.3 โรงงาน	0.62	390	0.48	0.63	396	0.48	0.01	6
1.4 สิ่งก่อสร้างอื่น ๆ	-	-	-	0.98	615	0.75	0.98	615
1.5 สนามกอล์ฟ	0.75	468	0.57	0.71	445	0.54	0.04	22
รวมพื้นที่สิ่งก่อสร้าง	11.11	6,941	8.48	15.65	9,779	11.95	4.54	2,838
2. พื้นที่เกษตรกรรม								
2.1 นาข้าว	16.50	10,313	12.61	1.72	1,076	1.32	14.78	9,237
2.2 ที่ร่วน	23.73	14,830	18.13	13.22	8,264	10.10	10.50	6,565
2.3 พื้นที่เกษตรกรรมผสม	0.01	8	0.01	-	-	-	0.01	8
2.4 นาข้าวผสมนาไร่	-	-	-	10.40	6,497	7.94	-	-
รวมพื้นที่เกษตรกรรม	40.24	25,151	30.74	25.34	15,838	19.36	25.30	15,810
3. ป่าชายเลน	8.75	5,466	6.68	8.28	5,176	6.33	0.46	290
4. แหล่งน้ำ	19.20	12,003	14.67	19.10	11,936	14.59	0.11	66
5. พื้นที่อื่น ๆ								
5.1 ที่รกร้างว่างเปล่า	18.17	11,354	13.88	31.75	19,836	24.26	13.59	8,492
5.2 นาทุ่ง	14.53	9,079	11.10	16.45	10,279	12.56	1.92	1,201
5.3 ที่อยู่อาศัยผสมพื้นที่เกษตร	18.91	11,820	14.45	14.33	8,958	10.95	4.58	2,862
รวมพื้นที่อื่น ๆ	51.60	32,253	39.42	62.53	39,084	47.77	10.93	6,831
รวมพื้นที่	130.90	81,813.44	100.0	130.90	81,813.09	100.00	-	-

แหล่งที่มา: สำนักงานนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม, 2545 ก.

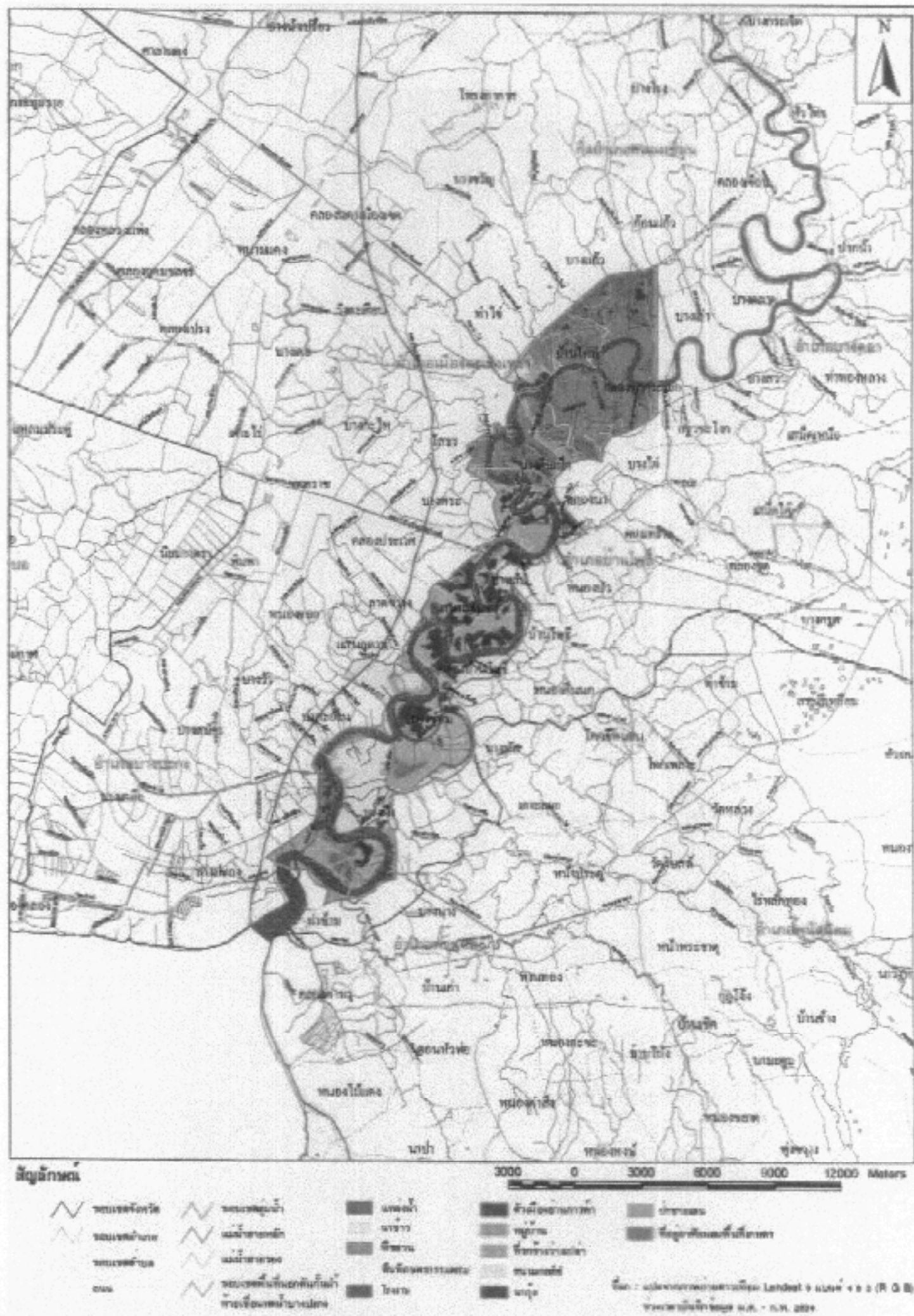
หมายเหตุ: 1. การเปลี่ยนแปลงของพื้นที่มีเครื่องหมายติดลบ (-) หมายถึงพื้นที่ลดลงจากปี พ.ศ.

2534

2. สัดส่วนการใช้ที่ดิน

- 1) นาข้าวผสมนาไร่ มีอัตราส่วน นาข้าว : นาไร่ เท่ากับ 50 : 50
- 2) พื้นที่อยู่อาศัยผสมพื้นที่เกษตร มีอัตราส่วน พื้นที่อยู่อาศัย : พื้นที่เกษตร เท่ากับ 30 : 70
- 3) ปอเลียงปลา/นาทุ่งผสมที่อยู่ออาศัย มีอัตราส่วน พื้นที่ปอปลา : นาทุ่ง : พื้นที่อยู่อาศัย

เท่ากับ 50 : 20 : 30

ภาพที่ 5.2 การใช้ประโยชน์ที่ดินตั้งแต่พื้นที่เขื่อนทดน้ำบางปะกงถึงถนนสุขุมวิท พ.ศ. 2534
แหล่งที่มา: สำนักงานนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม, 2545 ก.

5.2 สภาพสังคมวัฒนธรรม และเศรษฐกิจของประชาชนในตำบลสนามจันทร์

จากการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ใหญ่บ้านทั้งหมด 6 หมู่บ้านของตำบลสนามจันทร์ และประชาชนที่ใช้ประโยชน์จากป่าจาก รวมทั้งการสัมภาษณ์ประชาชนในท้องถิ่นโดยใช้แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง ได้ผลการศึกษา ดังนี้

5.2.1 สภาพสังคมวัฒนธรรม

5.2.1.1 ลักษณะประชากร

จากการศึกษาข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง ประกอบด้วย เพศ อายุ และระยะเวลาที่อยู่อาศัย มีผลการศึกษา ดังนี้

กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นเพศชาย คิดเป็นร้อยละ 56.40 และ เพศหญิง คิดเป็นร้อยละ 43.60 ดังตารางที่ 5.2

ตารางที่ 5.2 จำนวนและร้อยละของเพศ

เพศ	จำนวน (คน)	ร้อยละ
ชาย	24	43.60
หญิง	31	56.40
รวม	55	100.00

กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีอายุมากกว่า 60 ปี คิดเป็นร้อยละ 34.50 รองลงมา คือ มีอายุระหว่าง 41 – 50 ปี คิดเป็นร้อยละ 20.00 และ อายุระหว่าง 51 – 60 ปี คิดเป็นร้อยละ 18.20 ตามลำดับ ดังตารางที่ 5.3

ตารางที่ 5.3 จำนวนและร้อยละของอายุ

อายุ (ปี)	จำนวน (คน)	ร้อยละ
15 – 20	2	3.60
21 – 30	4	7.30
31 – 40	9	16.40
41 – 50	11	20.00
51 – 60	10	18.20
มากกว่า 60	19	34.50
รวม	55	100.00

กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่อยู่อาศัยในพื้นที่เป็นเวลา 21 - 40 ปี คิดเป็นร้อยละ 43.60 รองลงมาคือ 41 – 60 ปี คิดเป็นร้อยละ 30.90 และ 61 – 80 ปี คิดเป็นร้อยละ 18.20 ตามลำดับ ดังตารางที่ 5.4

ตารางที่ 5.4 จำนวนและร้อยละของระยะเวลาที่อยู่อาศัย

ระยะเวลาที่อยู่อาศัย (ปี)	จำนวน (คน)	ร้อยละ
น้อยกว่า 20	4	7.30
21-40	24	43.60
41-60	17	30.90
61-80	10	18.20
รวม	55	100.00

5.2.1.2 การศึกษา

ในอดีตประชาชนส่วนใหญ่ไม่ได้รับการศึกษา โดยประชาชนที่ได้รับการศึกษาส่วนใหญ่มีการศึกษาระดับสูงสุด คือ ประถมศึกษาจากโรงเรียนในพื้นที่ แต่ในปัจจุบันประชาชนได้รับการศึกษาอย่างทั่วถึงโดยมีระดับการศึกษาขั้นต่ำสุด คือ มัธยมศึกษาตอนต้น ซึ่งเป็นระดับการศึกษาภาคบังคับ ประชาชนส่วนใหญ่ได้รับการศึกษาทั้งจากโรงเรียนในเขตอำเภอบ้านโพธิ์

และนอกพื้นที่เนื่องจากการคมนาคมที่สะดวกขึ้น จากผลการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง พบว่ากลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีการศึกษาในระดับชั้นประถมศึกษาถึงมัธยมศึกษาตอนต้น คิดเป็นร้อยละ 61.80 รองลงมา คือ ปริญญาตรีขึ้นไป คิดเป็นร้อยละ 18.20 และมัธยมศึกษาตอนปลายถึงอนุปริญญา คิดเป็นร้อยละ 12.70 ตามลำดับ ดังตารางที่ 5.5

ตารางที่ 5.5 จำนวนและร้อยละของระดับการศึกษา

ระดับการศึกษา	จำนวน (คน)	ร้อยละ
ต่ำกว่าประถมศึกษา	4	7.30
ประถมศึกษา-มัธยมศึกษาตอนต้น	34	61.80
มัธยมศึกษาตอนปลาย-อนุปริญญา	7	12.70
ปริญญาตรีขึ้นไป	10	18.20
รวม	55	100.00

5.2.1.3 ลักษณะความเป็นอยู่

ในอดีตที่อยู่อาศัยของประชาชนมีลักษณะเป็นบ้านไม้มุงหลังคาจาก แต่หลังจากที่ประชาชนหันมาประกอบอาชีพเลี้ยงกุ้ง ทำให้มีรายได้มากขึ้นลักษณะที่อยู่อาศัยจึงเปลี่ยนไปเป็นบ้านปูน มุงหลังคากระเบื้องหรือสังกะสี และจากเดิมที่ในชุมชนมีเฉพาะคนในพื้นที่ ได้เปลี่ยนไปคือ เริ่มมีคนนอกพื้นที่ย้ายเข้ามาอยู่อาศัย เพื่อรับจ้างเลี้ยงกุ้ง หรือซื้อที่ดินไปปลูกบ้านพักริมแม่น้ำ ปัจจุบันมีนายทุนมากว่าซื้อที่ดินในพื้นที่หมู่ที่ 3 ประมาณ 900 ไร่ โดยเป็นส่วนที่ติดริมแม่น้ำประมาณ 200 - 300 ไร่ ทำให้ประชาชนซึ่งเช่าที่ดินบริเวณนั้นต้องย้ายออก โดยบางส่วนย้ายไปอาศัยในพื้นที่ใกล้เคียง และบางส่วนย้ายออกนอกพื้นที่

5.2.1.4 การคมนาคม

ในอดีตการคมนาคมทางน้ำถือเป็นหัวใจสำคัญในการเดินทางของประชาชนที่อยู่เขตลุ่มน้ำบางปะกง ตำบลสนามจันทร์ตั้งอยู่ติดริมแม่น้ำบางปะกงซึ่งเป็นแม่น้ำสายสำคัญทางเศรษฐกิจของประชาชนที่ใช้ในการขนส่งดิบจาก ประชาชนที่มีบ้านเรือนอยู่ริมน้ำจะมีเรือและทำน้ำเพื่อเอื้อประโยชน์ในการเดินทาง โดยบริเวณทำน้ำส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ป่าจากที่อยู่บริเวณริมแม่น้ำซึ่งประชาชนมีการบำรุงรักษาและมีความใกล้ชิดในการดูแลจัดการป่าจากเป็นประจำ แต่หลังจากมีการก่อสร้างสะพานเชื่อมระหว่างเขตอำเภอบ้านโพธิ์กับตำบลสนามจันทร์ในปี พ.ศ. 2534 และมี

การก่อสร้างถนนเข้าถึงทุกบ้าน ประชาชนส่วนใหญ่จึงเปลี่ยนมาใช้บริการคมนาคมทางบก ทำให้ป่าจากถูกละเลย

5.2.1.5 การติดต่อสื่อสาร

ในอดีตประชาชนจะติดต่อสื่อสารกันทางจดหมายซึ่งมีความล่าช้าในการรับ - ส่งข้อมูลข่าวสารมาก ปัจจุบันองค์การโทรศัพท์แห่งประเทศไทยมีบริการติดตั้งโทรศัพท์แต่ยังไม่สามารถครอบคลุมทั่วทั้งพื้นที่ตำบลสนามจันทร์ ประชาชนส่วนใหญ่จึงนิยมใช้โทรศัพท์เคลื่อนที่ในการติดต่อสื่อสารเพราะสะดวกและรวดเร็ว สำหรับการส่งจดหมาย เอกสารหรือพัสดุต่าง ๆ ประชาชนจะใช้บริการของไปรษณีย์อำเภอบ้านโพธิ์

5.2.1.6 คุณภาพชีวิต

ในอดีตประชาชนตำบลสนามจันทร์เป็นสังคมแบบพี่น้อง แต่หลังจากที่ประชาชนส่วนใหญ่หันมาเลี้ยงกุ้ง ทำให้ความสัมพันธ์ในชุมชนลดน้อยลง เพราะผู้ที่ประกอบอาชีพเลี้ยงกุ้งต้องใช้เวลาในการดูแลกุ้งมาก ทำให้มีเวลาพบปะสังสรรค์ลดลง นอกจากนี้รายได้จากการเลี้ยงกุ้งช่วยปรับปรุงคุณภาพชีวิตโดยเฉพาะด้านวัตถุนิยม มีการซื้อรถยนต์ เครื่องใช้ไฟฟ้าที่ทันสมัย และซ่อมแซมที่อยู่อาศัยให้มีความทันสมัย เมื่อพิจารณาโดยภาพรวมจะเห็นได้ว่าฐานะทางเศรษฐกิจของตำบลดีขึ้นแต่ยังมีปัญหานี้สิน เนื่องจากการเลี้ยงกุ้งต้องลงทุนและมีความเสี่ยงสูง สำหรับปัญหายาเสพติดพบว่า ในตำบลสนามจันทร์มีผู้เสพอยู่บ้างแต่ไม่มีผู้ขาย โดยส่วนใหญ่ไปซื้อมาจากต่างพื้นที่ นอกจากนี้ไม่พบว่ามีปัญหาอาชญากรรมในพื้นที่ตำบลสนามจันทร์

5.2.1.7 วัฒนธรรมท้องถิ่น

ประชาชนตำบลสนามจันทร์ยังยึดถือปฏิบัติตามวัฒนธรรมประเพณีที่มีมาแต่โบราณ คือ มีการจัดงานรดน้ำดำหัวผู้สูงอายุในวันสงกรานต์ ทำบุญในวันเข้าพรรษา ออกพรรษา และทุกวันพระ โดยประชาชนที่มาทำบุญจะมีทุกเพศ ทุกวัย

5.2.1.8 การรวมตัว/การตั้งกลุ่ม

ประชาชนในพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นญาติพี่น้องกัน จึงทำให้ประชาชนในตำบลสนามจันทร์มีความสามัคคีกันดีในการจัดทำกิจกรรมต่าง ๆ ทั้งนี้มีการประชาสัมพันธ์เพื่อเชิญชวนเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ โดยแจ้งให้ทราบที่วัด และผ่านทางหอกระจายข่าวประจำหมู่บ้าน สำหรับการจัดตั้งกลุ่มภายในตำบลสนามจันทร์มีหลายกลุ่ม เช่น กลุ่มแม่บ้าน ทว่าไม่มีดำเนินกิจการของกลุ่มแต่อย่างใด เนื่องจากไม่มีความรู้ในเรื่องการพัฒนาผลิตภัณฑ์และการหาตลาดให้กับสินค้า ยกเว้นหมู่ 2 ที่กลุ่มแม่บ้านยังคงมีการดำเนินงาน โดยมีกิจกรรม คือ การตัดเย็บเสื้อผ้าและส่งขาย

5.2.2 สภาพเศรษฐกิจ

5.2.2.1 อาชีพ

ในอดีตประชาชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำสวน ทำนา และเย็บตับจาก โดยการทำสวนส่วนใหญ่ คือ สวนมะม่วง มะพร้าว หนาก และละมุด สำหรับการทำนาประชาชนจะทำนาได้เพียงปีละ 1 ครั้ง และเมื่อว่างเว้นจากการทำนาประชาชนส่วนใหญ่นิยมเย็บตับจาก เพราะในอดีตตับจากเป็นวัสดุที่สำคัญในการนำไปมุงหลังคาบ้านและเล้าไก่

ตั้งแต่ปีพ.ศ. 2532 - 2537 ประชาชนเริ่มหันมาเลี้ยงกุ้งเนื่องจากได้ผลตอบแทนสูงกว่าการทำนา โดยปรับเปลี่ยนพื้นที่นาและพื้นที่สวนเป็นนากุ้ง (ภาพที่ 5.4) ส่งผลให้การทำนาและทำสวนมีจำนวนลดลง แต่การเปลี่ยนพื้นที่ป่าจากเป็นนากุ้งนั้นมีน้อยมากเพราะต้องลงทุนสูงในการรื้อถางป่าจาก เนื่องจากพื้นที่มีลักษณะเป็นดินเลนและหินจากยึดติดกับดินแน่นมาก แต่พบว่าการเปลี่ยนพื้นที่ป่าจากเพื่อเป็นที่อยู่อาศัยบ้างขึ้นอยู่กับเจ้าของที่ดินนั้น ๆ สำหรับการเลี้ยงกุ้งที่มีจำนวนเพิ่มขึ้นทำให้เกิดอาชีพรับจ้างคัดกุ้งควบคู่กันไปด้วย คนวัยหนุ่มสาวในพื้นที่ส่วนใหญ่มักจะประกอบอาชีพรับจ้างคัดกุ้งเนื่องจากเป็นงานสบายและให้รายได้ดี คือ วันละ 250 – 300 บาท นอกจากนี้ยังมีคนวัยหนุ่มสาวบางส่วนที่ทำงานในโรงงานที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ใกล้เคียงซึ่งมีรถรับ - ส่งพนักงาน ปัจจุบันนากุ้งประสบปัญหาราคาตกต่ำ ทำให้ผู้เลี้ยงกุ้งมีจำนวนลดลง บางรายถึงกับเลิกเลี้ยงกุ้งและกำลังพยายามที่จะกลับมาทำนาอีกครั้ง ซึ่งอาจส่งผลให้มีการหันกลับมาเย็บตับจากเมื่อว่างเว้นจากการทำนาเหมือนในอดีต

สำหรับการเย็บตับจากในปัจจุบันพบว่า มีจำนวนลดลงมาก โดยผู้เย็บส่วนใหญ่ที่เหลืออยู่เป็นผู้สูงอายุ เนื่องจากไม่สามารถออกไปทำงานนอกบ้านได้ และที่สำคัญ คือ ไม่มีผู้มารับช่วงต่อ เพราะงานเย็บตับจากถูกมองว่าเป็นงานที่หนักและลำบาก นอกจากนี้รายได้จากการเย็บตับจากค่อนข้างน้อยเมื่อเปรียบเทียบกับ การคัดกุ้ง สาเหตุเนื่องมาจากปัจจุบันตับจากไม่เป็นที่นิยม

ภาพที่ 5.4 พื้นที่ทำนาที่เปลี่ยนเป็นพื้นที่นาทุ่ง

จากผลการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง พบว่า ปัจจุบันกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ ประกอบอาชีพเกษตรกร (ทำนา ทำสวน) คิดเป็นร้อยละ 20.00 รองลงมา คือ เลี้ยงกุ้ง คิดเป็นร้อยละ 18.20 และรับจ้างทั่วไป คิดเป็นร้อยละ 16.40 ตามลำดับ ดังตารางที่ 5.6

ตารางที่ 5.6 จำนวนและร้อยละของการประกอบอาชีพ

อาชีพ	จำนวน (คน)	ร้อยละ
นักเรียน/นักศึกษา	1	1.80
ราชการ/รัฐวิสาหกิจ	4	7.30
เอกชน/โรงงาน	2	3.60
ค้าขาย/ส่วนตัว	5	9.10
เกษตรกร (ทำนา ทำสวน)	11	20.00
รับจ้างทั่วไป	9	16.40
แม่บ้าน	3	5.50
เย็บตัดจาก	4	7.30
เลี้ยงกุ้ง	10	18.20
ไม่ได้ประกอบอาชีพ	6	10.90
รวม	55	100.00

5.2.2.2 กรรมสิทธิ์ที่ดิน

กรรมสิทธิ์ที่ดินที่ประชาชนถือครองครอบคลุมถึงพื้นที่ทำกิน อยู่อาศัย รวมทั้งพื้นที่ป่าจากซึ่งมีในที่ดินดังกล่าว จากผลการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีกรรมสิทธิ์ที่ดินเป็นของตนเอง โดยมีเอกสารสิทธิ์ คือ โฉนดที่ดิน คิดเป็นร้อยละ 67.27 ขณะที่ร้อยละ 32.73 เช่าที่ดินเพื่ออยู่อาศัยและทำกิน ดังตารางที่ 5.7

ตารางที่ 5.7 จำนวนและร้อยละกรรมสิทธิ์ที่ดิน

กรรมสิทธิ์ที่ดิน	จำนวน (คน)	ร้อยละ
มีที่ดินเป็นของตนเอง (โฉนดที่ดิน)	37	67.27
เช่าที่ดิน	18	32.73
รวม	55	100.00

5.3 รูปแบบการจัดการป่าจากของประชาชน

การศึกษารูปแบบการจัดการป่าจากของประชาชนโดยการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ใหญ่นุ้ยบ้านทั้งหมด 6 หมู่บ้านของตำบลสนามจันทร์ และประชาชนที่ใช้ประโยชน์จากป่าจาก ได้ผลดังนี้

5.3.1 การจัดการป่าจากในเชิงกรรมสิทธิ์ที่ดิน (Land Ownership based Nypa Frutican Management)

ป่าจากในพื้นที่ตำบลสนามจันทร์ อำเภอบ้านโพธิ์ จังหวัดฉะเชิงเทรา มี 2 ประเภท โดยแบ่งตามกรรมสิทธิ์การครอบครองที่ดิน คือ ป่าจากที่ขึ้นในพื้นที่ที่ประชาชนเป็นเจ้าของที่ดิน และป่าจากที่ขึ้นในพื้นที่สาธารณะ ทำให้สามารถแบ่งรูปแบบการจัดการป่าจากในเชิงกรรมสิทธิ์ที่ดินได้ 2 ลักษณะ คือ

1. การจัดการป่าจากในพื้นที่กรรมสิทธิ์ของประชาชน ป่าจากที่ขึ้นในที่ดินของประชาชนตำบลสนามจันทร์ อำเภอบ้านโพธิ์ จังหวัดฉะเชิงเทรา สามารถแบ่งได้เป็น 3 ลักษณะ ดังนี้

1) เจ้าของที่ดินใช้ประโยชน์เอง คือ เจ้าของที่ดินเป็นผู้นำต้นจากที่อยู่ในพื้นที่ของตนมาใช้ประโยชน์ ในอดีตเจ้าของที่ดินส่วนใหญ่นำต้นจากมาใช้ประโยชน์เพื่อสร้างรายได้และใช้สอยในครัวเรือน ปัจจุบัน พบว่า มีการนำมาใช้ประโยชน์เพื่อสร้างรายได้น้อยมาก แต่ยังมีการนำมาใช้สอยในครัวเรือน

2) การให้เช่าที่ดิน คือ เจ้าของที่ดินอนุญาตให้คนนอกเข้ามาใช้ประโยชน์ป่าจากในพื้นที่ของตนโดยคิดค่าเช่า แต่การกำหนดราคาการเช่าที่ดินที่ไม่แน่นอน ขึ้นกับข้อตกลงระหว่างเจ้าของที่ดินกับผู้เช่า ซึ่งมีหลายลักษณะ เช่น การทำจากแบบลงแรง คือ เมื่อเก็บตักได้จากจำนวน 1,000 ตับ ต้องแบ่งให้เจ้าของที่ดินเป็นจำนวน 300 – 400 ตับ บางรายคิดค่าเช่า 4,000 บาท ต่อ 10 ไร่ต่อปี และบางรายคิดค่าเช่า 1,500 บาท ต่อตักจากจำนวน 10,000 ตับ เป็นต้น

3) การใช้ประโยชน์ต่างตอบแทน คือ เจ้าของที่ดินบางรายให้คนในเครือญาติเข้ามาใช้ประโยชน์ในพื้นที่ป่าจากโดยไม่คิดค่าใช้จ่าย เพราะถือเป็นการบำรุงรักษาไม่ให้ป่าจากในพื้นที่เสื่อมโทรม โดยไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายในการบำรุงรักษา

2. การจัดการป่าจากในที่ดินสาธารณะประโยชน์ คือ ป่าจากที่ขึ้นในบริเวณคูคลอง ซึ่งถือเป็นพื้นที่ในการดูแลขององค์การบริหารส่วนตำบลสนามจันทร์ โดยพื้นที่นี้ถือเป็นพื้นที่สาธารณะที่ประชาชนสามารถเข้ามาใช้ประโยชน์ได้ ซึ่งพบว่า มีประชาชนนำไปใช้สอยในครัวเรือนเท่านั้น

5.3.2 การจัดการป่าจากในเชิงผลผลิต (Yield Management)

การจัดการป่าจากในเชิงผลผลิตนี้เป็นการจัดการในเชิงของวนวัฒนวิทยา ได้แก่ การจัดการให้ได้ผลผลิตอย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอ โดยมีขั้นตอนการจัดการตั้งแต่การปลูก การบำรุงรักษา และการใช้ประโยชน์ ดังนี้

1. การปลูก

ในอดีตประชาชนในพื้นที่ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำนา ทำสวน ควบคู่ไปกับการเก็บตักจาก เพราะตักจากยังคงเป็นที่นิยม เนื่องจากเป็นวัสดุสำคัญในการสร้างสิ่งปลูกสร้าง ดังนั้นพื้นที่ป่าจากที่มีอยู่จึงไม่เพียงพอต่อความต้องการ ทำให้มีประชาชนบางส่วนนำต้นกล้าจาก (ผลจากที่ลอยน้ำมาติดชายฝั่งแล้วแตกเป็นต้นอ่อน) มาปลูกในบริเวณริมแม่น้ำเพื่อเพิ่มพื้นที่ป่าจาก แต่ปัจจุบันผู้นิยมใช้ประโยชน์จากป่าจากจำนวนลดลง ทำให้ป่าจากมีเพียงพอสำหรับประชาชนที่ยังนำมาใช้ประโยชน์ และจากการที่ประชาชนส่วนใหญ่เห็นว่าต้นจากสามารถขยายพันธุ์ตามธรรมชาติได้โดยง่าย (ภาพที่ 5.5) จึงคิดว่าการปลูกต้นจากเพิ่มไม่มีความจำเป็น ทั้งนี้ต้นจากที่ขึ้นบริเวณที่ดอนพบว่า ใบมีขนาดเล็กกว่าต้นจากที่ขึ้นบริเวณชายน้ำ

ภาพที่ 5.5 ต้นจากที่เกิดจากการขยายพันธุ์ตามธรรมชาติในพื้นที่

2. การบำรุงรักษา

การบำรุงรักษาดันจากของประชาชน คือ การตัดทางแก่ออก เรียกว่า “การล้างจาก” โดยดำเนินการ 1 ครั้งต่อปี (ภาพที่ 5.6) ซึ่งหากไม่ทำการล้างจากจะทำให้พื้นที่ป่าจากเสื่อมโทรมและส่งผลให้ใบมีขนาดเล็กลง ทั้งนี้ในการนำดันจากมาใช้ประโยชน์สามารถทำได้เพียง 1 ครั้งต่อปีต่อต้น ดังนั้นหากมีการนำดันจากมาใช้ประโยชน์เปรียบเสมือนเป็นการบำรุงรักษาป่าจากไปพร้อมกัน ในอดีตมีการใช้ประโยชน์จากป่าจากเป็นจำนวนมาก จึงถือได้ว่าการบำรุงรักษาเป็นประจำและต่อเนื่อง แต่ในบางปีใบจากไม่เพียงพอความต้องการทำให้ต้องตัดเพิ่มเป็น 2 ครั้งต่อปี ซึ่งเป็นวิธีที่ไม่ถูกต้อง เพราะจะทำให้ใบมีขนาดเล็กลง ในปัจจุบันการบำรุงรักษาดันจากมีเฉพาะในพื้นที่ที่ยังมีการใช้ประโยชน์เท่านั้น สำหรับพื้นที่ที่ไม่มีการใช้ประโยชน์ ป่าจากจะถูกปล่อยให้สภาพทรุดโทรมเนื่องจากเจ้าของพื้นที่ไม่มีเวลาดูแลและค่าใช้จ่ายในการบำรุงรักษาสูง

ภาพที่ 5.6 การตัดบำรุงรักษาป่าจากของประชาชนในพื้นที่ เรียกว่า "การล้างจาก"

3. ลักษณะและวิธีการใช้ประโยชน์จากป่าจาก

การใช้ประโยชน์ป่าจากมีทั้งทางตรงและทางอ้อม ซึ่งในอดีตประชาชนในพื้นที่มีการนำต้นจากมาใช้ประโยชน์ทางตรงในหลายรูปแบบ เช่น การทำน้ำส้มจาก น้ำตาลจาก น้ำเมา ไม้ตี ยุง เย็บตับจากสำหรับมุงหลังคา ทำเชื้อเพลิง ทำขนม ประกอบอาหาร ทั้งนี้ในปัจจุบันแม้การนำต้นจากมาใช้ประโยชน์ทางตรงลดลง แต่ประโยชน์ทางอ้อมยังคงไม่เปลี่ยนแปลง ดังนี้

1) การใช้ประโยชน์ทางตรง

การใช้ประโยชน์จากป่าจากในทางตรงนั้นแบ่งเป็น 2 ลักษณะ คือ

(1) เพื่อประโยชน์ใช้สอยในครัวเรือน

ประชาชนในพื้นที่ที่มีความใกล้ชิดกับป่าจากค่อนข้างมาก เห็นได้จากการนำต้นจากมาใช้ประโยชน์ในหลายลักษณะ เช่น นำใบมาห่อขนม (ขนมจาก) และเย็บตับจากเพื่อมุงหลังคา นำดอกมาต้มจมน้ำพริก นำผลมาทำขนมหรือแกง นำเปลือกลูกจากหรือทางจากที่แห้งแล้วมาใช้เป็นเชื้อเพลิงในการย่างขนมจาก เป็นต้น

จากผลการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง พบว่า ประชาชนส่วนใหญ่เคยนำใบจากมาใช้ประโยชน์ร้อยละ 96.40 ซึ่งมีความถี่ในการนำใบจากมาใช้ประโยชน์ 1 ครั้งต่อปี (ร้อยละ 49.06) โดยพบว่าประชาชนส่วนใหญ่เคยนำใบจากมาใช้มุงหลังคา คิดเป็นร้อยละ 43.75 ห่อขนม คิดเป็นร้อยละ 31.25 และมวนบุหรี่ และคิดเป็นร้อยละ 16.07 ตามลำดับ ดังตารางที่ 5.8

ตารางที่ 5.8 การนำไปจากมาใช้ประโยชน์ของประชาชนในท้องถิ่น

ลักษณะการนำไปจาก มาใช้ประโยชน์	จำนวน	ร้อยละ
สถานพำนัก	5	4.46
สวนสาธารณะ	18	16.07
หอประชุม	35	31.25
มุงหลังคา	49	43.75
ใช้เป็นเชื้อเพลิง	5	4.46
รวม	112	100.00

ประชาชนส่วนใหญ่เคยนำส่วนช่อดอกและทลายของจากมาใช้ประโยชน์ร้อยละ 92.70 ซึ่งมีความถี่ในการนำส่วนช่อดอกและทลายของจากจากมาใช้ประโยชน์ 1 ครั้งต่อปี (ร้อยละ 54.90) โดยพบว่า ประชาชนส่วนใหญ่เคยนำส่วนช่อดอกและทลายของจากมาเป็นอาหาร คิดเป็นร้อยละ 52.75 ทำขนม คิดเป็นร้อยละ 30.77 และทำน้ำตาล คิดเป็นร้อยละ 7.69 ตามลำดับ ดังตารางที่ 5.9

ตารางที่ 5.9 การนำส่วนช่อดอกและทลายของจากมาใช้ประโยชน์ของประชาชนในท้องถิ่น

ลักษณะการนำส่วนช่อดอกและ ทลายของจากมาใช้ประโยชน์	จำนวน	ร้อยละ
ใช้เป็นเชื้อเพลิง	4	4.39
เป็นอาหาร	48	52.75
ทำขนม	28	30.77
ทำน้ำตาล	7	7.69
ทำน้ำส้มสายชู	2	2.20
ทำเหล้า	2	2.20
รวม	91	100.00

(2) เพื่อสร้างรายได้ให้กับครัวเรือน

ประชาชนในตำบลสนามจันทร์มีการนำต้นจากมาใช้ประโยชน์เพื่อสร้างรายได้ ซึ่งมี 3 รูปแบบ คือ การเย็บตับจาก เก็บดอกจาก และผ่าลูกจากขาย ดังนี้

- การเย็บตับจาก ในอดีตตำบลสนามจันทร์มีการเย็บตับจากเป็นจำนวนมาก เนื่องจากประชาชนส่วนใหญ่นิยมนำตับจากไปใช้ในการมุงหลังคาบ้านและเล้าไก่ในพื้นที่และบริเวณใกล้เคียง แต่ปัจจุบันความนิยมในการใช้ตับจากลดลงเพราะมีการนำวัสดุประเภทสังกะสีและกระเบื้องมาใช้ในการมุงหลังคาแทน เนื่องจากมีความคงทนและมีอายุการใช้งานนานกว่า ประกอบกับวิกฤตการณ์โรคไข้หวัดนกระบาด ทำให้ผู้เลี้ยงไก่มีจำนวนลดลงอย่างมาก ส่งผลให้ตับจากไม่เป็นที่ต้องการของตลาด

การเย็บตับจากในเขตพื้นที่ตำบลสนามจันทร์มี 2 ขนาด คือ 1 เมตร และ 1.20 เมตร ทั้งนี้ส่วนใหญ่นิยมเย็บตับจากขนาด 1.20 เมตร ซึ่งมีราคาขาย 180 - 250 บาทต่อ 100 ตับ โดยมีราคาต้นทุนในการเย็บตับจาก 127 บาทต่อ 100 ตับ ดังรายละเอียดในตารางที่ 5.10

ตารางที่ 5.10 ราคาต้นทุนของตับจาก

ต้นทุนในการเย็บตับจาก	ราคา (บาท)/100 ตับ
ค่าจ้างเย็บ	50
ค่าก้านตับจาก	12
ค่าเส้นด้ายสำเร็จรูป	20
ค่าจ้างตัดใบจาก	45
รวม	127

จากตารางที่ 5.10 เป็นการคิดราคาต้นทุน โดยเลือกใช้เส้นด้ายสำเร็จรูป แต่ถ้านำต้นค้ำมาทำเส้นด้ายเอง หรือทำการเย็บเอง จะช่วยลดต้นทุนในส่วน of ค่าเส้นด้ายสำเร็จรูป และค่าจ้างเย็บได้ ทั้งนี้จากการสัมภาษณ์ผู้ค้าตับจากพบว่า มีรายได้จากการขายตับจาก ประมาณ 40,000 - 100,000 บาทต่อปี

วัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ในการเย็บตับจาก ประกอบด้วย

1) ใบจากแก่

ภาพที่ 5.7 ใบจากแก่

2) ก้านตับจาก คือ ลำต้นของจากที่นำมาตากแห้งจนม้วนเป็น

ลักษณะแท่งกลม

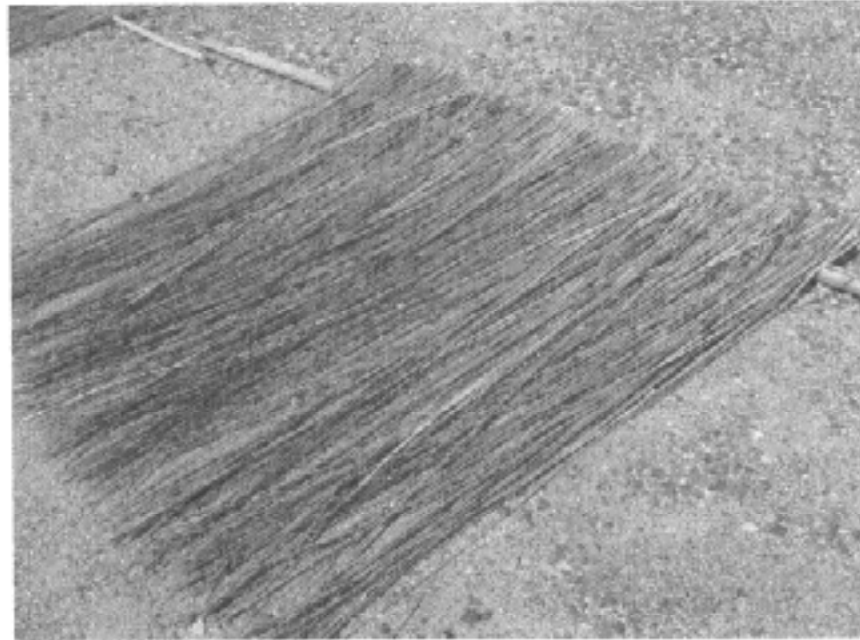

ภาพที่ 5.8 ก้านตับจาก

3) เส้นคล้า คือ เส้นที่ใช้เย็บเพื่อยึดใบจากและดပ်จากเข้าด้วยกัน การที่เลือกใช้เส้นคล้าเพราะมีคุณสมบัติพิเศษ คือ ย่อยยาก คล้าที่นำมาใช้มี 2 แบบ คือ เส้นคล้าสำเร็จรูป ราคา 180 - 200 ต่อ 1,000 เส้น และการนำต้นคล้ามาทำเส้นคล้าเอง ราคา 20 - 60 บาทต่อต้นคล้า 100 ต้น ซึ่งต้นคล้า 1 ต้นสามารถทำเส้นคล้าได้ประมาณ 8 - 12 เส้น วิธีการนำต้นคล้ามาทำเส้นคล้าสามารถทำได้โดยผ่าต้นคล้าให้เป็นเส้นเล็ก ๆ จากนั้นเหลาให้อ่อนและเสียมปลายให้แหลม ขั้นตอนสุดท้ายนำไปตากแดดให้แห้งสนิท จึงนำมาใช้ได้ ทั้งนี้สามารถหาซื้อต้นคล้าได้จากต่างพื้นที่ ซึ่งส่วนใหญ่นิยมซื้อต้นคล้าที่อำเภอบางคล้า จังหวัดฉะเชิงเทรา

ภาพที่ 5.9 ต้นคล้า

ภาพที่ 5.10 เส้นคล้า

- การตัดดอกจากและลูกจาก

ดอกจากในพื้นที่ตำบลสนามจันทร์มีราคากิโลกรัมละ 25 บาท ประชาชน
นิยมนำไปประกอบอาหาร เช่น แกงหรือต้มจืดน้ำพริก ทั้งนี้ดอกจากที่ขึ้นบนที่ดอนจะมีรสฝาด
ส่วนดอกจากที่ขึ้นริมน้ำจะมีรสชาติดี

ภาพที่ 5.11 ดอกจาก

ลูกจากในพื้นที่ตำบลสนามจันทร์มีราคากิโลกรัมละ 30 - 40 บาท โดยจะพบมากในเดือนพฤศจิกายนและเดือนธันวาคม ลูกจากเมื่อผ่าแล้วไม่สามารถทิ้งไว้ได้นานเพราะจะเสีย ลูกจาก 1 กิโลกรัมต้องใช้จากประมาณ 2 ทลาย (โหม่ง) เปลือกลูกจากที่เหลือสามารถนำไปตากให้แห้งใช้ทำเชื้อเพลิงได้

ภาพที่ 5.12 ทลายจาก (โหม่งจาก)

2) การใช้ประโยชน์ทางอ้อม

(1) ป่าจากช่วยป้องกันพื้นที่ชายฝั่งจากคลื่นลมแรง โดยช่วยลดความรุนแรงของลมพายุลงไม่ทำให้เกิดอันตรายต่อระบบนิเวศ ช่วยป้องกันการกัดเซาะดินที่อยู่บริเวณชายฝั่ง ไม่ให้มีการพังทลายในส่วนที่เป็นคูก เป็นแหล่งดักตะกอนสารปฏิจุลและสารมลพิษต่าง ๆ จากบนบกไม่ให้ลงสู่แหล่งน้ำ นอกจากนี้ป่าจากยังช่วยทำให้แผ่นดินบริเวณชายฝั่งทะเลงอกหรือขยายตัวออกไปในทะเล ช่วยในการเกาะยึดผืนดินเพื่อเพิ่มพื้นที่ในส่วนที่เป็นแหลม แต่จากการปิดประตูเขื่อนกั้นน้ำส่งผลกระทบต่อป่าจากในพื้นที่คูกพังทลายเร็วขึ้น

ภาพที่ 5.13 แนวป่าจากซึ่งช่วยป้องกันการฟุ้งกระจายของชายฝั่ง

(2) ป่าจากเป็นแหล่งอาหาร เป็นที่อยู่อาศัย อีกทั้งเป็นแหล่งเพาะพันธุ์การเจริญเติบโต สำหรับสัตว์น้ำพวกกุ้ง หอย ปู และปลา ป่าจากสามารถผลิตอาหารและแร่ธาตุหลายชนิด โดยเกิดจากการร่วงหล่นและสลายตัวของเศษไม้ใบไม้ ซากพืชเหล่านี้เมื่อร่วงหล่นไปแล้วจะย่อยสลายกลายเป็นอาหารในระบบนิเวศ สำหรับสัตว์ที่พบในป่าจากพื้นที่ตำบลสนามจันทร์ ได้แก่ ปูแสมและปูจากซึ่งมีลักษณะคล้ายกัน แต่ปูจากมีลำตัวสีแบนกว่าปูแสม ปัจจุบันมีปริมาณลดลงเนื่องจากคุณภาพน้ำที่เปลี่ยนไป และจากการที่มีคนนอกพื้นที่เข้ามาจับจ้างทำให้มีการนำไปทำอาหารกันมาก

ภาพที่ 5.14 แหล่งที่อยู่อาศัยของสัตว์น้ำบริเวณป่าจาก

จากผลการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง พบว่า ประชาชนส่วนใหญ่มีความรู้ความเข้าใจเรื่องป่าจากในระดับสูง คิดเป็นร้อยละ 89.10 และ ระดับปานกลาง คิดเป็นร้อยละ 10.90 ดังตารางที่ 5.11

ตารางที่ 5.11 ระดับความรู้ความเข้าใจเรื่องป่าจากของประชาชนในท้องถิ่น

ระดับความรู้ความเข้าใจเรื่องป่าจาก	จำนวน (คน)	ร้อยละ
สูง	49	89.10
ปานกลาง	6	10.90
รวม	55	100.00

ตารางที่ 5.12 ความรู้ความเข้าใจเรื่องป่าจากของประชาชนในท้องถิ่น

ข้อคำถาม	จำนวนผู้ตอบถูก (ร้อยละ)	จำนวนผู้ตอบผิด (ร้อยละ)	ลำดับความสำคัญ
1. ป่าจากช่วยป้องกันลมและการกัดเซาะของชายฝั่งได้	53 (96.36)	2 (3.64)	2
2. ต้นจากจะเจริญเติบโตได้ดีบริเวณชายฝั่งที่มีน้ำกร่อย	51 (92.73)	4 (7.27)	4
3. เปลือกผลจากแห้งสามารถนำมาทำเป็นเชื้อเพลิงได้	54 (98.18)	1 (1.82)	1
4. ป่าจากที่มีความหนาแน่นมากเกินไป จำเป็นต้องตัดบางกอทิ้งเพื่อไม่ให้มีการแย่งอาหารกัน	44 (80.00)	11 (20.00)	9
5. การตัดแต่งกิ่งต้นจากจะต้องตัดให้ติดโคนต้นเพื่อช่วยให้ต้นจากแตกได้ดี	42 (76.34)	13 (23.66)	10
6. ใบจากที่นำมาผนหรือ นิยมใช้เฉพาะใบแก่	48 (87.27)	7 (12.73)	7
7. "ไหม้จาก" คือ ผลจากที่มีสีน้ำตาลเข้มอยู่รวมเป็นกระจุกแน่น	53 (96.36)	2 (3.64)	2

ตารางที่ 5.12 (ต่อ)

ข้อคำถาม	จำนวน ผู้ตอบถูก (ร้อยละ)	จำนวน ผู้ตอบผิด (ร้อยละ)	ลำดับ ความสำคัญ
8. น้ำหวานจากต้นจากสามารถนำไปทำน้ำส้มสายชูได้	45 (81.82)	10 (18.18)	8
9. ป่าจากเป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์น้ำขนาดเล็ก เช่น ปู ปลา กุ้ง	52 (94.55)	3 (5.45)	3
10. ป่าจากสามารถช่วยในการยึดแผ่นดิน	50 (90.90)	5 (9.10)	5
11. ผลจากมีลักษณะเบาและลอยน้ำได้ช่วยในการแพร่กระจาย ของจาก	49 (89.09)	6 (10.91)	6
12. ใบอ่อนของจากสามารถนำมาสานเป็นภาชนะได้	30 (54.55)	25 (45.45)	13
13. ถ้ามีการถางป่าจากจะทำให้พื้นที่ที่รื้อน้ำท่วมตัวได้ง่าย	39 (70.91)	16 (29.09)	11
14. "หินจาก" คือ ส่วนหนักที่ฝังอยู่ใต้ดินของต้นจาก	48 (87.27)	7 (12.73)	7
15. ศัตรูของต้นจากอ่อน คือ ปูและหนู	34 (61.82)	11 (38.18)	12

จากตารางที่ 5.12 พบว่า ประชาชนส่วนใหญ่มีความรู้ความเข้าใจในเรื่องป่าจาก โดยสามารถสรุปประเด็นสำคัญ 5 อันดับแรก ได้ดังนี้

อันดับที่ 1 ข้อคำถามที่ว่า "เปลือกผลจากแห้งสามารถนำมาทำเป็นเชื้อเพลิงได้" เป็นข้อคำถามที่ประชาชนตอบถูกมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 98.18

อันดับที่ 2 ข้อคำถามที่ว่า "ป่าจากช่วยป้องกันลมและการกัดเซาะของชายฝั่งได้" และข้อคำถามที่ว่า "โหม่งจาก คือ ผลจากที่มีสีน้ำตาลเข้มอยู่รวมเป็นกระจุกแน่น" เป็นข้อคำถามที่ประชาชนตอบถูกรองลงมา คิดเป็นร้อยละ 96.36 เท่ากัน

อันดับที่ 3 ข้อคำถามที่ว่า "ป่าจากเป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์น้ำขนาดเล็ก เช่น ปู ปลา กุ้ง" เป็นข้อคำถามที่ประชาชนตอบถูก คิดเป็นร้อยละ 94.55

อันดับที่ 4 ข้อคำถามที่ว่า "ต้นจากจะเจริญเติบโตได้ดีบริเวณชายฝั่งที่มีน้ำกร่อย" เป็นข้อคำถามที่ประชาชนตอบถูก คิดเป็นร้อยละ 92.73

อันดับที่ 5 ข้อคำถามที่ว่า “ป่าจากสามารถช่วยในการยึดแผ่นดิน” เป็นข้อคำถามที่ประชาชนตอบถูก คิดเป็นร้อยละ 90.90

จะเห็นได้ว่า ประชาชนมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องป่าจากสูง โดยเฉพาะความรู้ในเรื่องประโยชน์ของป่าจากทางอ้อมในเชิงสิ่งแวดล้อม คือ การรักษาระบบนิเวศป่าชายเลน และความรู้ในเรื่องลักษณะทางกายภาพของป่าจาก

4. ภูมิปัญญาท้องถิ่น

ในตำบลสนามจันทร์มีตำบลจากเป็นหนึ่งในสินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ ทั้งนี้การทำดับจากถือเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นอันดีของประชาชนในตำบลสนามจันทร์ ซึ่งประกอบด้วยภูมิปัญญาด้านการจัดการป่าจาก (ดังได้กล่าวมาแล้วใน ข้อ 5.3.2 เรื่องการจัดการป่าจากในเชิงผลผลิต) และภูมิปัญญาด้านการใช้ประโยชน์ป่าจากในการทำดับจาก ได้แก่ การตัดจาก การเย็บจาก การมุงหลังคาจาก และการทำข้างฝาด้วยจาก สำหรับภูมิปัญญาในการใช้ประโยชน์ป่าจากด้านอื่น ๆ ได้แก่ การทำไม้ตีขุง การทำน้ำตาลจาก และการทำน้ำส้มจาก

1) การตัดใบจาก

ประชาชนที่ใช้ประโยชน์ป่าจากมีวิธีการหรือ ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการตัดใบจากดังนี้

(1) ตัดทางจากโดยใช้มีดที่ชาวบ้านนิยมเรียกว่า พร้าจาก ซึ่งมีความคมมาก เลือกตัดเฉพาะใบแก่ เวลาตัดต้องตัดให้ติดสะโพกเพื่อไม่ให้จากที่ขึ้นมาใหม่มีขนาดสั้นลง โดยเลือกตัดเฉพาะทางพีที่เป็นใบแก่ 3 - 4 ทาง โดยเหลือทางน้องที่ยังเป็นใบอ่อนไว้

(2) นำทางจากมาเรียงคว่ำ แล้วริดใบ มีดจะโค้งรับกับใบของจากพอดี

(3) นำใบมามัดโดยจะต้องทำการแซง คือ บังคับไม่ให้ใบจากกระจายโดยนำไม้ปักไว้ 2 ด้าน ด้านละ 2 อันนำใบมากองไว้ในไม้ที่ปักไว้ ทั้งนี้ในการวางใบต้องวางหงายทั้งหมดเพราะเวลาม้วนเข้าใบจะได้ไม่พับเข้าหากัน เมื่อได้ประมาณ 10 ทางจะทำการมัด โดยใช้หลังของจากลอกเป็นเส้นเล็ก ๆ มามัด ส่วนก้านที่เหลือจากการริดใบจะนำมาเจาะด้านหลังแล้วนำไปตากแดดเพื่อใช้เป็นก้านดับจาก ส่วนด้านที่มีหนามสามารถนำไปทำเล้าเปิด เล้าไก่ เพื่อป้องกันสุนัข หรือนำไปตากให้แห้งสนิทสามารถนำไปทำเป็นเชื้อเพลิงได้

ภาพที่ 5.13 แนวป่าจากซึ่งช่วยป้องกันการพังทลายของชายฝั่ง

(2) ป่าจากเป็นแหล่งอาหาร เป็นที่อยู่อาศัย อีกทั้งเป็นแหล่งเพาะพันธุ์การเจริญเติบโต สำหรับสัตว์น้ำพวกกุ้ง หอย ปู และปลา ป่าจากสามารถผลิตอาหารและแร่ธาตุหลายชนิด โดยเกิดจากการร่วงหล่นและสลายตัวของเศษไม้ใบไม้ ซากพืชเหล่านี้เมื่อร่วงหล่นไปแล้วจะย่อยสลายกลายเป็นอาหารในระบบนิเวศ สำหรับสัตว์ที่พบในป่าจากพื้นที่ตำบลสนามจันทร์ ได้แก่ ปูแสมและปูจากซึ่งมีลักษณะคล้ายกัน แต่ปูจากมีลำตัวสีแบนกว่าปูแสม ปัจจุบันมีปริมาณลดลงเนื่องจากคุณภาพน้ำที่เปลี่ยนไป และจากการที่มีคนนอกพื้นที่เข้ามาจับจ้างทำให้มีการนำไปทำอาหารกันมาก

ภาพที่ 5.14 แหล่งที่อยู่อาศัยของสัตว์น้ำบริเวณป่าจาก

จากผลการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง พบว่า ประชาชนส่วนใหญ่มีความรู้ความเข้าใจเรื่องป่าจากในระดับสูง คิดเป็นร้อยละ 89.10 และ ระดับปานกลาง คิดเป็นร้อยละ 10.90 ดังตารางที่ 5.11

ตารางที่ 5.11 ระดับความรู้ความเข้าใจเรื่องป่าจากของประชาชนในท้องถิ่น

ระดับความรู้ความเข้าใจเรื่องป่าจาก	จำนวน (คน)	ร้อยละ
สูง	49	89.10
ปานกลาง	6	10.90
รวม	55	100.00

ตารางที่ 5.12 ความรู้ความเข้าใจเรื่องป่าจากของประชาชนในท้องถิ่น

ข้อคำถาม	จำนวนผู้ตอบถูก (ร้อยละ)	จำนวนผู้ตอบผิด (ร้อยละ)	ลำดับความสำคัญ
1. ป่าจากช่วยป้องกันลมและการกัดเซาะของชายฝั่งได้	53 (96.36)	2 (3.64)	2
2. ต้นจากจะเจริญเติบโตได้ดีบริเวณชายฝั่งที่มีน้ำกร่อย	51 (92.73)	4 (7.27)	4
3. เปลือกผลจากแห้งสามารถนำมาทำเป็นเชื้อเพลิงได้	54 (98.18)	1 (1.82)	1
4. ป่าจากที่มีความหนาแน่นมากเกินไป จำเป็นต้องตัดบางกอทิ้งเพื่อไม่ให้มีการแย่งอาหารกัน	44 (80.00)	11 (20.00)	9
5. การตัดแต่งกิ่งต้นจากจะต้องตัดให้ติดโคนต้นเพื่อช่วยให้ต้นจากแตกได้ดี	42 (76.34)	13 (23.66)	10
6. ใบจากที่นำมาผนหรือ นิยมใช้เฉพาะใบแก่	48 (87.27)	7 (12.73)	7
7. "ไหม้จาก" คือ ผลจากที่มีสีน้ำตาลเข้มอยู่รวมเป็นกระจุกแน่น	53 (96.36)	2 (3.64)	2

ตารางที่ 5.12 (ต่อ)

ข้อคำถาม	จำนวน ผู้ตอบถูก (ร้อยละ)	จำนวน ผู้ตอบผิด (ร้อยละ)	ลำดับ ความสำคัญ
8. น้ำหวานจากต้นจากสามารถนำไปทำน้ำส้มสายชูได้	45 (81.82)	10 (18.18)	8
9. ป่าจากเป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์น้ำขนาดเล็ก เช่น ปู ปลา กุ้ง	52 (94.55)	3 (5.45)	3
10. ป่าจากสามารถช่วยในการยึดแผ่นดิน	50 (90.90)	5 (9.10)	5
11. ผลจากมีลักษณะเบาและลอยน้ำได้ช่วยในการแพร่กระจายของจาก	49 (89.09)	6 (10.91)	6
12. ใบอ่อนของจากสามารถนำมาสานเป็นภาชนะได้	30 (54.55)	25 (45.45)	13
13. ถ้ามีการถางป่าจากจะทำให้พื้นที่ที่รื้อน้ำท่วมตัวได้ง่าย	39 (70.91)	16 (29.09)	11
14. "หินจาก" คือ ส่วนหนักที่ฝังอยู่ใต้ดินของต้นจาก	48 (87.27)	7 (12.73)	7
15. ศัตรูของต้นจากอ่อน คือ ปูและหนู	34 (61.82)	11 (38.18)	12

จากตารางที่ 5.12 พบว่า ประชาชนส่วนใหญ่มีความรู้ความเข้าใจในเรื่องป่าจาก โดยสามารถสรุปประเด็นสำคัญ 5 อันดับแรก ได้ดังนี้

อันดับที่ 1 ข้อคำถามที่ว่า "เปลือกผลจากแห้งสามารถนำมาทำเป็นเชื้อเพลิงได้" เป็นข้อคำถามที่ประชาชนตอบถูกมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 98.18

อันดับที่ 2 ข้อคำถามที่ว่า "ป่าจากช่วยป้องกันลมและการกัดเซาะของชายฝั่งได้" และข้อคำถามที่ว่า "โหม่งจาก คือ ผลจากที่มีสีน้ำตาลเข้มอยู่รวมเป็นกระจุกแน่น" เป็นข้อคำถามที่ประชาชนตอบถูกรองลงมา คิดเป็นร้อยละ 96.36 เท่ากัน

อันดับที่ 3 ข้อคำถามที่ว่า "ป่าจากเป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์น้ำขนาดเล็ก เช่น ปู ปลา กุ้ง" เป็นข้อคำถามที่ประชาชนตอบถูก คิดเป็นร้อยละ 94.55

อันดับที่ 4 ข้อคำถามที่ว่า "ต้นจากจะเจริญเติบโตได้ดีบริเวณชายฝั่งที่มีน้ำกร่อย" เป็นข้อคำถามที่ประชาชนตอบถูก คิดเป็นร้อยละ 92.73

อันดับที่ 5 ข้อคำถามที่ว่า “ป่าจากสามารถช่วยในการยึดแผ่นดิน” เป็นข้อคำถามที่ประชาชนตอบถูก คิดเป็นร้อยละ 90.90

จะเห็นได้ว่า ประชาชนมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องป่าจากสูง โดยเฉพาะความรู้ในเรื่องประโยชน์ของป่าจากทางอ้อมในเชิงสิ่งแวดล้อม คือ การรักษาระบบนิเวศป่าชายเลน และความรู้ในเรื่องลักษณะทางกายภาพของป่าจาก

4. ภูมิปัญญาท้องถิ่น

ในตำบลสนามจันทร์มีตำบลจากเป็นหนึ่งในสินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ ทั้งนี้การทำดับจากถือเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นอันดีของประชาชนในตำบลสนามจันทร์ ซึ่งประกอบด้วยภูมิปัญญาด้านการจัดการป่าจาก (ดังได้กล่าวมาแล้วใน ข้อ 5.3.2 เรื่องการจัดการป่าจากในเชิงผลผลิต) และภูมิปัญญาด้านการใช้ประโยชน์ป่าจากในการทำดับจาก ได้แก่ การตัดจาก การเย็บจาก การมุงหลังคาจาก และการทำข้างฝาด้วยจาก สำหรับภูมิปัญญาในการใช้ประโยชน์ป่าจากด้านอื่น ๆ ได้แก่ การทำไม้ตีขลุ่ย การทำน้ำตาลจาก และการทำน้ำส้มจาก

1) การตัดใบจาก

ประชาชนที่ใช้ประโยชน์ป่าจากมีวิธีการหรือ ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการตัดใบจากดังนี้

(1) ตัดทางจากโดยใช้มีดที่ชาวบ้านนิยมเรียกว่า พร้าจาก ซึ่งมีความคมมาก เลือกตัดเฉพาะใบแก่ เวลาตัดต้องตัดให้ติดสะโพกเพื่อไม่ให้จากที่ขึ้นมาใหม่มีขนาดสั้นลง โดยเลือกตัดเฉพาะทางพีที่เป็นใบแก่ 3 - 4 ทาง โดยเหลือทางน้องที่ยังเป็นใบอ่อนไว้

(2) นำทางจากมาเรียงคว่ำ แล้วริดใบ มีดจะโค้งรับกับใบของจากพอดี

(3) นำใบมามัดโดยจะต้องทำการแซง คือ บังคับไม่ให้ใบจากกระจายโดยนำไม้ปักไว้ 2 ด้าน ด้านละ 2 อันนำใบมากองไว้ในไม้ที่ปักไว้ ทั้งนี้ในการวางใบต้องวางหงายทั้งหมดเพราะเวลาม้วนเข้าใบจะได้ไม่พับเข้าหากัน เมื่อได้ประมาณ 10 ทางจะทำการมัด โดยใช้หลังของจากลอกเป็นเส้นเล็ก ๆ มามัด ส่วนก้านที่เหลือจากการริดใบจะนำมาเจาะด้านหลังแล้วนำไปตากแดดเพื่อใช้เป็นก้านดับจาก ส่วนด้านที่มีหนามสามารถนำไปทำเล้าเปิด เล้าไก่ เพื่อป้องกันสุนัข หรือนำไปตากให้แห้งสนิทสามารถนำไปทำเป็นเชื้อเพลิงได้

ภาพที่ 5.15 การริดใบจาก

2) การเย็บตับจาก

การเย็บตับจากเย็บเหมือนกับการเนาผ้า คือ เย็บโดยนำใบมาซ้อนกันครั้งละ 3 ใบ วางบนก้านจาก แล้วพับโดยให้ด้านบนสั้นกว่าด้านล่าง ใช้เส้นคล้าแทงขึ้นและแทงลงจนตลอดก้านตับจากแล้วเย็บทับเก็บตอนจบ

ภาพที่ 5.16 การเย็บจาก

3) การมุงหลังคาจาก

การมุงหลังคาจากเพื่อให้มีความคงทนต่อแรงลมสามารถทำได้ 2 ลักษณะ คือ เมื่อมุง
 ดับจากได้ห้าดับแล้วนำก้านดับจากหรือไม้ไผ่วางทับไว้พาดยาว เรียกว่า การชนาบ แต่ถ้านำก้าน
 ดับจากหรือไม้ไผ่วางไขว้ทับกันเป็นตาราง เรียกว่า การขัดแตะ ความทนทานของหลังคามุงจากขึ้นอยู่กับ
 กับความชันของหลังคาจาก คือ ถ้ามุงหลังคาชันและวางดับจากชิดกัน จะสามารถใช้งานได้นาน 8
 - 10 ปี สำหรับวัสดุที่ใช้ในการยึดดับจากกับไม้ไผ่ คือ ดอกเพราะมีคุณสมบัติเหนียว คงทนซึ่งทำมา
 จากแกนกลางของใบยอดที่นำไปสูบยา หากแต่ไม่มีในพื้นที่เพราะในตำบลสนามจันทร์ไม่มีการทำ
 ใบสูบยาและไม่นิยมตัดยอดจาก เนื่องจากกลัวว่าใบจากจะมีขนาดเล็กลง ทำให้ต้องซื้อดอกจาก
 พื้นที่อื่น ซึ่งมีราคากำละ 7- 10 บาท โดย 1 กำมีดอกประมาณ 100 เส้น

ภาพที่ 5.17 การมุงหลังคาแบบขัดแตะ

4) การทำข้างฝาจาก

การทำข้างฝาจากทำได้ 2 ลักษณะโดย

- (1) นำทางจากที่แห้งสนิท ตัดปลายให้สวยงาม นำมาเรียงในแนวตั้งซ้อนกัน 2 ชั้น
 เพื่อให้สามารถกันน้ำได้ นำไม้ไผ่พาดทับในแนวขวางเพื่อกันไม่ให้ล้ม

3) การมุงหลังคาจาก

การมุงหลังคาจากเพื่อให้มีความคงทนต่อแรงลมสามารถทำได้ 2 ลักษณะ คือ เมื่อมุง
 ดับจากได้ห้าดับแล้วนำก้านดับจากหรือไม้ไผ่วางทับไว้พาดยาว เรียกว่า การชนาบ แต่ถ้านำก้าน
 ดับจากหรือไม้ไผ่วางไขว้ทับกันเป็นตาราง เรียกว่า การขัดแตะ ความทนทานของหลังคามุงจากขึ้นอยู่กับ
 กับความชันของหลังคาจาก คือ ถ้ามุงหลังคาชันและวางดับจากชิดกัน จะสามารถใช้งานได้นาน 8
 - 10 ปี สำหรับวัสดุที่ใช้ในการยึดดับจากกับไม้ไผ่ คือ ดอกเพราะมีคุณสมบัติเหนียว คงทนซึ่งทำมา
 จากแกนกลางของใบยอดที่นำไปสูบยา หากแต่ไม่มีในพื้นที่เพราะในตำบลสนามจันทร์ไม่มีการทำ
 ใบสูบยาและไม่นิยมตัดยอดจาก เนื่องจากกลัวว่าใบจากจะมีขนาดเล็กลง ทำให้ต้องซื้อดอกจาก
 พื้นที่อื่น ซึ่งมีราคากำละ 7- 10 บาท โดย 1 กำมีดอกประมาณ 100 เส้น

ภาพที่ 5.17 การมุงหลังคาแบบขัดแตะ

4) การทำข้างฝาจาก

การทำข้างฝาจากทำได้ 2 ลักษณะโดย

- (1) นำทางจากที่แห้งสนิท ตัดปลายให้สวยงาม นำมาเรียงในแนวตั้งซ้อนกัน 2 ชั้น
 เพื่อให้สามารถกันน้ำได้ นำไม้ไผ่พาดทับในแนวขวางเพื่อกันไม่ให้ล้ม

ภาพที่ 5.18 การทำข้างฝาจากโดยใช้ทางจาก

(2) นำตักจากมาเรียงในแนวตั้ง นำไม้ไผ่พาดทับในแนวขวางเพื่อกันไม่ให้ล้ม

ภาพที่ 5.19 การทำข้างฝาจากแบบขนานโดยใช้ตักจาก

5) การทำไม้ตียุ้ง

สำหรับการทำไม้ตียุ้ง สามารถทำได้โดยนำก้านทลายจากมาทุบปลายให้แตกเป็นเส้นเล็ก ๆ เพื่อให้สามารถใช้ปิดไล่ยุ้งได้

6) การทำน้ำตาลจาก

ในช่วงเดือนพฤศจิกายนถึงเดือนธันวาคม จะเริ่มมีหมอกจาก วิธีการทำน้ำตาลจาก เริ่มด้วยการโยกก้านช่อดอกทุกวันประมาณ 1 อาทิตย์ เมื่อได้เวลาก็ตัดออก โดยนำกระบอกล้างไม้วาไปรองรับ ทั้งนี้ น้ำหวานที่ได้จะมีปริมาณมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับความสมบูรณ์ของยอด หลังจากนั้นนำ น้ำหวานที่ได้ไปเคี่ยวจึงจะได้น้ำตาลจาก

7) การทำน้ำส้มจาก

ทำเช่นเดียวกับการทำน้ำตาลจาก แต่ไม่ต้องนำไปเคี่ยว เพียงนำน้ำหวานที่ได้ตั้งทิ้งไว้ 2 - 3 วัน น้ำหวานจะเปลี่ยนเป็นน้ำส้มจาก

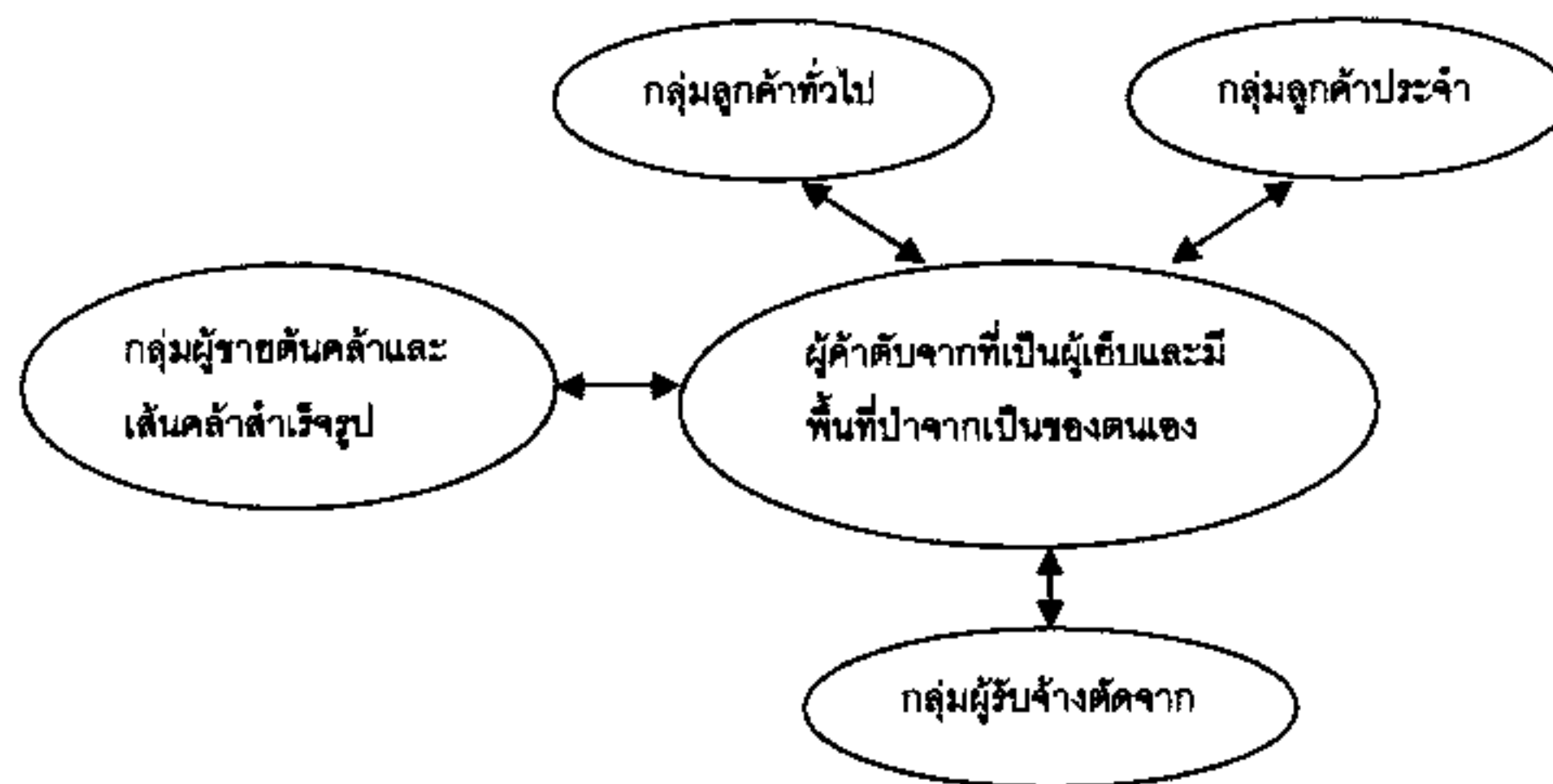
5. ทูนทางสังคม (เครือข่าย/ความไว้วางใจ)

1) เครือข่ายการตลาด

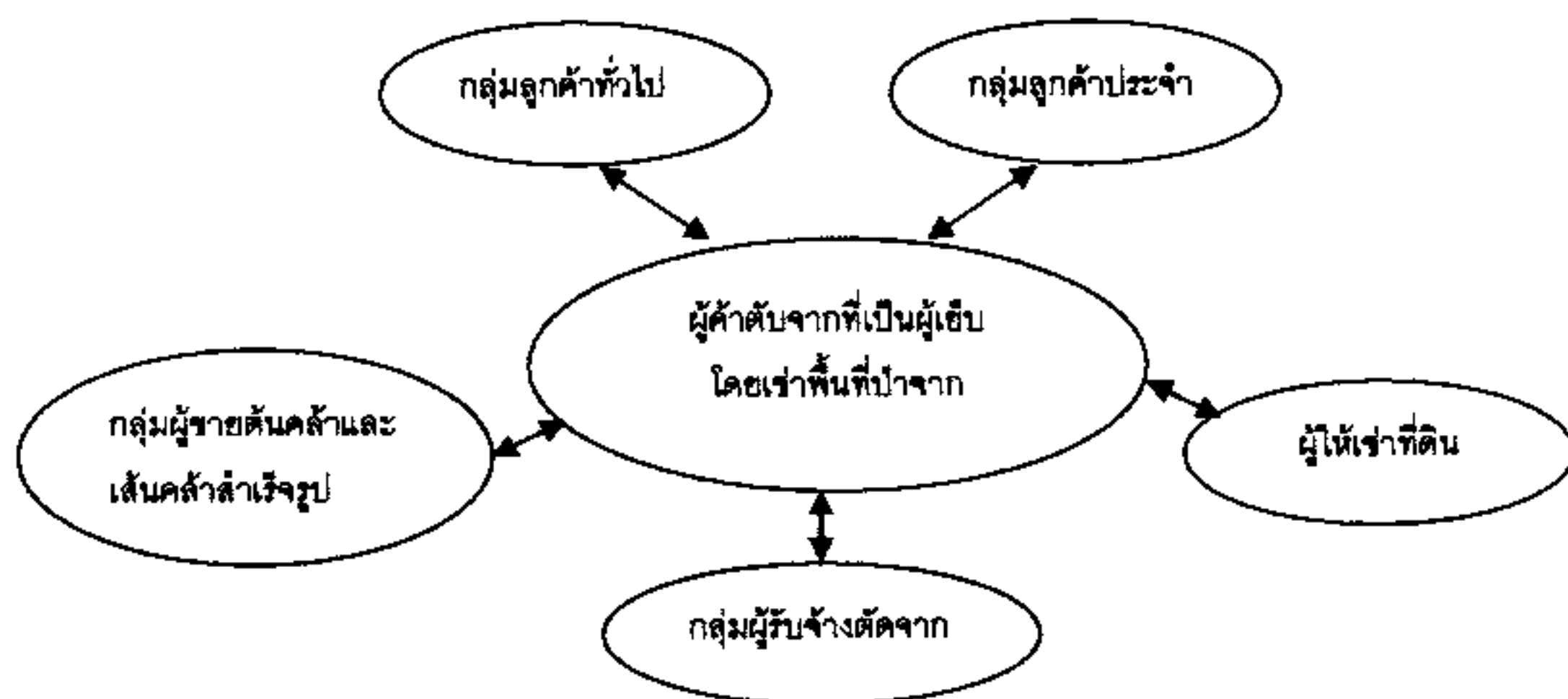
ในอดีตการค้าขายดิบจากในพื้นที่ตำบลสนามจันทร์สามารถพบเห็นได้โดยทั่วไป เพราะมีการเย็บดิบจากกันแทบทุกหลังคาเรือน และมีการขนส่งทางน้ำซึ่งเป็นการขนส่งที่สะดวกที่สุดในเวลานั้น เนื่องจากการคมนาคมทางบกยังไม่พัฒนา โดยจะมีพ่อค้าคนกลางมารับซื้อดิบจากตามบ้านและนำไปส่งขายอีกทอดหนึ่ง แต่ปัจจุบันเมื่อการคมนาคมทางบกที่สะดวกขึ้น ทำให้รูปแบบการค้าดิบจากเปลี่ยนไป

ปัจจุบันเครือข่ายการตลาดในการขายดิบจากของตำบลสนามจันทร์ มีหลายรูปแบบ สามารถแบ่งตามประเภทของผู้ค้า ได้ดังนี้

(1) ผู้ค้ารายย่อย มีจำนวน 8 ราย แบ่งเป็น 2 ลักษณะ คือ 1) ผู้ค้าดิบจากที่เป็นผู้เย็บซึ่งมีพื้นที่ป่าจากเป็นของตนเอง และ 2) ผู้ค้าดิบจากที่เป็นผู้เย็บโดยเช่าพื้นที่ป่าจาก ทั้งนี้ ผู้ค้ารายย่อยทั้ง 2 ลักษณะมีต้นทุนในเรื่องแหล่งวัตถุดิบที่เป็นใบจากต่างกัน กล่าวคือ ผู้ค้าดิบจากที่เช่าพื้นที่ป่าจากจะต้องเสียค่าใช้จ่ายในการเช่าที่ให้กับเจ้าของพื้นที่ป่าจาก อย่างไรก็ตามผู้ค้ารายย่อยทั้ง 2 ลักษณะมีเครือข่ายการตลาดที่เหมือนกันในเรื่องการซื้อขายและเส้นคล้าสำเร็จรูปจากกลุ่มผู้ขายต้นคล้าและเส้นคล้าสำเร็จรูป การจ้างกลุ่มผู้รับจ้างตัดจากเพื่อตัดใบจากและทำก้านดิบจากหรือบางครั้งก็ทำด้วยตนเอง สำหรับในส่วนของกลุ่มลูกค้ามี 2 กลุ่ม คือ กลุ่มลูกค้าทั่วไป และลูกค้าประจำ ดังแสดงลักษณะเครือข่ายในภาพที่ 5.20 และ ภาพที่ 5.21

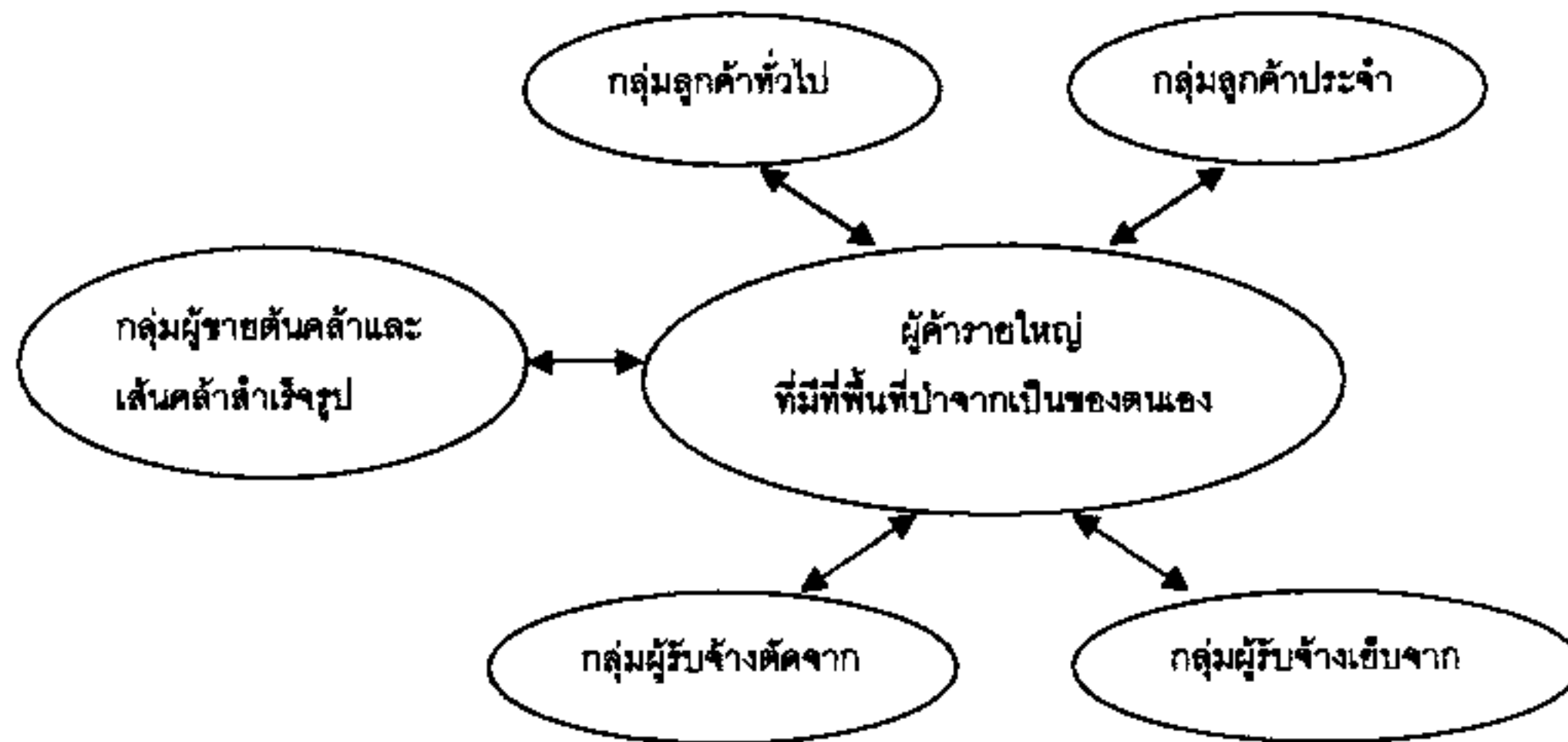
ภาพที่ 5.20 เครือข่ายการเียบตบจากของผู้ค้าตบจากที่ผู้เียบและมีพื้นที่ป่าจากเป็นของตนเอง

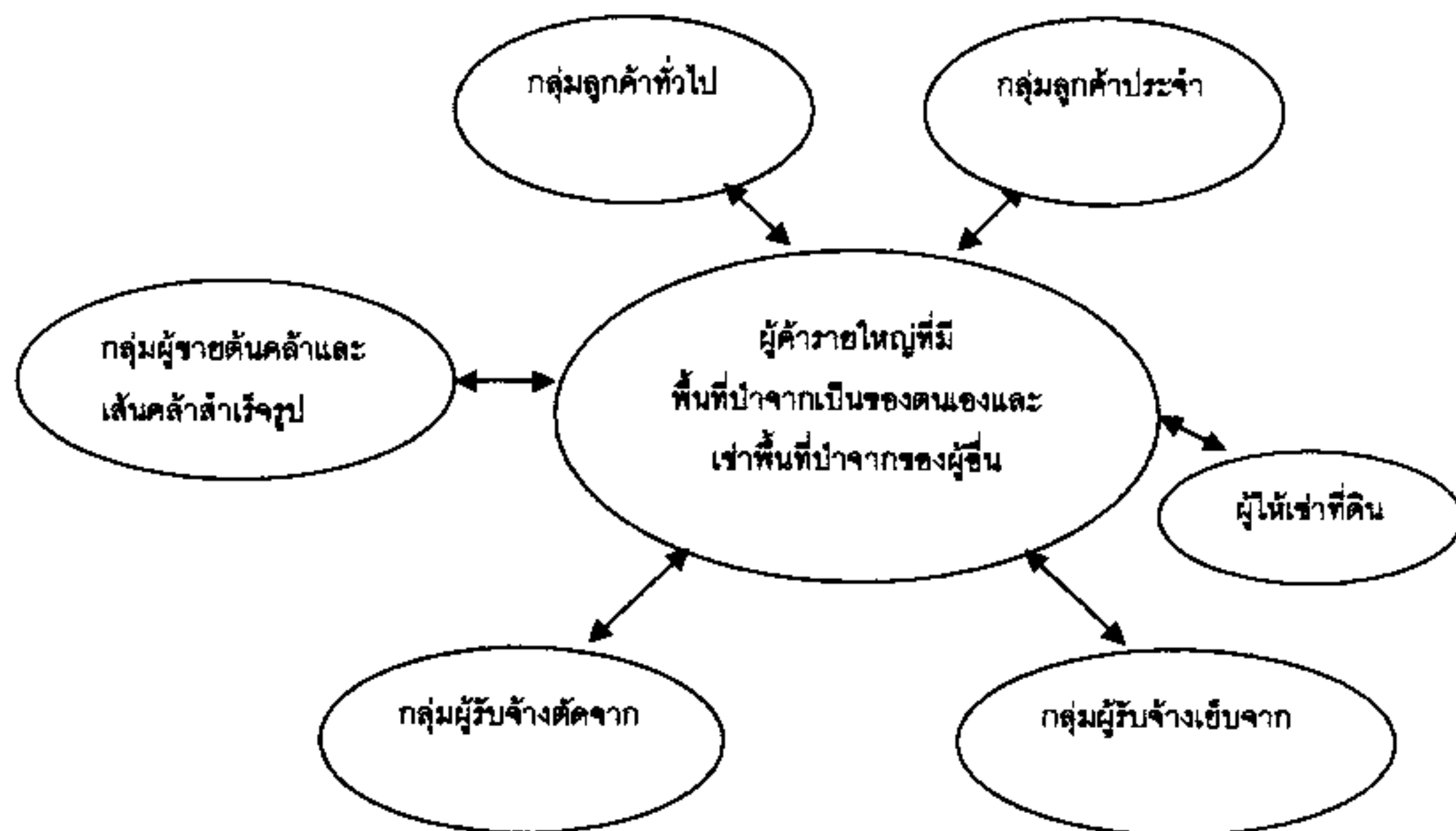
ภาพที่ 5.21 เครือข่ายการเียบตบจากของผู้ค้าตบจากที่ผู้เียบโดยเช่าพื้นที่ป่าจาก

(2) ผู้ค้ารายใหญ่ มีจำนวน 3 ราย แบ่งเป็น 3 ลักษณะ คือ 1) ผู้ค้ารายใหญ่ที่มีพื้นที่ป่าจากเป็นของตนเอง 2) ผู้ค้ารายใหญ่ที่มีพื้นที่ป่าจากเป็นของตนเองและเช่าพื้นที่ป่าจากของผู้อื่น และ 3) ผู้ค้ารายใหญ่ที่เช่าพื้นที่ป่าจาก ทั้งนี้ผู้ค้ารายใหญ่ทั้ง 3 ราย มีต้นทุนในเรื่องแหล่งวัตถุดิบที่เป็นใบจากต่างกัน กล่าวคือ ผู้ค้าที่เช่าพื้นที่ป่าจากจะต้องเสียค่าใช้จ่ายในการเช่าที่ให้กับเจ้าของพื้นที่ป่าจากซึ่งส่งผลให้ต้นทุนตบจากสูงกว่าผู้ค้าอื่นที่ใช้เฉพาะพื้นที่ป่าจากของตนเอง อย่างไรก็ตามผู้ค้ารายใหญ่ทั้ง 3 รายมีเครือข่ายการตลาดที่เหมือนกันในเรื่อง การซื้อต้นกล้าและเส้น

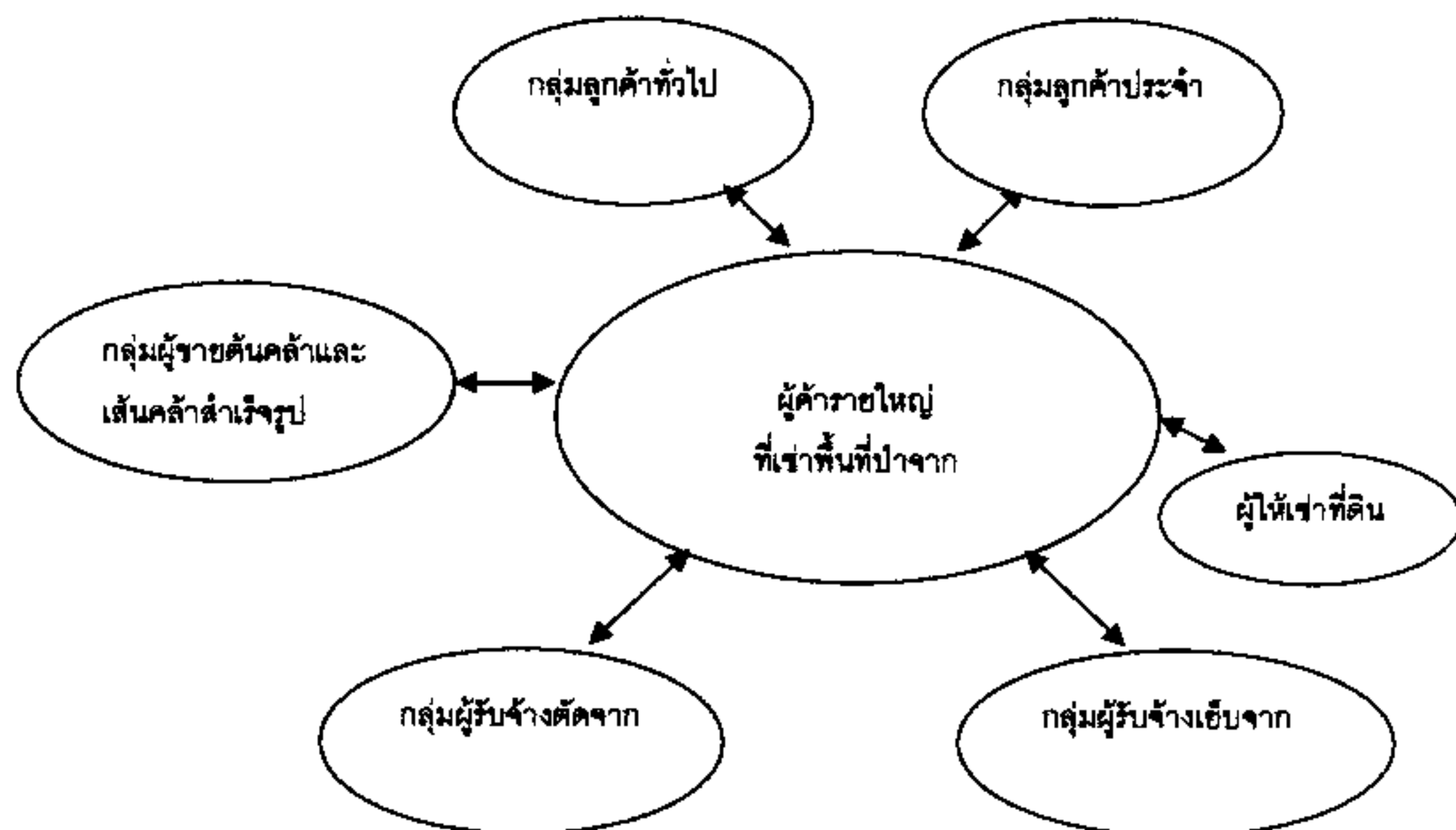
คล้าสำเร็จรูปจากกลุ่มผู้ขายต้นคล้าและเส้นคล้าสำเร็จรูป การจ้างกลุ่มผู้รับจ้างตัดจากเพื่อตัดใบจากและทำก้านดับจาก โดยนำวัตถุดิบในการเย็บดับจากไปส่งยังบ้านของกลุ่มผู้รับจ้างเย็บจากซึ่งมีจำนวน 10 ราย ทั้งนี้ผู้รับจ้างเย็บส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุ สามารถเย็บดับจากได้ประมาณ 70 – 80 ดับต่อวันต่อคน ทำให้มีรายได้ประมาณ 1,000 บาทต่อเดือน เมื่อกลุ่มผู้รับจ้างเย็บจาก ทำการเย็บดับจากเรียบร้อยแล้วผู้ค้ารายใหญ่จะทำการรวบรวมดับจากจากกลุ่มผู้รับจ้างเย็บดับจากไปไว้ที่บ้านของตนเพื่อจำหน่ายให้แก่ลูกค้าซึ่งมีทั้งกลุ่มลูกค้าทั่วไปและกลุ่มลูกค้าประจำต่อไป สิ่งที่ผู้ค้าทั้งสามมีความแตกต่างกัน คือ เครื่องมือการตลาดของผู้ค้ารายใหญ่ทั้ง 3 ราย ดังแสดงในภาพที่ 5.22 ภาพที่ 5.23 และ ภาพที่ 5.24

ภาพที่ 5.22 เครื่องมือการเย็บดับจากของผู้ค้ารายใหญ่ที่มีพื้นที่ป่าจากเป็นของตนเอง

ภาพที่ 5.23 เครือข่ายการเห็บดับจากของผู้ค้ารายใหญ่ที่มีพื้นที่ป่าจากเป็นของตนเองและเช่าพื้นที่ป่าจากของผู้อื่น

ภาพที่ 5.24 เครือข่ายการเห็บดับจากของผู้ค้ารายใหญ่ที่เช่าพื้นที่ป่าจาก

2) ความไว้วางใจทางสังคม

จากการสัมภาษณ์ผู้ใช้ประโยชน์จากป่าจาก พบว่า ในเครือข่ายการตลาดของกลุ่มผู้ค้ารายใหญ่มีความไว้วางใจเกิดขึ้นโดยเฉพาะในเรื่องของการเงิน คือ ผู้ค้าจะนำวัตถุดิบสำหรับเย็บตับจากไปส่งตามบ้านผู้ที่รับจ้างเย็บ ทั้งนี้ผู้ค้าจะทำการประมาณวัสดุที่ส่งให้ว่าจะเย็บตับจากได้จำนวนเท่าไร โดยมีความไว้วางใจผู้เย็บ ไม่กลัวการสูญหายหรือถูกขโมย นอกจากนี้ผู้ค้าจะคอยดูแล้ววัสดุใดหมดก็จะคอยนำมาส่งให้เสมอหรือบางครั้งผู้เย็บเป็นผู้แจ้งให้ผู้ค้าทราบ เมื่อเย็บเสร็จแล้วจะกองตับจากไว้ที่บ้านของผู้ที่รับจ้างเย็บ เมื่อได้ปริมาณมากพอจะทำการรวบรวมที่บ้านผู้ค้าจากเพื่อรอการจำหน่ายต่อไป การจ่ายเงินค่าจ้างเย็บตับจากขึ้นอยู่กับสถานการณ์ บางครั้งรอให้ขายตับจากได้ถึงจะจ่ายเงินค่าจ้างแต่บางครั้งจ่ายเงินค่าจ้างทันทีที่ไปรับตับจาก ทั้งนี้หากผู้รับจ้างเย็บตับจากชัดเจนจะสามารถเบิกเงินล่วงหน้าได้ ทั้งนี้ผู้เย็บตับจากส่วนใหญ่จะเย็บผูกขาดเจ้าใดเจ้าหนึ่ง นอกจากนี้ยังพบความไว้วางใจในหมู่เครือญาติเกิดขึ้น คือ มีการให้ใช้พื้นที่ป่าจากในลักษณะการใช้ประโยชน์ต่างตอบแทนอีกด้วย

6. แนวคิดในการจะอนุรักษ์ป่าจากในพื้นที่ของตำบลสนามจันทร์

ผู้ใหญ่บ้านและประชาชนส่วนใหญ่ให้ความเห็นว่าป่าจากเป็นป่าที่แม้ไม่ดูแลรักษาก็สามารถเจริญเติบโตได้ และเห็นว่าพื้นที่ป่าจากในเขตตำบลสนามจันทร์ไม่ได้มีปริมาณลดลงกว่าในอดีตมากมายนัก นอกจากนี้มีความคิดเห็นว่าการใช้ประโยชน์จากต้นจากจะหมดไปถือเป็นเรื่องธรรมดาที่เปลี่ยนไปตามยุคสมัยและกาลเวลา สำหรับตำบลสนามจันทร์ซึ่งมีการขยายตัวเป็นชุมชนเมืองค่อนข้างสูงเพราะมีการคมนาคมที่สะดวก สิ่งที่ไม่เป็นที่ยินยอมหรือไม่สามารถสร้างรายได้ก็จะถูกละเลย เพราะประชาชนให้ความสำคัญกับเรื่องปากท้องมากกว่าเนื่องจากส่วนใหญ่มีฐานะยากจน แต่ถ้ามีหน่วยงานสนับสนุนหรือส่งเสริมในการอนุรักษ์ป่าจากทุกคนยินดีที่จะให้ความร่วมมือเสมอ

5.4 บทบาทขององค์กรที่เกี่ยวข้องกับการจัดการป่าจาก

5.4.1 บทบาทขององค์การบริหารส่วนตำบลสนามจันทร์ อำเภอบ้านโพธิ์ จังหวัดฉะเชิงเทรา

จากการสัมภาษณ์ นายประเสริฐ รวยสำราญ นายกองค์การบริหารส่วนตำบลสนามจันทร์ และ นายสาริต ปรารักษ์จันทร์ ปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลสนามจันทร์ สรุปได้ดังนี้

องค์การบริหารส่วนตำบลสนามจันทร์ (อบต.) เป็นอบต.ชั้น 5 มีบุคลากรทั้งสิ้น 7 คน แบ่งเป็นข้าราชการ 3 คน ลูกจ้างชั่วคราว 4 คน มีการกำหนดแผนงานการดำเนินงานขององค์การ

บริหารส่วนตำบลและแผนงานด้านการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมประจำปี แต่ไม่สามารถดำเนินงานได้ครบทุกแผนงาน เนื่องจากปัญหาบุคลากรและงบประมาณไม่เพียงพอ อบต. จึงเลือกดำเนินการในเรื่องที่มีความสำคัญเร่งด่วน และเรื่องที่ได้รับการร้องเรียนจากประชาชนก่อน โดยโครงการที่อบต. ดำเนินการส่วนใหญ่จะเน้นโครงการประเภทสาธารณูปโภคพื้นฐาน ทำให้มีการดำเนินโครงการที่เกี่ยวกับสังคมและการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติน้อยมาก งานด้านการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติส่วนใหญ่ของอบต. เป็นลักษณะที่อบต. ให้ความร่วมมือกับทางอำเภอหรือจังหวัดดำเนินโครงการต่าง ๆ เท่านั้น เช่น การให้ความร่วมมือในเรื่องการอนุรักษ์แม่น้ำบางปะกง และแก้ปัญหาขยะ เป็นต้น

สำหรับป่าจากซึ่งนับว่าเป็นทรัพยากรที่สำคัญในพื้นที่นั้น อบต. มีการดูแลจัดการพื้นที่ป่าจากเฉพาะในส่วนที่เป็นพื้นที่สาธารณะ คือ พื้นที่ป่าจากตามคู คลอง เท่านั้น โดยทำการขุดลอกคู คลอง เป็นประจำทุกปี ทั้งนี้ในส่วนของพื้นที่ป่าจากที่มีเอกสารสิทธิ์ในการถือครองที่ดิน อบต. ไม่มีการจัดการดูแล เนื่องจากเข้าใจว่าไม่สามารถเข้าไปจัดการดูแลในส่วนของเอกชนได้ ในส่วนของ การรณรงค์ส่งเสริมให้ประชาชนมีการอนุรักษ์และดูแลจัดการป่าจาก อบต. มีความคิดว่า ไม่จำเป็น เพราะต้นจากสามารถขึ้นได้เองตามธรรมชาติไม่จำเป็นต้องมีการส่งเสริมการปลูกแต่อย่างใด นอกจากนี้พื้นที่ป่าจากที่พบในตำบลสนามจันทร์มีการเปลี่ยนแปลงไม่มากนัก เนื่องจากพื้นที่ตำบลสนามจันทร์มีทั้งฝั่งคู้งและฝั่งแหลม ทำให้บริเวณป่าจากที่เป็นฝั่งคู้งถูกกระแสน้ำกัดเซาะ ส่วนบริเวณที่เป็นฝั่งแหลมป่าจากจะงอกเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ตามธรรมชาติ ประกอบกับไม่มีการบุกรุกทำลายป่าจาก เนื่องจากป่าจากให้ผลตอบแทนน้อยเชิงเศรษฐกิจ อีกทั้งลักษณะพื้นที่ไม่มีความเหมาะสมในการนำไปใช้ประโยชน์ในรูปแบบอื่น เพราะต้องเสียค่าใช้จ่ายในการปรับเปลี่ยนพื้นที่สูง ทั้งในรูปของเงินทุนและแรงงาน

การนำจากมาใช้ประโยชน์เพื่อสร้างรายได้ของชาวตำบลสนามจันทร์ที่ยังพบอยู่ คือ การเย็บตับจาก ซึ่งปัจจุบันตับจากกำลังประสบปัญหาไม่เป็นที่ต้องการของตลาด แม้อบต. จะมีการประชาสัมพันธ์สินค้าทางอินเทอร์เน็ต แต่จำนวนผู้ซื้อยังคงมีจำนวนลดลง ประชาชนไม่มีการริเริ่มที่จะแปรรูปหรือคิดผลิตภัณฑ์ต้นจากรูปแบบใหม่ ๆ เนื่องจากประชาชนไม่มีความรู้ในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ นอกจากนี้การจัดตั้งกลุ่มของประชาชนทำได้ยาก เนื่องจากประชาชนไปทำงานโรงงานกันเป็นจำนวนมาก นอกจากนี้ประชาชนยังไม่สนใจที่จะเข้าร่วม เพราะการเย็บตับจากให้รายได้น้อย ต้องใช้แรงงานมาก ประชาชนสนใจเฉพาะงานที่ให้รายได้มาก และงานสบาย ถ้ารายได้น้อยกว่าการรับจ้างคัดกึ่งคืออย่างต่ำวันละ 250 บาท ประชาชนจะไม่สนใจทำ ด้วยเหตุนี้จึงมีเพียงผู้สูงอายุเท่านั้นที่ยังคงเย็บตับจากอยู่เพราะมีความชำนาญและทำมานานหลายสิบปี

จะเห็นได้ว่า องค์การบริหารส่วนตำบลไม่ให้ความสำคัญกับป่าจาก ส่วนหนึ่งอาจเกิดจากการสับสนกับบทบาทหน้าที่ที่กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 และพระราชบัญญัติกำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ. 2542 ซึ่งให้องค์การบริหารส่วนตำบลมีอำนาจหน้าที่ในการจัดการ การบำรุงรักษา และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่อยู่ในเขตพื้นที่ การเข้าไปมีส่วนในการบำรุงรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่อยู่นอกเขตพื้นที่ เฉพาะในกรณีที่มีผลกระทบต่อการดำรงชีวิตของประชาชนในพื้นที่

5.4.2 บทบาทของส่วนการบริหารจัดการทรัพยากรป่าชายเลนที่ 1 (ภาคตะวันออกและภาคกลาง)

จากการสัมภาษณ์ นายธีรวัฒน์ ธีระวุฒิพันธ์ หัวหน้าสถานีพัฒนาทรัพยากรป่าชายเลนที่ 5 (ชลบุรี) สรุปได้ดังนี้

หน่วยงานมีอำนาจหน้าที่ในการตรวจตราดูแล รักษา ปกป้องพื้นที่ป่าชายเลนในเขตจังหวัดชลบุรี ฉะเชิงเทรา และสมุทรปราการทั้งหมด ยกเว้นในส่วนพื้นที่ที่มีเอกสารสิทธิ์ในการถือครองที่ดิน นอกจากนี้หน่วยงานยังมีหน้าที่ในการประชาสัมพันธ์ให้หน่วยงานของรัฐ เอกชน และประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการฟื้นฟูและอนุรักษ์ทรัพยากรป่าชายเลนอีกด้วย โดยการดำเนินงานของหน่วยงานส่วนใหญ่เป็นการฟื้นฟูพื้นที่ป่าที่ถูกบุกรุก ซึ่งในปัจจุบันแผนงานการดูแลพื้นที่ป่าชายเลนมุ่งเน้นที่จังหวัดสมุทรปราการเนื่องจากมีการพังทลายของชายฝั่งเป็นจำนวนมาก

พื้นที่ป่าจากในพื้นที่ตำบลสนามจันทร์ เป็นพื้นที่ที่มีเอกสารสิทธิ์ในการถือครองที่ดินทั้งหมด ทำให้อยู่นอกเหนืออำนาจที่หน่วยงานจะเข้าไปจัดการดูแล ปัจจุบันหน่วยงานจึงยังไม่มีโครงการหรือแผนงานในการที่จะจัดทำส่งเสริมการจัดการป่าจากแต่อย่างใด

จะเห็นได้ว่า สถานีพัฒนาทรัพยากรป่าชายเลนที่ 5 (ชลบุรี) ยังไม่มีแผนงานในการที่จะส่งเสริมการจัดการป่าจาก เนื่องจากขาดบุคลากร และงบประมาณ รวมทั้งการดำเนินงานยังมุ่งเน้นเฉพาะพื้นที่ป่าสาธารณะที่อยู่ในความรับผิดชอบเท่านั้น ทำให้ขาดการมองพื้นที่ป่าแบบองค์รวมเพื่อประโยชน์ทางอ้อมในการป้องกันการพังทลายของชายฝั่ง และการเป็นแหล่งอนุบาลสัตว์น้ำ

5.4.3 บทบาทของสำนักงานการขนส่งทางน้ำที่ 6 จังหวัดฉะเชิงเทรา

จากการสัมภาษณ์ นายพิชัย แสงไฟ หัวหน้าสำนักงานการขนส่งทางน้ำที่ 6 สรุปได้ดังนี้
หน่วยงานมีบุคลากรทั้งสิ้น 9 คน ดูแลพื้นที่ 3 จังหวัด ได้แก่ จังหวัดฉะเชิงเทรา นครนายก และปราจีนบุรี โดยมีหน้าที่ในการดูแลเขตการก่อสร้าง การกีดขวางทางเดินเรือ ตรวจตรา ออกใบอนุญาต พิจารณาวางแผนพัฒนาร่วมกับจังหวัด ดูแลในเขตน้ำขึ้นสูงสุดปกติ ส่วนในพื้นที่ที่ดินเงิน - น้ำแห้ง น้ำไม่ท่วมอีกแล้ว อยู่ในอำนาจผู้ปกครองท้องที่ ทางหน่วยงานมีการมอบอำนาจการควบคุมดูแลสิ่งก่อสร้างขนาดเล็กให้แก่ท้องถิ่นก่อนตามนโยบายการกระจายอำนาจ ทำให้พื้นที่ป่าจากในบริเวณคู คลองซึ่งแต่เดิมเป็นความรับผิดชอบของหน่วยงานกลายเป็นความรับผิดชอบขององค์การบริหารส่วนตำบลสนามจันทร์ สำหรับพื้นที่ป่าจากที่อยู่ริมแม่น้ำหน่วยงานไม่มีการดำเนินการแต่อย่างใด เนื่องจากอยู่นอกพื้นที่รับผิดชอบ แต่ถ้ามีการร้องเรียนหรือมีการสร้างที่ก่อสร้างที่กีดขวางลำน้ำจะถือว่าเป็นหน้าที่ที่หน่วยงานต้องไปดูแล ปัญหาและอุปสรรคในการทำงาน คือ การประสานงานและการบังคับใช้กฎหมาย

5.5 ความคิดเห็นของประชาชนต่อการจัดการป่าจาก

ผลการสัมภาษณ์ประชาชนต่อการจัดการป่าจากของประชาชนในเขตตำบลสนามจันทร์ อำเภอบ้านโพธิ์ จังหวัดฉะเชิงเทรา โดยใช้แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง พบว่า

5.5.1 ความคิดเห็นต่อการจัดการป่าจากของประชาชนในท้องถิ่นด้านผลกระทบที่เกิดจากสภาพเศรษฐกิจและสังคม

ตารางที่ 5.13 ค่าร้อยละของระดับความคิดเห็นของประชาชนต่อผลกระทบที่เกิดจากสภาพเศรษฐกิจและสังคมต่อการจัดการป่าจาก

ประเด็น	เห็นด้วย จำนวน (ร้อยละ)	เฉย ๆ จำนวน (ร้อยละ)	ไม่เห็นด้วย จำนวน (ร้อยละ)	ลำดับ ความสำคัญ
ผลกระทบที่เกิดจาก				
สภาพเศรษฐกิจและสังคม	35	6	14	7
1. ป่าจากในพื้นที่ของท่าเรือมีจำนวนลดลง	(63.60)	(10.90)	(25.50)	
2. การเปลี่ยนแปลงพื้นที่ป่าจากส่วนใหญ่ เปลี่ยนไปเป็นพื้นที่นาทุ่งและที่อยู่อาศัย	46 (83.60)	6 (10.90)	3 (5.50)	3
3. ในปัจจุบันป่าจากไม่มีบทบาทสำคัญ ควรวาง ทิ้งเพื่อนำพื้นที่ไปใช้ประโยชน์อย่างอื่นเพื่อเพิ่ม รายได้แก่ครัวเรือน	22 (40.00)	5 (9.10)	28 (50.90)	12
4. คนวัยหนุ่มสาวไม่รู้จักวิธีการนำต้นจากมาใช้ ประโยชน์	42 (76.40)	10 (18.10)	3 (5.50)	5
5. มีผู้ใช้ประโยชน์จากป่าจากลดลงเพราะสภาพ เศรษฐกิจที่เปลี่ยนไป	50 (90.90)	5 (9.10)	0 (0.00)	1
6. การเย็บตับจากให้ผลตอบแทนน้อยกว่าการ ทำงานโรงงาน	46 (83.60)	7 (12.80)	2 (3.60)	4
7. การคมนาคมที่สะดวกขึ้นทำให้คนออกไป ทำงานนอกพื้นที่เป็นจำนวนมาก	48 (87.30)	5 (9.10)	2 (3.60)	2
8. ปัจจุบันผลิตภัณฑ์จากต้นจากไม่เป็นที่ ต้องการของตลาด	33 (60.00)	9 (16.40)	13 (23.60)	8
10. ถ้ามีการส่งเสริมการตลาดของผลิตภัณฑ์จาก ป่าจากจะทำให้มีการใช้ประโยชน์จากป่าจาก เพิ่มขึ้น	35 (63.60)	10 (18.20)	10 (18.20)	6
11. ผลิตภัณฑ์จากต้นจากสามารถนำมาใช้เป็น สินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ (OTOP) ได้	32 (58.20)	13 (23.60)	10 (18.20)	9

ตารางที่ 5.13 (ต่อ)

ประเด็น	เห็นด้วย จำนวน (ร้อยละ)	เฉยๆ จำนวน (ร้อยละ)	ไม่เห็นด้วย จำนวน (ร้อยละ)	ลำดับ ความสำคัญ
12. ถ้ามีการส่งเสริมผลิตภัณฑ์จากต้นจากให้เป็น สินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ (OTOP) จะ มีคนหันมาใช้ประโยชน์จากป่าจากมากขึ้น	30 (54.50)	12 (21.80)	13 (23.70)	10
13. ในอนาคตท่านคิดว่าจะยังคงมีการนำต้นจาก มาใช้ประโยชน์อยู่แม้จะไม่ได้รับการส่งเสริม ก็ตาม	27 (49.10)	10 (18.20)	18 (32.70)	11
14. ในหมู่บ้านของท่านมีการบำรุงรักษาป่าจาก ไว้เป็นอย่างดี	13 (23.60)	19 (34.50)	23 (41.90)	14

จากตารางที่ 5.13 พบว่า ประชาชนส่วนใหญ่มีความคิดในเรื่องของผลกระทบที่เกิดจาก
สภาพเศรษฐกิจและสังคมต่อการจัดการป่าจาก สามารถสรุปประเด็นสำคัญ 5 อันดับแรก ได้ดังนี้
อันดับที่ 1 ประชาชนส่วนใหญ่ ร้อยละ 90.90 เห็นด้วยกับข้อความที่ว่า “มีผู้ใช้ประโยชน์
จากป่าจากลดลงเพราะสภาพเศรษฐกิจที่เปลี่ยนไป”

อันดับที่ 2 ประชาชนส่วนใหญ่ ร้อยละ 87.30 เห็นด้วยกับข้อความที่ว่า “การคมนาคมที่
สะดวกขึ้นทำให้คนออกไปทำงานนอกพื้นที่เป็นจำนวนมาก”

อันดับที่ 3 ประชาชนส่วนใหญ่ ร้อยละ 83.60 เห็นด้วยกับข้อความที่ว่า “การเปลี่ยนแปลงพื้นที่ป่าจากส่วนใหญ่เปลี่ยนไปเป็นพื้นที่นาทุ่ง และที่อยู่อาศัย”

อันดับที่ 4 ประชาชนส่วนใหญ่ ร้อยละ 83.60 เห็นด้วยกับข้อความที่ว่า “การเฝ้าจับจาก
ให้ผลตอบแทนน้อยกว่าการทำงานโรงงาน”

อันดับที่ 5 ประชาชนส่วนใหญ่ ร้อยละ 76.40 เห็นด้วยกับข้อความที่ว่า “คนวัยหนุ่มสาว
ไม่รู้จักวิธีการนำต้นจากมาใช้ประโยชน์”

5.5.2 ความคิดเห็นต่อการจัดการป่าจากของประชาชนในท้องถิ่นด้านบทบาทขององค์การบริหารส่วนตำบล

ตารางที่ 5.14 ค่าร้อยละของระดับความคิดเห็นของประชาชนต่อบทบาทขององค์การบริหารส่วนตำบลต่อการจัดการป่าจาก

ประเด็น	เห็นด้วย จำนวน (ร้อยละ)	เฉยๆ จำนวน (ร้อยละ)	ไม่เห็นด้วย จำนวน (ร้อยละ)	ลำดับ ความสำคัญ
บทบาทขององค์การบริหารส่วนตำบล				
1. อบต. ควรเป็นหน่วยงานหลักในการส่งเสริมการใช้ประโยชน์จากป่าจาก	22 (40.00)	12 (21.80)	21 (38.20)	5
2. อบต. ของท่านมีศักยภาพเพียงพอที่ส่งเสริมให้มีการใช้ประโยชน์จากป่าจาก	14 (25.50)	17 (30.90)	24 (43.60)	6
3. อบต. ของท่านมีผู้นำที่เข้มแข็งสามารถบริหารงานได้เป็นอย่างดี	12 (21.80)	21 (38.20)	22 (40.00)	8
4. อบต. ของท่านมีความรู้เพียงพอในการจะให้ความรู้ต่อประชาชนในการจัดการป่าจาก	15 (27.30)	16 (29.10)	24 (43.60)	7
5. ถ้าอบต. เป็นผู้ส่งเสริมและให้ความรู้ต่อประชาชนในการจัดการป่าจากจะได้รับความร่วมมือจากประชาชนเป็นอย่างดี	26 (47.30)	14 (25.50)	15 (27.20)	2
6. อบต. ควรจะเป็นแหล่งให้ข้อมูลเกี่ยวกับการจัดการป่าจากในพื้นที่ของท่าน	26 (47.30)	11 (20.00)	18 (32.70)	3
7. อบต. ควรจัดทำแผนการดำเนินการจัดการป่าจากในพื้นที่	22 (40.00)	14 (25.50)	19 (34.50)	4
8. ถ้าอบต. มีแผนการดำเนินการจัดการป่าจากควรมีการดำเนินงานร่วมกับหน่วยงานอื่นเพื่อให้แผนมีประสิทธิภาพ	29 (52.70)	10 (18.20)	16 (29.10)	1

จากตารางที่ 5.14 พบว่า ประชาชนส่วนใหญ่มีความเห็นด้วยในเรื่องของบทบาทขององค์การบริหารส่วนตำบลต่อการจัดการป่าจาก สามารถสรุปเป็นประเด็นสำคัญได้ 5 อันดับ คือ

อันดับที่ 1 ประชาชนส่วนใหญ่ ร้อยละ 52.70 เห็นด้วยกับข้อความที่ว่า "ถ้าอบต. มีแผนการดำเนินการจัดการป่าจาก ควรมีการดำเนินงานร่วมกับหน่วยงานอื่นเพื่อให้แผนมีประสิทธิภาพ"

อันดับที่ 2 ประชาชนส่วนใหญ่ ร้อยละ 47.30 เห็นด้วยกับข้อความที่ว่า "ถ้าอบต. เป็นผู้ส่งเสริมและให้ความรู้ต่อประชาชนในการจัดการป่าจากจะได้รับความร่วมมือจากประชาชนเป็นอย่างดี"

อันดับที่ 3 ประชาชนส่วนใหญ่ ร้อยละ 47.30 เห็นด้วยกับข้อความที่ว่า "ถ้าอบต. เป็นผู้ส่งเสริมและให้ความรู้ต่อประชาชนในการจัดการป่าจากจะได้รับความร่วมมือจากประชาชนเป็นอย่างดี"

อันดับที่ 4 ประชาชนส่วนใหญ่ ร้อยละ 47.30 เห็นด้วยกับข้อความที่ว่า "อบต. ควรจะเป็นแหล่งให้ข้อมูลเกี่ยวกับการจัดการป่าจากในพื้นที่ของท่าน"

อันดับที่ 5 ประชาชนส่วนใหญ่ ร้อยละ 40.00 เห็นด้วยกับข้อความที่ว่า "อบต. ควรจัดทำแผนการดำเนินการจัดการป่าจากในพื้นที่"

จากการศึกษาระดับความคิดเห็นของประชาชนในท้องถิ่นต่อการจัดการป่าจาก

พบว่า ประชาชนในท้องถิ่นส่วนใหญ่มีความคิดเห็นต่อการจัดการป่าจากด้านผลกระทบที่เกิดจากสภาพเศรษฐกิจและสังคมอยู่ในระดับเห็นด้วยระดับปานกลาง คิดเป็นร้อยละ 61.80 รองลงมา คือ ไม่เห็นด้วย คิดเป็นร้อยละ 23.60 และเห็นด้วยมาก คิดเป็นร้อยละ 14.50 ตามลำดับ ดังตารางที่ 5.15

ตารางที่ 5.15 ระดับความคิดเห็นของประชาชนในท้องถิ่นต่อการจัดการป่าจาก ด้านผลกระทบที่เกิดจากสภาพเศรษฐกิจและสังคม

ระดับความคิดเห็น	จำนวน	ร้อยละ
ไม่เห็นด้วย	13	23.60
เห็นด้วยปานกลาง	34	61.80
เห็นด้วยมาก	8	14.50
รวม	55	100.00

พบว่า ประชาชนในท้องถิ่นส่วนใหญ่มีความคิดเห็นต่อการจัดการป่าจากด้านบทบาทขององค์การบริหารส่วนตำบลในระดับปานกลาง คิดเป็นร้อยละ 58.20 รองลงมา คือ ไม่เห็นด้วย คิดเป็นร้อยละ 21.80 และเห็นด้วย คิดเป็นร้อยละ 20.00 ตามลำดับ ดังตารางที่ 5.16

ตารางที่ 5.16 ระดับความคิดเห็นของประชาชนในท้องถิ่นต่อการจัดการป่าจาก ด้านบทบาทขององค์การบริหารส่วนตำบล

ระดับความคิดเห็น	จำนวน	ร้อยละ
ไม่เห็นด้วย	12	21.80
เห็นด้วยปานกลาง	32	58.20
เห็นด้วยมาก	11	20.00
รวม	55	100.00

5.5.3 ความคิดเห็นของประชาชนต่ออบต. ในด้านการช่วยเหลือ/ดูแลจัดการป่าจากตลอดจนส่งเสริมให้มีการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์ป่าจาก

- 1) ควรมีการประชาสัมพันธ์ และหาตลาดรองรับสินค้าที่ผลิตจากป่าจาก
- 2) ควรหาแนวทางและวิธีการใช้ประโยชน์ป่าจากให้หลากหลายมากขึ้นกว่าเดิม
- 3) ควรส่งเสริมให้มีการพัฒนาผลิตภัณฑ์จากป่าจาก หรืองานหัตถกรรมจากส่วนต่างๆของต้นจาก ให้เป็นชิ้นงานที่เป็นเอกลักษณ์ มีความสวยงาม มีประโยชน์ใช้สอยสามารถออกสู่ตลาดได้
- 4) ควรจัดตั้งกลุ่มหาสมาชิกโดยเน้นกลุ่มเป้าหมายเป็นพวกว่างงาน รวมทั้งส่งเสริมและให้คำแนะนำในการดูแลและอนุรักษ์ป่าจากซึ่งจะช่วยให้ทุกคนใช้ป่าจากอย่างรู้คุณค่า และดูแลให้ดีขึ้น

5.5.4 ข้อเสนอแนะของประชาชนต่อการจัดการป่าจาก

ประชาชนมีข้อเสนอแนะว่า อบต. ควรจะเอาใจใส่ดูแลป่าจากอย่างจริงจัง เผยแพร่ข้อมูลด้านประโยชน์ให้ประชาชนรับรู้อย่างทั่วถึง เพราะชาวบ้านยังขาดความรู้ใหม่ ๆ ในการสร้างชิ้นงาน ส่งผลให้รูปแบบของการใช้ประโยชน์ป่าจากจึงอยู่ในรูปแบบเดิมและไม่เป็นที่นิยม ควรมีหน่วยงานที่ส่งเสริมวิธีการใช้ประโยชน์ป่าจากให้ชาวบ้านได้รับรู้และทำผลิตภัณฑ์จากป่าจากให้มากขึ้น โดยทั้งนี้จะต้องมีการจัดหาตลาดรองรับด้วย

5.6 ผลการทดสอบสมมติฐาน

5.6.1 การเปลี่ยนแปลงในบริบทของสังคมวัฒนธรรม เศรษฐกิจ ลักษณะทางกายภาพ และการบริหารราชการ มีผลต่อการจัดการป่าจากอย่างยั่งยืน

1) การเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคมวัฒนธรรมต่อการจัดการป่าจากอย่างยั่งยืน

การเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคมวัฒนธรรม พบว่า มีการเปลี่ยนจากสังคมชนบทเป็นสังคมเมืองและมีความต้องการทางด้านวัตถุนิยมมากขึ้น ลักษณะบ้านเรือนมีการเปลี่ยนจากบ้านไม้หลังคามุงจากมาเป็นบ้านปูนหลังคาสังกะสี หรือกระเบื้อง การติดต่อสื่อสารมีความสะดวกรวดเร็วมากขึ้น นอกจากนี้ยังพบว่า โครงสร้างทางสังคมของกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นผู้มีอายุมากกว่า 60 ปีถึงร้อยละ 34.50 ประชาชนอายุ 15 – 30 ปี มีเพียงร้อยละ 10.90 จะเห็นได้ว่ามีเพียงผู้สูงอายุที่ยังคงใช้ประโยชน์ป่าจากอยู่ เนื่องจากมีความชำนาญและทำสืบทอดกันมาแต่โบราณ จากการเปลี่ยนแปลงการคมนาคมทางน้ำมาเป็นการคมนาคมทางบกซึ่งมีความสะดวกสบายมากขึ้น ทำให้ประชาชนรุ่นใหม่ได้รับการศึกษาอย่างทั่วถึง และออกไปทำงานนอกพื้นที่ได้ง่ายขึ้น คนรุ่นใหม่จึงมักจะทำงานโรงงาน หรือรับจ้างซึ่งมีลักษณะงานที่สบายกว่าประชาชนร้อยละ 87.30 มีความคิดเห็นว่าการคมนาคมที่สะดวกขึ้นทำให้คนออกไปทำงานนอกพื้นที่เป็นจำนวนมาก จะเห็นได้ว่าการเปลี่ยนแปลงการคมนาคมส่งผลต่อป่าจากทั้งในแง่การดูแลป่าจากและการช่วยให้คนไปทำงานนอกพื้นที่ จากการเปลี่ยนแปลงในด้านต่าง ๆ ทำให้ปัจจุบันในพื้นที่ตำบลสนามจันทร์ประสบปัญหาการขาดผู้สืบทอดการใช้ประโยชน์ป่าจาก ส่งผลต่อภูมิปัญญาการใช้ประโยชน์ป่าจากในด้านการมุงหลังคาจาก การทำข้างฝาก การทำไม้ติยุง การทำน้ำตาลจาก และการทำน้ำส้มจากที่กำลังจะสูญหายไปพร้อมกับผู้รู้ซึ่งนับวันจะเหลือน้อยลงทุกที ประชาชนส่วนใหญ่มีความคิดเห็นว่าคุณย่าคุณยายไม่รู้จักรวธีการนำต้นจากมาใช้ประโยชน์ถึงร้อยละ 76.40 ภูมิปัญญาที่ยังคงพบเห็นในปัจจุบันคือ การตัดจากและการเย็บตับจากเท่านั้น มีประชาชนเพียงร้อยละ 49.10 ที่คิดว่าในอนาคตจะยังคงมีการนำต้นจากมาใช้ประโยชน์อยู่แม้จะไม่ได้รับการส่งเสริมก็ตาม แต่จะเห็นได้ว่าในพื้นที่นี้ยังมีการยึดถือปฏิบัติตามวัฒนธรรมประเพณีที่มีมาแต่โบราณ นอกจากนี้ยังเห็นความเป็นเครือข่ายสังคมทั้งในด้านการประกอบอาชีพทำตับจากและความเป็นเครือญาติพี่น้องกันซึ่งเป็นรากฐานให้ชุมชนมีความเข้มแข็ง มีความสามัคคีในการจัดทำกิจกรรมต่าง ๆ และมีความไว้วางใจซึ่งกันและกันสูง โดยมีการให้เข้าไปใช้ประโยชน์ในพื้นที่ป่าจากโดยไม่คิดค่าเช่า หรือการที่สามารถเบิกเงินค่าจ้างเย็บจากล่วงหน้าได้

2) การเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจต่อการจัดการป่าจากอย่างยั่งยืน

ประชาชนมีการเปลี่ยนแปลงการประกอบอาชีพจากเดิมที่พบว่ามีการทำเกษตรกรรมร้อยละ 36.40 ปัจจุบันเหลือเพียงร้อยละ 20.00 และพบว่ามี การเลี้ยงกุ้งเพิ่มขึ้นจากเดิมร้อยละ 1.80 เป็นร้อยละ 18.20 เนื่องจากการเลี้ยงกุ้งให้ผลตอบแทนที่สูง ทำให้ประชาชนที่เลี้ยงกุ้งมีรายได้มากขึ้น แต่ในขณะเดียวกันกลับมีปัญหานี้สินเพิ่มมากขึ้นด้วย เพราะการเลี้ยงกุ้งมีการลงทุนและมีความเสี่ยงสูง สำหรับอาชีพเย็บตับจากในอดีตมีการทำควบคู่ไปกับการทำนา ทำสวน แต่ปัจจุบันการประกอบอาชีพเย็บตับจากลดน้อยลง พบว่า ส่วนใหญ่มีการเย็บตับจากเฉพาะกลุ่มผู้สูงอายุ อาจเป็นเพราะความนิยมในผลิตภัณฑ์จากต้นจากลดน้อยลง ประกอบกับวิกฤตการณ์โรคไข้หวัดนกระบาด ทำให้ผู้เลี้ยงไก่มีจำนวนลดลงอย่างมาก ปัจจุบันผู้ค้าตับจากมีรายได้เพียงปีละประมาณ 40,000 – 100,000 บาท ส่วนผู้รับจ้างเย็บตับจากมีรายได้ปีละประมาณ 10,000 บาท จะเห็นว่ารายได้จากการเย็บตับจากมีจำนวนน้อยกว่าการประกอบอาชีพอื่นมาก ประชาชนส่วนใหญ่ (ร้อยละ 83.60) เห็นด้วยว่า การเย็บตับจากให้ผลตอบแทนน้อยกว่าการทำงานโรงงาน ทำให้คนรุ่นใหม่ไม่สนใจในการประกอบอาชีพเย็บตับจาก

ประชาชนส่วนใหญ่ (ร้อยละ 90.90) เห็นว่าการที่ผู้ใช้ประโยชน์จากป่าจากลดลง เพราะสภาพเศรษฐกิจที่เปลี่ยนไป ผลกระทบที่เกิดการมีผู้ใช้ประโยชน์จากป่าจากลดลง คือ ทำให้ป่าจากเสื่อมโทรมขาดบำรุงรักษา จากอดีตที่เจ้าของที่ดินมีการใช้ประโยชน์ป่าจากหรือให้เช่าพื้นที่ป่าจากทำให้เกิดรายได้และเกิดการบำรุงรักษาป่าจากไปพร้อมกัน แต่ปัจจุบันพบว่านอกจากจะไม่ทำให้เกิดรายได้กับเจ้าของพื้นที่ป่าจากแล้ว ยังต้องเสียค่าใช้จ่ายในการบำรุงรักษาป่าจากซึ่งมีราคาสูง ทำให้มีการปล่อยทิ้งพื้นที่ป่าจากจนเกิดความเสื่อมโทรม และทำให้เจ้าของป่าจากบางรายอนุญาตให้เครือญาติเข้ามาใช้ประโยชน์โดยไม่คิดค่าใช้จ่ายเพื่อลดค่าใช้จ่ายในการบำรุงรักษา ซึ่งต่อไปถ้าไม่มีผู้ใช้ประโยชน์แล้วแนวโน้มที่ป่าจากจะเสื่อมโทรมมีสูงมาก เพราะไม่มีใครยอมเสียค่าใช้จ่ายในการดูแลรักษาป่าจาก

3) การเปลี่ยนแปลงทางด้านกายภาพที่มีผลต่อการจัดการป่าจากอย่างยั่งยืน

การเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินที่พบว่าพื้นที่นาข้าว พื้นที่ทำสวน และที่อยู่อาศัยผสมพื้นที่เกษตร ลดลงตามลำดับ โดยพื้นที่ดังกล่าวมีการปรับเปลี่ยนไปเป็นพื้นที่รกร้างว่างเปล่า หนองน้ำ และนาทุ่ง ส่วนหนึ่งเนื่องมาจากการตื่นตัวของการซื้อขายที่ดินโดยเฉพาะพื้นที่ทำการเกษตร ทำให้มีการยกเลิกการให้เช่าพื้นที่ ส่งผลให้เกษตรกรส่วนใหญ่ไม่มีที่ดินทำกิน และทำให้พื้นที่เกษตรถูกทิ้งร้าง อีกทั้งจำนวนประชากรที่เพิ่มขึ้นส่งผลให้มีการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินเพิ่มขึ้น จากการศึกษาพบว่าประชาชนส่วนใหญ่ร้อยละ 83.60 มีความเห็นว่าการ

เปลี่ยนแปลงพื้นที่ป่าจากส่วนใหญ่เปลี่ยนไปเป็นพื้นที่นาทุ่งและที่อยู่อาศัย เนื่องจากการที่นาทุ่งให้ผลตอบแทนสูงทำให้เกษตรกรปรับเปลี่ยนพื้นที่นาข้าวไปเป็นนาทุ่งจำนวนมาก แต่ต่อมาเมื่อราคากุ้งตกต่ำลงทำให้เกษตรกรพยายามที่จะหาทางออกโดยการปรับเปลี่ยนการใช้ประโยชน์พื้นที่ซึ่งส่วนหนึ่งมีการหันกลับมาทำนาข้าว ในขณะที่ส่วนหนึ่งปล่อยให้ป่าทุ่งกลายเป็นที่รกร้างว่างเปล่า พื้นที่ที่ไม่มีการใช้ประโยชน์ป่าจากถูกปล่อยทิ้งให้มีสภาพทรุดโทรมเนื่องจากเจ้าของพื้นที่ไม่มีเวลาดูแลและค่าใช้จ่ายในการบำรุงรักษาสูง ประกอบกับประชาชนส่วนใหญ่เห็นว่าต้นจากสามารถขยายพันธุ์ตามธรรมชาติได้โดยง่าย จึงคิดว่าการปลูกต้นจากเพิ่มไม่มีความจำเป็น

4) การเปลี่ยนแปลงทางการบริหารราชการมีผลต่อการจัดการป่าจากอย่างยั่งยืน

ในอดีตมีการกำหนดให้รัฐมีอำนาจโดยตรง เป็นการรวมศูนย์อำนาจอยู่ที่ส่วนกลางในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ต่อมาในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 ได้กำหนดสิทธิและเสรีภาพของประชาชนที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมทั้งทางตรงและทางอ้อม และมีการกำหนดให้องค์ปกครองส่วนท้องถิ่นมีบทบาทในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในพื้นที่มากขึ้น ซึ่งเป็นการกระจายอำนาจในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ออกสู่ท้องถิ่น ทั้งนี้องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นที่มีขนาดเล็กและใกล้ชิดกับชุมชนมากที่สุด คือ องค์การบริหารส่วนตำบล จากพระราชบัญญัติกำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจให้องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ. 2542 มีการกำหนดอำนาจและหน้าที่ขององค์การบริหารส่วนตำบลในการบำรุงรักษาศิลปะ จารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น และวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่น รวมทั้งการจัดการ การบำรุงรักษา และการใช้ประโยชน์จากป่าไม้ ที่ดิน ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จากผลการศึกษาบทบาทขององค์การบริหารส่วนตำบลสนามจันทร์ พบว่า องค์การบริหารส่วนตำบลยังไม่สามารถปฏิบัติตามอำนาจหน้าที่ที่รัฐมอบให้ได้อย่างสมบูรณ์ เพราะองค์การบริหารส่วนตำบลมุ่งเน้นโครงการประเภทโครงสร้างพื้นฐาน สำหรับโครงการที่เกี่ยวกับการบริหารจัดการและการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมมีการดำเนินการน้อยมาก เนื่องจากความไม่พร้อมในด้านงบประมาณ บุคลากร ตลอดจนวิสัยทัศน์ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและภูมิปัญญาท้องถิ่น แต่จากความคิดเห็นต่อการจัดการป่าจากของประชาชนในท้องถิ่นด้านบทบาทขององค์การบริหารส่วนตำบลแสดงให้เห็นว่า ประชาชนเห็นด้วยกับการที่จะให้องค์การบริหารส่วนตำบลมีบทบาทในการจัดการป่าจาก โดยพบว่า ประชาชนเห็นด้วยว่า ถ้าอบต. มีแผนการดำเนินการจัดการป่าจากควรมีการดำเนินงานร่วมกับหน่วยงานอื่น เพื่อให้แผนมีประสิทธิภาพ ประชาชนเห็นด้วยว่า ถ้าอบต. เป็นผู้ส่งเสริมและให้ความรู้ต่อประชาชนในการจัดการป่าจากจะได้รับความร่วมมือจากประชาชนเป็นอย่างดี ประชาชนเห็นด้วยว่า ถ้า

อบต. เป็นผู้ส่งเสริมและให้ความรู้ต่อประชาชนในการจัดการป่าจากจะได้รับความร่วมมือจากประชาชนเป็นอย่างดี ประชาชนเห็นด้วยว่า อบต. ควรเป็นแหล่งให้ข้อมูลเกี่ยวกับการจัดการป่าจากในพื้นที่ของท่าน และประชาชนเห็นด้วยว่า อบต. ควรจัดทำแผนการดำเนินการจัดการป่าจากในพื้นที่

จากการปฏิรูประบบราชการทำให้มีการปรับเปลี่ยนบทบาทหน้าที่ของหน่วยงานหลายหน่วยงาน โดยเฉพาะกรมป่าไม้ที่มีหน้าที่ในการดูแลจัดการทรัพยากรป่าไม้ทั้งป่าบกและป่าชายเลน ได้ถูกแบ่งเป็น 3 กรม คือ กรมป่าไม้ กรมอุทยานสัตว์ป่าและพันธุ์พืช และกรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งซึ่งเป็นหน่วยงานที่รับผิดชอบดูแลพื้นที่ป่าชายเลน ทั้งนี้เกิดปัญหาในการปฏิรูประบบราชการมีหลายด้าน คือ จำนวนบุคลากรไม่เพียงพอ หน้าที่ความรับผิดชอบไม่ชัดเจน ทำให้ส่งปัญหาต่อการปฏิบัติงาน สถานีพัฒนาทรัพยากรป่าชายเลนที่ 5 และสำนักงานการขนส่งทางน้ำที่ 6 เป็นหน่วยงานที่เกิดจากการปฏิรูประบบราชการ พบว่า มีปัญหาในเรื่องดังกล่าวเช่นกัน ทำให้ส่งผลต่อการจัดการป่าจากซึ่งเป็นทรัพยากรที่สำคัญที่อยู่ในพื้นที่รับผิดชอบ

สำหรับยุทธศาสตร์จังหวัดที่มีการกำหนดขึ้นถือได้ว่าเป็นเครื่องมือสำคัญที่จะช่วยในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าจากและภูมิปัญญาที่สำคัญของจังหวัดให้มีการสืบทอดต่อไป โดยเฉพาะยุทธศาสตร์การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน และภูมิปัญญาท้องถิ่นให้เข้มแข็ง

5.6.2 สรุปผลการทดสอบสมมติฐาน

ในการศึกษาการจัดการป่าจากของประชาชนในเขตลุ่มน้ำบางปะกง: กรณีศึกษา ตำบลสนามจันทร์ อำเภอบ้านโพธิ์ จังหวัดฉะเชิงเทรา สามารถสรุปผลการทดสอบสมมติฐานได้ว่า การเปลี่ยนแปลงของสังคมวัฒนธรรม เศรษฐกิจ ลักษณะทางกายภาพ และการบริหารราชการ มีผลต่อการจัดการป่าจากอย่างยั่งยืน

จากการศึกษาการเปลี่ยนแปลงของสังคมวัฒนธรรม เศรษฐกิจ ลักษณะทางกายภาพ และการบริหารราชการ พบว่าในตำบลสนามจันทร์กำลังประสบปัญหาขาดผู้สืบทอดภูมิปัญญาในการใช้ประโยชน์จากป่าจาก พื้นที่ป่าจากถูกปล่อยให้เสื่อมโทรม ขาดการบำรุงรักษา แม้ภาครัฐจะมีการกระจายอำนาจการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติให้กับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น แต่พบว่าองค์กรบริหารส่วนตำบลมีปัญหาในเรื่องความไม่พร้อมในด้านงบประมาณ บุคลากร ตลอดจนวิสัยทัศน์ในด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ และภูมิปัญญาท้องถิ่น ทั้งนี้สิ่งที่พบว่าเป็นจุดแข็งในพื้นที่ คือ ตำบลสนามจันทร์มีความเป็นเครือข่ายการตลาดในการประกอบอาชีพทำตับจาก ซึ่งความไว้วางใจที่เกิดขึ้นจากการเป็นเครือข่ายการตลาด และเครือข่ายพี่น้อง ทำให้

ชุมชนมีความเข้มแข็ง แม้อยุทธศาสตร์จังหวัดส่งเสริมการดูแลบำรุงรักษาทรัพยากรธรรมชาติและ
ภูมิปัญญาท้องถิ่น แต่การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นส่งผลให้แนวโน้มการคงอยู่ของการปลูก การ
บำรุงรักษา ลักษณะและวิธีการใช้ประโยชน์ป่าจากบนพื้นฐานของวัฒนธรรมและภูมิปัญญา
ท้องถิ่นในการจัดการป่าจากของประชาชนกำลังจะสูญหายไป

บทที่ 6

สรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

การศึกษารั้วนี้เป็นการศึกษาวิจัยเชิงสำรวจ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพเศรษฐกิจและสังคมของประชาชนในตำบลสนามจันทร์ รูปแบบการจัดการป่าจากของประชาชนที่ใช้ประโยชน์จากป่าจาก ตลอดจนบทบาทขององค์การบริหารส่วนตำบล และหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องในการส่งเสริมการจัดการป่าจาก และเพื่อศึกษาความคิดเห็นของประชาชนในท้องถิ่นต่อการจัดการป่าจากในด้านผลกระทบที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงสภาพเศรษฐกิจและสังคม และบทบาทขององค์การบริหารส่วนตำบล

กลุ่มตัวอย่างที่ทำการศึกษา คือ ประชาชนในท้องถิ่น จำนวน 55 หลังคาเรือน ประชาชนที่ใช้ประโยชน์จากป่าจาก ผู้ใหญ่บ้าน เจ้าหน้าที่ขององค์การบริหารส่วนตำบล หน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องโดยการสัมภาษณ์เชิงลึก ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างแบบสัมภาษณ์เชิงลึก ซึ่งทำการเก็บรวบรวมข้อมูลระหว่างตั้งแต่เดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2546 ถึงเดือนกันยายน พ.ศ. 2547 และนำมาวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้การบรรยาย และใช้โปรแกรม spss ในการวิเคราะห์ค่าความถี่ (Frequency) และ ค่าร้อยละ (Percentage) สามารถสรุปและอภิปรายผลการศึกษาได้ดังนี้

6.1 สรุปผลการศึกษา

การศึกษาเรื่องการจัดการป่าจากของประชาชนในเขตลุ่มน้ำบางปะกง: กรณีศึกษา ตำบลสนามจันทร์ อำเภอบ้านโพธิ์ จังหวัดฉะเชิงเทรา สามารถสรุปผลการศึกษาได้ดังนี้

6.1.1 สภาพสังคมวัฒนธรรม เศรษฐกิจ และการใช้ประโยชน์ที่ดินของประชาชนตำบลสนามจันทร์

กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นเพศชาย (ร้อยละ 56.40) โดยส่วนใหญ่มีอายุมากกว่า 60 ปี (ร้อยละ 34.50) อาศัยอยู่ในพื้นที่เป็นเวลา 21 - 40 ปี (ร้อยละ 43.60) มีการศึกษาในระดับชั้น

ประถมศึกษาถึงมัธยมศึกษาตอนต้น (ร้อยละ 61.80) ในอดีตประชาชนที่ได้รับการศึกษาส่วนใหญ่ มีการศึกษาระดับสูงสุดเพียงชั้นประถมศึกษา แต่ในปัจจุบันประชาชนได้รับการศึกษามากขึ้น เนื่องจากการคมนาคมที่สะดวกขึ้น หลังจากการก่อสร้างสะพานเชื่อมระหว่างเขตอำเภอบ้านโพธิ์ กับตำบลสนามจันทร์ในปี พ.ศ. 2534 ทำให้ประชาชนส่วนใหญ่เปลี่ยนจากการคมนาคมทางน้ำมา เป็นการคมนาคมทางบกมากขึ้น ประชาชนในตำบลสนามจันทร์ส่วนใหญ่เป็นญาติพี่น้องกัน จึงทำให้ประชาชนในตำบลสนามจันทร์มีความสามัคคีกันดีในการจัดทำกิจกรรมต่าง ๆ และจากการที่ ประชาชนยึดถือปฏิบัติตามวัฒนธรรมประเพณีที่มีการทำบุญตักบาตรที่วัดเป็นประจำ ทำให้เมื่อ ต้องการประชาสัมพันธ์ข่าวสารจะมีการแจ้งให้ทราบที่วัด และผ่านทางหอกระจายข่าวประจำ หมู่บ้าน .ในปีพ.ศ. 2532 - 2537 ประชาชนเริ่มหันมาเลี้ยงกุ้งมาก ทำให้รายได้ของประชาชนมากขึ้น มีการบริโภควัตถุดิบ มีการซื้อรถยนต์ โทรศัพท์มือถือ เครื่องใช้ไฟฟ้าที่ทันสมัย และปรับปรุงที่อยู่อาศัยให้มีความทันสมัยมากขึ้น นอกจากนี้ยังพบว่ามีปัญหาหนี้สิน เนื่องจากการเลี้ยงกุ้งต้อง ลงทุนและมีความเสี่ยงสูง

ในอดีตประชาชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำสวน ทำนา และเมื่อว่างเว้นจากการทำนา ประชาชนส่วนใหญ่นิยมเย็บตับจาก แต่ปัจจุบันคนวัยหนุ่มสาวในพื้นที่ส่วนใหญ่มักจะประกอบ อาชีพรับจ้างคัดกุ้ง และทำงานโรงงานเนื่องจากเป็นงานสบายและให้รายได้ดี สำหรับการเย็บตับ จากพบว่า มีจำนวนลดลงมาก เนื่องจากไม่เป็นที่นิยม โดยผู้เย็บส่วนใหญ่ที่เหลืออยู่เป็นผู้สูงอายุ

สำหรับการใช้ประโยชน์ที่ดิน พบว่า มีพื้นที่รกร้างว่างเปล่า แหล่งน้ำ นาทุ่ง ที่อยู่อาศัยผสม พื้นที่เกษตร และพืชสวน เพิ่มมากขึ้นตามลำดับ เนื่องจากมีการปรับเปลี่ยนพื้นที่นาและพื้นที่สวน เป็นนาทุ่ง แต่ปัจจุบันเมื่อประสบปัญหาขาดทุนจากการเลี้ยงกุ้งจึงปล่อยนาทุ่งให้กลายเป็นพื้นที่รกร้างว่างเปล่า ประกอบกับการซื้อขายเก็งกำไรราคาที่ดินในช่วงตื่นตัวด้านการค้าที่ดินที่ผ่านมาทำให้มีการขายที่ดินและยกเลิกการให้เช่าพื้นที่ทำนาเป็นจำนวนมาก รวมทั้งการที่จำนวนประชากรเพิ่มขึ้นส่งผลให้มีการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินเป็นที่อยู่อาศัยเพิ่มขึ้น

6.1.2 รูปแบบการจัดการป่าจากของประชาชน ตำบลสนามจันทร์

การศึกษารูปแบบการจัดการป่าจากของประชาชนโดยการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ใหญ่หมู่บ้าน ทั้งหมด 6 หมู่บ้านของตำบลสนามจันทร์ และประชาชนที่ใช้ประโยชน์จากป่าจาก พบว่า มีรูปแบบ การจัดการป่าจากในเชิงกรรมสิทธิ์ที่ดินได้ 2 ลักษณะ 1) การจัดการป่าจากในพื้นที่กรรมสิทธิ์ของ ประชาชน ซึ่งมีทั้งการที่เจ้าของที่ดินใช้ประโยชน์เอง การให้เช่าที่ดิน และการใช้ประโยชน์ต่างตอบแทน 2) การจัดการป่าจากในที่ดินสาธารณะประโยชน์

สำหรับการจัดการป่าจากในเชิงผลผลิตนั้น พบว่าประชาชนไม่มีการปลูกต้นไม้จากเพราะส่วนใหญ่เห็นว่าต้นไม้จากสามารถขยายพันธุ์ตามธรรมชาติได้โดยง่าย สำหรับการบำรุงรักษาต้นไม้จากนั้นประชาชนจะทำการตัดทางแก่ออก เรียกว่า “การล้างจาก” โดยดำเนินการ 1 ครั้งต่อปี ซึ่งหากไม่ทำการล้างจากจะทำให้พื้นที่ป่าจากเสื่อมโทรมและส่งผลให้ใบมีขนาดเล็กลง ในอดีตประชาชนในพื้นที่มีการนำต้นไม้จากมาใช้ประโยชน์หลายรูปแบบ เช่น การทำน้ำส้มจาก น้ำตาลจาก น้ำเมา ไม้ตียาง เย็บตับจากสำหรับมุงหลังคา ทำเชื้อเพลิง ทำขนม ประกอบอาหาร แต่ปัจจุบันประชาชนพบเพียงการเย็บตับจากสำหรับมุงหลังคา ทำเชื้อเพลิง ทำขนม ประกอบอาหารเท่านั้น นอกจากนี้ป่าจากยังช่วยป้องกันการกัดเซาะ เป็นแหล่งอาหาร เป็นที่อยู่อาศัย อีกทั้งเป็นแหล่งเพาะพันธุ์การเจริญเติบโต สำหรับสัตว์น้ำ

ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่พบในตำบลสนามจันทร์ ได้แก่ การตัดใบจาก การมุงหลังคาจาก การทำขี้ผึ้งจาก การทำไม้ตียาง การทำน้ำตาลจาก และการทำน้ำส้มจาก ตำบลสนามจันทร์มีตับจากเป็นหนึ่งในสินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ มีเครือข่ายการตลาดในการขายตับจากหลายรูปแบบสามารถแบ่งตามประเภทของผู้ค้า ได้เป็น ผู้ค้ารายย่อย และผู้ค้ารายใหญ่ นอกจากนี้ยังพบว่ามี ความไว้วางใจทางสังคมสูงโดยพบว่า ในเครือข่ายการตลาดของกลุ่มผู้ค้ารายใหญ่มีความไว้วางใจเกิดขึ้นโดยเฉพาะในเรื่องของการเงิน นอกจากนี้ยังพบความไว้วางใจในหมู่เครือญาติเกิดขึ้น คือ มีการให้ใช้พื้นที่ป่าจากในลักษณะการใช้ประโยชน์ต่างตอบแทนอีกด้วย

จากการศึกษาแนวคิดในการจะอนุรักษ์ป่าจากในพื้นที่ของตำบลสนามจันทร์พบว่า ผู้ใหญ่บ้านและประชาชนส่วนใหญ่ให้ความเห็นว่าป่าจากเป็นป่าที่แม้ไม่ดูแลรักษาก็สามารถเจริญเติบโตได้ และหากการใช้ประโยชน์จากต้นไม้จากจะหมดไปถือเป็นเรื่องธรรมดาที่เปลี่ยนไปตามยุคสมัยและกาลเวลา สำหรับตำบลสนามจันทร์ซึ่งมีการขยายตัวเป็นชุมชนเมืองค่อนข้างสูงเพราะมีการคมนาคมที่สะดวก สิ่งที่ไม่เป็นที่นิยมหรือไม่สามารถสร้างรายได้ก็จะถูกละเลย เพราะประชาชนให้ความสำคัญกับเรื่องปากท้องมากกว่าเนื่องจากส่วนใหญ่มีฐานะยากจน แต่ถ้ามีหน่วยงานสนับสนุนหรือส่งเสริมในการอนุรักษ์ป่าจากทุกคนยินดีที่จะให้ความร่วมมือเสมอ

6.1.3 บทบาทขององค์กรที่เกี่ยวข้องกับการจัดการป่าจาก

1) องค์การบริหารส่วนตำบลสนามจันทร์ อำเภอบ้านโพธิ์ จังหวัดฉะเชิงเทรา

องค์การบริหารส่วนตำบลสนามจันทร์ (อบต.) เป็นอบต.ชั้น 5 มีบุคลากรทั้งสิ้น 7 คน แบ่งเป็นข้าราชการ 3 คน ลูกจ้างชั่วคราว 4 คน มีการกำหนดแผนงานการดำเนินงานขององค์การบริหารส่วนตำบลและแผนงานด้านการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมประจำปี แต่ไม่สามารถดำเนินงานได้ครบทุกแผนงาน เนื่องจากปัญหาบุคลากรและงบประมาณไม่

เพียงพอ อบต. จึงเลือกดำเนินการในเรื่องที่มีความสำคัญเร่งด่วน และเรื่องที่ได้รับการร้องเรียนจากประชาชนก่อน สำหรับป่าจากซึ่งนับว่าเป็นทรัพยากรที่สำคัญในพื้นที่นั้น อบต. มีการดูแลจัดการพื้นที่ป่าจากเฉพาะในส่วนที่เป็นพื้นที่สาธารณะ คือ พื้นที่ป่าจากตามคู คลอง เท่านั้น โดยทำการขุดลอกคู คลอง เป็นประจำทุกปี

2) บทบาทของส่วนการบริหารจัดการทรัพยากรป่าชายเลนที่ 1 (ภาคตะวันออกและภาคกลาง)

หน่วยงานมีอำนาจหน้าที่ในการตรวจตราดูแล รักษา ป้องกัน พื้นที่ป่าชายเลนในเขตจังหวัดชลบุรี ฉะเชิงเทรา และสมุทรปราการ ยังไม่มีแผนงานในการที่จะส่งเสริมการจัดการป่าจาก เนื่องจากขาดบุคลากร และงบประมาณ รวมทั้งการดำเนินงานยังมุ่งเน้นเฉพาะพื้นที่ป่าสาธารณะที่อยู่ในความรับผิดชอบเท่านั้น ทำให้ขาดการมองพื้นที่ป่าแบบองค์รวมเพื่อประโยชน์ทางอ้อมในการป้องกันการพังทลายของชายฝั่ง และการเป็นแหล่งอนุบาลสัตว์น้ำ

3) บทบาทของสำนักงานการขนส่งทางน้ำที่ 6 จังหวัดฉะเชิงเทรา

หน่วยงานมีบุคลากรทั้งสิ้น 9 คน ดูแลพื้นที่ 3 จังหวัด ได้แก่ จังหวัดฉะเชิงเทรา นครนายก และปราจีนบุรี โดยมีหน้าที่ในการดูแลเขตการก่อสร้าง การกีดขวางทางเดินเรือ ตรวจตรา ออกใบอนุญาต พิจารณาวางแผนพัฒนาร่วมกับจังหวัด ดูแลในเขตน้ำขึ้นสูงสุดปกติ ส่วนในพื้นที่ที่ดินเงิน - น้ำแห้ง น้ำไม่ท่วมอีกแล้ว อยู่ในอำนาจผู้ปกครองท้องที่ ทางหน่วยงานมีการมอบอำนาจการควบคุมดูแลสิ่งก่อสร้างขนาดเล็กให้แก่ท้องถิ่นก่อนตามนโยบายการกระจายอำนาจ ทำให้พื้นที่ป่าจากในบริเวณคู คลองซึ่งแต่เดิมเป็นความรับผิดชอบของหน่วยงานกลายเป็นความรับผิดชอบขององค์การบริหารส่วนตำบลสนามจันทร์ สำหรับพื้นที่ป่าจากที่อยู่ริมแม่น้ำหน่วยงานไม่มีการดำเนินการแต่อย่างใด เนื่องจากอยู่นอกพื้นที่รับผิดชอบ แต่ถ้ามีการร้องเรียนหรือมีการสร้างที่ก่อสร้างที่กีดขวางลำน้ำจะถือว่าเป็นหน้าที่ที่หน่วยงานต้องไปดูแล

6.1.4 ความคิดเห็นของประชาชนต่อการจัดการป่าจาก

1) ความคิดเห็นต่อการจัดการป่าจากของประชาชนในท้องถิ่นด้านผลกระทบที่เกิดจากสภาพเศรษฐกิจและสังคม

พบว่า ประชาชนในท้องถิ่นส่วนใหญ่ (ร้อยละ 61.80) มีความคิดเห็นต่อการจัดการป่าจากด้านผลกระทบที่เกิดจากสภาพเศรษฐกิจและสังคมอยู่ในระดับปานกลาง โดยพบว่า ประชาชน (ร้อยละ 90.90) เห็นด้วยกับข้อความที่ว่า "มีผู้ใช้ประโยชน์จากป่าจากลดลงเพราะสภาพเศรษฐกิจที่เปลี่ยนไป" ประชาชน (ร้อยละ 87.30) เห็นด้วยกับข้อความที่ว่า "การคมนาคม

ที่สะดวกขึ้นทำให้คนออกไปทำงานนอกพื้นที่เป็นจำนวนมาก” ประชาชน (ร้อยละ 83.60) เห็นด้วยกับข้อคำถามที่ว่า “การเปลี่ยนแปลงพื้นที่ป่าจากส่วนใหญ่เปลี่ยนไปเป็นพื้นที่นาทุ่ง และที่อยู่อาศัย” ประชาชน (ร้อยละ 83.60) เห็นด้วยกับข้อคำถามที่ว่า “การเก็บดับจากให้ผลตอบแทนน้อยกว่าการทำงานโรงงาน” และประชาชน (ร้อยละ 76.40) เห็นด้วยกับข้อคำถามที่ว่า “คนวัยหนุ่มสาวไม่รู้จักวิธีการนำต้นจากมาใช้ประโยชน์”

2) ความคิดเห็นต่อการจัดการป่าจากของประชาชนในท้องถิ่นด้านบทบาทขององค์การบริหารส่วนตำบล

พบว่า ประชาชนในท้องถิ่นส่วนใหญ่ (ร้อยละ 58.20) มีความคิดเห็นต่อการจัดการป่าจากด้านบทบาทขององค์การบริหารส่วนตำบลอยู่ในระดับปานกลาง โดยพบว่า ประชาชน (ร้อยละ 52.70) เห็นด้วยกับข้อคำถามที่ว่า “ถ้าอบต.มีแผนการดำเนินการจัดการป่าจากควรมีการดำเนินงานร่วมกับหน่วยงานอื่นเพื่อให้แผนมีประสิทธิภาพ” ประชาชน (ร้อยละ 47.30) เห็นด้วยกับข้อคำถามที่ว่า “ถ้าอบต.เป็นผู้ส่งเสริมและให้ความรู้ต่อประชาชนในการจัดการป่าจากจะได้รับความร่วมมือจากประชาชนเป็นอย่างดี” ประชาชน (ร้อยละ 47.30) เห็นด้วยกับข้อคำถามที่ว่า “ถ้าอบต.เป็นผู้ส่งเสริมและให้ความรู้ต่อประชาชนในการจัดการป่าจากจะได้รับความร่วมมือจากประชาชนเป็นอย่างดี” ประชาชน (ร้อยละ 47.30) เห็นด้วยกับข้อคำถามที่ว่า “อบต.ควรจะเป็นแหล่งให้ข้อมูลเกี่ยวกับการจัดการป่าจากในพื้นที่ของท่าน” และประชาชน (ร้อยละ 40.00) เห็นด้วยกับข้อคำถามที่ว่า “อบต.ควรจัดทำแผนการดำเนินการจัดการป่าจากในพื้นที่”

นอกจากนี้ประชาชนยังมีความคิดเห็นว่าอบต.ควรมาช่วยเหลือ/ดูแลจัดการป่าจากโดยการหาตลาดรองรับสินค้า ส่งเสริมให้มีการพัฒนาผลิตภัณฑ์จากป่าจาก และจัดตั้งกลุ่มหาสมาชิกโดยเน้นกลุ่มเป้าหมายเป็นพวกว่างงาน รวมทั้งส่งเสริมและให้คำแนะนำในการดูแลและอนุรักษ์ป่าจากซึ่งจะช่วยให้ทุกคนใช้ป่าจากอย่างรู้คุณค่าและดูแลให้ดีขึ้น

6.1.5 ผลการทดสอบสมมติฐาน

สามารถสรุปผลการทดสอบสมมติฐานได้ว่า การเปลี่ยนแปลงของสังคมวัฒนธรรม เศรษฐกิจ ลักษณะทางกายภาพ และการบริหารราชการ มีผลต่อการจัดการป่าจากอย่างยั่งยืน

จากการศึกษาการเปลี่ยนแปลงของสังคมวัฒนธรรม เศรษฐกิจ ลักษณะทางกายภาพ และการบริหารราชการ พบว่าในตำบลสนามจันทร์กำลังประสบปัญหาขาดผู้สืบทอดภูมิปัญญาในการใช้ประโยชน์จากป่าจาก พื้นที่ป่าจากถูกปล่อยให้เสื่อมโทรม ขาดการบำรุงรักษา แม้ภาครัฐจะมีการกระจายอำนาจการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติให้กับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น แต่ยังไม่

พบว่าองค์การบริหารส่วนตำบลยังมีปัญหาในเรื่องความไม่พร้อมในด้านงบประมาณ บุคลากร ตลอดจนวิสัยทัศน์ในด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ และภูมิปัญญาท้องถิ่น แต่สิ่งที่พบว่าเป็นจุดแข็งในพื้นที่คือ ตำบลสนามจันทร์มีความเป็นเครือข่ายการตลาดในการประกอบอาชีพทำดับจาก และความไว้วางใจที่เกิดขึ้นจากการเป็นเครือข่ายการตลาด และเครือข่ายที่พี่น้องกัน ทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็ง และจากยุทธศาสตร์จังหวัดที่ส่งเสริมการดูแลบำรุงรักษาทรัพยากรธรรมชาติ และภูมิปัญญาท้องถิ่น แต่การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นส่งผลให้แนวโน้มการคงอยู่ของการปลูก การบำรุงรักษา ลักษณะและวิธีการใช้ประโยชน์จากป่าจาก บนพื้นฐานของวัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการป่าจากของประชาชนกำลังจะสูญหายไป

6.2 อภิปรายผลการศึกษา

การเปลี่ยนแปลงของสังคมวัฒนธรรม เศรษฐกิจ ลักษณะทางกายภาพ และการบริหารราชการ มีผลต่อการจัดการป่าจากอย่างยั่งยืน

จะเห็นได้ว่าตำบลสนามจันทร์กำลังมีการเปลี่ยนแปลงของสังคมวัฒนธรรม เศรษฐกิจ ลักษณะทางกายภาพ และการบริหารราชการ ซึ่งส่งผลกระทบให้มีการจัดการป่าจากในพื้นที่ลดลง รวมทั้งขาดผู้สืบทอดภูมิปัญญาในการใช้ประโยชน์จากป่าจาก แต่จากความคิดเห็นของประชาชนที่ว่า ถ้ามีการส่งเสริมการตลาดของผลิตภัณฑ์จากป่าจากจะทำให้มีการใช้ประโยชน์จากป่าจากเพิ่มขึ้น แสดงให้เห็นว่าประชาชนยังมีความสนใจที่จะใช้ประโยชน์จากป่าจากอยู่ ประกอบกับการที่รัฐได้กระจายอำนาจการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติให้กับองค์การบริหารส่วนตำบลนั้น มุ่งหวังว่าองค์การบริหารส่วนตำบลซึ่งเป็นหน่วยงานที่มีความใกล้ชิดกับชุมชนมากที่สุดจะสามารถดูแล บำรุงรักษาทรัพยากรธรรมชาติ ตลอดจนวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ดั้งเดิมไว้ให้คงอยู่ต่อไป แต่จากการศึกษาบทบาทขององค์การบริหารส่วนตำบลสนามจันทร์จะเห็นได้ว่า องค์การบริหารส่วนตำบลยังไม่สามารถปฏิบัติตามอำนาจหน้าที่ที่รัฐมอบให้ได้อย่างสมบูรณ์ เนื่องจากเกี่ยวกับพวงงบประมาณ ประเภทของโครงการที่องค์การบริหารส่วนตำบลดำเนินการส่วนใหญ่เป็นโครงการประเภทโครงสร้างพื้นฐาน ส่วนการดำเนินโครงการเกี่ยวกับการบริหารจัดการและการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมมีการดำเนินการน้อยมาก สอดคล้องกับการศึกษาของ (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช: 5) ที่ว่า องค์การบริหารส่วนตำบลส่วนใหญ่ (ร้อยละ 70.3) ดำเนินโครงการประเภทโครงสร้างพื้นฐานก่อนโดยองค์การบริหารส่วนตำบลระบุว่าประชาชนส่วนใหญ่มีความต้องการโครงการประเภทโครงสร้างพื้นฐาน และเกิดจากองค์การบริหารส่วนตำบลยังเข้าใจบทบาทเดิมที่คุ้นเคยกับการมุ่งเน้นทางด้านสาธารณูปโภค สาธารณูปการ

สำหรับหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องที่เกิดจากการปฏิรูปราชการ คือ สถานีพัฒนาทรัพยากรป่าชายเลนที่ 5 และสำนักงานการขนส่งทางน้ำที่ 6 สาขาฉะเชิงเทรา พบว่ายังไม่มีมีการปฏิบัติตามอำนาจหน้าที่ของตนเนื่องจากยังขาดปัจจัยทางด้านงบประมาณ บุคลากร และแผนการดำเนินงาน โดยถือว่าพื้นที่ป่าจากเป็นพื้นที่ส่วนบุคคล ไม่ได้อยู่ในความรับผิดชอบของหน่วยงานราชการ ขาดการมองในเรื่องของผลกระทบต่อส่วนรวมในเรื่องของการที่ป่าจากเป็นแนวป้องกัน การพังทลายของชายฝั่ง และการทำลายพื้นที่ป่าจากบางส่วนสามารถส่งผลต่อเนื่องต่อพื้นที่โดยรวมได้

ผลการศึกษาที่ได้กล่าวมาล้วนเป็นปัจจัยที่ส่งผลต่อความยั่งยืนในการจัดการป่าจากของประชาชนซึ่งถ้าไม่มีการจัดการปรับปรุงแก้ไข จะทำให้การจัดการป่าจาก และภูมิปัญญาการใช้ประโยชน์จากป่าจากที่สำคัญสูญหายไปในที่สุด

6.3 ข้อเสนอแนะ

6.3.1 ข้อเสนอแนะทั่วไป

เพื่อให้เกิดการจัดการป่าจากอย่างยั่งยืน จึงควรคำนึงถึงการจัดการป่าจากที่เกื้อกูลทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และสามารถรักษาสภาพแวดล้อม คือ

1) ความยั่งยืนด้านเศรษฐกิจ

จะต้องมีการหาตลาดให้กับผลิตภัณฑ์จากป่าจาก โดยอาจพยายามคิดค้นแปรรูปผลิตภัณฑ์เพื่อเป็นการเพิ่มมูลค่าสินค้า และทำให้ความเหมาะสมกับยุคสมัยที่เปลี่ยนแปลงไป ถ้ารายได้จากการใช้ประโยชน์จากป่าจากเพิ่มมากขึ้นสิ่งจูงใจให้ประชาชนหันกลับมาใช้ประโยชน์จากป่าจากมากขึ้น

2) ความยั่งยืนด้านสังคมวัฒนธรรม

เมื่อประชาชนสามารถสร้างรายได้จากการใช้ประโยชน์จากป่าจากได้มาก จะทำให้มีประชาชนสนใจดูแลบำรุงรักษาป่าจากมากขึ้น เพราะเป็นแหล่งสร้างรายได้ของตน นอกจากนี้ยังทำให้เกิดความรักถิ่นฐานและทรัพยากรในท้องถิ่น รวมทั้งมีความภาคภูมิใจในภูมิปัญญาท้องถิ่นของตน และถ่ายทอดต่อคนรุ่นต่อไป

3) ความยั่งยืนด้านสิ่งแวดล้อม

การบำรุงรักษาป่าจากจะช่วยรักษาสมดุลของระบบนิเวศป่าจาก ซึ่งแหล่งรวมความหลากหลายทางชีวภาพ เป็นถิ่นที่อยู่อาศัย หาดินและแพร่ขยายพันธุ์ของพืช และสัตว์นานา

ชนิด ถือได้ว่าเป็นแหล่งรวมพันธุกรรมที่สำคัญยิ่ง นอกจากนี้ยังมีคุณค่าทางนันทนาการและการท่องเที่ยวโดยเฉพาะเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติและศิลปวัฒนธรรม

ดังนั้น การจัดการป่าจากอย่างยั่งยืน จึงมีความสำคัญในการป้องกันชายฝั่ง และรักษาความสมดุลของระบบนิเวศแล้ว ยังสร้างรายได้ให้กับประชาชนรวมทั้งเป็นการสืบทอดภูมิปัญญาในการใช้ประโยชน์จากป่าจากต่อไป

6.3.2 ข้อเสนอแนะเชิงบริหาร

1) เพื่อให้เกิดความเข้าใจในบทบาทหน้าที่ขององค์การบริหารส่วนตำบลที่ได้รับจากการกระจายอำนาจอย่างชัดเจน หน่วยงานควรมีการทบทวนบทบาทตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 และ พระราชบัญญัติกำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ. 2542

2) เพื่อส่งเสริมให้เกิดการจัดการป่าจากอย่างยั่งยืน องค์การบริหารส่วนตำบลควรเร่งปรับวิสัยทัศน์ของหน่วยงานในการดูแลบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่น ให้สอดคล้องกับยุทธศาสตร์จังหวัดฉะเชิงเทราในเรื่องของการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนและภูมิปัญญาท้องถิ่นให้เข้มแข็ง และการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ซึ่งทรัพยากรหลักในการดำเนินงานขององค์การบริหารส่วนตำบลนั้นมีอยู่คือ ภูมิปัญญาในการใช้ประโยชน์จากป่าจาก ความเป็นเครือข่าย/ความไว้วางใจกันของคนในชุมชน ซึ่งมีความเข้มแข็งมากพอที่จะดำเนินการตามยุทธศาสตร์ของจังหวัดได้

3) องค์การบริหารส่วนท้องถิ่นควรจัดทำโครงการโดยร่วมมือกับหน่วยงานการศึกษาเพื่อส่งเสริมให้มีการถ่ายทอดความรู้และภูมิปัญญาในการใช้ประโยชน์จากป่าจากในรูปแบบต่าง ๆ แก่เยาวชนซึ่งเป็นคนรุ่นใหม่ เพื่อเป็นการปลูกฝังให้เกิดความรักและหวงแหนป่าจากในพื้นที่ของตนด้วย

4) เพื่อลดข้อจำกัดในด้านบุคลากร และงบประมาณ องค์การบริหารส่วนตำบลจะต้องให้ความสำคัญกับการสร้างเครือข่ายและการทำงานร่วมกับหน่วยงานอื่นๆ โดยเฉพาะภาคประชาชน เพื่อสนับสนุนช่วยเหลือกันและกันในการดำเนินงานด้านการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติ

5) องค์การบริหารส่วนตำบลควรสร้างความเข้มแข็งให้หน่วยงานในด้านบุคลากร และงบประมาณโดย มีการฝึกอบรมพัฒนาความรู้ให้กับบุคลากร และดำเนินการเพื่อให้หน่วยมีความเข้มแข็งทางการเงินโดยหารายได้ด้วยตนเองจากพระราชบัญญัติสภาตำบลและองค์การ

บริหารส่วนตำบล พ.ศ. 2537 ระบุว่า องค์การบริหารส่วนตำบลอาจมีรายได้จากทรัพย์สิน จาก สาธารณูปโภคขององค์การบริหารส่วนตำบล รวมทั้งจากรายได้จากกิจการเกี่ยวกับการพาณิชย์ ขององค์การบริหารส่วนตำบล โดยองค์การบริหารส่วนตำบลอาจจัดให้มีการท่องเที่ยวเชิงนิเวศชม ทัศนียภาพป่าจาก และวิถีชีวิตของประชาชนที่ใช้ประโยชน์จากป่าจาก หรือจัดตั้งธุรกิจชุมชนโดย พัฒนาผลิตภัณฑ์จากป่าจากซึ่งเป็นทรัพยากรที่สำคัญในพื้นที่

6.3.3 ข้อเสนอแนะงานวิจัย

การศึกษารังต่อไปควรทำการศึกษาเพิ่มเติม ดังต่อไปนี้

- 1) ควรทำการศึกษากิจการป่าจากอย่างยั่งยืน ในพื้นที่ที่มีการใช้ประโยชน์ จากป่าจากแบบต่าง ๆ เช่น นำใบจากไปห่อขนม ทำน้ำตาล เป็นต้น
- 2) ควรศึกษาความเป็นไปได้ในส่งเสริมให้ประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการ ดูแลจัดการป่าจาก
- 3) ควรศึกษาศักยภาพในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติ และการอนุรักษ์ ภูมิปัญญาท้องถิ่นขององค์การบริหารส่วนตำบล
- 4) ควรศึกษาหาแนวทางในการพัฒนาการใช้ประโยชน์จากป่าจากให้เป็นที่ต้อง การของตลาด และเหมาะสมกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น

ภาคผนวก ก

รายชื่อผู้ให้สัมภาษณ์

รายชื่อผู้ให้สัมภาษณ์

องค์กรที่เกี่ยวข้องกับการจัดการป่าจาก

1. นายประเสริฐ รวยสำราญ

นายกองค์การบริหารส่วนตำบลสนามจันทร์ อำเภอบ้านโพธิ์ จังหวัดฉะเชิงเทรา

2. นายสาธิต ปรางค์จันทร์

ปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลสนามจันทร์ อำเภอบ้านโพธิ์ จังหวัดฉะเชิงเทรา

3. นายธีรวัฒน์ ธีระวุฒิพันธ์

หัวหน้าสถานีพัฒนาทรัพยากรป่าชายเลนที่ 5 (ชลบุรี) ส่วนการบริหารจัดการทรัพยากรป่าชายเลนที่ 1 (ภาคตะวันออกและภาคกลาง)

4. นายพิชัย แสงไฟ

หัวหน้าสำนักงานการขนส่งทางน้ำที่ 6 จังหวัดฉะเชิงเทรา

ผู้ใหญ่บ้าน

1. นางสุนันท์ ถนอมนาค

ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 1 ปากคลองท่าด้ว ตำบลสนามจันทร์ อำเภอบ้านโพธิ์ จังหวัดฉะเชิงเทรา

2. นายมานิตย์ สืบทิม

ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 2 หนองน้ำกิน ตำบลสนามจันทร์ อำเภอบ้านโพธิ์ จังหวัดฉะเชิงเทรา

3. นายขยงค์ รวยสำราญ

ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 3 คลองตาแย้ม ตำบลสนามจันทร์ อำเภอบ้านโพธิ์ จังหวัดฉะเชิงเทรา

4. นายสมเจตน์ บุญช่วย

ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 4 คลองบางกนก ตำบลสนามจันทร์ อำเภอบ้านโพธิ์ จังหวัดฉะเชิงเทรา

5. นายมณฑล สว่างอารมณ์

ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 5 คลองเขื่อนอ้อย ตำบลสนามจันทร์ อำเภอบ้านโพธิ์ จังหวัดฉะเชิงเทรา

6. นายจุฑา พิศมัย

ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 6 หัวสวน ตำบลสนามจันทร์ อำเภอบ้านโพธิ์ จังหวัดฉะเชิงเทรา

ประชาชนที่ไ้ประโยชน์จากป่าจาก

ผู้ค้ารายใหญ่

1. คุณอรรถพร	วัฒนพานิช	อายุ 41 ปี
2. คุณสมใจ	วัฒนพานิช	อายุ 65 ปี
3. คุณแดงเดือน	กิมเฮงหลี	อายุ 35 ปี

ผู้ค้ารายย่อย

1. คุณละออ	พุ่มเกษร	อายุ 75 ปี
2. คุณเล็ก	ไชยณรงค์	อายุ 67 ปี
3. คุณสุพร	ศิริพาทย	อายุ 45 ปี
4. คุณวัลดี	จำรัสพันธุ์	อายุ 60 ปี
5. คุณการันย์	งามไมตรีประเสริฐ	อายุ 61 ปี

ผู้รับจ้างเห็บจาก

1. คุณเกษร	แก้วพิกุล	อายุ 70 ปี
2. คุณจำนงค์	คิตตม	อายุ 70 ปี
3. คุณสมศรี	รวยล้ำราญ	อายุ 68 ปี
4. คุณดำ	กิมเฮงหลี	อายุ 54 ปี
5. คุณเปา	ศรีวงศ์ทอง	อายุ 71 ปี
6. คุณสุจิน	รวยล้ำราญ	อายุ 63 ปี
7. คุณสะอาด	โกศล	อายุ 64 ปี
8. คุณลำไย	วงศ์ศรีจินดา	อายุ 74 ปี
9. คุณลักษณะ	เผือกขวัญ	อายุ 68 ปี
10. คุณแม้ง	วรรณทร	อายุ 56 ปี

ภาคผนวก ข

แบบสัมภาษณ์เชิงลึก

แบบสัมภาษณ์เชิงลึกสำหรับผู้ใหญ่บ้าน

1. ประวัติหมู่บ้าน
2. การเปลี่ยนแปลงสภาพเศรษฐกิจและสังคม วิถีชีวิตของประชาชนในหมู่บ้าน
3. การเปลี่ยนแปลงสภาพพื้นที่ป่าจาก
4. รูปแบบการใช้ประโยชน์จากป่าจากของประชาชน(อดีต-ปัจจุบัน)
5. ภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับป่าจาก และผู้รู้เกี่ยวกับเรื่องป่าจาก
6. การจัดตั้งกลุ่ม/เครือข่ายของหมู่บ้าน
7. การให้ความร่วมมือของชาวบ้านในหมู่บ้านเวลามีกิจกรรม
8. จากสภาพเศรษฐกิจและสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป ท่านมีแนวคิดในการจะอนุรักษ์ป่าจากไว้หรือไม่ อย่างไร

แบบสัมภาษณ์เชิงลึกสำหรับประชาชนที่ใช้ประโยชน์จากป่าจาก

1. ท่านมีรูปแบบการจัดการและการนำต้นจากมาใช้ประโยชน์อย่างไร (การปลูก/การตัดฟัน/การใช้ประโยชน์/การขายส่งตลาด/เครือข่ายการตลาด/ความไว้วางใจ/องค์กร)
2. ความรู้เกี่ยวกับป่าจากที่ท่านมีท่านได้รับจากใครและท่านได้มีการถ่ายทอดให้ผู้ใดหรือไม่ อย่างไร
3. ระยะเวลาที่ท่านใช้ประโยชน์จากป่าจาก
4. ท่านมีวิธีการอย่างไรในการให้ป่าจากมีใช้อย่างเพียงพอในปัจจุบัน
5. ป่าจากให้ประโยชน์แก่ท่านในลักษณะใดบ้าง(ดูถึงการเพิ่มที่ดินด้วย)
6. จากสภาพเศรษฐกิจและสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปทำให้ท่านมีแนวคิดในการที่จะเปลี่ยนแปลงรูปแบบการใช้ประโยชน์จากป่าจากไปในลักษณะใด

แบบสัมภาษณ์เชิงลึกองค์การบริหารส่วนตำบล/สำนักงานป่าไม้จังหวัด/กรมเจ้าท่า

1. ท่านมีอำนาจและหน้าที่ในการดูแลจัดการป่าจากในพื้นที่ท่านอย่างไร
2. ท่านมีการดำเนินการจัดการป่าจากในพื้นที่ท่านอย่างไร
3. ท่านมีปัญหาและอุปสรรคในการจัดการป่าจากในพื้นที่ท่านอย่างไร
4. นอกจากหน่วยงานของท่านแล้วมีหน่วยงานใดที่เกี่ยวข้องกับการจัดการป่าจากในพื้นที่ของท่านบ้าง และมีการประสานงานกันอย่างไร
5. ท่านมีแผนงานในการดำเนินงานจัดการป่าจากในพื้นที่ของท่านหรือไม่ อย่างไร
6. จากการที่รัฐบาลได้มีการกระจายอำนาจในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติสู่ท้องถิ่นนั้น
7. หน่วยงานของท่านได้มีแผนงานหรือการดำเนินงานใดเพื่อจัดการทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ของท่านหรือไม่ อย่างไร
8. (สำนักงานการขนส่งทางน้ำที่ 6) มีโครงการใดเพื่อป้องกันชายฝั่งและโครงการวางแผนป้องกันชายฝั่งทะเลมีผลต่อป่าจากในพื้นที่หรือไม่

ภาคผนวก ค

แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง

แบบสัมภาษณ์
เรื่อง
การจัดการป่าจากของประชาชนในเขตลุ่มน้ำบางปะกง
กรณีศึกษา ตำบลสนามจันทร์ อำเภอบ้านโพธิ์ จังหวัดฉะเชิงเทรา

.....

คำชี้แจง

แบบสัมภาษณ์นี้สร้างขึ้นเพื่อศึกษาความคิดเห็นของประชาชนในเขตลุ่มน้ำบางปะกงต่อการจัดการป่าจาก โดยแบ่งการสัมภาษณ์ออกเป็น 4 ส่วน ดังนี้

- ส่วนที่ 1 ข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับผู้ให้สัมภาษณ์
- ส่วนที่ 2 การใช้ประโยชน์จากป่าจากของประชาชน
- ส่วนที่ 3 วัดความรู้เรื่องป่าจากของประชาชน
- ส่วนที่ 4 ความคิดเห็นต่อการจัดการป่าจาก

วันที่สัมภาษณ์.....

ส่วนที่ 1 ข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับผู้ให้สัมภาษณ์

1.เพศ

- () 1.ชาย () 2.หญิง

2. อายุ.....ปี

3.ระดับการศึกษา

- () 1.ต่ำกว่าประถมศึกษา () 2.ประถมศึกษา
() 3.มัธยมต้น/เทียบเท่า () 4.มัธยมปลาย/เทียบเท่า
() 5.อนุปริญญา/เทียบเท่า () 6.ปริญญาตรี/เทียบเท่า
() 7.สูงกว่าปริญญาตรี

4.การประกอบอาชีพ

4.1 อาชีพเดิม.....

4.2 อาชีพปัจจุบัน

☐ 1.นักเรียน/นักศึกษา	☐ 2.ราชการ/รัฐวิสาหกิจ
☐ 3.เอกชน/โรงงาน	☐ 4.ค้าขาย/ส่วนตัว
☐ 5.เกษตรกร	☐ 6.รับจ้าง.....
☐ 7.แม่บ้าน	☐ 8.อื่น ๆ ระบุ.....

5.รายได้ต่อปี.....บาท

6.ท่านอาศัยอยู่ในตำบลนี้เป็นเวลา.....ปี

7.บ้านที่ท่านอาศัยอยู่ตั้งอยู่บนที่ดินของท่านเองหรือไม่

☐ 1.ใช่ (ทำต่อข้อ 7.1)	☐ 2. ไม่ใช่ (ทำต่อข้อ 7.2)

7.1 ประเภทกรรมสิทธิ์ที่ดินที่ท่านถือครอง

☐ 1.โฉนดที่ดิน	☐ 2.ภบท.5
☐ 3.นส.3	☐ 4. นส.3 ก.
☐ 5.อื่น ๆ ระบุ.....	

7.2 ท่านอาศัยอยู่บนที่ดินนั้นได้อย่างไร

☐ 1.เช่าที่ดิน	☐ 2.บุกรุก
☐ 3.อื่น ๆ ระบุ.....	

8.บริเวณบ้านของท่านมีต้นจากหรือไม่

☐ 1.มี	☐ 2.ไม่มี
☐ 3.เคยมีแต่ตัดทิ้งเพราะ.....	

ส่วนที่ 2 การใช้ประโยชน์จากป่าจากของประชาชน

1.ท่านเคยนำใบจากมาใช้ประโยชน์หรือไม่

☐ 1.เคย (ทำต่อข้อ 1.1)	☐ 2.ไม่เคย

1.1 ท่านนำใบจากมาใช้ประโยชน์อะไรบ้าง(ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)

☐ 1.สานภาชนะ	☐ 2.มวนบุหรี่
☐ 3.ห่อขนม	☐ 4.มุงหลังคา
☐ 5.ใช้เป็นเชื้อเพลิง	☐ 6.อื่น ๆ ระบุ.....

1.2 ท่านนำใบจากมาใช้ประโยชน์บ่อยเพียงใด

- () 1. 1 ครั้งต่อเดือน () 2. 2-3 ครั้งต่อเดือน
() 3. 1 ครั้งต่อปี () 4. 2-3 ครั้งต่อปี
() 5. อื่น ๆ ระบุ.....

2. ท่านเคยนำส่วนช่อดอก และทลายของจากมาใช้ประโยชน์หรือไม่

- () 1. เคย (ทำต่อข้อ 2.1) () 2. ไม่เคย

2.1 ท่านนำส่วนช่อดอก และทลายของจากมาใช้ประโยชน์อะไรบ้าง

(ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)

- () 1. ใช้เป็นเชื้อเพลิง () 2. เป็นอาหาร
() 3. ทำขนม () 4. ทำน้ำตาล
() 5. ทำน้ำส้มสายชู () 6. ทำเหล้า
() 7. อื่น ๆ ระบุ.....

2.2 ท่านนำส่วนช่อดอก และทลายของจากมาใช้ประโยชน์บ่อยเพียงใด

- () 1. 1 ครั้งต่อเดือน () 2. 2-3 ครั้งต่อเดือน
() 3. 1 ครั้งต่อปี () 4. 2-3 ครั้งต่อปี
() 5. อื่น ๆ ระบุ.....

ส่วนที่ 3 วัดความรู้เรื่องป่าจากของประชาชน

กาเครื่องหมาย / ในข้อที่ท่านคิดว่าถูกและ X ในข้อที่ผิดท่านคิดว่าผิด

-1. ป่าจากช่วยป้องกันลมและการกัดเซาะของชายฝั่งได้
.....2. ต้นจากจะเจริญเติบโตได้ดีบริเวณชายฝั่งที่มีน้ำกร่อย
.....3. เปลือกผลจากแห้งสามารถนำมาทำเป็นเชื้อเพลิงได้
.....4. ป่าจากที่มีความหนาแน่นมากเกินไป จำเป็นต้องตัดบางกอทิ้งเพื่อไม่ให้มีการแย่งอาหารกัน
.....5. การตัดแต่งกิ่งต้นจากจะต้องตัดให้ติดโคนต้นเพื่อช่วยให้ต้นจากแตกได้ดี
.....6. ใบจากที่นำมาทำนบหรือ นิยมใช้เฉพาะใบแก่
.....7. "โหม่งจาก" คือผลจากที่มีสีน้ำตาลเข้มอยู่รวมเป็นกระจุกแน่น
.....8. น้ำหวานจากต้นจาก สามารถนำไปทำน้ำส้มสายชูได้
.....9. ป่าจากเป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์น้ำขนาดเล็ก เช่น ปลา กุ้ง

-10.ป่าจากสามารถช่วยในการยึดแผ่นดิน
-11.ผลจากมีลักษณะเบาและลอยน้ำได้ช่วยในการแพร่กระจายของจาก
-12.ใบอ่อนของจากสามารถนำมาทานเป็นยาชงได้
-13.ถ้ามีการถางป่าจากจะทำให้พื้นที่ที่รืมน้ำท่วมตัวได้ง่าย
-14."หินจาก"คือส่วนหัวที่ฝังอยู่ใต้ดินของต้นจาก
-15.ศัตรูของต้นจากอ่อนคือปูและหนู

ส่วนที่ 4 ความคิดเห็นต่อการจัดการป่าจาก

ประเด็น	ระดับความคิดเห็น		
	เห็นด้วย	เฉย ๆ	ไม่เห็นด้วย
<u>ผลกระทบที่เกิดจากสภาพเศรษฐกิจและสังคม</u>			
1.ป่าจากในพื้นที่ของท่านมีจำนวนลดลง			
2.การเปลี่ยนแปลงพื้นที่ป่าจากส่วนใหญ่เปลี่ยนไปเป็นพื้นที่นาทุ่ง และที่อยู่อาศัย			
3.ในปัจจุบันป่าจากไม่มีบทบาทสำคัญควรถางทิ้งเพื่อนำพื้นที่ไปใช้ประโยชน์อย่างอื่นเพื่อเพิ่มรายได้แก่ครัวเรือน			
4.คนวัยหนุ่มสาวไม่รู้จักวิธีการนำต้นจากมาใช้ประโยชน์			
5.มีผู้ใช้ประโยชน์จากป่าจากลดลงเพราะสภาพเศรษฐกิจที่เปลี่ยนไป			
6.การเก็บดับจากให้ผลตอบแทนน้อยกว่าการทำงานโรงงาน			
7.การคมนาคมที่สะดวกขึ้นทำให้คนออกไปทำงานนอกพื้นที่เป็นจำนวนมาก			
8.ปัจจุบันผลิตภัณฑ์จากต้นจากไม่เป็นที่ต้องการของตลาด			
9.ถ้าต้นจากสามารถสร้างรายได้ให้กับประชาชนมากขึ้นจะมีการหันมาปลูกต้นจากมากขึ้น			

ประเด็น	ระดับความคิดเห็น		
	เห็นด้วย	เฉยๆ	ไม่เห็นด้วย
10.ถ้ามีการส่งเสริมการตลาดของผลิตภัณฑ์จากป่าจากจะทำให้มีการใช้ประโยชน์จากป่าจากเพิ่มขึ้น			
11.ผลิตภัณฑ์จากต้นจากสามารถนำมาใช้เป็นสินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์(OTOP)ได้			
12.ถ้ามีการส่งเสริมผลิตภัณฑ์จากต้นจากให้เป็นสินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์(OTOP)จะมีคนหันมาใช้ประโยชน์จากป่าจากมากขึ้น			
13.ในอนาคตท่านคิดว่าจะยังคงมีการนำต้นจากมาใช้ประโยชน์อยู่แม้จะไม่ได้รับการส่งเสริมก็ตาม			
14.ในหมู่บ้านของท่านมีการบำรุงรักษาป่าจากไว้เป็นอย่างดี			
<u>บทบาทขององค์การบริหารส่วนตำบล</u>			
1.อบต.ควรเป็นหน่วยงานหลักในการส่งเสริมการใช้ประโยชน์จากป่าจาก			
2.อบต.ของท่านมีศักยภาพเพียงพอที่ส่งเสริมให้มีการใช้ประโยชน์จากป่าจาก			
3.อบต.ของท่านมีผู้นำที่เข้มแข็งสามารถบริหารงานได้เป็นอย่างดี			
4.อบต.ของท่านมีความรู้เพียงพอในการจะให้ความรู้ต่อประชาชนในการจัดการป่าจาก			
5.ถ้าอบต.เป็นผู้ส่งเสริมและให้ความรู้ต่อประชาชนในการจัดการป่าจากจะได้รับความร่วมมือจากประชาชนเป็นอย่างดี			
6.อบต.ควรจะเป็นแหล่งให้ข้อมูลเกี่ยวกับการจัดการป่าจากในพื้นที่ของท่าน			

ประเด็น	ระดับความคิดเห็น		
	เห็นด้วย	เฉยๆ	ไม่เห็นด้วย
7.อบต.ควรจัดทำแผนการดำเนินการจัดการป่าจากในพื้นที่			
8.ถ้าอบต.มีแผนการดำเนินการจัดการป่าจากควรมีการดำเนินงานร่วมกับหน่วยงานอื่นเพื่อให้แผนมีประสิทธิภาพ			

ท่านคิดว่าอบต.ควรมาช่วยเหลือ/ดูแลการจัดการป่าจาก และส่งเสริมให้มีการอนุรักษ์ และใช้ประโยชน์จากป่าจากอย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

ท่านคิดว่าอบต.ควรมาช่วยเหลือผู้อนุรักษ์และใช้ประโยชน์จากป่าจากเรื่องใดเป็นอันดับแรก

.....

.....

.....

.....

.....

ข้อเสนอแนะอื่นๆ

.....

.....

.....

.....

.....

บรรณานุกรม

- กรมชลประทาน. 2547. (18 กันยายน). ลุ่มน้ำบางปะกง. (Online). Available URL: <http://www.rid.go.th/b16-bpak.htm>.
- กรมป่าไม้. 2539. 100 ปี กรมป่าไม้. กรุงเทพมหานคร: กรมป่าไม้.
- _____. 2547. (10 กันยายน). หน้าที่กรมป่าไม้. (Online). Available URL: http://www.forest.go.th/rfd/history/duty_t.htm.
- กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม. 2547. (4 กันยายน). อนุสัญญาแรมซาร์. (Online). Available URL: http://www.deqp.go.th/news_pr/newspr_tips/water/ramsar.htm.
- กระทรวงคมนาคม. 2547. (9 กันยายน). อำนาจหน้าที่ของสำนักงานขนส่งทางน้ำ. (Online). Available URL: <http://www.md.go.th/sixth-regional/chachoengsao.htm>.
- กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. 2547. (10 กันยายน). อำนาจหน้าที่ของสถานีพัฒนาทรัพยากรป่าชายเลน. (Online). Available URL: <http://www.thai.net/mangrove/station.html>.
- กลุ่มเพื่อนพนักงานส่วนตำบล. 2547. (18 กันยายน). รู้จักบทบาทหน้าที่ อบต. (Online). Available URL: http://www.thailocal.gov.com/Doc/abt2002_1.pdf.
- โกวิทย์ พวงงาม. 2543. การปกครองท้องถิ่นไทย. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: วิญญูชน.
- เครือข่ายกาญจนาภิเษก. 2547. (3 กันยายน). ต้นจาก. (Online). Available URL: <http://kanchanapisek.or.th/kp8/smk/smk106.html>.
- เครือข่ายข้อมูลความหลากหลายทางชีวภาพ. 2547. (4 กันยายน). พื้นที่ชุ่มน้ำ. (Online). Available URL: http://www.onep.go.th/bdm/wet_1.html.
- เครือข่ายสุขภาพเพื่อประชาชน. 2547. (16 มีนาคม). น้ำลูกจาก. (Online). Available URL: <http://www.healthnet.in.th/text/forum2/juice/juice073.htm>.
- จังหวัดฉะเชิงเทรา. 2547. (14 กันยายน). การบริหารงานราชการจังหวัดแบบบูรณาการ. (Online). Available URL: http://www.chachoengsao.go.th/padrew31/se/se_know/sekn04034702.htm.

จังหวัดสมุทรสงคราม. 2547. (16 มีนาคม). สืบจาก. (Online). Available URL: <http://thunder.prohosting.com/~samut/interesting/tree.htm>.

จิตรา หลีกภัย. 2543. ภูมิปัญญาชาวบ้านกับป่าจาก. รายงานการสัมมนาระบบนิเวศป่าชายเลนแห่งชาติ ครั้งที่ 11 ป่าชายเลน: มุมมอง ปัญหา การแก้ไขและความต้องการของสังคมไทย วันที่ 9 – 12 กรกฎาคม 2543 ณ โรงแรมตราพลาซ่า. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ.

จินตนา ปลาทอง. 2542. การอยู่ร่วมกันของชุมชนและป่าชายเลนในภาคใต้. รายงานการสัมมนาระบบนิเวศป่าชายเลนแห่งชาติ ครั้งที่ 11 ป่าชายเลน: มุมมอง ปัญหา การแก้ไขและความต้องการของสังคมไทย วันที่ 9 – 12 กรกฎาคม 2543 ณ โรงแรมตราพลาซ่า. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ.

จินตนา อมรสงวนสิน. 2546. เกษตรยั่งยืน. เอกสารประกอบการสอนวิชาความหลากหลายทางชีวภาพ. สำนักพัฒนานักศึกษาระดับปริญญาตรี สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์. (อัครา).

เทียมใจ คมกฤต. 2536. โครงสร้างของไม้ป่าชายเลน. กรุงเทพมหานคร: บริษัทชลอรัตน์ จำกัด.

ธงชัย นิธิรัฐสุวรรณ. 2544. ความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับป่าจาก ตำบลย่านซื่อ อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง. รายงานการสัมมนาระบบนิเวศป่าชายเลนแห่งชาติ ครั้งที่ 12 สร้างเสริม ประยุกต์ความรู้สู่ชุมชน วันที่ 28 – 30 สิงหาคม 2545 ณ โรงแรมทวินโลดิส. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ.

ธิดารัตน์ น้อยรักษา อัคราภาวดี อ่อนอินทร์ และอดิสรณ์ มนต์วิเศษ. 2544. ป่าชายเลน และภูมิปัญญาชาวบ้าน บริเวณปากแม่น้ำตรวด จังหวัดตราด. รายงานการสัมมนาระบบนิเวศป่าชายเลนแห่งชาติ ครั้งที่ 12 สร้างเสริม ประยุกต์ความรู้สู่ชุมชน วันที่ 28 – 30 สิงหาคม 2545 ณ โรงแรมทวินโลดิส. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ.

นคร พจนวาทพงษ์ และคณะ, ผู้รวบรวม. 2539. รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2534 (แก้ไขเพิ่มเติม ฉบับที่ 5 พ.ศ. 2518). กรุงเทพมหานคร: พิสิษฐ์เซ็นเตอร์.

นพรัตน์ บำรุงรักษ์. 2544. ต้นจาก พืชเศรษฐกิจของป่าชายเลน. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ.

นริศ แก้วสินวล. 2539. การจัดการป่าจาก: กรณีศึกษา ตำบลชนาบนาก อำเภอปากพนัง จังหวัดนครศรีธรรมราช. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารบัณฑิต สาขาวิทยาการจัดการสิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.

- นันทวัฒน์ บรมานันท์ และแก้วคำ ไกรสรพงษ์. 2544. การปกครองส่วนท้องถิ่นกับการบริหาร
จัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. กรุงเทพมหานคร: วิทยุชน.
- บริษัทยูไนเต็ดคอมมูนิเคชั่น อินดัสตรี จำกัด (มหาชน). 2547. (18 กันยายน). องค์การปกครอง
ส่วนท้องถิ่น. (Online). Available URL: <http://www.rakbankerd.com/topnews.html?nid=11>.
- บุญจง ขาวสิทธิวงศ์. 2546. รัฐธรรมนูญไทยกับสิ่งแวดล้อม. เอกสารประกอบการสอนวิชา
กฎหมายสิ่งแวดล้อม. สำนักพัฒนাবัณฑิตศึกษา สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหาร
ศาสตร์. (อัดสำเนา).
- ปธาน สุวรรณมงคล. 2543. สรุปผลการทดลองตามโครงการส่งเสริมการบริหารจัดการที่ดี
โดยกระจายอำนาจส่วนท้องถิ่น: ข้อเสนอเพื่อการขยายผล. กรุงเทพมหานคร:
กระทรวงมหาดไทย.
- ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์. 2541. นิเวศเศรษฐศาสตร์ และนิเวศวิทยาการเมือง. กรุงเทพมหานคร:
คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พลาพรรณ คำพรรณ และคณะ. 2545. การดำเนินงานขององค์การบริหารส่วนตำบลในการ
ตอบสนองความต้องการของประชาชนในด้านต่าง ๆ เพื่อนำไปสู่การ
พึ่งตนเอง. กรุงเทพมหานคร: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- ไพศาล วิชาณะภัทร์. 2547. (16 มีนาคม). การใช้ประโยชน์จากต้นจาก. (Online). Available
URL: <http://www.pakphanang.ac.th/jak.html>.
- มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. 2544. การประเมินผลการบริหารองค์การบริหารส่วน
ตำบล. กรุงเทพมหานคร: สำนักงบประมาณ.
- มูลนิธิคุ้มครองสัตว์ป่าและพรรณพืช. 2546. (19 กรกฎาคม). ป่าชายเลน. (Online). Available
URL: <http://www.wildlifefund.or.th>.
- วงจันทร์ วงศ์แก้ว. 2540. ศักยภาพของจากในการอนุรักษ์ชายฝั่ง. รายงานการสัมมนาแบบ
นิเวศป่าชายเลนแห่งชาติ ครั้งที่ 10 การจัดการและการอนุรักษ์ป่าชายเลน:
บทเรียนในรอบ 20 ปี วันที่ 25 – 28 กรกฎาคม 2540 ณ โรงแรมเจ.บี.
หาดใหญ่. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ.
- วิรัช วิรัชนิการวรรณ. 2541. การบริหารเมืองหลวงและการบริหารท้องถิ่น. กรุงเทพมหานคร:
โอเดียนสโตร์.

- วีณา นำเจริญสมบัติ และจาวรณ แก้วมหานิล. 2546. **นวัตกรรมท้องถิ่นเพื่อการจัดการป่าชายเลน**. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์ฝึกอบรมวนศาสตร์ชุมชนแห่งภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก.
- สนใจ หะวานนท์. 2539. **100 ปี กรมป่าไม้**. กรุงเทพมหานคร: กรมป่าไม้.
- สนใจ หะวานนท์. 2543. **เรื่องการฟื้นฟูและอนุรักษ์ระบบนิเวศป่าชายเลน**. รายงานการประชุมพื้นที่ชุ่มน้ำเพื่อเตรียมรับสหประชาชาติหน้า 2 - 3 กุมภาพันธ์ 2543 ณ โรงแรมเดอะแกรนด์. กรุงเทพมหานคร: มปพ.
- สนิท อักษรแก้ว. 2534. **ป่าชายเลน**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สนิท อักษรแก้ว. 2542. **ป่าชายเลน นิเวศวิทยาและการจัดการ**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- สนิท อักษรแก้ว และคณะ. 2535. **พันธุ์ไม้ป่าชายเลน**. กรุงเทพมหานคร: บริษัทคลองรัตนจำกัด.
- สมคิด เลิศไพฑูรย์. 2543. **การกระจายอำนาจตามพระราชบัญญัติกำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ. 2542**. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สมพร แสงชัย. 2545. **สิ่งแวดล้อม: คุณภาพ การเมือง และการพัฒนาที่ยั่งยืน**. กรุงเทพมหานคร: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- สมศักดิ์ ยิ้มแจ้ง. 2544. **ความหลากหลายของทรัพยากรปลาในป่าชายเลนบริเวณปากแม่น้ำบางปะกง จังหวัดฉะเชิงเทรา**. รายงานการสัมมนา ระบบนิเวศป่าชายเลนแห่งชาติ ครั้งที่ 12 สร้างเสริม ประยุกต์ความรู้สู่ชุมชน วันที่ 28 - 30 สิงหาคม 2545 ณ โรงแรมทวินโลดส์. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ.
- สมาคมองค์การบริหารส่วนตำบลแห่งประเทศไทย. 2547. (3 กันยายน). **โครงสร้างรวมและอำนาจหน้าที่ขององค์การบริหารส่วนตำบล**. (Online). Available URL: <http://www.ect.go.th/thai/local/power1-1.html>.
- สันติ บางอ้อ. 2544. **การบริหารจัดการทรัพยากรป่าชายเลนอย่างยั่งยืน**. รายงานการสัมมนา ระบบนิเวศป่าชายเลนแห่งชาติ ครั้งที่ 11 ป่าชายเลน: มุมมอง ปัญหา การแก้ไขและความต้องการของสังคมไทย วันที่ 9 - 12 กรกฎาคม 2543 ณ โรงแรมศรีพลาซ่า. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ.

- สำนักงานประมาณ. 2547. (8 กันยายน). ยุทธศาสตร์การพัฒนา. (Online). Available URL: www.bb.go.th/information/activity/Xbit/chg_strg/chgstrg_menu.htm - 15k.
- สำนักงานคณะกรรมการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น. 2547. (18 กันยายน). แผนการกระจายอำนาจ. (Online). Available URL: <http://www.dloc.opm.go.th/dlocT/plan/viewReport.aspx?repID=65>.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. 2543. แนวทางการบริหารจัดการทรัพยากรป่าชายเลนเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.
- สำนักงานจังหวัดฉะเชิงเทรา. มปป. การอนุรักษ์แม่น้ำบางปะกง. ฉะเชิงเทรา: เอ็มเอ็นคอมพิวออฟเรท.
- สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. 2547 ก. (4 กันยายน). พื้นที่ชุ่มน้ำ. (Online). Available URL: <http://arcabc.defined.net/cgi-bin/oepp.exe/html?SID=668573821&name=แม่น้ำบางปะกง&na=173&html=wetland/wetlist2.html>.
- _____. 2547 ข. (18 กันยายน). ลุ่มน้ำบางปะกง. (Online). Available URL: http://www.deqp.go.th/water/water_resource/pic_bangpakong.htm.
- สำนักงานนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม. 2544 ก. ทำความเข้าใจกับอนุสัญญาแรมซาร์. กลุ่มงานทรัพยากรชีวภาพ กองประสานการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. (แผ่นพับ).
- _____. 2544 ข. รายงานสถานการณ์คุณภาพสิ่งแวดล้อม พ.ศ. 2543. กรุงเทพมหานคร: กระทรวงวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม.
- สำนักงานนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม. 2545 ก. รายงานฉบับสมบูรณ์ โครงการวิเคราะห์และประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อมภายหลังการก่อสร้างเขื่อนทดน้ำบางปะกงและประเมินค่าความเสียหายด้านสิ่งแวดล้อม. กรุงเทพมหานคร: กระทรวงวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม.
- _____. 2545 ข. รายงานสถานการณ์คุณภาพสิ่งแวดล้อม พ.ศ. 2544. กรุงเทพมหานคร: กระทรวงวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม.
- สำนักวิชาการป่าไม้. 2542. พันธุ์ไม้ป่าชายเลนในประเทศไทย. กรุงเทพมหานคร: สำนักวิชาการป่าไม้.

- ห้างหุ้นส่วนจำกัดเว็บไซต์ทัวร์ไทยดอทคอม. 2547. (10 กันยายน). ข้อมูลจังหวัดฉะเชิงเทรา. (Online). Available URL: http://www.tourthai.com/province/chachoensao/index_t.shtml.
- องค์การบริหารส่วนตำบลสนามจันทร์. 2546. ข้อมูลพื้นฐานของอบต. (อัดสำเนา).
- _____. 2547. ข้อมูลพื้นฐานของอบต. (อัดสำเนา).
- อนัญญา เณรจิตต์. 2535. ผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงพื้นที่ป่าชายเลนต่อสภาพสังคมและเศรษฐกิจของชาวประมงพื้นบ้าน: ศึกษาเฉพาะกรณีหมู่บ้านอีเทพ ตำบลบางชัน อำเภอบางละมุง จังหวัดชลบุรี. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ — นามสกุล	นางสาวธัญญา ตันทุลวานิช
ประวัติการศึกษา	วิทยาศาสตร์บัณฑิต สาขานามัยสิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยบูรพา ปีการศึกษา 2543